Mihai Rădulescu

ISTORIA LITERATURII DE DETENTIE LA ROMANI (II)

Mărturisirea colaborării

MOTTO
Cei care îşi vând sufletul (...)
rămân până la moarte
solidari cu trecutul lor.
Andrei Şerbulescu

CEASUL BILANŢULUI

- cuvânt înainte -

LA SFÂRŞIT DE MILENIU. - Mileniul al doilea al erei noastre se stinge. Au trecut zvârcolirile, au încetat urletele de durere, plăgile lui sângerează tot mai apos. Horcăie. Respiraţia îi fierbe fetidă. Pielea îi miroase greu. Pe aşternutul ruginit de urme puroi uscat îşi întinde un trup costeliv, deşirat, ce înghesuie în sacul cărnii, mucedă şi afumată ca a unei mumii, o mie de ani pe o muchie şi miliarde de suferinţe pe cealaltă.
Mileniul al doilea moare.
E mileniul omenirii, dar este şi mileniul românilor, românii care numără o existenţă modernă şi unitară abia mai lungă de trei sferturi de veac (şi nici astea trăite în perpetuă unitate).
A venit momentul să ne deprindem cu cel mai întunecos aspect al existenţei omului, dezvăluit de al doilea mileniu al istoriei, scurs de la lansarea pe pământ a legii iubirii dintre semeni.
E ceasul bilanţului omenirii.
ANTECESORI - Nu mi-a parvenit informaţia că vreun istoric literar al lumii s-ar fi încumetat să alcătuiască o istorie a literaturii de detenţie scrise de memorialiştii şi autorii de ficţiune ai unui popor sau altul; ori una cu caracter universal cu atât mai puţin.
Totuşi un eseist (se prea poate să nu fie singurul) britanic, aplecat asupra domeniului psihopedagogic, pe nume Samuel Smiles, a închinat acestui gen ciudat câteva pagini din lucrarea sa LE CARACTERE (Paris, Librairie Plon, 1886; traduit de l'Anglais par Mme Charles Deshorties de Beaulieu; Deuxieme Édition.). Epoca modernă, aceea a dictaturilor de toate culorile, ne obligă să recurgem la o împărţire a acestui gen literar în literatura de detenţie politică şi cea de detenţie de drept comun, tipuri de detenţii ce nu au, în general, nimic asemănător, nici din punct de vedere al tratamentului aplicat condamnaţilor, nici al atitudinii acestora faţă de pedeapsa suferită. Desigur că sunt posibile şi subîmpărţiri. Este tocmai ceea ce face autorul prezentei lucrări cu materialul cu care este confruntat. Iar aceste subîmpărţiri se pot face în multe alte feluri, în funcţie de ce anume voim să luminăm din universul literaturii de detenţie.

Revenind la Samuel Smiles, mă miră că, în titlurile examinate fugar, el nu distinge ce anume au comun - tocmai factorul politic. Da, detenţia pentru pricini politice este mult mai veche decât secolul nostru sinistru. În schimb, meditaţia sa surprinde anumite trăsături ale detenţiei politice ce se dovedesc vii şi în epoca noastră, de unde necesitatea de a-i scoate autorului în evidenţă meritul înţelegerii acestei situaţii speciale, în unele dintre caracteristicile sale.
"Mulţi oameni curajoşi au ştiut să-şi fructifice solitudinea forţată pentru a executa opere de o mare vigoare şi de o mare importanţă. În singurătate, dorinţa de perfecţiune spirituală se dezvoltă cel mai bine. Sufletul comunică în izolare cu el însuşi, până la a produce uneori o energie de neîmblânzit. Dar, pentru ca un om să profite sau nu de solitudine, depinde de temperamentul lui, de educaţia şi de caracterul său. În cazul aceluia la care natura este generoasă, singurătatea îi purifică şi mai tare inima curată şi până atunci; pe când, dimpotrivă, în cazul unei naturi meschine, inima în chip firesc dură se împietreşte şi mai mult; căci, dacă solitudinea reprezintă compania spiritelor mari, ea constituie supliciul celorlalte" (p.407). Fragmentul impresionează prin atingerea esenţialului chestiunii ridicate, de către o persoană ce n-a avut contact direct nici cu solitudinea forţată, cum o denumeşte ea, nici cu experimentarea pe sine însăşi sau prin observarea celor din jurul său, supuşi unor condiţii similare alor ei, experimentare, ziceam a reacţiei psihologiei noastre, după temperament, educaţie şi caracter, la săgeţile ţintite de asprimile vieţuirii în temniţă asupra subiecţilor condamnaţi. În lipsa acestei cunoaşteri nemijlocite, Samuel Smiles se aşează, spre lauda sa, în miezul adevărului. Din păcate nu mai face nici o observaţie cu caracter general. El trece la cazuri izolate, pentru ilustrarea celor spuse până aici.
Astfel, sunt înşiraţi Buchanan, Raleigh, Bunyan, sir John Eliot, Hampden, Selden, Prynne, George Wither, sir William Davenant, Lovelace, Baxter, Harrington, Penn, Daniel de Foe, Smollett, James Montgommery, Thomas Cooper. Alături de aceşti supuşi britanici apar şi celebrii italieni: Campanella, Boetius, Grotius, Silvio Pellico, germanul Luther, ca şi maghiarul Kazinsky.
Urmează o nouă privire adâncă asupra condiţiei de deţinut politic: "Oameni din această categorie, ce suferă pedeapsa legii şi par a se prăbuşi, cel puţin pentru un moment, nu cad cu adevărat. Mulţi dintre dânşii, care par a nu fi reuşit, au exercitat totuşi asupra generaţiei lor o influenţă mai puternică şi mai durabilă decât alţii a căror carieră n-a constituit decât o suită neîntreruptă de succese. Caracterul omului nu depinde de rezultatul eforturilor sale. Martiriul este departe de a reprezenta o prăbuşire, mai ales dacă suferi pentru un adevăr ce dobândeşte o strălucire nouă prin jertfa noastră. Patriotul care moare pentru a-şi apăra cauza îi asigură uneori acesteia triumful, iar soldaţii care, plasaţi în avangardă în bătălie, părând să-şi cheltuiască în mod inutil vieţile, deschid adeseori drumul acelora ce mărşăluiesc îndărătul lor şi calcă pe trupurile lor pentru a cuceri victoria. Izbânda unei cauze juste soseşte în dese rânduri prea târziu; dar când soseşte, este datorată în aceeaşi măsură acelora care s-au prăbuşit de la primele lor eforturi, cât şi succesorilor lor care au învins.

"Exemplul unei morţi frumoase poate deveni inspiraţie pentru oricine îi este martor, după cum exemplul unei vieţi nobile găseşte imitatori. O faptă mare nu moare odată cu acela care a săvârşit-o, ci subsistă şi produce fapte asemănătoare la cei care supravieţuiesc autorului ei şi-i îndrăgesc memoria. Astfel, aproape că s-ar putea spune despre unii oameni mari că n-au început a trăi decât după moartea lor.
"Numele oamenilor ce au suferit pentru cauza religiei, a ştiinţei şi a adevărului, sunt acelea pentru care omenirea are cea mai mare stimă şi pentru care are cel mai mare respect. Au pierit, dar gândul lor le-a supravieţuit. Par a fi eşuat şi totuşi au reuşit.
"(...) Zidurile temniţelor acestor nobili captivi ne pot nimic contra gândirii lor. Ea şi-a săpat un drum, sfidând puterea persecutorilor.
"(...) Milton obişnuia să spună că "acela care ştie să sufere mai bine poate săvârşi cele mai măreţe lucruri" " (p.411-413).
Înălţătoare cuvinte! Atari cuvinte n-au fost încă rostite pentru deţinuţii politici ai României comuniste; aceasta motivează preluarea aici a aproape întreg pasajului dedicat de Samuel Smiles scriitorilor din detenţie. Ele se potrivesc de minune la începutul unei cărţi ce-şi propune să le studieze opera, cum este această ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, la al cărei al doilea volum am ajuns.
*
ESTE LEGE SĂ NE FIE COPIII IENICERI? - Este curios (observ de mult timp acest fenomen şi nu mă decid să-l consider o lege a existenţei omeneşti), este curios, spuneam, faptul că, în istoria României moderne se repetă o situaţie cunoscută de noi şi în epoca feudală - atât de întârziată pe aceste meleaguri -, situaţie cunoscută adică sub ameninţarea şi cvasidependenţa de Imperiul Otoman. Legea posibilă este că 'un om, un grup uman, o societate, nu pot trăi decât doar anumite situaţii; cu alte cuvinte: sunt destinaţi şi destinată să le trăiască; aceste situaţii revin când ţi-e lumea mai dragă şi individul, mănunchiul de inşi, ori naţiunea, reiau aceeaşi experienţă de la capăt, în condiţii doar aparent noi'. Deoarece, dacă am pronunţat cuvântul 'lege' trebuie să mă bizui pe foarte numeroase cazuri, voi adăuga că, în alte domenii, ele mi-au sărit în ochi, iar în cel de faţă sunt angoasat că situaţia s-ar putea repeta încă o dată şi încă o dată şi aşa mai departe; de aceea atrag atenţia asupra ei. Revenind la începutul paragrafului, răpirea copiilor români de către turci şi preschimbarea lor în fanatici ienicieri, luptători fratricizi chemaţi întruna pe teritoriul ţărilor române să le subjuge, se va repeta, această situaţie, şi sub cizma sovietică: pruncii neamului s-au reîntors din lagărele siberiene în diviziile "Tudor Vladimirescu" şi "Horia, Cloşca şi Crişan" şi s-au desfăşurat în interiorul fruntariilor noastre, oştenii lor având datoria să otrăvească respiraţia mamelor şi a propriilor lor copii, pângărindu-şi vatra şi altarul cu miasmele stepelor de la răsărit, pe care şi le-au apropriat cu inconştienţă criminală.
*
VARIETATEA COLABORAŢIONIŞTILOR - Situaţia ostaşilor din cele două divizii ce au luptat împotriva fraţilor lor a fost retrăită de indivizii care s-au făcut slugile noului regim. Şi nu robi oarecari, cum a ajuns întreaga patrie. Ci vânzătorii semenilor lor.

Labilitatea educaţiei i-a făcut pe mulţi indivizi, cu uşurinţă, victime ale acestei mentalităţi, adică a încurajării de către Stat a delaţiunii, că ea denunţa un fapt autentic sau unul inventat. Cei citaţi se numărau printre acele persoane, deloc puţine la număr, care, luând pilda serviciului de Cadre, învăţând de la şeful Cadrelor meseria, întocmeau dosare colegilor de muncă, vecinilor şi, în cazurile cele mai aberante, membrilor propriei familii (vezi memoriile răposatului regizor Mihai Berechet, victima denunţurilor semnate de către însuşi fratele său). Am avut numeroşi concetăţeni care şi-au irosit cei mai frumoşi ani ai unei existenţe deloc atrăgătoare, cu redactarea unor adevărate fişiere incriminatoare pentru cunoscuţii lor. La îmbogăţirea acestora nu foloseau numai observaţiile personale, ci - prin şantaj - obţineau şi depoziţii, uneori respectând adevărul, de cele mai multe ori nu, deci false, din partea celor aflaţi la mâna lor. Cu capacitatea de a face oricând un om să-şi piardă slujba sau să fie aruncat în închisoarea politică, ei îşi manipulau mediul.
Despre câţiva dintre aceştia voi cuvânta în scrierea de faţă. Ea constituie al doilea volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE şi urmăreşte doar acele cărţi semnate de foşti deţinuţi politici ce recunosc în paginile lor că au colaborat cu Forţa. Titlul, MĂRTURISIREA COLABORĂRII, nu oglindeşte cu claritate concepţia de viaţă a respectivilor autori, nici felul în care s-au implicat, sub imperiul fricii sau din diverse interese personale, în a-şi servi călăii, deoarece fiecare dintrânşii a făcut-o altfel - şi aceasta constituie unul dintre punctele de atracţie pentru cercetător, varietatea obiectivelor analizei devenind un stimul al cugetării sale. Comunistul din ilegalitate şi spionul împotriva propriei patrii îşi continuă activitatea monstruoasă acceptând să-l incrimineze pe cel mai apropiat prieten pentru că partidul i-o cere şi pentru a-şi salva viaţa. Un informator cu vechi ştate de servici cade pradă Securităţii căreia îşi destina până atunci numai victimile. Intelectualul de rasă acceptă să fie plătit pentru a ataca, prin scris, alţi intelectuali neagreaţi de Putere sau pentru a da note informative, astfel putând pătrunde în împărăţia literelor, pentru care se pregătise şi unde nu avusese încă acces. Cântăreţul de operă, care nu mai are din ce trăi, la eliberarea din închisoare, devine turnător (alt soi de vocalize), pentru o pâine. Marele luptător naţionalist acceptă compromitrea pentru a-şi cunoaşte copilul născut în detenţie.
Pare odios. În primul rând, odios pentru aceia care au condus omul la atare degradare.
*
CURAJUL MĂRTURISIRII - Cel care a greşit, chinuit de trecutul său, îşi face mea culpa public şi dă pildă de smerire tuturor acelora ce au făptuit în acelaşi chip şi rămân sub imperiul fricii lor de ieri, sclavi tânjitori după libertatea sufletului, neavând curajul să şi-o recâştige prin asumarea trecutului lor. Autorii cărţilor discutate mai departe sunt mântuiţi! Într-un fel, recunosc în curajul lor o componentă chiar eroic.
Dacă ar fi apărut ea mai din timp şi cu altă destinaţie!...
*
SPOVADĂ DATORATĂ CURAJULUI SAU FRICII? - Cel puţin, la prima aruncare de privire, noua situaţie în care s-au implicat memorialiştii în discuţie pare superioară. Raţiunea ne propune şi alte explicaţii ale vitejiei

lor de peste noapte: temerea că accesul la dosare va cădea năpraznă peste capetele tuturor foştilor colaboraţionişti sau măcar li se va îngădui, pe căi oculte, ziariştilor şi mai ales foştilor securişti (cu aspiraţii de şantajişti şi cu amici bine plasaţi) să le răsfoiască pentru a dăuna persoanelor publice ridicate peste noapte din nimicul de ieri.
Cum persoană publică, dintre cei luaţi în considerare de acest tom al Istoriei mele, nu poate fi considerat mai niciunul, în adevăratul înţeles al cuvântului, iată mă pregătesc să-mi retrag bănuiala (ah! suspiciunea pe care toţi am învăţat-o cu uşurinţă de la marxişti-leninişti...); dar nu fără să remarc din nou: curajul al doar câtorva persoane din zeci de mii, de abdicanţi, de nu milioane, rămâne exemplar. Iar temerea spre care am îndreptat arătătorul - aceea că alţii ar putea ridica cortina ce ascunde scena societăţii de ieri - e doar o faţă a sufletului lor, pe când cealaltă, dihotomic-antonimic, este a îndrăznelii demne de un profund şi general respect, după ce au îngenunchiat şi şi-au dat sufletul pe faţă.
*
CE MAI FAC TURNĂTORII NOŞTRI DRAGI? - Sunt sigur că destui foşti deţinuţi politici care şi-au pierdut sănătăţile, familiile, orice perspectivă de viitor, nu vor fi de acord cu această poziţie a mea, ci vor şopti cu tristeţe: "Alţi colaboraţionişti ce pretind că sunt mai buni ca morţii noştri!" Şi cum să resping acest oftat, într-o lume în care numai foştii ideologi, comunişti, cadrişti, ofiţeri şi torţionari, au dreptul la micul ecran şi la celelalte mijloace de mediatizare pentru a deplânge starea neamului sub dictatură şi pentru a indica drumul de apucat în vederea revenirii la economia de piaţă şi redobândirii dreptului de a aspira la demnitatea României cunoscută de bunicii noştri; ba se şi înscriu pe listele electorale şi ocupă fotolii parlamentare, ministeriale, de nu şi mai rău. Atrag atenţia că memorialiştii pomeniţi mai sus nu pretind nimic; ei doar arată cât de jos a putut fi îmbrâncit omul, exemplificând-o cu propria-le persoană. Singurătatea lor merită o mână întinsă de către aceia care ştiu mai bine decât oricine cât de slabă este făptura noastră şi că fiecare are limitele sale de neînvins. şi, după cum îi cunosc pe bătrânii venerabili, de la care am învăţat să trăiesc - dacă oi fi învăţat-o bine -, ieri, în puşcărie şi astăzi, în haosul binecunoscut, toţi înţeleg nebunia ce conduce la cădere şi, creştineşte, plâng alături de cel căzut.
*
ROSTUL ELIBERATOR AL SPOVEDANIEI - Exemplul autorilor în discuţie este necesar poporului nostru. Orice spirit vindicativ (dealtfel, sunt mereu mirat de puterea românului de a ierta, chiar de a uita; să fie o calitate sau un defect al lui?), orice spirit vindicativ este anihilat de cuvintele: "Am greşit; îmi pare rău". Ne reamintim, în interminabilele şedinţe de partid ce au sufocat nopţile membrilor lui şi, din păcate, în cadrul celor lărgite, şi pe ale nevinovaţilor nemembri ajunşi să le împartă membrilor nefericirea insomniilor impuse, oameni serioşi, cu funcţii înalte şi aer arogant până în acea clipă, se săltau în două picioare tremurătoare şi rosteau, supuşi şi cu mutră tâmpă: "Îmi fac autocritica...". Obiceiul şi-a câştigat dreptul la existenţă; un singur pas mai trebuie făcut în punerea în practică a spiritului comunist deprins pentru vecie prin spălarea creierilor. Numai că acest pas, lăsând îndărăt, în lada de gunoi, "spiritul

partinic", va fi parcurs cu conştiinţa că Dumnezu însuşi ne-a învăţat, prin taina spovedaniei, că păcatul mărturisit este iertat.
*
PURIFICAREA ROMÂNIEI - Ţara noastră, imediat după Revoluţie, a avut nevoie de foştii turnători şi torţionari cu bâta şi cu cuvântul tipărit nu ca să ne înveţe cum să redevenim oameni - pentru că noi rămăsesem oameni, doar ei pierduseră întretimp această calitate -, ci să vină în faţa Naţiei (cum au făcut-o şi o fac îngreţoşător de des să dea lecţii şi note de bună şi rea purtare contemporanilor), să vină în faţa Naţiei şi să plângă pentru relele săvârşite. Aceasta ar fi purificat România, iar lor le pregătea temelii de statui, statuile amarnicei înşelări regretate. L-am admirat pe Bârlădeanu care, până cu o zi înainte de moartea gigantului Corneliu Coposu, i-a susţinut pe comuniştii săi, boiţi într-o terminologie pasă-mi-te a unei democraţii "originale", i-a susţinut împotriva libertăţii şi democraţiei, în loc să le susţină pe acestea două, dar când a aflat despre trista plecare a Preşedintelui P.N.Ţ.C.D. din mijlocul nostru, a recunoscut că întreaga-i viaţă, personal, s-a înşelat în materie de politică, iar cel pe care l-a considerat rivalul său a avut exclusivă dreptate. Românii aveau nevoie de recunoaşterea greşelilor proprii, nu să li se facă cu ochiul de pe micuţul ecran, cu înţelesul: "Eu, unul, nu mi-am rupt carnetul roşu, iar dacă am scos partidul în afara legii, am făcut-o de spaima tractoristului ăsta de-a condus şcoala Securităţii şi acum face pe conducătorul de mase; pe cinstea mea de comunist, că doar de frică...". Ce contează, vorba socialiştilor ciuperciţi peste noapte, ce contează nevoia românului? Doar pe el am făgăduit să-l vindem ruşilor; păi, ce să ne mai uităm şi la sufleţelul lui de doi bani...?
Cer iertare cititorului pentru această îndelungă paranteză; ea a fost necesară, pentru a vădi - prin opoziţie - meritul moral al autorilor luaţi în considerare mai departe.
Însă ISTORIA LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE nu este una a moralei românilor. Deci revin la titlul volumui al doilea al ei: MĂRTURISIREA COLABORĂRII.
*
OBIECTUL ACESTEI CĂRŢI: DEŢINUTUL SCRIITOR - După o aşa de lungă prezentare, colorată de culpabilizare şi desculpabilizare, cititorul se aşteaptă să ajung şi la judecată. Departe de mine o atare aspiraţie. Judecata nu apare în cartea mea, decât în ceea ce priveşte darurile şi strădaniile profesionale ale memorialiştilor, în calitatea lor de scriitori. Altfel, ea revine forului lăuntric, justiţiei, opiniei publice şi a posterităţii care, prin aceea că sunt opinii, sunt şi neîntemeiate. Repet cele ce am spus şi în prefaţa la primul volum: dorinţa mea este ca aceşti mari suferitori (memorialiştii de detenţie, poeţii temniţei şi ceilalţi) să fie consideraţi scriitori români, vrednici de istoria literară a poporului nostru, în continuarea altor scriitori ce au cunoscut temniţele politice, pe drept sau nedrept: Ioan Slavici, C. Stere, Octavian Goga, fratele său Eugen, Tudor Arghezi etc. Experienţa penitenciară a unui număr impresionant de scriitori, sub comunişti, obligă la acest act de repunere în drepturile de care au fost frustraţi chiar de condiţiile lor speciale de viaţă, extinse în unele cazuri, la peste douăzeci de ani de izolare, adică lipsa lecturii, a hârtiei, a tocului, a contactului cu breasla, cu publicaţiile

litertare, cu editurile, ani care au făcut din ei nişte dependenţi de oralitate, cu greu luptându-se, după eliberare, să-şi recupereze cultura de care au fost lipsiţi intenţionat şi (re)obişnuirea cu o luptă, ca nouă, aceea cu cuvântul scris.
În cazul a destui scriitori, ei au devenit creatori de literatură în închisoare. Mai mult, cât îi priveşte pe numeroşii elevi împiedicaţi să-şi facă studiile la timpul potrivit, până şi cultura şi-au dobândit-o tot acolo, ceea ce nu-i împiedică să-şi revendice un loc de frunte printre poeţii neamului; mă gândesc în primul rând la Sergiu Măndinescu, victimă a "reeducărilor" de la Piteşti, dar şi la studenţi: Constantin Aurel Dragodan, realizatorul, în plus, al unei monumentale antologii a poeziei de detenţie, POEŢI DUPĂ GRATII, din care, pentru moment, au apărut patru volume consistente, ultimile două publicându-le chiar editura mea (al cincilea este în lucru) sau, cum nădăjduiesc s-o dovedesc nu peste mult timp: Alexandru Bogdanovici, iniţiatorul "reeducărilor blânde", de început, ucis în "reeducările" autentice ce le-au ajuns din urmă pe cele dintâi şi le-au depăşit, peste orice prevederi, în domeniul inumanului).
Literatura de detenţie a scos la iveală ţărani memorialişti, funcţionari, muncitori şi intelectuali de toate profesiile. Iar dacă nu mureau, în temniţe şi după eliberare, atâţia dintre deţinuţii politici, această literatură ar fi fost nespus cu mult mai bogată, ca număr de scrieri, şi cu mult mai bogată în conţinut (faţă de cele ce s-au publicat timp de aproape cincizeci de ani de falsă şi mincinoasă - în cvasitotalitate - cultură 'socialistă').
*
AUTOPORTRET ŞI PORTRET LITERAR - Puţine dintre cărţile memorialistice de detenţie conţin adevărate autoportrete; majoritatea sunt naraţiuni ale aventurilor neşteptate şi ale cortegiului de suferinţe nemeritat, ca şi eseuri privitoare la condiţia umană, la dictatură, la degradare, la capacitatea de a răbda şi mai ales la locul credinţei în viaţa celor lipsiţi de orice altceva. Pe de altă parte, cei mai mulţi dintre autori doresc să participe, cu amintirile personale, la menţinerea treză a memoriei neamului, pentru ca ororile trăite să nu se mai repete, drept care scrierile lor devin, în mod inevitabil, acte de acuzare, fără să fie niciodată vindicative.
Totuşi, cărţile deosebite ce sunt prezentate în acest volum, constituie, în chip clar, autoportrete - mai mult sau mai puţin realizate: cei care le-au întocmit spun ceva limpede şi foarte caracteristic despre ei înşişi: Deşi am cunoscut până la capăt suferinţa, am colaborat cu călăii mei, în dauna semenilor. Destui dintre memorialiştii reeducărilor, trecuţi în revistă în primul volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE au avut nefericirea să mărturisească, şi ei, că sub ameninţarea permanentă a bătăii şi a morţii, au acceptat să-i păzească pe alţi inşi când erau bătuţi sau chiar să-şi bată colegii sau şefii politici, să se autoacuze de minciuni, să-şi terfelească amintirile, spurcându-le cu născociri pe placul reeducatorilor (mânaţi din umbră de Securitate) şi să pângărească statuile părinţilor, ale profesorilor, ale dascălilor şi ale celor ce le făcuseră bine şi-i ocrotiseră până să fie arestaţi, să-şi vândă gazdele ce le dăruiseră culcuş şi hrană, chiar fraţi şi părinţi, ca, în plus, să devină şi turnători. N-am amestecat amintirile din reeducări cu cele ale

mărturisitorilor prezenţi în volumul de faţă, deoarece condiţiile de viaţă ale celor trecuţi pe la Piteşti şi Gherla, sub domnia neîncoronată a lui Eugen Ţurcanu şi a lui Popa Ţanu, precum şi a acoliţilor lor, constituie un capitol fără egal din lunga gamă a crimelor comuniste săvârşite în penitenciare şi lagăre, ce i-au împins pe români la decădere. Un alt argument de despărţire a materiei de studiu este că autorii prezenţi în volumul de faţă, atunci când a sunat ceasul opţiunii, au ales colaboraţionismul fără ca, mai întâi, să-şi piardă minţile de groază, cum s-a întâmplat cu cei reeducaţi, ci în urma unei deliberări la (mai mult sau mai puţin) rece, l-au ales drept singura cale rămasă într-o lume în care dictatura părea să fi învins definitiv: Nuanţele există şi vor fi dezvoltate în cuprins.
*
LOCUL VOLUMULUI II IN INTREGUL ISTORIEI - Aceste cărţi autoportret vor fi confruntate cu cele urmărite în următorul volum al Istoriei, înrudit cu acesta prin faptul că volumul al III-lea se opreşte asupra cărţilor abundând în portrete. Deci avem, pe de o parte, scrieri ale lui "iată cum sunt" şi, pe de altă parte, scrierile lui "iată cum sunt ceilalţi'. Bineînţeles - ceea ce ştiu cititorii MEMORIALISTICII REEDUCĂRILOR -, de autoportret şi de portret nu ne vom despărţi niciodată pe parcursul acestei lungi ISTORII A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, pentru că fiecare memorialist, cu mai mult sau mai puţin talent, s-a folosit atât de autoanaliză cât şi de analiza celor din jur când s-a aşezat la masă, să-şi depene 'impresiile' asupra groazei. Deci, volumele II şi III ale ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE trebuie considerate ca alcătuind două părţi ale unei singure secţiuni.
*
CEVA DESPRE COMPOZIŢIA ACESTUI VOLUM - În continuare, autorul prezentei cărţi va prefera să lase scriitorii trataţi în paginile ei să-şi înfăţişeze singuri darul sau lipsa lui (fiind folosite cu profuzie citatele). Istoricul se preschimbă într-un ghid al cititorului care, astfel, este pus în situaţia de a cântări şi judeca singur dreptul la eternitate al scrierilor în cauză. Folosind această metodă, autorul implică cititorul, poate fără voia celui din urmă, determinându-l să gândească (măcar) la drepturile acelora care şi-au jertfit vieţile pentru libertatea neamului nostru şi merită mult mai multă cinstire decât este dispusă o societate autocentrată să acorde celor rămaşi, până şi astăzi, în afara ei, perpetuându-se eliminarea lor efectuată de societatea comunistă.
Intrebare: Cine eşti, Mihai Rădulescu?
Răspuns: Un anonim conştient că dacă nu duce până la capăt recuperarea literaturii naţionale de detenţie, într-o formă, oricare, organizată, muncă la care s-a înhămat, această memorialistică riscă să se piardă în uitarea unei lumi dezinteresate de rădăcinile proprii.
Atâta mai ştiu să spun astăzi despre mine.
Dacă încerc altă frază, mă sufoc.

II. MEMORIALISTICA PROPRIU-ZISĂ

- Mineritul M.A.I.-ului (Dimitrian Laurenţiu - Viorel Brana)
- Disperarea tenorului (Ioan Popescu Loredan)
- Un luptător "mic cât o lingura" (Dumitru Lungu)
- Belu Zilber muşca din el (Andrei Şerbulescu)

Mineritul M.A.I.-ului (Dimitrian Laurentiu - Viorel Brana)

Părinţii lui Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana sunt: Atanase, fiul lui ? ??? i Ioan a lui Zaharia, şi Maria Josan, adoptată de Filip Dumitru, care prin măritiş dobândeşte porecla: Mărica Branii. El avea 24 ani, iar ea 15. Copilul lor unic se naşte în Vaca (Crişan), judeţul Hunedoara, la 8 noiembrie 1907.

Capul familiei cânta la nunţi, apoi s-a aşezat comerciant sătesc şi cârciumar. Nici unul dintre cei doi soţi n-a depăşit vârsta de 66 ani.

După absolvirea primelor două clase primare în comuna natală, următoarele două, ca şi liceul "Avram Iancu", Dimitrian-Laurenţiu-Viorel le urmează la Brad. Bacalaureatul îi izbuteşte la a doua înfăţişare, la Deva. Între cele două tentative, urmase un an şcoala Superioară de ştiinţe de Stat din Bucureşti. Acum intră la Facultatea de ştiinţe Naturale tot din Capitală. După participarea la Congresul studenţilor creştini, de la Oradea este arestat, pentru câteva zile. Ales, în anul IV, preşedinte al Societăţii studenţilor în ştiinţe Naturale, îşi susţine licenţa, după care găseşte un post de profesor de educaţie fizică, econom şi pedagog la Brad, unde-l invită pe Ioan Moţa să vorbească la 1 Decembrie. Cel din urmă îl îndeamnă să-l cunoască pe C.Z. Codreanu.

Angajat geolog la Societatea Mica, este numit şef de plasă (Brad) al Mişcării Legionare, pe urmă ajutor de şef de judeţ (Hunedoara) şi instructor legionar. Se căsătoreşte cu Ştefania Pop. Au doi copii: Aluna şi Codruţ. E delegat al Statului Naţional Legionar în Consiliul de Administraţie al Societăţii Mica. Încetându-i numirea, îşi continuă activitatea de geolog de teren. Participă la război. În 1944 este internat în lagărul de la Caracal, de unde o cunoştinţă de la Siguranţă îl eliberează condiţionat. Lucrează la AGEX, Societatea Minieră a Societăţii Franceze de mine de aur din Transilvania, Institutul Geologic, ISEM, e profesor timp de un an la şcoala Superioară de Geologi, prin decret este numit geolog principal la Oficiul Tehnic Minier M.A.I., apoi e transferat la Comitetul de Stat al Geologiei. Arestat şi condamnat în 1959 la 20 ani temniţă grea, cu confiscarea averii, cunoaşte închisorile: Uranus, Deva, Aiud. În ultimile două este contactat să facă anumite lucrări de geologie pentru M.A.I. Eliberat prin graţierea din 1964, e reprimit în fostul său post şi este achitat la 8 iulie acelaşi an.

I s-audecernat următoarele decoraţii militare: Coroana României cu Spade, cls. V; Medalia de Est (Germania); Virtutea Militară; Cruciada împotriva Comunismului; Medalia "Crucea Comemorativă a celui de-al II-lea Război Mondial".

I s-au acordat distincţiile: Medalia Muncii; Ordinul Muncii; Premiul de Stat, în 1952; Director Minier.

A publicat tratate şi alte cărţi:

- Zăcămintele metalifere ale subsolului românesc; Bucureşti; Editura Ştiinţifică; 1958.
- Zăcămintele nemetalifere din România; Bucureşti; Editura Tehnică; 1967.
- Zestrea minerală a lumii; Bucureşti; Editura Ştiinţifică; 1971.
- Aurul şi Argintul; Bucureşti; Editura Tehnică; 1972.
- Baritina, Witheritul şi Celestina; Bucureşti; Editura Tehnică; 1979.
- Avuţii din piatră seacă; Bucureşti; Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică; 1981.
- Sunt epuizabile resursele minerale?; Bucureşti; Editura Tehnică; 1983.
- Substanţe minerale nemetalifere; Bucureşti; Editura Tehnică; 1986.
- Memoriile unui geolog român fost deţinut politic; Bucureşti; Editura Ramida; 1997.

Explorările şi lucrările efectuate: zircon la Jolotca; gipsuri în Valea Teleajenului; gipsuri la Perchiu - Oneşti; aluviuni complexe la Sulina şi Sfântu-Gheorghe Deltă; aluviuni aurifere în Valea Arieşului; aur la Brad - Gura Barza; conturarea unui zăcământ de sulf la Pucioasa (pentru care autorul a primit Premiul de Stat împreună cu geologul Alexandra Ghilaş - căsătorită Cărăuşu); staţii pilot pentru separarea aurului din aluviuni, cu două mese oscilante, unică în ţară, în Banat - Naidăş.

MEMORIALIŞTII FOŞTI DEŢINUŢI POLITICI sunt extrem de feluriţi, cât priveşte pregătirea culturală, talentul de narator, vârsta când au fost deţinuţi ca şi aceea când şi-au redactat amintirile, profesiunea şi meseriile, şi orice altă deosebire de imaginat, pentru că în închisorile comuniste au fost adunaţi inşi din toate straturile şi categoriile sociale, cu toate înclinaţiile şi pregătirile posibile, reprezentând, pe scurt, societatea în întregul ei.

De aici şi varietatea scrierilor lor, nu toate ascultând de pretenţiile literaturii beletristice, unele - deşi aspirând la a recrea o viaţă - rămânând infirme sau redacţiuni din alt domeniu decât cel literar, aplicându-se un stil specific unui domeniu străin celui memorialistic.

În această categorie din urmă se plasează şi MEMORIILE UNUI GEOLOG ROMÂN FOST DEŢINUT POLITIC de Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana care, după cum se enunţă în titlu, este rezultatul aplecării asupra trecutului săvârşită de către un om de ştiinţă - o pot spune de pe acum, unul de primă calitate în teritoriul activităţii sale de cercetare. Să fie clar: nu e vorba despre memoriile unei persoane, ci de acelea ale unui geolog; din această pricină cea mai mare parte a materialului tratează despre descoperiri de comori ale subsolului, despre săpări de galerii de mină şi celelalte. Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana s-a confundat cu profesiunea în care a strălucit până la a determina M.A.I.-ul să folosească, să aibă încredere, să promoveze şi să premieze un fost legionar cu răspunderi, unul dintre apropiaţii lui Horia Sima, cu a cărui viitoare soţie viitorul memorialist a copilărit.

Cu alte cuvinte, avem de-a face cu o dare de seamă din care lipsesc imaginile, sentimentele, întorsăturile şi înfloriturile de stil, prospeţimea limbajului, dorinţa de a convinge, de a influenţa, de a lua atitudine faţă de cele expuse, scrierea constând într-o succesiune de amintiri cu temă comună, dozate mai curând după inspiraţia asociaţiilor de idei decât după

aceea a nevoilor expunerii, ori a imperativelor dezvăluirii istorice, amintiri ce aşteaptă o ulterioară completare şi tragere a concluziilor. Deci nu ar fi cazul ca această carte să fie prezentă într-o ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, ea aparţinând mai curând istoriei geologiei române sub comunism, unde, probabil, a fost salutată cu interes la apariţie. Totuşi, prin scopul volumului al doilea al ISTORIEI de faţă, MEMORIILE sale se înscriu foarte bine în criteriile pe care şi le-a impus autorul ISTORIEI; mai mult, constituie un caz aparte printre lucrările ce ilustrează respectiva temă. Aceasta motivează faptul că - ordinea alfabetică ce ne-am ales-o impunând a fi respectată - MEMORIILE UNUI GEOLOG ROMÂN devine poarta prin care vom pătrunde în lumea ce se deschide aici.

Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana îşi închină paginile "fiilor, nepoţilor şi strănepoţilor" săi, deoarece fiica, Aluna, a insistat ca el să şi le scrie, iar nepotul, Bogdan, cu prilejul vizitelor la bunic, se bucura să-l asculte pomenind "câte ceva din istoria vechii familii Brana" (p.9). Va da curs solicitării abia la vârsta de 87 ani, în 1997, când este grav bolnav de inimă şi agăţat de ritmul unui stimulator plantat în sine.

În legătură cu vechimea familiei, cel mai îndepărtat în timp document citat şi unicul este un contract de vânzare-cumpărare din 1872, unde e pomenit şi anul 1848, legat de mutarea dintr-o comună într-alta.

Datele privitoare la tatăl autorului pot interesa cititorul pentru lumina aruncată asupra unui tip de viaţă astăzi dispărut din satele noastre. Ele constituie şi o ilustraţie - cea mai vie - a felului în care este înţeleasă arta expunerii în întregul opului.

"Brana Atanase a fost tatăl meu; după ce a terminat patru clase primare s-a înscris la o şcoală medie, ungurească, din Brad, dar după primul an a fost retras şi trimis să pască vitele. A învăţat să cânte din fluier, la clarinet şi cânta la nunţile şi petrecerile din sat. Datorită efortului făcut cântând din clarinet, s-a îmbolnăvit şi a făcut congestie pulmonară. Bolnav fiind a învăţat să cânte la vioară. Cânta şi la ocarină. (...)

"În anul 1906, Brana Atanase s-a căsătorit cu Filip Maria şi a devenit comerciant, împreună cu Filip Dumitru" (tatăl adoptiv al soţiei sale).

"Acesta s-a Îmbolnăvit de hernie şi a plecat la un spital din Bucureşti şi se supuse unei operaţii. Întors de la spital la Vaca, bolnav, stătea la soare pe un scaun, dar operaţia nu a reuşit şi în scurtă vreme a murit. A rămas soţia lui, Măriuţa, care în urma unei cataracte a orbit. Aşa că Atanase Brana, tatăl meu, a rămas comerciant, împreună cu soţia lui, Maria Filip (poreclită Mărica Branii).

(...)

"Tatăl meu a fost un om foarte întreprinzător; el a construit, peste pârâu, un grajd pentru un cal, două vaci cu lapte şi o pereche de boi, şi în continuare o şură, în care încăpea un car încărcat cu snopii de grâu, ovăz sau otavă.

"Când dădea firul ierbii, vitele cornute erau mutate de aici, întâi la şura şi grajdul de la Oşele şi apoi la grajdul de la Colnic.

"În vacanţele de vară eu eram îngrijitorul de vite. Mulgeam vacile şi apoi plecam grăbit la Oşele, deoarece acolo era limita între satul nostru şi comuna Ribiţa şi în pârâul ce marca această limită se spunea că s-a

spânzurat un om. Culegeam bureţi galbeni şi celebrele ciuperci portocalii, numite roniţi.
"Când se termina iarba, duceam vitele la alt grajd, spre răsărit de sat, la Colnic.
"Calul părinţilor, înhămat la o căruţă, cu un şezut din piele şi cu arcuri, era cărăuşul mărfurilor necesare pentru "boltă" sau prăvălie. Această operaţie se făcea ţn fiecare joi, când era târg la Brad. Era singura zi din săptămână când tata se întâlnea cu un învăţător din Crişcior la câte un restaurant din Brad şi venea acasă în trapul calului, cam ameţit de băutură.
"Patima lui era să cumpere ba o grădină, ba un loc de arat, ba o pădure.
"Când cheltuielile cu studenţia mea la Bucureşti (600 de lei lunar) creşteau, tata cumpăra câte o pădure de la Junc (comună la vest de Vaca), tăia lemnele, angaja lemnari şi le pregătea ca "lemne de mină" şi le transporta cu căruţa cu doi cai, prin Brad, până la minele de aur de la Barza (comuna Crişcior). Astfel că încasa lunar valoarea acestor lemne şi îmi trimitea mie banii la Bucureşti.
"Telegramele mele de la Bucureşti erau foarte scurte:
"Brana Anastase, Comuna Vaca, oficiul poştal Brad.
""Bani tată /Viorel"."
Numele comunei - Vaca - fu schimbat la cererea studentului Dimitrian-Laurenţiu-Viorel, susţinută de întreaga obşte - în: Crişan, fiind satul de naştere a eroului cu moarte tragică.
"Prăvălia era destul de modestă. Principalele mărfuri erau: petrol, sare, oţet, drojdie de bere, zahăr, bomboane de mătase, câte un butoi de peşte sărat (heringi). Rareori apărea câte un salam de Sibiu, acoperit la capăt cu hârtie să nu se pună muştele pe el. Stătea atârnat de fereastră şi, din când în când, eu mai tăiam câte o felie. Aveam şi esenţă de oţet.
"Într-o zi, un Juncan (om din Junc), care fusese soldat în America şi primea lunar dolari, intră beat în prăvălie şi cere ţuică. Tata îi spune că "nu am şi ai băut destul", dar el a luat o sticlă de esenţă de oţet de pe fereastră şi a tras cu sete o duşcă. A rămas, cât a mai trăit, cu o răguşeală. În prăvălie se mai găseau diferite lucruri mărunte: aţă albă şi neagră, ace de cusut, panglici, tutun, ţigări, chibrituri, cuie, potcoave pentru cai, cuie pentru potcovit caii, cuie de fier, cuie de lemn pentru pantofari, foiţe de făcut ţigări, orez, griş, produse alimentare şi alte mărunţişuri.
"Pe fiecare pachet cu mărfuri tata scria preţul cu următorul cifru:
"M U N C I T O A R E
"1 2 3 4 5 6 7 8 9 0
"De exemplu:
"UIA = 258
"Petrolul se aducea cu un butoi de la Brad şi se turna într-un vas de metal, aşezat după uşă. Tarabă era o masă cu un sertar pentru bani şi cu o tăietură deasupra sertarului, pentru introducerea monedelor metalice. Mai târziu, în dosul mesei s-a tăiat în perete o uşă spre camera alăturată, unde s-a îngrămădit un mic despărţitor şi unde, dintr-un butoiaş, se servea vinars (ţuică). Aşa că a deschis şi o cârciumă, unde duminicile, când nu era post, era joc (dansuri populare) cu lăutari.

"La bătrâneţe a cedat cârciuma la "Finu Mărinu", căruia îi dădea băutura să o vândă. Dar după ce acesta nu i-a mai plătit suma de 30.000 de lei, a închis cârciuma.
"A redus numărul vitelor, păstrând calul şi o vacă cu viţel.
"La vârsta de 66 de ani s-a ţmbolnăvit de cirozã. Am consultat un specialist în boli de ficat din Bucureşti (dr. Pavel) care mi-a spus că nu e cazul să fie adus la Bucureşti, deoarece această boală nu are leac, să-i dăm să mănânce mere rase. Apa din stomac se aduna tot mai mult şi săptămânal trebuia să aducem un medic din Brad să i-o scoată. Aşa s-a stins din viaţă cel care a fost Atanase Brana, la vârsta de 66 de ani. A fost crâstnic (dascăl) la biserică şi cântam împreună răspunsurile la liturghie. "Aşa bolnav, mă întreba: "Da, tu, când ieşi la pensie?" Spera să mă întorc în sat. Îi era teamă să nu rămâie casa pustie. Am fost înştiinţat că tata a murit; când am intrat în camera unde era în cosciug, nişte femei bocitoare au început să se vaite. Eu le-am oprit spunându-le: "Opriţi-vă! Tata a fost un om vesel. Dacă aş putea, l-aş duce la groapă cu muzică militară"" (p.13-17).
Şi pentru mama sa, Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana găseşte câteva cuvinte pitoreşti şi suficient de calde, să ne-o facă apropiată, în greutăţile ei casnice şi economice. "N-am uitat că mergeam cu mama cu căruţa plină cu corfe cu cireşe (roşii, albuţe şi moacre mari) până la Deva, o distanţă de 40 km. Plecam cu căruţa acoperită cu "urnaneu" (coviltir). Dimineaţa vindeam cireşele cu "litra", un vas din tablă de fier, şi plecam spre casă.
"După moartea soţului, împrejurările politice s-au schimbat mult. Regimul comunist a fixat cote de lapte (chiar dacă nu aveai vacă). Mama a cumpărat o capră albă (bănăţeană), care dădea un lapte bun şi făta doi iezi în fiecare an. În fiecare an, avea câte un porc şi numeroase păsări de curte. Ajunsese să trimită prin alte femei ouă la târgul din Brad spre vânzare. Prăvălia era închisă demult. Mama nu mai avea nici un venit şi, totuşi, nu se îndura să vândă din pământul rămas în întregime ei după moartea tatei" (p.12).
Fiul lui Atanase şi al Măricăi, pe parcursul şcolarizării, a devenit legionar - nu consemnează date exacte, nici motivări ale opţiunii - şi nu a întârziat să participe la acţiunile studenţeşti naţionaliste, precum Congresul Studenţilor Creştini, de la Oradea. După banchetul până-n ziuă cu care se încheie acesta, însoţi pe străzi doi studenţi clujeni cu care se împrietenise. "Au văzut pe trotuar o prăvălie cu firma unui evreu. S-au repezit cu toată forţa, cu spatele, în rulota metalică a ferestrei, care s-a îndoit, a atins geamul interior şi l-a făcut zob. Entuziasmat, am vrut să mă arunc şi eu, dar cei doi m-au oprit, spunându-mi: "Tu ai să-ţi rupi spatele, stai pe loc." Am renunţat la acest act eroic" (p.26), conchide autorul, autoironizându-şi spiritul de imitaţie a unui gest copilăresc ce numai 'politică' nu însemna.
Ceea ce-i rămase fu a se sui degrabă în tren, cu direcţia Bucureşti, fiindcă avea a doua zi lucrări de laborator la facultate şi nici prin gând nu-i trecea să le piardă. Despre unii dintre ceilalţi participanţi la Congres află mai târziu că devastaseră o sinagogă în Oradea şi alta în Cluj.
"În Gara de Nord", - se însufleţeşte naraţiunea pentru o perioadă, la amintirea unei nedreptăţi suferite în juneţe - "am fost înconjuraţi de

jandarmi şi un colonel ne-a spus că ne va conduce în grupuri ca să nu se repete abuzurile de la Cluj şi Oradea. În realitate ne-a condus la ţnchisoarea de la Malmaison, unde am stat trei zile. (...) Ne-a trecut pe nişte liste şi ne-a dat drumul, aparent fără urmări. În realitate am fost eliminaţi de la examenele de vară de la facultate. Aflând aceasta şi simţindu-ne nevinovaţi, căci nu am participat la devastările de la Cluj şi Oradea, am alcătuit un grup ţn frunte cu preşedintele studenţilor în medicină, Sârbulescu, şi ne-am dus la Rectorul Universităţii, (...) să-l rugăm să ne permită să ne prezentăm la examene. A ieşit din cameră băiatul rectorului, spunând că tatăl lui este bolnav, deci să intre la el numai o delegaţie, care a şi intrat. Între timp a apărut la poartă o unitate de jandarmi. Eu am alergat spre o fereastră mică, dinspre o bisericuţă, am sărit în stradă, strigând: "Pe aici e ieşirea!" Dar nu venea nimeni. Îi spun unui coleg: "Intră dumneata pe fereastră şi cheamă-i şi pe ceilalţi!" El spune: "Intră dumneata!" I-am răspuns: "Eu am servieta!" "Dă-mi-o mie!" I-am dat-o, am intrat pe fereastră; pe coridor erau deja jandarmi, care m-au prins şi m-au scos pe poartă cu grupul celorlalţi.
"Încercuiţi de jandarmi am mers spre Universitate, ca să ne ducă la Prefectura Poliţiei Capitalei din Calea Victoriei. Dar eu, care stătusem deja trei zile la Malmaison, nu-mi convenea să mai fiu arestat şi, după ce am trecut cu grupul de Universitate, am rupt rândurile dintre doi jandarmi şi am fugit în lungul Universităţii cu toate forţele mele. "Prindeţi-l!" striga plutonierul care conducea escorta. Eu, cu şapca ţn mână, strigam: "Sunt student!" Fug ocolind Universitatea, cotesc pe stânga şi ajung pe Calea Victoriei, în dreptul Cofetăriei "Capşa". Pe Calea Victorei era o aglomeraţie neobişnuită, probabil vreun eveniment politic. Credeam că sunt ascuns ţn această mulţime, dar un civil i-a spus unui jandarm: "ăsta-i!" Jandarmul mi-a pus mâna pe reverul hainei, înjurând că din cauza mea şi-a rupt arma, lovindu-se de o maşină. În câteva secunde am fost înconjurat de studenţi, care m-au smuls din mâna jandarmului, izbindu-l şi împingându-mă afară din cercul de studenţi. Am fugit, m-am urcat într-un tramvai şi m-am dus la cantina studenţească Gutemberg. Aici m-a găsit colegul cu servieta mea. Ceilalţi studenţi care fuseseră prinşi au stat ţn puşcărie 11 zile" (p.26-28).
Textul reprezintă primul document memorialistic privitor la acel eveniment şi luminează puţin situaţia în care un răspuns inechitabil dat de către autorităţi unor acte, adevărat, reprobabile, însă săvârşite de către alţii decât cei pedepsiţi, generează frustrarea, sentiment ce va sta la originea unor reacţii tot mai grave din partea tineretului universitar al epocii.
Invitarea de către autor a lui Ioan Moţa, de la Orăştie la Brad, să vorbească unor prieteni, îl face pe cel din urmă să-l îmbie pe ucenicul într-ale cercetării geologice a-l căuta la Bucureşti pentru a fi prezentat lui Codreanu. Întâlnirea nu ne aduce, din păcate, alte informaţii decât acelea despre strădania proaspătului absolvent de a obţine o situaţie cu leafă mai bună.
"M-a prezentat Căpitanului, iar eu în poziţie de drepţi l-am salutat: "Trăiască Legiunea şi Căpitanul!" "Nu-i nevoie să stai drepţi." "Sunt legionarul Brana Viorel, şef de plasă la Brad, judeţul Hunedoara, angajat la Societatea Mica, am 10.000 de lei lunar. Am primit o scrisoare de la un

coleg că au plecat geologii străini de la societatea petroliferă şi mă pot angaja cu 50.000 de lei lunar, dar şeful de judeţ Costea nu mă lasă să plec, având nevoie de mine."
"Codreanu răspunde: "Cred că e bine să mergi la Gigurtu şi să vorbeşti cu el." I-am dat o fotografie a lui pe care a scris: "Camaradului Brana Viorel cu îndemnul de a trăi toată viaţa cu sentimente româneşti şi creştine. C.Z. Codreanu". Am fost la Gigurtu şi l-am întrebat dacă are nevoie de serviciile mele au ba, că la Petrol primesc 50.000 lei lunar. "Voi avea grijă de dumneata"" (p.35-36). Un point, c'est tout. Un tânăr care n-are îndoieli asupra preţului cunoştinţelor profesionale dobândite, nici asupra a ce-ţi datorează societatea. Politica lui este practică. În schimb, ştie să ceară în mod disciplinat şi semnalându-şi aderenţa şi credincioşia prin cumpărarea unei fotografii. Pragmaticul ce-l caracterizează pe tot parcusul vieţii se împleteşte de minune cu caracterul orientării cercetărilor sale geologice şi a favorizat aptitudinile sale pentru ultimul domeniu.
Paginile următoare nu mai urmăresc decât evoluţia geologului şi confortul sau lipsa lui în diversele puncte de muncă. Se menţionează în treacăt că "soseşte la Brad avocatul Iosif Costea" - acela de care se plânsese că îl împiedica să ia salariu mai mare -, "şeful judeţului Hunedoara al Mişcării Legionare, bun prieten din timpul studenţiei de la Bucureşti. El mă roagă să primesc să fiu şeful de plasă al Mişcării Legionare. În fiecare sat din plasa Brad am ales pe cel mai destoinic ţăran şi l-am făcut şef de cuib. Mai târziu am fost ales pe timp de un an ajutor de şef de judeţ şi avansat instructor legionar" (p.38).
Altă preocupare a lui ca şef nu aflăm să fi avut până în anul alungării Regelui Carol II.
"Grupul de cinci fruntaşi legionari din judeţul Hunedoara: avocat Costea Iosif, învăţător Viorel Boborodea, Viorel Brana - geolog, Rotea - avocat şi profesor de matematică din Deva, ne-am adunat la Deva aşteptând cuvântarea lui Horia Sima la radio în seara zilei de 3 septembrie 1940.
"Împreună cu procurorul din Deva, al cincilea fruntaş legionar, trebuia să mergem acasă la prefectul judeţului, unde procurorul trebuia să bată la uşă. Intrând, toţi cinci trebuia să chemăm pe şeful legiunii de jandarmi, care sub ameninţarea noastră cu pistoalele trebuia să anunţe toate posturile de jandarmi din judeţ să se pună la dispoziţia legionarilor, deoarece este un pericol din partea comuniştilor.
"Aşteptam agitaţi la radio cuvântarea lui Horia Sima la orele 21 seara, aşa cum am fost anunţaţi de un curier venit de la Bucureşti. Dar la orele 21, în loc de discursul lui Horia Sima, cânta o muzică. Ce facem? Costea spunea să ne urmăm planul.
"Eu am răspuns: "O unitate militară nu porneşte la atac decât după ce a primit ordin. Altfel demască toată acţiunea."
"Noi trebuia să anunţăm Timişoara şi Clujul. Totul s-a ratat" (de aici şi titlul capitolului: O AVENTURĂ POLITICĂ LA DEVA [RATATĂ]). "Am aflat a doua zi că Horia Sima trebuia să vorbească la radio de la Bod, dar postul de radio din acest punct a fost înconjurat de trupe militare şi Sima nu s-a putut apropia de postul de radio.
"Manifestările au avut loc la Bucureşti şi la Constanţa.

"În zilele de 4 şi 5 septembrie 1940, zeci de mii de legionari s-au adunat în Bucureşti. Mari manifestaţii. În ziua de 6 septembrie 1940 presiunea maselor legionare provoacă abdicarea Regelui Carol al II-lea şi reîntoarcerea Regelui Mihai I.
"La 14 septembrie 1940 comunicatul regal proclama Statul Naţional Legionar. Horia Sima, şeful Mişcării Legionare, a fost numit Vicepreşedintele Consiliului de Miniştri. În urma unei propuneri a colegului Haiduc Ilie, Horia Sima aprobă numirea lui Brana Viorel ca delegat al Statului ţn Consiliul de Administraţie al Societăţii Mica, în locul a doi francmasoni" (p.40-42). Pare ciudat, dar astfel stă scris: după numirea lui Sima (locul doi în stat), numirea delegatului din partea guvernului la o Societate - în persoana aceluia care îl vizitase pe Căpitan, ne amintim cu ce scop - e de importanţă imediată şi capitală pentru autor. Apoi sunt trecute în revistă unele mici modificări la Mica.
Această nouă poziţie socială îi prilejuieşte memorialistului şi o brumă de umor:
"A apărut o lege prin care toţi salariaţii evrei să fie schimbaţi cu creştini. Aveam un singur inginer evreu. L-am lăsat în serviciu cu o singura rezervă, lui să nu i se dea din carnea de porc ce sosea de la Brad, deoarece evreii nu mănâncă carne de porc" (p.45; regretăm cacofonia).
La 21 ianuarie 1941, autorul preferă să rămână acasă. I se comunică faptul că numirea sa încetează; se înfăţişează să-şi ridice salariul pe o lună; ne specifică a fi fost vorba despre 60.000 lei, Primeşte altă funcţie. Întretimp, "am găzduit pe sora doamnei Sima, care era bolnavă de picioare, avea paralizie (scleroză ţn plăci). Am dus-o cu noi la Brad şi am predat-o fratelui ei Eugen Florea, care a îngrijit-o mulţi ani" (p.48). Ce interesantă ar fi fost pentru posteritate o portretizare a lui Sima în famile, făcută de careva care l-a cunoscut atât de intim...
Câteva flashuri din război (cu preponderenţă consemnarea unor cumpărături şi obţinerea unor sticle de şampanie) preced internarea în lagărul de la Caracal, pe unde s-a plimbat şi cititorul meu, în volumul I, cu prilejul întâlnirii lui Onisifor Ghibu. Reţin siluetarea ofiţerului din armata de ocupaţie: "un colonel sovietic mai modern, cu ochelari de soare şi mai bine îmbrăcat decât ceilalţi ţărani şi mineri" (p.53).
Este eliberat datorită unui salariat al Siguranţei cunoscut anterior, cu obligaţia de a ţine legătura cu Ministerul de Interne lunar. Primeşte post. După alte peripeţii, "m-am dus la Institutul Geologic, la directorul Macovei, şi l-am rugat să mă angajeze la Institut. Mă întreabă: "De ce ai fost dat afară din serviciu?" "Am fost legionar", răspund eu. "Ai fost dintre cei cinstiţi, dacă răspunzi aşa senin", spune directorul Macovei" şi-l angajează (p.57). Timp de un an a fost şi profesor la Şcoala Superioară de geologi. Cartea se preschimbă pe neaşteptate într-o dare de seama asupra lucrărilor geologice întreprinse, asupra descoperirilor sale din domeniu şi, brusc:
"Te felicităm, deoarece Consiliul de Miniştri a editat un decret prin care ai fost numit în triunghiul de conducere al Oficiului tehnic minier de pe lângă Direcţia generală de penitenciare a Ministerului de Interne"!... (p.66). Deci răspundea de minele loc de detenţie cu muncă silnică pentru colegii săi din Mişcare şi pentru ceilalţi condamnaţi de toate culorile politice din acel moment. Este curioasă - de nu ar fi vârsta când sunt

concepute MEMORIILE - afirmarea noii poziţii, în lipsa oricărui comentariu privind starea sufletească a geologului ajuns, într-un fel, în vârful Direcţiei generale a penitenciarelor, după ce a fraternizat cu Horia Sima; este drept că fusese atras acolo datorită deosebit de bunului său renume în profesiune; dar totuşi: era slujbaşul de frunte al Direcţiei Generale a Penitenciarelor...
Poate că explicaţia poziţiei sale stă ascunsă în replica securistului de servici, din următoarele. Alături de echipa de ingineri cu care lucra, fusese delegat şi un ofiţer M.A.I. "În castelul de la Valea Dosului locotenentul s-a îmbătat şi ieşind cu mine pe coridor mi-a spus că el trebuie să facă în fiecare lună un raport despre activitatea mea politică. "Dar eu scriu că îţi vezi de meseria de geolog, îndrumând pe ceilalţi geologi" "(p.67). Nu uită, când ţşi înşiruie amintirile, de glumele 'curajoase' făcute de el sau de alţii, pe când se afla ţn subordinea M.A.I.-ului. "La masă le-am spus geologilor că le-am adus produse din import: lămâi, conserve, măsline. Un geolog completează: "şi zarzavaturi din România." " Sau: "Coborând din Stăjina, şi luând masa la Cazinoul din Gura Barza, eram cu Brădiceanu, Popa Aron şi Rosenger, evreu, director la mina Gura Barza, care făcea glume pe seama mea, spunând: "Brana a intrat ţn Gura Barza călare pe un cal alb ca Isus Christos în Ierusalim". Eu am răspuns: "E bine să ştiţi că elita legionarilor este în pământ ca morcovii: ce-i bun este în pământ, numai frunzele au mai rămas." Rosenger răspunde: "Mai bine ar fi fost şi frunzele în pământ."
Am răspuns: "Au mai rămas câţiva de sămânţă" "(idem).
Aceste bancuri însă nu-l costă nimic, căci primeşte premii naţionale şi îi apar cărţi de specialitate. Doar Revoluţia din Ungaria îi aduce grabnic transferul obligatoriu; ceea ce nu înseamnă că nu i se cer alte colaborări. Este pus la dispoziţia Controlului de Stat, al cărui funcţionar îl ţntreabă: "Ai fost geolog şef la Oficiul tehnic al M.A.I. Ai fost decorat acolo cu Ordinul Muncii clasa a II-a şi cu titlul de Director Miner clasa a III-a. Noi, Controlul de Stat, plecăm la Brad 18 persoane, contabili şi ingineri mineri. Te rog să ne spui cum exploatează Ministerul de Interne zăcămintele de aur" (p.69).
Schimbarea de stăpân nu fu pe placul Ministerului de Interne, deşi o impusese. "Peste două săptămâni (...) am fost arestat, am stat opt luni ţn anchetă pe str. Uranus şi apoi am fost condamnat de Tribunalul Militar (din str. Plevnei) la 2o de ani temniţă grea şi confiscarea totală a averii" (idem). S-ar spune că autorul nu a constatat relaţia dintre informarea făcută Controlului de Stat, premergând vizitei efectuate punctului de exploatare M.A.I., şi rezultatul acesteia: condamnarea lui; sau, dacă a remarcat-o, nu vrea s-o consemneze.
Ancheta, deşi lungă, s-a desfăşurat sub semnul solicitării celui arestat: "Scrieţi ce vreţi şi eu vă semnez declaraţia" (p.70). Din cei 20 ani, Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana va suferi numai aproape cinci, după care a fost graţiat ţmpreună cu ceilalţi deţinuţi politici.
De la Uranus expediat la penitenciarul din Deva, după trei zile, e iarăşi folosit ca geolog, prin mijlocirea M.A.I. "Comandantul închisorii mi-a transmis să scriu care este cel mai important zăcământ de minereuri din ţară. Am scris că cel mai important zăcământ este Ditrău, unde se găseşte un depozit de aluminiu cu zircon. Sunt 100.000 de tone, cu 20 kg. zircon

la tonă. Am făcut o schiţă de prelucrare şi de obţinere a unui concentrat de zircon, care a fost desenată şi trimisă la Ministerul Minelor, care, prin Comitetul geologic a colectat o probă şi a trimis-o la o unitate de preparate din Ucraina, pentru ţncercări de laborator.
"Rezultatele au fost favorabile, am aflat după ce am ieşit din ţnchisoarea Aiud" (p.71-72). Astfel, 'tovarăşii de la Răsărit' şi-au îmbogăţit încă într-un fel industria pe spezele avuţiilor ţării noastre.
Un mic interludiu ţntrerupe mohoreala închisorii. "La Deva am fost dus să mă prezint ca martor în procesul lui Bârna Virgil, unde, la tribunal, am declarat: "Bârna Virgil a fost şef de plasă legionar la Baia de Arieş""(p.72).
Nici la Aiud, nu şomează ca geolog. "Comandantul a ales doi geologi, pe Brana şi Marinescu, i-a băgat ţntr-o celulă, cu hârtii şi creioane, ca să scrie despre cele mai importante probleme de geologie. Marinescu propuse o hartă reproducând Carpaţii şi văile României pe un teren din jurul Bucureştiului. La ieşirea din închisoare am aflat că această propunere a căzut (p.73), zâmbeşte maliţios. Despre rezultatele propunerilor sale (probabil strălucite) uită să mai consemneze ceva. Fu eliberat după trecerea prin reeducare şi peste câteva săptămâni se prezentă la slujba părăsită din pricina arestării. La 8 iulie 1964, fu achitat.
Nu pot trece pe lângă o notaţie privindu-l pe Lucian Blaga, ce scoate în evidenţă implicarea acestuia în existenţa ţăranilor sărmani ce-i ieşeau în cale. Anecdota i-a fost istorisită de către asistentul profesorului, al cărui nume autorul nu-l transcrie, pesemne uitându-l în timp. Ea are un aer de basm, dintre acelea în care personajul cel bun este Sfânta Vineri, sau în care Dumnezeu se plimbă nestânjenit prin ţara noastră alături de Sfântul Petru, săvârşind binele în favoarea celor mai înainte încercaţi.
"Mergând la Universitate vede un băiat cu fluiere şi donicioare pe treptele Universităţii şi îl ţntreabă: "Ce faci măi băiete? Ţi-ai cumpărat ceva din banii câştigaţi?" - "Nu am vândut decât o donicioară şi banii îmi trebuie pentru medicamente" - "Vrei o mie?" zice Blaga, îl duce în cancelarie, cheamă omul de serviciu, îi dă banii şi-i spune: "Du-l la restaurant, dă-i de mâncare ce-i place şi adu-l înapoi."
"Profesorul ţşi termină cursul şi ţţ spune băiatului: "Uite ce e, vii cu mine acasă."
"Pe drumul spre casă ieşeau copii de la grădiniţă.
"Blaga ia donicioarele de la băiat şi le dă la fetiţe şi fluierele la băieţi. Băiatul speriat, ţntrebă cine plăteşte. "Vedem noi acasă" răspunde profesorul. Acasă Blaga cheamă un vecin şi-i spune: "Du-te şi cumpără un rând de haine şi o pereche de pantofi." "Degeaba mi le cumpăraţi" zice băiatul. "De ce?" zice profesorul. "Mi le ia fratele meu" răspunde băiatul. "Cumpără-i şi pentru frate-su" zice profesorul. Profesorul i-a dat 1.000 de lei, hainele şi ghetele. "Eu nu le iau" - zice băiatul - "că mă întâlneşte cineva pe drum şi zice că le-am furat". Profesorul scoate un bilet de vizită [carte de vizită, n.n.]şi scrie: "Suma de 1.ooo lei, două costume de haine, două perechi de pantofi, au fost donate de mine" şi semnează. "Din ce sat eşti?" l-a întrebat pe băiat. "Satul ...cutare." "Cum mergi până acasă?" "...Pe jos." Blaga ţl roagă pe vecinul lui să ducă pe băiat până la autobuz.

"Peste doi ani, asistentul lui Blaga conducea un profesor din Franţa pe un platou. La întoarcere i-a apucat ploaia. În prima casă n-au putut intra; îi vede băiatul cu pricina: "Poftiţi la noi, că am legat câinele" şi cheamă un unchi de-al lui să aducă nişte ţuică. "Măi băiete, ce a zis mama ta când a văzut că ai adus acasă 1.000 de lei, două costume de haine şi două perechi de pantofi?" "Biletul l-a pus acolo la icoană şi a zis că aşa oameni n-au mai fost decât în Vechiul Testament" (p.75-77).
Alături de această relatare cu iz de legendă sfântă, se cuvine să mai reţin o alta, despre una dintre numeroasele proorociţe ce au umplut temniţele României comuniste.
""O studentă a întrebat pe un coleg dacă are aparat de fotografiat şi l-a rugat ca duminică să stea ţn Parcul Grădina Icoanei, că va veni o tânără călugăriţă cu o icoană cu Maica Domnului şi să-i facă o fotografie. Au fost arestaţi amândoi. La procesul lor studentul a întrebat-o pe călugăriţă: "Când scăpăm?" Ea răspunde: "Peste 5 ani". Eu am contat pe acest răspuns.
"Călugăriţa era o fetiţă din nordul Ardealului, care visa în fiecare noapte pe Maica Domnului şi care-i spunea: "Du-te la Bucureşti pe strada cutare şi vei găsi o biserică şi un preot şi el te va duce la o mănăstire." Fata aşa a făcut. Avea darul premoniţiei foarte dezvoltat.
"I s-au făcut cercetări cu nişte profesori de la Moscova.
"Într-adevăr, peste 5 ani toţi deţinuţii politici au fost eliberaţi din închisori. Între care şi eu" (p.70).
Colaborarea cu Securitatea a deţinutului sau fostului deţinut politic român, ilustrată mai departe în diverse chipuri, cunoaşte o variantă: colaborarea cu Securitatea în stare de libertate a celui menit prin activitatea sa anterioară a deveni deţinut politic. Cazul expus aici nu este unul banal, al omului împins de frică sau mârşăvie la această colaborare, nici unul vulgar al dornicului de o poziţie mai bună în plan social, ci este cel al omului de ştiinţă, de neînlocuit, chemat, în pofida trecutului său legionar şi, pe deasupra, a amiciţiei de o viaţă cu Horia Sima, chiar a profitării de pe urma scurtei conduceri legionare a Statului, să colaboreze ca specialist cu însăşi acea aripă a Securităţii ce folosea munca deţinuţilor politici în mine, printre aceştia numărându-se mulţi foşti camarazi ai săi. Expunerea acelor momente este căptuşită cu transpirarea unei stări de mulţumire de sine şi chiar de jovialitate (vezi discuţia cu securistul ce-l păzea sau glumele făcute cu colegii), ca şi de o perfectă 'înţelegere' a acelora care-l foloseau (vezi oarba supunere la solicitările de a-şi practica, într-un fel, profesiunea în locurile de detenţie, deşi ştiinţa lui folosea economiei sovietice în dauna celei româneşti).
Lucrarea de faţă - o repet - nu este o istorie a moralităţii românilor, iar autorul ei ar fi ultimul îndrituit s-o compună, comparându-se cu caractere de fier despre care citeşte, ori a auzit, sau pe care le-a întâlnit în propriile sale puşcării. De aceea, cititorul care vrea să cunoască mai adânc psihologia memorialistului luat în discuţie aici nu poate decât să şi-o construiască din datele prezentate, scrierea fiind zgârcită în această privinţă, iar autorul ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE nu voieşte să lase frâu liber implicării sale sentimentale, ori justiţiare (la care, s-a văzut, nu se socoteşte îndrituit).

Să ne mulţumim cu remarcarea faptului că un alintat al regimului comunist, pentru meritele sale autentice - a se reciti lista premiilor primite, ce confirmă afirmaţia -, după ce a fost aruncat în temniţă cu o pedeapsă cumplită, revine pe postul său deîndată ce este graţiat şi se simte în stare iarăşi de muncă şi este imediat achitat, şi să ne mulţumim că ne istoriseşte toate acestea, dovedind sinceritatea specială ce a stârnit naşterea acestui al doilea volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, remarcând că respectiva colaborare nu-i implică în nici un fel simţământele patriotice, nici nu-l determină la deşteptarea acelora impuse de politica urmată anterior: toate i se par a intra în domeniul firescului unei angrenări în tărâmul cercetării ştiinţifice. Nu găsim nici un rând, nici un cuvânt, despre cele aflate, măcar în cursul detenţiei, cu privire la modul de viaţă de altcândva al colegilor săi în minele funcţionând şi sub diriguirea lui. Nu găsim nici o problematică de tip etic, ca şi când acest aspect al trecerii omului pe pământ nu ar exista.
Simt cum încep să-mi lipsească următoarele cuvinte pe care le-aş vrea rosti.

Disperarea tenorului (Ioan Popescu Loredan)
Pseudonimul de artist liric şi memorialist (sugerat de Agepsina Macri) al lui Ioan A. Popescu (n. Galaţi; 18 octombrie 1925) este: Loredan. În copilărie şi tinereţe, provenind dintr-o familie nevoiaşă, a lucrat ca hamal, lăcătuş, muncitor în turnătorie; era simpatizant naţional-ţărănist. Ca student, a urmat cursurile Conservatorului de Muzică din Cluj, fiind şi figurant la Teatrul Tineretului din Capitală. În 1953 debutează, dublându-l pe Ion Dacian, în rolul principal masculin din Sânziana şi Pepelea. În 1955 fu angajat la Teatrul Muzical din Braşov, unde a reţinut capul de afiş, cu mare succes, până la 20 aprilie 1959, când a fost arestat. După trei luni de anchetă la Securitatea din Braşov, a fost condamnat la 7 ani închisoare corecţională, pentru uneltire contra orânduirii sociale (art. 209, pct.2, C.P.). A trecut prin penitenciarele: Codlea şi Jilava, a muncit în lagărele: Salcia, Strâmba, Periprava, Grind, Luciu-Giurgeni - de unde s-a eliberat cu doi ani înainte de termen, cu prilejul decretului de graţiere din 1964. Reangajat la acelaşi teatru de unde fusese arestat, se căsători cu o colegă care îi dărui un băiat - excelent pianist, compozitor şi dirijor. În 1987 se declară refugiat politic, în Viena. Izbucnind evenimentele anticomuniste din Braşov, se repatrie, cu atât mai uşor cu cât nu se aflase nimic despre rămânerea sa peste hotare. Peste un an, constatând că evenimentele nu au condus la nici o schimbare a politicii comuniste, se refugie din nou la Viena, unde rămase până ce revoluţia triumfătoare din 1989 îl decise să revină în ţară.
A publicat: "AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN scrise de el însuşi. 1800 zile de disperare în anchetă şi lagăr", cu prefaţa: "Un "Papillon" eroic al românilor" de Mihai Rădulescu (Bucureşti; Editura Ramida; 1994).
AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN. 1800 ZILE DE DISPERARE ÎN ANCHETĂ ŞI LAGĂR nu constituie memoriile unui politician condamnat pentru crezul ce i-a insuflat curajul de a lupta împotriva guvernului comunist ilegal, impus de o putere străină; nici ale unui luptător

naţionalist care, din patriotism şi fără credinţă politică, s-a ridicat împotriva terorii ce ne înăbuşea poporul; ele reprezintă amintirile unui român apolitic, victimă - este uluitor, dar adevărat! - a unui gest indecent săvârşit faţă de o colegă. În perioada când a fost arestat şi condamnat, tot ce mişcă-n ţara-asta, cum spune Eminescu, a trecut prin furcile caudine, ale suspectării şi, eventual, ale arestării. Legionari care n-au fost niciodată anterior deranjaţi sau - dimpotrivă - care au săvârşit mai multe condamnări, dar acum nu mai încruntau nici măcar o sprânceană, naţional ţărănişti în aceeaşi situaţie, dar şi 'scrisoriştii' ce se plângeau, într-o epistolă anonimă, de preţul pâinii, 'matiştii', aceia care, la un pahar (băut la M.A.T.), înjurau în general, ca şi toţi aceia care debitau, mai cu haz, mai fără, un 'banc' cu alură cât de cât politică, între ei şi Loredan, au plătit tribut neimplicării...
"Adevărul este că nu cunoşteam nimic din viaţa politică a timpului. Activităţile mele erau teatrul şi femeile şi un hârb de maşină Adler Junior, pe care tocmai îl cumpărasem" (p.50), recunoaşte cu candoare.
Aşa că arestarea constitui o întoarcere pe dos a existenţei sale, cum singur constată:
"O răsturnare de situaţie: până ieri - reflectoare, arii, duete - FRUMOASA FLORENTINĂ, orchestra, publicul care-mi scanda numele "Loredan" - şi asta chiar în ultima duminică de 19 aprilie '59, iar acum la temniţă - unde nu aplauda nimeni; în schimb găseai din plin bătaie, picioare-n fund, ochelari de tablă, toate acestea însoţite de superbe înjurături" (p.51).
Iată-l în chiar clipa aruncării lui în ...coteţ:
"După acel tratament civilizat, m-au trecut în încăperea alăturată compusă din carcere din beton, de mărimea unui frigider, cu uşă ce se-nchidea cu zăvoare răsunătoare. M-au închis şi am început să plâng, răsturnându-se totul în mintea mea. Nu mai aveam reflectoare; orchestra nu mai cânta; parteneri nu mai aveam; nu mai eram conte, duce, baron. Păşeam într-o piesă nouă, fără cortină, fără public, fără aplauze. Totul dispăruse" (p.47).
Această virvoltă se agravează, anii trecând, ajunge firească - ce odioasă trăire dar, cum o cunoaştem cu toţii din experimentarea 'fericirii socialiste'! -, devine singura cale de existenţă:
"Doamne, cât am gândit şi cât am visat - aş fi preferat să stau închis toată viaţa, numai să mă ducă seara să cânt şi să joc şi să mă readucă în celulă. Bineînţeles că era un vis irealizabil" (p.73).
Căderea fiindu-i completă, nu este de mirare că autorul a cunoscut mai multe împrejurări când i-a trecut prin minte să se omoare.
"Viaţa ne era grea. Ne plimbam pe rând în celulă, într-o tăcere permanentă, aşteptând să se deschidă uşa să vedem pe cine scoteau la anchetă.
"Tensiunea în care mă găseam, interogatoriul bizuit pe neadevăruri, m-au condus la ideea de a-mi lua zilele. La ce folos să trăieşti când nu te poţi bucura de viaţă? Dar cum s-o fac? Cum? Nu aveam lamă. Nu aveam cuţit. Singura soluţie era intoxicarea.
"Masa de prânz reprezenta în general fasole, din boabe foarte mari, cum nu se întâlnesc; probabil boabe miciurinizate. În această mâncare exista o singură bucată de carne care îndeobşte consta din fibre, iar deasupra ei plutea o zeamă ca de mucozităţi, fenomen ce l-am descoperit de unde

provenea, la Codlea, unde la fel mâncarea se făcea din carne intrată-n putrefacţie. Din celulă vedeam deţinuţii de drept comun cum cărau stârvurile, cu hainele pe cap, iar mirosul de stârv pătrundea pe geam în celulă.
"Carnea aceea nu o mâncam, ci o adunam. Cu mare grijă o băgam în saltea, să nu mă vadă colegii de celulă. Îmi ziceam: "Să intre carnea-n putrefacţie; eu n-o mănânc. Poate aşa voi dobândi moartea".
"Dar cum se-ntâmplă când trei oameni se-nvârtesc toată ziua prin celulă - ca maimuţele ne urmăream unul pe celălalt. Desigur, colegii au observat ce făceam şi logic şi-au dat seama ce intenţionam.
"Acel om minunat, Vasile Munteanu, a cărui amintire e de neuitat pentru mine, seara după ora 18, mi-a pus întrebarea:
"- Domnule Loredan, viaţa pe care o ai îţi aparţine? Ai contribuit dumneata cu ceva la ea? De ce te-ai hotărât să ţi-o iei? Du-ţi crucea vieţii cu demnitate.Te rog, scoate carnea şi arunc-o în tinetă, că miroase groaznic.
"El a fost omul care mi-a restabilit moralul" (p.54-55).
De fiecare dată când deschid o lucrare de memorialistică de detenţie, mă interesează de ce a trecut autorul ei la dificilul - pentru un neliterat - exerciţiu de compunere.
Deobicei curiozitatea îmi este răsplătită, scriitorul menţionându-şi motivarea efortului său. Acesta este şi cazul cântăreţului liric prezent. Cartea debutând cu un motto dintr-o poemă de temniţă a lui Nichifor Crainic al cărei titlu este cuprins în chiar acest citat: "Unde sunt cei care nu mai sunt? / Când Marele Întuneric va cădea / Vei vedea", Loredan îşi începe textul cu o încercare de a se asocia duhului acestei întrebări fără răspuns:
"Memoriile mele scot la lumină "unde sunt cei care nu mai sunt".
"Ei nu mai sunt. Au acum la căpătâi un par pe care stă scris numărul dosarului lor judiciar - în cazul cel mai fericit - sau se află în gropi comune.
"Ei nu mai cuvântă. Iar dacă ei nu mai cuvântă, noi supravieţuitorii trebuie să cuvântăm în locul lor. Noi am apucat să vedem căderea Marelui Întuneric. Să nu uităm personalităţile ce au contribuit la prăbuşirea imperiului comunist" (p.33).
Va să zică, Loredan ia cuvântul în locul celor dispăruţi, al decedaţilor din gherlele comuniste, pentru ca glasul acelora să nu fie înnăbuşit de moartea lor. "Marele Întuneric" al lumii acesteia damnate, în care Lumina dumnezeiască a atotştiinţei nu poate fi percepută şi toate rămân învăluite în mister, devine pentru memorialist întunericul 'politic' în care ne-a afundat orbirea provocată de teroare; interpretarea sa nu trebuie neglijată de exegeţii operei lui Crainic, pentru că revelează adevărata aspiraţie a deţinuţilor obişnuiţi, nededaţi cu aroganţa subţirimii interpretărilor dogmatice, ci solicitând descoperirea adevărului imediat privitor la viaţa şi moartea victimelor comunismului.
Un alt imbold ce l-a determinat pe Loredan să scrie este punerea la dispoziţia foştilor comunişti a "materialului" necesar ruşinării lor - să nu pretindă la scuza că nu au ştiut ce au provocat în ţară.
"Am aşternut pe hârtie acest material documentar din viaţa mea de 'bandit' pentru a rămâne mărturie, pentru ca toţi foştii comunişti să se

informeze asupra ororilor care s-au făptuit pe timpul când purtau carnetul roşu, "cinstea noastră şi mândria". Acum le poate fi ruşine de "cinstea" cu care se lăudau strigând. Cinstiţi erau ei?! Sau noi care zăceam în temniţe?!" (p.179)
E momentul să aflăm mai detaliat de ce a fost arestat Loredan. Prefaţatorul volumului de amintiri, Mihai Rădulescu, se străduieşte să facă lumină într-un proces ridicol, folosindu-se de copiile proceselor verbale de anchetă şi Hotărârilor Tribunalului Militar, ce i-au fost puse la dispoziţie de către condamnat. Acuzaţiile sunt penibile şi insuficient susţinute de martori, după cum o dovedeşte achitarea survenită la trei ani după eliberarea condamnatului. De aici, o primă dificultate în urmărirea gândirii completului de judecată ce a dat sentinţa. O a doua dificultate provine din infirmităţile stilistice ale proceselor verbale ţmpestriţate de agramatismele clasice şi bine cunoscute astăzi. De acea, Mihai Rădulescu introduce această secţiune a prefeţei cu următoarea invitaţie la o invocare:
"Înainte de a purcede la lectură, se cuvine să invocăm Duhul Analfabetismului, Steaua Agramatismului şi Zeităţile Tutelare ale cvasiinteligenţelor apoase şi dormitând pe sine, ce şi-au râmat drum pestilenţial şi urduros din subpământ până în grajdurile sălilor de tribunal militar, pentru a sprijini magistraţi în uniformă, procurori la fel de poleiţi, grefieri şi publicul compus din ofiţeri ai Securităţii, să Le invocăm să ne ajute a descifra urmele din Sfânta Limbă Română ce s-au scurs printre rândurile întocmindu-le procesele verbale. Deşi geniile lui I.L.Caragiale, Anton Bacalbaşa, Ion Brăescu şi Tudor Muşatescu s-au străduit să ne obişnuiască a ghici grohăielile aproapeumanului, descălecarea comunismului ne-a luat pe nepregătitelea şi incomplet şcoliţi în această privinţă. Deci solicităm cititorului un minut de reculegere înainte de a plonja în mlaştina stilistică absolută, un minut de complicitate cu bolboroselile canalurilor prin care se scurg gunoaiele cetăţii" (p.4). Stilul lui Mihai Rădulescu încearcă să fie în armonie cu subiectul de vodevil al scenariului cuprins în acest dosar ce l-a costat pe Loredan cinci ani din viaţă şi necazurile ulterioare. 'Invocarea' introduce o 'loredaniadă' satirică, ecou de la sfârşitul celui de al doilea mileniu al ŢIGANIADEI.
Să ne apropiem de 'fondul' problemei, în reluarea aceluiaşi prefaţator, fără îndrumarea căruia oricine s-ar putea pierde în dedalul mărturiilor autocontrazicându-se exasperant.
"Este de necesitate urgentă să rezumăm, să poată şi cititorul înţelege ceva, nu numai onorata instanţă. Dar nu înainte de a scoate în evidenţă că instanţa era foarte în clar asupra falsificării depoziţiilor de către anchetatorii care le înregistrau: "o serie de injurii pornografice la adresa Partidului, "care" nu-i aparţin, ci probabil..." este o formulă a celui care a întocmit declaraţia. Aşadar, judecătorul, care a dictat grefierului textul, era mai convins de necinstea anchetatorului când acesta "a întocmit declaraţia", decât de vina condamnatului.
"Pe o bancă din curtea Teatrului muzical din Braşov se odihnea o balerină. Pe o bancă din curtea Teatrului muzical din Braşov se odihneau mai multe balerine. Numărul tinerelor care se odihneau nu a putut fi determinat niciodată cu claritate, ceea ce crează o inflorescenţă a misterului. Deci ce nu a putut fi determinat niciodată cu claritate este

dacă în curtea Teatrului muzical din Braşov se odihneau o balerină sau mai multe balerine.
"Sigur este că Ioan Popescu, iubitul cântăreţ Loredan, s-a apropiat de ea, sau ele, şi a ridicat în glumă un capăt al poalelor fustei purtată de balerina Veronica Bugăianu. Aceasta, cu cea mai smerită figură, a exclamat că-l puteau vedea nişte tov.-i de la Partid. Iar el a zis că face ceva pe domniile lor sau că să-l fi pupat mai bine dânşii undeva, ori că-i ajuta personal pe dumnealor să-şi vadă mamele unde nu le văzuseră de la cinstita lor naştere şi că nu prea avea importanţă, că tot ţineau ochii pe el... Ceea ce nu e limpede e dacă a mai auzit careva odioasele insulte sau numai numita Veronica Bugăianu. Că fiecare a început a se lăuda că a fost de faţă când Loredan a "profirat" înjurăturile (mărturisim, cu întârziere şi ruşinat de fapta noastră, că "profirat" este termenul autentic şi autentificat cu toate parafele necesare, folosit în document, însă dacă l-am fi lăsat în această formă atât de atrăgătoare, dar nu mai puţin neobişnuită, nu ştim cum se mai descurca biet cititorul, drept care ne-am luat îngăduinţa de a-l aduce la banala scriere şi învechită: "proferat"). A început a se lăuda cu asta şi a isprăvit prin a se şi contrazice, ba că a auzit-o comentând incidentul pe Veronica Bugăianu, ba că a auzit-o comentând incidentul pe o alta care comenta comentariile asupra comentariilor făcute de comentatoarea unor comentarii la cele "profirate", dar care nu erau "profirate" cum se zice de unele comentarii că fuseseră "profirate" de împricinat.
"Pentru moment atâta despre "profirare".
"Să continuăm cu revelările actului fatal" (p.8-10).
Aceste acuzaţii, întemeiate pe un denunţ, nu păreau suficiente pentru o condamnare exemplară, aşa că alt denunţ fu coroborat pentru agravarea situaţiei tenorului adulat.
"Simplificând o poveste expusă extrem de complicat şi confuz, că te întrebi cum se putea descurca să regăsească firul ei un judecător cu date psihice normale şi nu deasupra acestora, Ioan Popescu a arătat nişte fotografii făcute pentru colega sa Iulia Copilu Cheatră, ce reprezentau casa unde locuia aceasta, probabil improprie, le-a arătat, ziceam, celor de la contabilitate, emiţând o judecată asupra condiţiilor de trai al locatarilor." (Pentru ca cititorul să poată urmări evenimentul, apelez la înseşi explicaţiile memorialistului: "Ei locuiau într-un apartament la etaj, dar nu aveau scară. Singura posibilitate de a intra şi ieşi din casă era să se folosească de o scară mobilă de lemn pe care o rezemau de zidul exterior al clădirii. Erau în proces, să obţină dreptul la dependinţe, şi le făcusem fotografiile necesare dovedirii situaţiei de la faţa locului. Am arătat aceste fotografii la birou şi am fost denunţat că aş fi spus: "Aşa trăiesc muncitorii în R.P.R.". Nimeni nu mă auzise afirmând asta. Singurul care mă acuza era un maşinist (un muncitor care căra decorurile) - Peter Iosif", p.69).
Revenim la citatul din prefaţă:
"Acestea două fiind capetele de acuzare, cititorul nu se mai poate mira, când va ataca memoriile lui Loredan, de faptul că el însuşi este oarecum eliptic când înfăţişează în ele motivaţia condamnării: n-a înţeles nimic, bietul, din ea, după cum nici noi nu pricepem cum de s-au putut lua în serios atari pricini şi socoti că erau culpe. Ceea ce a înţeles Loredan - iar

nouă ne vine greu s-o credem, o afirmăm în urma propriei noastre lecturi -, e că era doar victima unor intrigi şi minciuni, victima invidiei profesionale. Or, educaţia caracterului, ai cărei tributari suntem toţi cei cu un psihic echilibrat, ne şopteşte că aşa ceva nu se întâmplă, că este imposibil să pierzi ani din unica ta viaţă doar pentru că ai un rival care e mai puţin dotat. Intrigile lui Iago rămân vii şi în secolul XX" (p.11-12).
Despre ce este vorba? Să urmărim puţin cine era unul dintre principalii acuzatori ai lui Loredan.
Din dosarul personal privind litigiul referitor la desfacerea contractului de muncă al unuia dintre martorii acuzării, eveniment ce a avut loc în 1959, rezultă că motivul desfacerii contractului de muncă a fost atitudinea de intrigant a acestuia în rândul salariaţilor din Teatrul Muzical - Braşov. Din declaraţiile a cinci martori rezultă că între inculpat şi acest ins au existat animozităţi datorate şi faptului că inculpatul, ca solist, se bucura de mai multă simpatie din partea publicului şi a conducerii teatrului decât celălalt. în vederea lichidării rivalului său, martorul a adunat diferite date negative, vizându-i pe inculpat şi pe alţi colegi cu scopul compromiterii lor. în final, împreună cu patru alte personaje a întocmit un memoriu de opt pagini împotriva lui Loredan, pe care l-a expediat la diverse foruri locale.
Acesta a fost contextul în care a venit condamnarea lui Loredan la 7 ani închisoare, 10 ani interdicţie şi confiscarea întregii averi. După trecerea a 5 ani de ispăşire, eliberarea tuturor deţinuţilor politici îl iartă de cei 2 ani rămaşi, iar la 15 ÎN 1967, adică peste alţi 3 ani, Tribunalul militar îl achită, în unanimitate de voturi, de orice penalitate. Loredan era... ca şi cum n-ar fi pierdut 5 ani din viaţă. În timpul reţinerii sale, în urma unei percheziţii domiciliare în casa mamei sale, unde Loredan nu locuia, fratele lui şi-a pierdut minţile; treptat, sub impresia percheziţiei inopinate, şi-a blocat ferestrele cu scânduri bătute în cuie (probabil pentru a împiedica pe careva străin să mai intre în casă) şi în cele din urmă şi-a luat viaţa, culcându-se pe şinele de cale ferată, în aşteptarea trenului ce venea.
Loredan, cunoscându-şi bine firea şi soiul, presimţea că o ameninţare nefastă plutea asupra destinului său. El îşi lămureşte fenomenul după cum urmează: preocupat cu hipnotismul în tinereţe, bănuieşte că şi-a dezvoltat şi calităţi mediumnice sau altele de acest gen (va menţiona şi vise ce preziceau percheziţile în detenţie): "Prevesteam pericolul ce va veni asupra mea, însă fără să pot da o explicaţie sigură.
"Mamei îi spuneam adesea:
"- O să fac puşcărie, mamă!
"Dar nu-mi închipuiam că va fi una politică. Temperamentul meu, viaţa precedentă de hamal în portul Galaţiului, de boxer, de înotător, toate acestea, pe un fond coleric, au creat multe incidente nedorite în teatru. Aşadar mă vedeam puşcăriaş de drept comun, dar nu politic.
"Lucrurile s-au adeverit şi pe cale telepatică: în 1955 - când îmi cumpărasem un automobil Adler Junior; mă aflam în curtea teatrului; colegul meu Ovidiu Cepănaru a legat de un băţ o cârpă neagră, semn ce prevestea multe, căci la 20 aprilie 1959 am fost arestat" (p. 43).
Privirea cu care Loredan descoperă lumea temniţelor şi a lagărelor este în aceeaşi măsură datorată ochilor săi ca şi inimii lui. Vederea sa

surprinde mai cu seamă culorile afectivităţii. Are frumoase pagini despre într-ajutorarea umană. Iată, în următorul citat, nu mai puţin de trei gesturi de atari acte de generozitate.
"Am fost scoşi din colonie să descărcăm un bac cu porumb. Mă găseam cu un coleg, baritonul Ştefan Vasile, de la Opera din Timişoara, cu care cântasem primul meu spectacol din Boema - el în rolul Marcel.
"La Salcia nu cântam altă operă decât opera noastră cu personaje nemâncate. Era înalt, masiv. ştiindu-l cât era de înfometat, îi aduceam (cu riscul respectiv) sfeclă de zahăr, pe care o ronţăiam noaptea.
"Cu el am fost la descărcatul bacului de porumb. Cum pontonul era îngust, a căzut cu sacul în apă. Mă aflam în spatele lui. Am sărit în Dunăre de l-am adus la mal. În această nouă Boemă, Rodolpho îl căra pe mal pe Marcel.
"Prietenia noastră a fost solidă.
"Civilul de pe bac m-a întrebat, după ce a asistat la gestul meu, de unde eram. Cu mare prudenţă i-am spus că din Galaţi .
"Mi-a zis:
"- Dă-mi un bileţel să-l duc la ai tăi.
"- Nu am hârtie, nici cu ce să scriu,
"- Stai că-ţi aduc eu.
"Mi-a dat hârtia şi creionul şi, ascuns în fundul bacului, i-am scris mamei câteva rânduri, rugând-o să se ducă la fetele lui Gheorghiu-Dej, să ceară rejudecarea mea. Astfel, mama a aflat despre mine de la acest om care şi-a riscat libertatea pentru mine. Pentru aceasta îi port imensă recunoştinţă" (p.126-127).
Gestul din urmă l-a repetat, nu după mult timp, un marinar, tot civil. În altă perioadă, un ins care trecuse prin restrişti apropiate de ale 'politicilor', deşi mult atenuate, dovedi o delicateţe de suflet mai rară.
"Lucram într-o echipă de instalatori de apă şi lumină, la maternitatea de scroafe. şeful echipei eram eu; peste 7 sclavi. Formaţie de foarte buni prieteni cu adevărat. Eram supravegheaţi de un fost deţinut de drept comun, care acum avea domiciliu obligatoriu. Un evreu. Un tip aspru, foarte răutăcios faţă de noi. Însă se comporta astfel numai pentru a spulbera bănuiala caraliilor că ne-ar fi protejat.
"Pentru prima dată de sărbătorile Sfintelor Paşti, după patru ani de zile, am avut parte de o felie de cozonac, un ou, un pahar de vin, aduse de acest fost deţinut de drept comun. Marele meu regret este că nu-i ştiu numele. Un evreu care ne-a făcut o mare bucurie" (p.162).
În alte rânduri, notaţia scurtă a memorialistului surprinde tragedia în cuvinte goale de orice veşmânt artistic şi cu atât mai zdrobitoare:
"Într-o zi, stând 'pe cracă' [adică pe ultimul pat de sus, din şirul de trei sau patru], am zărit pe geamul barăcii un deţinut cărunt care şedea la soare, în curte. I se apropia ziua eliberării. Am aflat că executase 10 ani de puşcărie. Desigur, toţi comentam evenimentul, cum urma să-l primească familia, mai ales copiii, acum mari. Teribilă ne-a fost mirarea când a doua zi a venit vestea că murise în cursul nopţii. Opera destinului... Acesta şi acolo trebuia să-i fie sfârşitul" (p.130).
Pentru cititorul care cunoaşte cel dintâi volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, următoarele remarci despre un reeducat devenit reeducator faimos sunt binevenite, în sensul că dau o perspectivă

asupra 'binefacerilor' primite din partea Securităţii, după acceptarea autodezumanizării, la impulsul ei, şi trădării colegilor de detenţie în numele idealului 'omului nou' comunist.
"La vidanjă era unul pe nume Diaca, care se pare că este acum profesor la Paris. Trecuse prin reeducările de la Piteşti - unde se mâncau excremente pentru a-ţi arăta obedienţa faţă de partidul comunist [autorul nu exagerează cu nimic; vezi volumul citat] - şi până la urmă a trecut în rândul anchetatorilor 'reeducaţi', având şi el contribuţia sa la crime. Se vorbea că omorâse doi colegi deţinuţi. Or, funcţia de vidanjor - sau de căcănar, cum ţi spuneam noi, 'bandiţii', - te asigura de un loc în nomenclatura lagărului. Diaca avea acces la bucătărie, mânca bine, cu toată conducerea compusă din deţinuţi, şi oriunde-l transfera, rămânea cu funcţia aceasta" (p.106-107).
În "AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN" există şi pagini de descriere a unor scene de masă ce merită reţinute, cu atât mai mult cu cât unele dintre ele devin şi documente de însemnătate pentru istoria detenţiei politice sub comunism.
În perioada scurtă cât am stat aici, marele eveniment: ruperea digurilor, inundarea coloniei Strâmba!
"Apărând o zonă fragilă a digului, am fost scoşi întreaga colonie, să-l întărim.
"Avea o înălţime de 4 m., deci presiunea era mare.
"I-am spus domnului caraliu să atacăm digul de la bază, în felul acesta fortificându-l, şi cum eram 2.000 sclavi, forţa apei putea fi stăvilită.
"- Du-te-n pizda mă-ti de bandit! Eşti deştept! Puneţi pământ aici! - urlau ei de groază nu că vom muri noi, ci familiile lor.
"Zadarnic. Apa înmuia tot pământul, până nu i-am mai putut stăvili mica limbă care cobora cu forţă. S-au tras trei rachete şi ni s-a ordonat să fugim spre colonie.
"Am pornit în linie dreaptă. Bieţii soldaţi nu-şi mai puteau duce mitralierele. I-am ajutat. Acum noi aveam armele. Alţii-i ajutau pe bătrâni. Caraliii strigau:
"- Hai, fraţilor!
În urmă, dacă te uitai, spectacolul era unic. Digul era mâncat de apă. Căderea apei ducea cu ea un urlet continuu, iar razele soarelui o făceau lucioasă ca o lamă de cuţit.
"Cum am ajuns în faţa coloniei au reînceput înjurăturile.
"- Ia pe cinci, futu-vă Dumnezeii mamelor voastre de bandiţi!
"La aceasta replicam:
"- Nu ne mai spuneţi: "fraţilor"?
"Inutil; panica era enormă-n rândurile noastre, dar în mod special a soldaţilor şi caraliilor.
"Din punctul meu de vedere, al unui înotător, nu eram înspăimântat. Dar neînotătorii se-ntrebau de unde să ia un lemn să se salveze.
"Cum am intrat în colonie, ne-au scos iar: să ridicăm digul din jurul grindului. Totul era zadarnic. Dunărea ameninţa furios. Au sosit vasele de pasageri cu zbaturi, de la Brăila şi, în zarvă mare, am fost îmbarcaţi pe vas. Soldaţii stăteau sus, cu automatele pe noi, iar noi eram lungiţi pe burtă în acel haos stăpânit de înjurături şi urlete" (p.130-132).

O scenă de bolgie, în care se dezlănţuieşte cel mai tenace instinct de conservare şi colegii de suferinţă uită de omenie, pentru a-şi salva vieţile, este următoarea:
"Am fost duşi cu bacul la stuf.
"Odată cu iarna a apărut capacul de deasupra calei, dintr-un fel de geam ce să ne dea puţină lumină. Pe aici ni s-au aruncat pufoaicele purtate de generaţie după generaţie de 'bandiţi'. La fel ne-au aruncat şi ciulci - un soi de opinci prelungite cu doc până la genunchi.
"După aruncarea a cinci sute de pufoiace, cum s-a închis acel capac au început luptele. Fiecare 'bandit' se lupta să pună mâna pe o pufoaică mai bună şi potrivită pe mărimea lui. Pantalonii se descoseau, se zmulgeau mânecile hainelor. Unul trăgea într-o parte, altul de cealaltă parte. Iad, vacarm, oameni disperaţi. Eu, din toată această tragedie, luam aspectul ridicol şi râdeam în hohote. Pentru acest motiv mi se spunea "bestia lirică". Eram socotit nebun. Dar vacarmul înceta: rămăseseră pufoaica şi ciulcii mei, tot ce era mai rău: eram cel mai flendurit 'bandit'. Trăgeam aţa din cearşaf, să-mi cos straiele. Erau atât de rupte că numai pufoaică nu mai era în gerul care se lăsa peste Siberia Peripravei" (p.146-147).
O ultimă scenă, ce-i cuprinde atât pe narator cât şi pe colegii săi în amorţeala odihnei abia îngăduite pe bac după săptămâna istovitoare, se deschide înaintea privirilor cititorului.
Era pe 15 aprilie 1964.
!Duminica era ziua când făceam curăţenie, ne bărbieream, ne tundeam - aceste lucruri se făceau o dată pe săptămână.
!Deoarece pe parcursul detenţiei mă părăsise rău părul, l-am rugat pe aşa-zisul frizer de pe bac să mă radă şi pe cap. În general, briciul mai mult zmulgea decât tăia. Sub iataganul briciului, se aude brusc toaca. În mijlocul curţii, un caraliu începe să citească o listă. Toţi stăteau cu urechile ciulite. Pe neaşteptate, aud:
"- Popescu Ioan, care e 'iniţiativa' tatălui?
"Săracii, nici nu ştiau cum să te întrebe despre iniţială.
"Fâstâcit, nu-mi venea să strig: "A".
"- Unde ai fost arestat?
"- La Braşov...
"- Data naşterii?
"Şi aşa mai departe.
"Au fost citite numele a vreo sută de 'bandiţi'.
"- Mâine vă încolonaţi separat şi cu bagajele.
"De data aceasta, cu adevărat am fost sigur că mă voi elibera. În bac s-a aştenut o tristeţe imensă. Ca să sparg liniştea, le-am spus:
"- Vreţi să vă cânt?
"În sala bacului eram ca într-un cavou. Paturile dispuse pe patru rânduri. Cadavre vii - toţi prietenii mei de suferinţă - vreo 5-600 oameni. Între paturi, un coridor îngust, sub 1m. În fundul culoarului, cu spatele rezemat de peretele din fier al bacului, eu: le cântam. Iar la marginea paturilor - o mare de capete care mă ascultau. Orchestră nu aveam; lumini nu aveam; aplauze, nu. Doar sute de suflete triste.
"S-a lăsat o tăcere grea şi apăsătoare. După ce am cântat, m-am dus la prietenii mei, care nu fuseseră strigaţi pe listă, să-i întreb:
"- Unde ţi-e familia?

"- Constantinescu, str. Călăraşi 163, Brăila.
"Cel puţin aşa mi se pare...
"Luam adresele celor din Galaţi şi din apropiere - Tecuci, Bârlad, Brăila . Fiecare-mi spunea:
"- N-o să te duci tu la ai mei...
"Le juram că da. Memoram adresele. Repetând, am adormit încet-încet. Repetam un nou rol..." (p. 168-170)
Înainte de termen, pentru a nu lipsi aceasta din citat, apare atitudinea autorului faţă de practicarea colaboraţionismului:
"Dimineaţa a venit la mine un prieten. Plângea îndărătul ochelarilor:
"- M-au minţit, bestiile!...
"Cum ştiam că avea acces la poartă, am dedus că era turnător şi aştepta, aşadar, să fie răsplătit. I-am spus:
"- Dacă nu ţi-ai dus puşcăria cu demnitate, nu-ţi rămân decât remuşcările.
"M-am despărţit de el plângând.
"În curte am fost încolonaţi separat. Cu desagile-n spate, am părăsit bacul, am urcat pe coama digului şi priveam ce lăsam în urmă: bacul cu sclavii care plecau la muncă încolonaţi. De sus, de pe coamă, am început să strig ca Tarzan către fraţii pe care-i părăseam. A venit la mine caraliul şi s-a pus să mă înjure. Eu, cuprins de dementă, totuşi destul de respectuos, i-am zis:
"- Noi ne eliberăm.
"- Vă eliberaţi în pizda mamelor voastre de bandiţi!" (p.170-171)
Deoarece am menţionat că apare, smuls din mai ampla grupare de fragmente privitoare la 'turnătorie', un capăt de amintire, voi atrage atenţia cititorului asupra unor simţăminte deductibile doar din replici şi dintr-o menţiune a exprimării nonverbale (plânsul). Loredan nu ştia sigur dacă prietenul său era cu adevărat omul ofiţerului politic - acela care atrăgea deţinuţii, cu făgăduiala eliberării înainte de termen, pentru a-i folosi ca pe nişte cozi de topor împotriva colegilor lor. Însă, văzându-l mereu la poartă (cea mai de jos reşedinţă, de contact, a conducerii), nu i-a fost greu să tragă concluzia aceasta. Totuşi, probabil că amiciţia lor fiind anterioară constatării cooptării aceluia, ataşamentul faţă de el, nu-i pieriseră autorului de tot. Când, cu disperarea pictată pe faţă, acela veni să i se plângă de 'nedreptatea' ce i se făcea, Loredan, atrăgându-i indirect atenţia asupra batjocurii ce o suferise de bună voie, nu-l cruţă ci, pe jumătate acuzator, pe jumătate fratern, îi pune în faţă adevărul privitor la situaţia în care s-a băgat. Aceasta nu le împiedică pe cele două victime, legate una de cealaltă, să izbucnească în lacrimi, ce se scurgeau amar pentru terfelirea fiinţei umane, ieşită la iveală prin faptul că turnătorul rămânea în iad, pe când un număr dintre aceia care nu colaboraseră în nici un fel se îndrepta spre case şi familii.
Vitalitatea lui Loredan, omul, se regăseşte cu haz şi simţ plastic în vitalitatea naraţiunii. De pildă, în următoarea aventură de iarnă, descrisă într-o respirare plină de prospeţime şi naturaleţe:
"De spălat pe faţă, nici gând; pe corp - cu atât mai puţin. Într-o zi, simţind ce mirosuri emanam, am luat hotărârea de a cere voie să-mi fac o copcă, să mă spăl. Caraliii mi-au dat îngăduinţa, spunându-mi:
"- O să mori, mă, banditule.

"Mi-au dat o rangă de fier. Am spart gheaţa - făcând o copcă de vreo 2 m. M-am dezbrăcat în bac, apărând în pielea goală, cu amicul meu, un ţăran căruia îi spuneam Nae Coţolaus. Aveam un săpun şi o gamelă.
"Pe bac toată suflarea "bandiţilor", soldaţilor, caraliilor, se uita la nebunul de Loredan ('Bestia lirică'). M-am băgat în copcă. Am ieşit afară. Eram numai aburi. M-am săpunit şi l-am pus pe Nae Coţolaus să-mi toarne apă pe cap. La contactul capului cu apa rece am ţipat să nu mai toarne. Am simţit că mă trecea ca o lamă de cuţit prin creştetul capului, exact cum simţisem la ultima Bobotează de la Galaţi, în 1943, când, elev fiind, m-am aruncat după Sfânta Cruce în Dunăre. Tot ca acum, am simţit ca o lama de cuţit străbătându-mă din creştet până-n tălpi, iar când am ieşit din apă, frigul de afară era pentru mine mai cald decât ea.
"Spectacol mai grozav decât oricare. De pe bac, scandările 'bandiţilor'; caraliii mă băgau şi mă scoteau...; soldaţii se cutremurau de teamă să nu le evadez.
"După mine s-au vârât în copcă doi saşi din Braşov - Zimmerman şi Schmidt, iar seara cine să moară? Saşii. În ceea ce mă priveşte, le spuneam:
"- Ce vă luaţi după mine? Eu sunt un animal!" (p.148-149)
Aceasta vitalitate îi prilejuieşte să se distingă încă o dată de masa memorialiştilor de detenţie (cu atât mai mult cu cât este vorba de temniţa politică şi nu de drept comun, cum ne-ar veni a crede în temeiul următoarelor mărturisiri). Loredan este singurul dintre ei care relatează o chemare erotică în acel univers sordid, unde natura era zăgăzuită până la animalizare, o chemare nefinalizată.
"Noaptea aveam vise erotice care-mi reechilibrau sistemul nervos. Dar, întotdeauna există un 'dar'...
"Pentru cei ce mă vedeau muncind în forţă, devenisem un 'mascul' tentant. Un sas era... fetiţă, venea la mine şi-mi spunea:
"- Ioane, vino să dormim amândoi; am slănină." (De remarcat ingenua ispitire cu ceva de-ale gurii.)
"Cât ţinea ziua, eram hotărât să dorm cu 'fetiţa' de sus. Dar cum se lăsa noaptea, mă apuca o silă de nedescris şi-mi continuam somnul cu... nevestica mea de bundiţă", de care nu se despărţea, nopţile, pentru păzirea de frig. "A doua zi venea la mine şi, cu mişcări lascive, ţmi spunea:
"- Te-am aşteptat toată noaptea.
"Îmi părea rău pentru el, însă nu mă tenta.
"Mi se mai întâmplase ceva de felul acesta. Atunci însă nu fusesem 'junele prim'.
"Dormind la al treilea pat, mă trezesc noaptea cu senzaţia că era cutremur. Privesc paturile de peste culoar: nimic; nu se clătinau. Totuşi al meu continua să aibă nevricale. Mă întorc pe un umăr şi mă uit la cel mai de jos pat. Inşii dormeau liniştiţi. Îl inspectez pe al doilea; idem. În al treilea eram eu întins; de aici nu puteau veni smuciturile. Mă las într-o rână şi mă salt în cot, sucindu-mi capul, să pot vedea la nivelul cel mai de sus, deasupra mea. Acolo, da, se petrecea ceva: pătura juca, beată de amor. M-am culcat din nou, fericindu-i pe cei doi parteneri unguri că izbuteau să-şi găsească, săracii, o mulţumire care, însă, mie nu-mi spunea nimic" (p.161-162).

O iubire heterosexuală, la care organismul său răspundea în mod natural, i-a chinuit şi ea închipuirea înlănţuită de condiţiile gherlei.
"Romeo, în celula 45, şi Julieta, în celula 46; fără scară; fără text învăţat pe de rost. Seara mă duceam la fereastră şi fredonam. Deodată aud o voce de femeie care-mi spune:
"- Mai cântă...
"(...) Voce de femeie... Să tot faci puşcărie cu o femeie - la temperamentul meu, parcă ar fi apărut soarele!
"În celula de alături se aflau două femei, o săsoaică şi o fostă legionară rearestată.
"Prin bătăi în perete am descoperit totul despre ele şi ele despre mine.
"Amorul pândea viaţa, zilele erau mai uşoare. Deabia aşteptam să se facă ziuă. Iubita mea era scoasă prima la w.c. şi din pâinea ei îmi punea o bucată şi mie, deasupra lui, pe bazinul de apă, ca şi o periuţă de dinţi, pastă." Cred că este unica naraţiune literară în care dragostea este legată de orarul acestui aspect fiziologic al existenţei celor doi îndrăgostiţi!
"După ele, ieşeam noi. şi eu fuga la locul cu pricina. Dorurile au început să-mi fie mari. Prin perete, i-am cerut câteva fire de păr - dorinţa mi-a fost satisfăcută a doua zi." Cum, însă, Loredan nu prea era dus la biserică, îşi arătă nemulţumirea de a nu-i fi fost limpede înţeleasă cererea, el la altceva aşteptându-se a primi. Ruptura apăru zguduitoare. "Dar timpul a adus cedarea şi Julieta, într-un târziu, mi-a spus:
"- Mai cântă...
"Ce noapte plăcută... Ce vise erotice...
"Mi-a încolţit ideea de a roade tencuiala dintre cărămizile peretelui, să scot o cărămidă de sub pat şi prin spaţiul de 15 cm. să facem... joncţiunea! Intram sub pat şi rădeam tencuiala cu un băţ, iar mortarul îl puneam în batistă şi-l aruncam în tinetă.
"Visul a fost întrerupt. Camarazii mei de cameră văzând ce făceam, mi-au interzis să mă mai bag sub pat, căci la o percheziţie dacă se afla de acţiunea mea, ar fi fost socotită tentativă de evadare. Aşadar, pot afirma că am avut un amor şi în puşcărie (p.86-87).
Portretizarea animalelor, precum a remarcat cititorul celui dintâi volum din această ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, constituie o îndeletnicire scriitoricească rar pusă în practică în cadrul memorialisticii acesteia aparte, nu numai datorită faptului că necesită o dragoste specială, ca şi o înclinaţie literară suplimentară, ci şi din pricina cvasiinexistenţei animalelor în temniţe şi lagăre - exceptându-se câinii lup ce păzeau deţinuţii.
Totuşi, Loredan a scris pagini mişcătoare despre dragostea lui împărtăşită pentru o pisică, în Balta Dunării.
Ea revine în mai mult rânduri, ca o amintire ce nu se vrea uitată, cu o căldură ce luminează inima naratorului şi atunci când îşi ia în faţă caietele şi pixul, la atâta timp după pierderea micuţei sale tovarăşe de mizerie. Locul ei este aici, defininindu-se mai complet, prin această adevărată schiţă literară, portretul sentimental al memorialistului.
Ne aflăm la Periprava.
"La lucru pe câmp, colegi din bac au găsit o pisicuţă care se juca cu doi şoricei. Când au revenit pe bac, au adus pisicuţa, iar eu i-am spus: Negusica.

"Avea un papillon alb şi papuci albi, pe fond negru. Toţi au îndrăgit-o, toţi o ocroteau, o mângâiau. Dar timpul a trecut; pisicuţa a devenit pisoi. şi cum stătea numai în cala bacului, îşi făcea nevoia pe sub paturi. Bunătatea, sentimentul de ocrotire au dispărut, oamenii dând cu bocancul după ea când mirosul îi deranja. Biata Negusica, îngrozită, stătea ascunsă pe sub pat, mieunând disperată când era lovită.
"Am luat atitudine hotărâtă şi cum nu mulţi îşi făceau de lucru cu furia mea categorică - am strigat la ei:
"- De ce aţi adus-o pe bac? Pe cine prind că o loveşte are de-a face cu mine.
"Am luat-o cu mine în pat. Eram ocrotitorul ei, ceea ce ea a simţit. De mâncat, mânca ce mâncam. Avea pe pat o cutiuţă în care îi puneam mămăligă, varză acră şi fiartă. Nu mânca până nu mâncam eu. 'Cruruia' (torcea), mirosea şi după ce mâncam, mânca.
"Dormeam la 'etajul' 2. Când plecam la lucru, se ascundea. Când mă întorceam şi mă suiam în pat, apărea cruruind. O strigam - Hai, Negusica, sus! Îşi făcea vânt şi venea lângă ocrotitorul ei. Nimeni nu se mai lua de ea" (p.143-144).
Negusica nu era prima vieţuitoare ce astâmpărase nevoia de gingăşie şi nevinovăţie a memorialistului. Acesta mai legase tovărăşie cu o muscă, în celulă, şi mai târziu, cu un fluture pe care-l hrănea. Acum însă se crease o evidentă unire afectivă, la care animăluţul torcător răspundea cu întreaga-i fiinţă. De aceea, iarna venind, "Negusica se culca cu mine; ba, mai mult, o băgam în pufoaică şi o ţineam la piept" (p.147).
Timpul trecea. Administraţia lagărelor avea intenţii necunoscute cu destinele miilor de oameni aflaţi sub puterea ei. Dar dependentă de aceleaşi era şi firava prietenă mărunţică a lui Loredan.
"Şi aşa, picătură de suferinţă adunându-se peste picătură de suferinţă, am părăsit Siberia Peripravei. Am fost anunţaţi să ne facem bagajele. Ne-am strâns în pătură tot ce aveam. Negusica, pisicuţa mea, era disperată, se uita la mine cuminte, parcă-mi spunea: "şi cu mine ce va fi?". Prietenii saşi s-au adunat lângă mine şi mi-au spus că nu o lasă pe Negusica, lucru pe care nici eu nu-l doream. Mi-am zis: "Ce va fi cu mine va fi şi cu ea". Am desfăcut pufoaica şi i-am poruncit:
"- Sus, Negusica!
"S-a băgat în pufoaică, la piept, scoţând doar capul. Când treceam pe lângă caraliu sau se apropia vrun soldat, ea îşi băga capul iar şi se ascundea. Călcam prin noroi, la care se uita, săraca, şi cruruia. Pe lângă mine, saşii formau un fel de gardă, să nu mă prindă caraliii cu privirea-n sân.
"După o mărşăluire de 20 km., am ajuns la Grind. Cum mi-am luat patul, Negusica alerga pe el, ca şi când voia să spună: "Aceasta este casa noastră".
"Biata Negusica nu mai călcase pe pământ. Seara deschideam fereastra, sărea de pe pervaz pe pământ, se întorcea înapoi şi se întindea cruruind cu capul sub bărbia mea. După câteva zile s-a acomodat. Toată noaptea pleca la treabă, după mâncare, şi în zori se cuibărea la picioare, iar întreaga zi, cât lipseam, sta ascunsă sub paturi, numai când mă întorceam venea la patul meu. Negusica era ca un om şi cu ea mă înţelegeam cel mai bine. Era cinstită, devotată în marea suferinţei" (p.155-156).

Prietenia se curmă neaşteptat, cu prilejul altei mutări a deţinuţilor, dintr-un lagăr în celălalt.
"În zarvă mare ne strângem totul în pătură. Deodată, prietenii mei buni, saşii Horst, Schimidt, Dietmar, Knall, Ziemermann, vin la pat şi-mi spun că Negusica e prinsă, cu toate pisicile de pe acolo - cele din curte - şi că sunt băgate într-un sac.
"Ne-au scos afară pe poartă. În faţa Coloniei, noi, în pielea goală, cu păturile desfăcute şi cu sarsanalele, la percheziţie, în timp ce pisicile din sac se devorau între ele, pe o căldură toridă, sacul rostogolindu-se pe pământ.
"Negusica a rămas pentru mine de neuitat. Cred că-n lumea de dincolo voi fi din nou cu ea.
"Încolonaţi, mergem spre bac. Am lăsat-o-n urmă pe Negusica, pe care aş fi vrut s-o am cu mine, tovarăşă, până la eliberare. Dar Dumnezeu n-a voit aşa" (p.157-158).
Este un personaj prezentat fără pete albe, din copilărie şi până la moartea violentă dovedind cruzimea aceloraşi caralii ce-i chinuiau şi pe deţinuţi. De la schiţarea înfăţişării fizice, trecând prin descrierea atitudinilor, manifestărilor, preferinţelor, prin explicarea relaţiilor pisicii cu oamenii, prin menţionarea obiceiurilor ei din timpul zilei şi al nopţii, prin desfolierea afectelor ei, a spaimelor, a curiozităţii şi până la evitarea amănunţirii chinurilor ce au dus la o moarte cumplită, imaginea pisicii cu nume regal etiopian se desfăşoară sub privirile lăuntrice din inima cititorului, vie datorită exclusiv talentului evocator al lui Loredan. Numai şi povestirea scurtei şi fragilei existenţe a Negusicăi şi ar fi deajuns ca memorialistul să fie recepţionat ca unul dintre scriitorii români vrednici de atenţie.
Om al scenei, Loredan simte nevoia spectacolului. Instinctiv, el propune colegilor de detenţie o alternare a sumbrului de zi de zi cu tonificarea pe care ţi-o dă buna dispoziţie. Alături de gluma verbală şi gestuală, e născocitor de pozne, dintre care unele ar putea avea repercusiuni violente, dacă n-ar sta de veghe tot el, să tempereze furia victimei. Este conştient de rolul eliberator al unor atari 'spectacole' oferite altora - cum este cazul celui ce urmează -, ori numai sieşi, de accea comentează: "Astfel de glume făceau parte dintr-o imensă tragedie" (p.119). În născocirea citată în continuare, el îşi foloseşte calităţile de hipnotizor menţionate în mai multe rânduri pe parcursul naraţiunii.
"Spuneam că acest băiat era mediumul meu. Îl adormeam, deşi ne aflam la Salcia. O dată, în somnul hipnotic, i-am dat sarcina:
"- După două minute de la trezire te duci la Nea Iancu (care ne era brigadier) şi-i dai două palme.
"După trezire, eu şi asistenţa stăteam să vedem dacă va executa ordinul. A rămas pe marginea patului cu noi şi deodată s-a sculat şi s-a dus la patul lui Iancu de i-a dat două palme.
"Iancu, împreună cu garda personală - polonicarul şi valeţii - au rămas înmărmuriţi. Nea Iancu, după ce a încasat palmele, a sărit la el, cu ceilalţi, să-l înşface.
Dar în spatele mediumului meu mă aflam eu. L-am dat de o parte şi, cu pumnii încordaţi, l-am făcut pe brigadier să renunţe - fiindcă, pentru colonie, eram 'Bestia lirică', bine cunoscut ca sculptor, cântăreţ,

hipnotizor şi ... mardeiaş. Dunărea Galaţilor investise în mine forţa colericului" (p.119-120).
Nu voi cita toate intervenţiile sale umoristice din colonii. Una însă are dimensiuni homerice şi se impune reluării aici.
"Pozna cea mai mare pe care am făcut-o a adus un dezastru în rândurile celor care lucrau la construcţii.
"Aşteptam cu toţii cu nerăbdare doar-doar or veni să ne strige şi să ne pună în libertate. De trecea un elicopter pe deasupra coloniei, ziceam că aducea listele pentru eliberare. Aşteptam datele festive - 23 August sau altele - pe care le socoteam zile ale eliberării.
"Văzând oamenii că ieşeam mereu la magazie" (în acea perioadă era dator să se îngrijească de curăţenia ei şi să efectueze anumite munci acolo), "unul de la construcţii m-a întrebat ce făceam noi atâta acolo. Nebunul de mine i-am spus că pregăteam pachete pentru eliberare.
"Atâta i-a trebuit. Cum a ajuns la lucru, a răspândit vestea:
"- Măi, ştiţi ce fac ăştia la magazie? Fac pachetele pentru eliberare!
"Ştirea s-a răspândit şi nimeni nu mai lucra. Caraliii şi soldaţii mergeau printre deţinuţi să-i pună la muncă. Dar aceştia ziceau:
"- Nu mai muncim. Noi ne eliberăm.
"- Vă eliberaţi pe dracu'!
"Şi dă-i bătaie.
"Pe acolo trecea Ştefan cu căruţa - măcelarul care aduna animale moarte din baltă, să le aducă la bucătărie. Văzând ce se-ntâmpla la construcţii, a venit la noi la magazie; ne-a găsit punând petice la saci. Se uită la mine şi zice:
"- Măi, Ioane eşti nebun! Ce ai spus când ai ieşit pe poartă? Ştii că nimeni nu mai lucrează şi bat la ei caraliii ca-n sacii de fasole!
"Eu am băgat-o pe mânecă.
"Seara, când am reintrat în colonie, mă asaltau toţi. Eu treceam printre ei lăsând impresia că făcusem o greşeală spunându-le acel secret.
"Cu greu am scăpat, iar timpul a adus uitarea" (p.120-121).
În alte rânduri, memorialistul se înarmează cu gârbaciul satirei şi şfichiuieşte (e adevărat că mai mult în aer, mai ales de dragul arătării cu degetul a contrastului dintre destinul actorului odinioară bine înfipt în inima puterii de stat şi profitând cât a putut de poziţia câştigată şi destinul aceluia care a căzut sub mânia aceleiaşi puteri). Fragmentul ales pentru ilustrarea acestei afirmaţii constituie şi un exemplu de umor gros, scatologic, destul de frecvent în paginile AMINTIRILOR "BANDITULUI" LOREDAN.
"Deoarece numărătoarea se făcea foarte greu - stăteam o oră şi mai bine încolonaţi -, oamenii scoteau chiştoacele adunate, să le fumeze. Dar de unde hârtie? Nu aveam ziare, iar pentru o bucăţică de hârtie sau de creion, te băteau de nu mai erai om o viaţă-ntreagă.
"Dar banditul tot bandit! Pândeam caraliul când mergea după tufe, să-şi facă necesităţile, după care, în încheiere, folosea ziarul. Cum pleca, cu un beţigaş luam foaia de ziar, o spălam; se usca destul de repede şi apoi circula din mâna-n mână, de o citeam. şi din toate frânturile de ziare pe care le citeam noi, deduceam că... ne eliberam, visul tuturora.

"Aşa am citit despre delegarea actriţei Dina Cocea la O.N.U. - unde a vorbit de drepturile omului - dar nu despre ale noastre, ale 'bandiţilor'; bineînţeles, noi nu aveam nici un drept, aşa cum ne spuneau şi caraliii:
"- Noi vă păzim, să nu vă omoare clasa muncitoare.
"Cum, mai departe, se dau indicaţii amănunţite asupra 'metodei' născocite pentru a se putea fuma, nu voi opri citarea aici.
"Deci, după ce citea colonia acea bucăţică de ziar, în timpul numărătorii - 'bandiţii' făceau cu ea, din chiştoacele adunate, o ţigară. Luau din coaja copacilor iască şi cu un nasture prins în aţă, ca la jo-jo, îl învârteau pe marginea unei tăbilţe. Din ea săreau scântei, se aprindea iasca şi ţigara lua foc. Cel care lua fumul în gură îl dădea altuia şi aşa, un fum unul, un fum altul, până vedea caraliul fumul" (p.122-123). Restul se bănuieşte lesne.
Autoportretul, Loredan şi-l amănunţeşteîn cadrul scrierii sale cu cuvinte tăioase, directe, ce nu ţin seama de ce se spune şi nu se spune, nici de regulile stilistice, nici ale scrierii literare, aşa cum le-au dedus esteticienii. Fiindcă prin arterele lui Loredan curge, dimpreună cu sângele, şi stilul său propriu, stilul existenţei sale, la care mulţi profesionişti ai condeiului vor râvni, ei neavând altceva de dăruit decât cele învăţate prin şcoli şi/sau biblioteci..
AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN descind din literatura picarescă, iar, mai aproape de noi, din Louis-Ferdinand Céline şi din acel Panait Istrati care ne-a introdus în lumea Lumpen-proletariatului în care s-a zbătut. Aceeaşi limbă a străzii, în cazul memorialistului nostru, a unui Gavroche de 14 ani care abia a scăpat printre bâtele ciomăgarilor trimişi de comunişti să devasteze sediul P.N.Ţ. din Galaţi (după cum aceiaşi comunişti urmau, după Revoluţia din 1989, să se folosească de forţa expediţionară a minerilor dublaţi de Securitate). E limba cu care gândeşte. şI slavă Domnului - gândeşte! E limba cu care povesteşte. Şi-i place să povestească! O face colorat, cu numeroase implicări, fără cruţare, fie pentru alţii, fie pentru sine însuşi. E limbajul unui om cinstit, în stare de revoltă permanentă, dar şi cu euforie, când îl lasă împrejurările s-o mai resimtă. Cititorul este legat de autor prin limba lui Loredan, prin înjurăturile caraliilor, pe care le transcrie integral; ele ne apropie de el, pentru că l-au rănit, pentru că nu se mai poate curăţi de ele, pentru că l-au mozolit cu sputa lor pe tot restul vieţii. Dacă pentru el toate sunt "imense", Loredan nu scrie aşa, Loredan aşa resimte, aşa vede, aşa aude; el nu-şi automutilează exacerbarea simţurilor şi simţămintelor ce-l desemnează. Năvala interioară este grabnică, în fraza sa, şi torenţială; tocul nu-i mai poate ţine pasul.
Prin vioiciunea relatării, prin patosul expunerii, prin culoarea povestirii, prin memorarea amănuntelor picante, prin capacitatea de a portretiza din fugă, prin dramaticul celor narate, dar şi prin umorul istorisiriii, prin naivitatea sincerităţii dusă până la ingenuitate, AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN se parcurge dintr-o suflare. O carte tonică, optimistă, o carte ce seamănă nespus cu idolul scenei muzicale braşovene, cunoscut sub numele: LOREDAN.
Eroismul cel mai surprinzător, prin care Loredan se impune ca un înaintaş al unei epoci morale noi, a cărei descălecare o aşteptăm în fiece zi, doar ea putând spăla acest neam de urmele coşmarurilor din trecut,

este eroismul de a mărturisi că, atunci când, în sfârşit, fusese reprimit la Teatrul Muzical, de unde l-a smuls barbaria, când i s-a îngăduit să cânte iar, când putea respira aerul curat, când redobândise dreptul să facă nişte paşi de plimbare în crepuscul, să privească în ochii unei femei, să asculte ropotul aplauzelor ce-i salutau intrarea sau ieşirea din scenă, este eroismul de a mărturisi, în faţa contemporanilor şi a posterităţii că, luat prin surprindere de groaza încă o dată stârnită de emisarii lanţurilor, nu a mai fost susţinut de nervii tociţi, a intrat într-o panică sufocantă, nu a mai găsit în sine forţa să se opună în continuare călăilor; a cedat, a acceptat, cu spaimă şi revoltă împotriva celor care strângeau sentimentele lui într-o menghine psihologică şi cu revoltă împotriva lui însuşi, a primit să dea informaţii asupra unui cunoscut, el, tocmai el, care nu trăise, cât timp fusese închis, oroare mai mare decât aceea provocată de informatori!!! El care, la eliberarea de la Luciu Giurgeni, unde a semnat o declaraţie că nu va lua legătura cu familiile deţinuţilor şi nu va divulga cele văzute, riscând o nouă condamnare, mai întâi a alergat la adresele învăţate pe dinafară, iar abia ulterior s-a dus la mama lui, la fel a procedat când i s-au cerut informaţii despre colegul său: a dat fuga şi l-a avertizat asupra a ce i se pregătea, impuls pe care, în diverse variante, îl regăsim şi la Dumitru Lungu (prejudecat) şi la H. Grămescu şi la Al. Paleologu.
Un suspicios m-ar întreba de unde ştiu că acesta este adevărul. Îi voi răspunde cu două argumente. Ulterior, Loredan a fugit din ţară, deci treapta de subsol unde fusese îmbrâncit era departe de a i se potrivi. În al doilea rând, Loredan este cel dintâi român care, nesilit de nimeni, o recunoaşte cu furie şi deznădejde şi cu încredere în înţelepciunea semenilor săi. Am citit interviuri, ba am văzut adresându-se Ţării inşi intervievaţi pe viu care au povestit cu cinism că au fost securişti sau slujitori ai securiştilor - informatori -, am văzut oameni denunţaţi pentru asemenea căderi. Loredan este primul român care-şi mărturiseşte cumpăna, într-o carte, cu fruntea sus, deoarece şi-a urât poziţia şi s-a străduit s-o preschimbe cât i-a stat în putinţă într-un mijloc de ajutorare. Atunci când în Parlament şi mai presus de el ne conduc unii foşti securişti, atunci când suntem înconjuraţi de vânzători care poartă masca inocenţei, care tac chitic asupra trecutului lor (jucând chiar rolul eroismului), nu putem decât să lăudăm curajul nedesminţit al lui Loredan de a face pasul esenţial al adevărului fără a tăinui îmbrăţişarea de moment a minciunii.
Cititorul trebuie să ştie că, după Revoluţie, Loredan a publicat într-un ziar, printre altele, o notă jenantă pentru foştii săi călăi. Drept urmare, a primit un telefon anonim: - "Bă, noi nu mai suntem comunişti, suntem liberalişti; şi tot te belim!"
Insist asupra celor afirmate mai sus: prin această mărturisire deschisă, la care nu a fost obligat de nimeni şi nimic, autorul face ca apariţia cărţii sale AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN (care a zăcut un an netipărită, din pricina unei scumpiri neaşteptate a hârtiei şi tiparului, tocmai în ziua predării ei de către editor în tipografie, memorialistul trebuind să plece încă o dată pe străzile Vienei, să adune bani pentru publicare, cântând în faţa cutiei milei), această apariţie să constituie o premieră absolută în evoluţia morală a memorialisticii române. Prin

tainele creştine ale spovedaniei şi dezlegării ni se revelează că mărturisirea ne conduce la statutul curăţiei primordiale. Astăzi, după scrierea amintirilor sale, Loredan revine senin la rampa scenei, unde singur a intrat în lumina crud dezvăluitoare a reflectoarelor, aşa cum a fost cunoscut dintotdeauna, în văzul tuturor.
Înainte de a-i da cuvântul să explice el însuşi cum s-au petrecut lucrurile, ar fi util să urmărim relaţiile sale cu turnătorii întâlniţi în cursul detenţiei, pentru a şti cu precizie ce atitudine avea faţă de această mizerabilă comportare, la semenii săi.
Cu prilejul celei dintâi relatări, ne atrage atenţia o propoziţie care indică un punct de vedere personal diferenţiat asupra turnătorului în detenţie şi a celui devenit asta în stare de libertate. Se poate ca ea să derive din motivările de mai târziu ale autorului însuşi, de când a devenit informator, după cum se poate ca ea să reflecteze doar lipsa de profunzime a meditaţiei 'din trecere', superficială, asupra chestiunii, meditaţie anterioară arestării, ce s-a instituit ca teren nesigur pe care avea să crească nesiguranţa psihologică ce i-a permis să accepte propunerea infamantă a securiştilor.
"În celulă mi-a revenit" - este vorba de primele zile după arestare - "amintirea singurei mele vinovăţii politice - povestea cu arma pe care am adus-o acasă în timpul războiului şi pe care (...) mama (...) a aruncat-o-n Dunăre. Această chestie cu arma am istorisit-o-n celulă şi, probabil, părintele m-a turnat, căci după venirea lui de la anchetă am fost scos eu şi m-au întrebat cum era cu puşca. M-am cutremurat că ştiau de acea întâmplare. Dar Vasile Munteanu" - un naţional ţărănist, al treilea dintre cei conlocuind în celulă - "mi-a spus:
"- D-le Loredan, nu mai povesti nimic, că popa ăsta e turnător.
"Sigur că aceasta era singura formă de a se şti ce ascundeai faţă de ei - că pe atunci nu aveau microfoane.
"Dar şi părintele îşi primea răsplata. Într-una din zile stăteam cu spatele la ochiul vizetei" - pentru a-l apăra pe preot de privirea paznicului - "şi părintele s-a urcat pe măsuţa de beton să se uite afară pe oberlicht. Deodată sare jos, izbucnind în plâns:
"- A venit Daitel - iar mă scoate la anchetă, iar mă bate la testicole.
"Şi într-un plâns cu sughiţuri a spus ce-i zicea: - "Măi, popo, ştii tu care e pedeapsa ta? Nevasta curvă şi copiii cerşetori în sat."
"Indiferent care-i era pedeapsa şi cât de mare-i era dorinţa de a se vedea liber, dar să joci cartea turnătorului constituia o atitudine de condamnat. Aceasta se practica în libertate, dar în puşcărie era imposibil s-o menţii. "Dar micimea omului o întâlneşti la orice nivel de pregătire" (p.58-59). Nu ştiu dacă este neapărat vorba despre "micimea" de caracter a respectivului preot, cât este vorba despre neputinţa sa de a mai suporta una dintre cele mai cumplite torturi practicate vreodată în beciurile Securităţii, aşa cum o menţionează Loredan însuşi.
Dealtfel, a nu mai suporta chinurile nu este o noţiune străină naratorului. În cele ce urmează aflăm despre un caz - câte n-au fost? - ce aduce o lumină suplimentară şi asupra lui Belu Zilber, căruia i se dedică un capitol de mari dimensiuni în acest volum.
"Nu după multe zile de la condamnarea mea, a sosit în celulă colegul Titus Ghergheli, urmat de colegul Lică: au intrat într-o dispută cumplită.

"La locuinţa maestrului Brediceanu se făceau seri muzicale - unde Titus cânta la vioară şi colegul său Lică se găsea între auditori. În pauze, discuţii. Acestea se petreceau după evenimentele din Ungaria. Titus Ghergheli a afirmat că a început să se ridice poporul şi-n Bulgaria. Printre cei de faţă se afla şi un informator, ca peste tot de altfel.
"Au fost arestaţi. Lică fusese în studenţie ţărănist. Pe Titus Ghergheli l-au bătut să recunoască faptul că şi Lică a afirmat că evenimentele aveau loc şi în Bulgaria.
"Lică sărise cu mâinile de gâtul lui. Titus răcnea.
"- Când am spus eu aşa?, îi striga Lică.
"- Ce să fac? Nu am mai rezistat la bătăi, i-a zis Titus (p.71).
Incidentul îi prilejuieşte lui Loredan să facă o trecere în revistă a problemei turnătorilor, ca şi a modificării purtării aceluiaşi vehement Lică, atunci când i-a ajuns cuţitul la os; de unde, cititorul va înţelege că nu se poate spune despre caracterul unui om că este înţepenit pe viaţă într-o poziţie a demnităţii sau într-una a ticăloşiei. Caracterul insuficient educat se schimbă în raport de împrejurări şi modul cum le receptează instinctul conservării. De aici, necesitatea ca educaţia şcolară să ia o atitudine nouă în raport de pregătirea psiho-morală a tineretului, dacă voim o îmbunătăţire a naţiei noastre pe cale de a-şi pierde, în multe exemplare, şira spinării.
"Dorinţa de eliberare era mare şi mulţi intrau În pielea turnătorului. De exemplu, şefii de cameră te turnau când îţi făceai un ac de sârmă (,,,). Sau ne turnau că trăgeam aţă din cearşaf, să ne coasem hainele, că trăgeam fire din pătură, să ne facem ciorapi.
"Pentru toate acestea de ce avantaje se bucurau turnătorii? De promisiunea că se vor elibera mai repede; atunci când erau scoşi din celulă să toarne, li se dădea hârdăul de mâncare golit, să-l râjcăie de ultimele resturi; erau scoşi pe sală, la curăţatul w.c.-ului. Ei erau aceiaşi peste tot, selecţionaţii puşcăriei. Acest lucru, după cum afirmau camarazii de suferinţă, l-a făcut şi Lică în colonia Grind, ca brigadier: dădea nume de deţinuţi, să rămână la poartă" (aceasta însemna că urmau să fie bătuţi pentru că nu-şi îndepliniseră norma sau încălcaseră altfel regulamentul).
"A intrat în amintirea deţinuţilor, la nivelul unui Andreica, brigadierul şef de la Salcia, marea bestie extrasă din rândurile deţinuţilor, despre care voi pomeni când voi vorbi de colonia Salcia" (p.71-72).
Mai este menţionat deţinutul Hamzea, din lagărul Grind, care era reţinut la poartă zi de zi.
"Îl întrebam:
"- Ce faci la poartă?
"El ne explica anume că scria un roman."
Stupefiant cinismul delatorului sau prostia sa în a-şi găsi o motivare plauzibilă!
"Romanul nu l-am văzut, nici nu l-am citit. În orice caz, Hamzea nu mai era ca noi. apărea, nemuncit, rotofei, hrănit bine.
"Totul se subînţelegea, "Hamzea, la poartă, completează fişe informative, despre fiecare"; înţelesul trecea printre noi ca un curent electric."
Mai stupefiantă este revelarea că acel ins, mult mai abject decât majoritatea celor de o teapă cu el, se depăşea pe sine şi depăşea în

omenie pe mulţi dintre deţinuţii cărora nici prin gând nu le-ar fi trecut să devină turnători asemeni lui!
"Deoarece era omul porţii, selecţionat pentru condeiul ager, l-a scăpat de T.B.C., prin influenţa sa, cu o alimentaţie sporită, pe preotul sas Knall Werner - care era slab ca o trestie. Şi eu şi oricare dintre noi i-am fi dat să mănânce mai mult, dar nu aveam de unde. Noi nu slujeam poarta.
"Pentru aceasta preotul Knall, acum preot la Freiburg, îi poartă recunoştinţă. I-a trimis un cărucior, să se poată deplasa, deoarece i s-a amputat un picior după ieşirea din puşcărie. Iar prin mine, când am trecut prin Freiburg, unde am susţinut un concert religios şi am cântat şi pe stradă, la întoarcerea în ţară, preotul Knall i-a trimis cârje, un pachet şi ciocolată. Preotul iartă, dar eu nu-l iert." (De fapt este vorba despre altceva: preotul îşi arăta recunoştinţa). "Pentru mine este o persoană căreia nu i se poate aplica denumirea de om.
"Şi noi doream să ieşim din puşcărie, dar aceasta cu demnitate. Mă bucur că nu m-am pervertit. O maximă frecvent discutată-n puşcărie era: "Decât o viaţă-n-treagă să fii râmă, mai bine o singură zi leu". Şi aşa, din viaţă nu rămânem decât cu amintirea clipelor plăcute sau neplăcute, iar comoara nu e alta decât conştiinţa că ai făcut numai bine" (p.156-157).
Despre Andreica, de al cărui renume a aflat şi autorul acestei ISTORII, pe când se afla la Salcia şi Andreica era brigadier şef la Stoeneşti, Loredan aduce date noi:
"Povestea Salciei este a unui lagăr al groazei. Eram grupaţi câte cincizeci de oameni în brigadă, cu câte un brigadier suprem, în persoana lui Andreica, tot unul dintre deţinuţi.
"Serile şi dimineţile caraliii făceau numărătoarea. Ne încolonau pe brigăzi. Caraliii se retrăgeau în poartă, unde avea loc numărătoarea. Acest Andreica purta un băţ pe care-l bătea de picior - până să vină caraliii, cerea brigăzilor să defileze-n faţa lui. Vă imaginaţi, după o zi lumină de muncă grea, să mai baţi pas de defilare prin curtea plină de noroi! Dacă nu-i plăcea, cerea repetarea defilării. Voi reveni la acest personaj cu prilejul povestirilor de pe bac. Ura celor trei mii de oameni împotriva lui era imensă, dar nu aveam ce face, deoarece Andreica era omul 'porţii'."
De la brigadierul şef, memorialistul trece la ierarhia inferioară a deţinuţilor colaboratori ai administraţiei şi la sarcinile membrilor ei.
"Brigada avea o serie de trântori, polonicarul, valeţii care-i făceau patul d-lui brigadier. Polonicarul îi alegea ce era mai bun în hârdău.
(...) Lingăii pe lângă şef - îi asigurau şi garda personală" (p.99-100).
Pregătirea a fost suficient făcută, pentru ca naratorul să descrie răzbunarea împlinită sau cea în imposibilitatea de a se realiza împotriva acestor unelte ale administraţiei.
Pregătirile pentru mutarea în alt lagăr, mutare ce survenea din când în când, probabil pentru raţiuni de securitate, dar şi pentru menţinerea unei stări de anxietate demobilizatoare, au prilejuit răsplata pomenită.
"La muncă nu s-a mai ieşit, ci s-a dat ordin să ne facem bagajele. În lagăr s-a produs un vacarm indescriptibil. Toţi alergam unii la ceilalţi. Nu ştiam de vom mai fi împreună. Era momentul când se citeau liste cu glas tare şi se alcătuiau coloane separate.

"(...) Acesta fu momentul ales de poartă să lase liberă răfuiala dintre 'bandiţi'.
"Timp de o oră, caraliii nu au pătruns în colonie. Răzbunările împotriva turnătorilor, brigadierilor, au fost lăsate în voia soartei. Un grup sărea pe fereastră, se ducea la fereastra altui dormitor, îl chema pe brigadier şi-l bătea. Era un adevărat măcel. Ţipete, urlete - nimeni din poartă nu intervenea. Turnătorii şi brigadierii nu se mai bucurau de imunitate.
"Numai că imediat ce se reconstituiau brigăzile, ei se apucau iarăşi de turnat. Nu se învăţau minte. Lucrau atât de diabolic comuniştii din poartă încât prostia turnătorilor era mai convingătoare; uitau ce au păţit şi se apucau iar de ale lor, nădăjduind într-o eliberare mai grabnică ce n-a venit niciodată şi într-o carte poştală" (p.127-128).
Autorul prezentei ISTORII, a fost dus, în stare de inconştienţă, în spitalul din Slobozia, bolnav de febră tifoidă, unde s-a şi vindecat. I-a venit termenul eliberării acolo. Medicul civil (iniţial fost medic M.A.I. şi ulterior condamnat pentru ajutor dat deţinuţilor la Canal) l-a declarat încă bolnav - prin înţelegere cu el -, pentru a putea reţine pe colegii săi o a doua lună, în continuare, în vederea unei fortificări suplimentare, şi l-a transferat în Spitalul de boli contagioase din Colentina - Bucureşti. Astfel scăpă autorul de trimiterea în D.O. (domiciliul obligatoriu), de care nimeni nu avea scăpare în acei ani. Din această pricină, el nu a avut ocazia să asiste la răzbunarea împotriva turnătorilor, descrisă de Loredan, sau la alta similară. Însă a auzit şi el despre acel 'ceas al încheierii socotelilor', când un fost profesor al său de limba rusă, de la Universitatea Bucureşti, pe nume Dioghenide, pentru a doua oară condamnat, decăzut cumplit (era învederat alcoolic, deci decăderea sa începuse de mult timp, din libertate), numit responsabil al 'clubului' recent înfiinţat (inaugurat cu chinuirea în lanţuri şi cătuşe, cu bătăi şi călcări în picioare zilnice - timp de trei luni? -, a unui copil de abia optsprezece ani, care răspunsese mânios unui ostaş de pază de aceeaşi vârstă, când cel din urmă îl înjurase de mamă), acel fost profesor universitar şi fost judecător, acum responsabil al clubului (vezi şi capitolul închinat lui Al. Paleologu) şi cunoscut turnător, fu aruncat, după ce a fost burduşit straşnic, în groapa folosită drept closet al lagărului.
Va să zică, îşi aminteşte tenorul Teatrului Muzical din Braşov, "grupa noastră am hotarât ca în bac să-i luăm viaţa lui Andreica, faimosul brigadier şef de la Salcia. (...) La lăsarea serii, cei zece am pornit cu câte o pernă în mână, să-l căutăm pe Andreica. Din nefericire, nu l-am găsit. (...) Cum printre noi se aflau şi turnători, unul din grupul celor zece l-a avertizat şi, când ne-au băgat în bac, Andreica n-a intrat în cala noastră. Turnătorul şi-a salvat bestia. De-l găseam, puneam pernele pe gura şi nasul lui şi-l treceam pe lumea cealaltă. Aceasta era singura răsplată ce o merita pe acest pământ. Nu e o formă firească de răzbunare, nu este creştineşte, dar faţă de suferinţele prin care au trecut zecile de mii de deţinuţi politici, consider că pedeapsa aici pe pământ trebuia să şi-o ia" (p.132-134).
Acum cunoaştem atitudinea interioară, ca şi cea făţişă, a lui Loredan faţă de turnători. De la dispreţ, trecând prin ură, ea merge până la hotarârea răzbunării prin luarea vieţii. Acestei atitudini i se cuvin adăugate informaţii privitoare la planurile sale de evadare, pentru a fi asociate de

cititor atitudinii tăioase, fără compromis, faţă de trădătorii colegilor lor de suferinţă, completându-i-se pe astă cale portretul de deţinut politic ce devenise între timp cântăreţul liric.
"Tot cu mine se mai găsea şi un student, unul Ţuţu - fost secretar U.T.C. în facultate. Era condamnat pentru că nu acceptase să urmeze o şcoală de spionaj şi pentru că, dus la acea şcoală, îi cunoştea secretul. Era un tip atletic şi căpos.
"Cu el am pus la cale evadarea. Şi el, ca şi mine, când am avut posibilitatea de a ieşi din ţară, am ales exilul. El a ieşit din ţară sub un vagon C.F.R.
"Ne-am confecţionat, în vederea evadării, haine, bocanci din bocancii răi aruncaţi pe câmp. N-am mâncat slănina ci am strâns-o. Aveam intenţia să trecem Dunărea înot la Ismail - şi era necesar să ne antrenăm.
"Sâmbăta şi duminica, soldaţii jucau volei şi fotbal. Mingea le nimerea în Dunăre. Noi stăteam pe un dulap, de unde ne făceau semn soldaţii să plecăm înot să le-o aducem. Deci, ne antrenam, că de condiţie fizică nu mai era vorba să fi avut, eram abrutizaţi, fiare cu chip de om.
"Ne-am propus să evadăm furişându-ne la bucătărie, de unde ne-am fi dat drumul pe ancoră - care se afla în susul Dunării, deci să luăm legătura cu apa pe acolo. La prova, la ancoră, acolo am fi stat până se dădea stingerea. Soldaţii se retrăgeau odată cu intrarea-n bac. Atunci am fi trecut Dunărea - având asupra noastră hainele, alimentele şi săculeţul cu iconiţe şi crişti sculptaţi în os - să-i dăm schimb pe mâncare.
"Planul era măreţ, dar omul propune şi Dumnezeu dispune.
"Stăteam pe bac după stingere şi discutam cu Ţuţu:
"- Hai să ne dăm drumul în noaptea asta.
"La care el îmi spune:
"- Hai să mai avem răbdare; poate de 23 August vine graţierea.
"Visul unei nopţi de vară al unor 'bandiţi'...
"Când se lăsă seara, ne băgară pe toţi în bac. Se dă alarma, fieştecare trebuind să ne culcăm pe burtă pe duşumeaua bacului.
"Ce s-a întâmplat?
"Pe celălalt bac exista o alta figură: Scurtu, frontierist, bun înotător, care trecuse de două ori Dunărea în Jugoslavia. Prima dată fusese condamnat la 3 ani; a doua oară la 10.
"Evadase Scurtu.
"Bacul era şi el înconjurat de sârmă ghimpată. Scurtu şi-a lăsat un prosop pe sârmă. Când au fost toţi 'bandiţii' coborâţi în bac, el a ieşit în chiloţi şi i-a cerut caraliului voie să-şi ia prosopul. A sărit peste sârmă-n Dunăre.
"La astfel de evenimente se trăgeau rachete, iar soldaţii, înnebuniţi, descărcau automatele în tot ce lăsa impresia a fi fost evadatul.
"Scurtu, isteţ, s-a refugiat, pe sub apă, la ancoră, unde nimeni nu bănuia că se putea ascunde.
"Au sosit vedetele rapide şi toată noaptea Dunărea a fost în alertă. Iar noi stăteam pe burtă, eram înjuraţi şi supuşi la fel de fel de acte de teroare.
"La lucru nu am mai fost scoşi.
"După ce s-a liniştit zarva din jurul bacului şi vedetele au plecat la vale cu reflectoarele, într-un târziu Scurtu, pe sub apă, şi-a dat drumul la vale. A traversat Dunărea, a intrat pe un canal în Ismail. A dat peste o casă unde nu se găsea nimeni, fiind plecaţi locatarii la o nuntă. A luat haine, s-a

îmbrăcat şi s-a dus pe jos la Reni. Când a înnoptat, s-a culcat la uşa unei magazii unde se găseau saci cu chimicale. În zori, au venit rusnacii şi, găsindu-l acolo, l-au predat autorităţilor ruseşti. Ele l-au predat autorităţilor noastre şi a fost condamnat la alţi 10 ani.
"Tot şi-a realizat dorinţa. După marea eliberare din 1964, a trecut din nou Dunărea - acum găsindu-se la New-York" (p.139-142).
Dorinţa de libertate lucra şi în sufletul memorialistului, complet altfel decât în acelea ale indivizilor ce credeau că şi-o puteau cumpăra vânzându-şi fraţii. El făcu noi planuri de evadare.
"Pe bac am stat cu colonelul Marian, care a fost garda permanentă a lui Gh. Gheorghiu-Dej. (...) A ajuns 'bandit' sub propriul său regim - la întărirea căruia a avut partea sa importantă de contribuţie. De la el am cules date despre baltă, pentru o eventuală evadare.
"Cumpănind eu că dacă evadezi, trebuie să fii pregătit şi pentru ce e mai rău, deci, eventual, să-ţi aperi viaţa şi libertatea pe orice cale, mi-am zis că firea o să mă trădeze şi că era cazul să fac ceva cu bunătatea mea, să devin 'un dur'... Mi-am pus în gând să făptuiesc ceva ce nu concepeam, ce era împotriva educaţiei şi caracterului meu, împotriva inimii mele de bleg, care tresărea de cum vedea suferinţă şi mă-mboldea să sar pentru alţii, chiar dacă-mi făceam un rău prin asta. Mă sucesc, mă învârtesc şi hotărăsc să... omor şi să mănânc o vrăbiuţă! Mai mare răutate nu vedeam. Or, aveam nevoie să devin neapărat rău. Ferească Dumnezeu dacă, evadând, eram pus să-mi apăr pielea. Când s-a-mplinit sorocul deciziei, am luat o piatră şi cu ea am ameţit o vrabie. Am jumulit-o, am perpelit-o la un foculeţ de vreascuri şi am înghiţit-o cu noduri. Mi-a stat în gât mai bine de două luni de zile. A face răul nu era pentru mine.
"(...) I-am mărturisit [colonelului Marian] că am vrut să evadez, gând ce nu mă părăsise. Mi-a spus:
"- De aş fi cu 20 de ani mai tânăr, te-aş lua cu mine, că eu cunosc balta" (p.152-154).
Pe când muncea la Salcia, brigadierul lui Loredan se îmbolnăvi. Deţinuţii îi propuseră tenorului să-i ia locul - aveau nevoie de un ins energic, dar ales de ei şi nu impus, astfel încât să nu li se azvârle-n cârcă un om al conducerii; cunoaştem acum ce pacoste putea deveni un brigadier. "Le-am zis că nu eram turnător - chiar dacă o primeam" (p.122), căci funcţia presupunea atari relaţii cu comenduirea. Avu o primă altercaţie cu gardienii datorită unei ţigări manufacturate de către colegi din tutunul unor chiştoace. Refuză să-l denunţe pe fumătorul improvizat. Le ceru deţinuţilor din brigadă să declare ei cine fumase. Cum nici unul nu avu curajul s-o facă, îi reveni noului şef să stea o noapte în picioare la izolare. În continuare, "pe durata cât am fost brigadier - vreo lună de zile -, n-am dormit în pat" (p.123). Spiritul acesta de colegialitate l-a făcut să-şi piardă repede poziţia de 'şef'.
Neliniştea izvorâtă din nevoia de a scăpa din iad îl urmăreşte şi după eliberare. Aceleaşi planuri himerice, romantice, deduse din cultura unui cântăreţ de operă şi din ingeniozitatea unui bun mecanic...
Căsătorindu-se, constată cu groază statutul ce fără să vrea l-a impus soţiei sale: ea presta servicii de solistă, dar nu izbutea a fi plătită decât ca membră a corului; Mauriciu Vescan i-a şi spus de la obraz că asta se datora căsătoriei cu Loredan.

"În această situaţie fiind, am început să nutresc ideea de a fugi din ţară, îngrozit cum eram că şi fiul meu urma să aibă aceeaşi soartă ca mine. "Frământam posibilităţile. Am trecut la a-mi construi două flotoare de tablă, care cădeau sub braţ, prevăzute cu o uşiţă ce se deschidea la împins, iar la trasul cu ambele braţe se închidea, ajutând în felul acesta alunecarea prin apă. Picioarele le-aş fi dotat cu labe. Am făcut probe pe Brateş, la Galaţi. Viteza era mare. M-am dus la Mangalia, să văd ce loc era bun să-mi dau drumul pe mare, dar m-au îngrozit pichetele de grăniceri. Deci am abandonat această zonă de ieşire. M-am dus la Oraviţa, să găsesc un cetăţean să mă treacă frontiera. Dar cum am intrat în oraş, am fost luat în colimator - mi-am dat seama că nu erau şanse. Am plecat la Turnu Severin. şi acolo paza era mare, deci şansele minime. "Astfel stând lucrurile, m-am hotărât să depun actele să ies din ţară, acte ce mi-au fost respinse" (p.187-188). În cazul a destui tineri, a primat "dorul de ducă"; pentru majoritatea, dacă imboldul nu era politic, economic era cu siguranţă; şi nu economic, pur şi simplu, ci provenea din conştiinţa că individul în cauză merita mai bune condiţii de existenţă şi conştiinţa lui că era dotat cu mijloacele fizice şi intelectuale să le câştige, dacă legile statului i-ar fi permis-o. În cazul de faţă, se împleteau ambele motivări. Apoi, mai existau o soţie şi un fiu...

Povestea lui Loredan e şi amuzantă şi dramatică pentru că, după inventarea unui aparat special în vederea măririi vitezei fugarului prin înot, contextul dictaturii i se dezvăluie fără rabat: transfugul va fi, fără doar şi poate, prins; şi ciclul detenţiei se va relua, cu întreg cortegiul lui de spaime, laşităţi, zdrobiri. Oriunde se întorcea Loredan, oriunde căuta, nu întâlnea decât arme îndreptate spre el. Nu i-a rămas decât să renunţe la fuga eroică şi să apeleze la plecarea legală, cu paşaport şi vize în regulă.

Adevărat, prima oară viza de ieşire i-a fost refuzată; a doua oară, a treia, la fel. Însă a nu ştiu câta oară, nu. "Am plecat cu o valiză blindată cu toate documentele necesare obţinerii vizei" [de data aceasta este vorba de cea de refugiat politic]. "Era normal să aleg această cale - trebuia să-mi salvez fiul care, din nefericire, urma să tragă ponoasele puşcăriei mele" (p.188-189). Acest fiu fusese internat de armată în spitalul de boli nervoase, în urma unui rol deosebit de convingător jucat de el, pentru a scăpa de o cătănie necruţătoare pentru feciorul unui fost deţinut politic. Băiatul avea o îndelungată pregătire muzicală, urma să se dedice (şi a şi făcut-o, cu rezultate absolut excepţionale) acestei cariere şi nu merita riscat să-şi piardă tot ce acumulase până atunci în materie de tehnică pianistică.

O sumă întreagă de prieteni ai lui Loredan, o activistă de partid, un naţional ţărănist, fost coleg de puşcărie, aflaseră că el pleca pentru a nu mai reveni. Nici unul n-a încunoştinţat Securitatea asupra planului său. Dar planul către ce îl conducea? "Exilul a fost groaznic, o nouă puşcărie s-a deschis în faţa mea. Numai un nebun se putea arunca în necunoscut. Nici de data aceasta nu izbutisem să scap de destinul meu" (p.188).

Să-l urmărim din apropiere. Condiţiile românului străduindu-se să-şi găsească un loc sub soare sunt cumplite. Umilinţelor li se asociază necunoaşterea noii realităţi, reaua voinţă a celor întâlniţi pe drum, spaima de a fi confundat cu proprii săi duşmani, adoptarea unui stil nou

de viaţă aborat anterior ş.a.m.d. Nu vom sări nici o etapă, pentru că relatări ale fugii din ţară există puţine, dacă sunt - mai ales ale unor foşti condamnaţi politici. Iar poveştile lui Loredan se citesc cu plăcere datorită naturaleţii cu care se deapănă.
"Am fugit în 1987. Ajuns în gara Wienei, nu ştiam încotro să mă îndrept. Mi-am căutat o colegă - Anca I., fostă actriţă la Teatrul de păpuşi - cu care m-am dus la prietenul ei, la Baden - unde am fost găzduit. Din nefericire, amicul Imre era de o gelozie sălbatică; a crezut că sunt amantul ei şi nebunul intenţiona să ne împuşte noaptea pe amândoi. Aflând de la Anca despre asta, am părăsit casa şi m-am dus din nou în gara Wienei.
"Aud un român vorbind la telefon cu ţara. L-am aşteptat să isprăvească. A fost foarte drăguţ, fratele, şi m-a luat la el acasă să dorm. Era vânt, ploaie; am ajuns la el tot discutând. Era frontierist. În cele din urmă a crezut că eram securist în misiune şi m-a dat pe uşă afară, în plină noapte.
"În ce direcţie s-o apuc spre gară? Trecând pe lângă un local de noapte cu fetiţe în cizmuliţe roşii până peste genunchi, mai mult dezbrăcate pe sub mantou, (...) am dat examenul de limba germană. (...) Cu greu am ajuns la gară. Era închisă până dimineaţa, aşa că am stat la poarta ei în ploaie şi frig.
"Cum s-a luminat de ziuă am luat Eizenbondul de Baden şi m-am dus la lagărul Treiskirchen. Am stat la poarta lagărului două zile până am fost primit cu mare greutate. Vârsta mea era impedimentul major. M-au urcat la ultimul etaj, unde stăteam închişi în dormitoare mari. Clădirea fiind un fost regiment al Mariei Tereza, dormeam în dormitoare comune familii de toate naţionalităţile. Seara se făcea program în dormitor, iar eu fiindu-le decanul, ca vârstă, le cântam şi am început-o cu hipnotismul.
"Am ajuns şi la interogatoriu - deşi aveam actele originale de fost deţinut; zadarnic - se loveau de vârstă. Au cutezat să mă pună în situaţia de a renunţa la lagăr. A doua zi, m-au dat afară. O nouă pribegie.
"Am mers la O.N.U., unde am cerut să reintru în lagăr. Umblam pe străzile Wienei, cu valiza după mine, îngheţat, nemâncat, pribegeam. Într-un târziu, am fost primit în lagăr nemaitrecând prin izolare, ci direct pentru tranzit.
"În faţa lagărului a apărut un cetăţean care m-a salutat reverenţios, spunându-mi:
"- Ce mai faceţi, domnule căpitan securist al Timişoarei?"
Deşi abia fusese confundat cu funcţia respectivă, din nou era acuzat de această apartenenţă. Lucrul nu este de mirare. Datorită infiltrării de agenţi fără număr în diaspora, românii din Occident erau, pe timpul acela, şi au rămas şi astăzi, susceptibili la maximum în privinţa apartenenţei politice a proaspeţilor sosiţi. Totuşi, avându-se în vedere unde se petrecea întâlnirea (în faţa lagărului de refugiaţi) este foarte posibil să fi fost vorba despre o provocare, pentru a fi cântărit noul venit necunoscut, în raport de reacţia sa la o atare incriminare. Sau poate a fost o simplă confuzie, o asemănare de trăsături, o amintire falsă.
"- EU?!!!", exclamă bietul fugar.
"Dacă afirmaţia era auzită şi de alţi români din lagăr, mă puteau ucide, aşa cum se mai întâmplase cu un român socotit omul Securităţii: l-au

băgat în dulapul de haine şi l-au aruncat pe fereastră de la etajul III cu dulap cu tot. Am desfăcut briceagul în buzunar şi eram pregătit să-l lovesc. Dacă treceam la această acţiune, executam puşcărie în Austria , după care eram trimis în ţară . Mi-am dat seama de asta şi am evitat conflictul."
Ceea ce limpezeşte că bănuiala nu era deloc sigură, celălalt renunţând cu uşurinţă la hăituire.
"În ziua de 15 noiembrie, m-am dus să dau un telefon acasă, legătură pe care am făcut-o nespus de greu. Soţia, ţipând, mi-a zis:
"- Vino urgent acasă!
"Imediat s-a întrerupt convorbirea. Degeaba am încercat să mai prind legătura cu România - nu s-a mai putut. Seara, când m-am dus la culcare, mi-am cumpărat un radio casetofon, de la un român care se ocupa cu furatul. L-am pus în valiza pe care am legat-o de pat, să nu fiu şi eu prădat.
"Cum am ascultat "Europa Liberă", am aflat că la Braşov începuse revoluţia. Deabia atunci mi-am dat seama de ce fusesem chemat acasă. A doua zi mi-am cerut paşaportul, să vin în ţară .
"Pe data de 16, am plecat din Wiena - pe 17, am ajuns la Braşov. Gara era plină de miliţieni. Ajuns acasă, găsesc un bilet, prin care aflu că soţia mea este în turneu, iar Dănuţ (fiul lor) - internat la 'zâmbăreţi'. Dacă nu aş fi venit acasă, dezastrul era mare: se năpustea Securitatea şi-l duceau în mină" (p.190-194).
Aceasta primă tentativă de a rămâne în străinătate dăduse greş, tocmai datorită mişcărilor de mase aspirând la eliberarea de sub comunism, din ţară.
Cum în România lupta muncitorilor se preschimbă în dezastru, lui Loredan nu-i rămase decât să încerce din nou să fugă, de dragul copilului a cărui răspundere o avea.
Capitolul următor al amintirilor, debutează tocmai cu constatarea că jertfa braşovenilor fusese inutilă:
"Cum nu s-a petrecut nimic deosebit, în 1988 am luat din nou drumul spre Austria. Relaţia care mi-a facilitat plecarea m-a avertizat să dispar cu primul tren, căci 'secu' aflase că fusesem în lagăr. Iar această persoană a fost Ilie Stanca, directorul adjunct al Teatrului, care era comunist - lucra direct cu Securitatea -, dar un comunist de mare omenie, căruia îi datorez o veşnică amintire - Dumnezeu să-l odihnească.
"Din nou car valiza la drum şi toate actele la mine, despărţindu-mă cu greu de cei dragi. Până am trecut frontiera, am fost cu inima la gură de groază că Letiţia a spus cuiva şi voi fi readus acasă." Este vorba de activista de partid pomenită cu prilejul primei plecări, o femeie de mare frăţietate cu 'duşmanul de clasă' Loredan.
"Drumul parcurs fără incidente.
"Din gara Wiena, am plecat spre lagărul Treschirchen. La poartă, o mare de oameni - printre ei, eu - cel mai tânăr" (trebuie înţeles invers). "Se intra greu în lagăr. Noaptea dormeam într-o biserică, jos - pe beton. O dată pe zi ni se dădea o gamelă de mâncare de la Crucea Roşie. Peste o săptămână am pătruns pe poartă, la primul interviu. Cum computerele te scot de oriunde ai fi, au sosit cu datele că fusesem în lagăr şi mi-au spus

că nu mă mai primeau. După lungi discuţii am reintrat în lagăr şi din nou acelaşi drum. Una dintre întrebări:
"- Bine, ai fost deţinut politic... De ce nu ai venit după eliberare?
"Pentru ei raţionamenul era simplu: aşa cum ei îşi iau bilet de tren, de avion - şi se duc oriunde pe glob, de ce nu am plecat şi eu?
"Odată făcute actele, am fost expediat la St. Georg/Wald, într-un Gast Haus - în aşteptarea azilului politic. Gastul era foarte bun, masă bună, camere cu două paturi. Aşteptare, aşteptare. Ziua o petreceam prin biserici şi în cimitir, implorând Divinitatea să mă ajute. Ceea ce ar fi avut efect era că cine minţea mai bine primea azilul mai repede. Eu nu ştiu să mint, iar şansele legate de vârstă îmi erau mult micşorate.
"Am început să mă zbat să dau concerte religioase. Scriam scrisori la sute de biserici - să fiu chemat să susţin concerte.
"Primul obţinut l-am dat la San Georgen. Eu eram impresar, eu făceam afişele şi tot eu cântam.
"Dar am fost însă nevoit să iau drumul Wienei - şi cu casetofonul am pornit-o într-acolo. Am obţinut găzduire la o familie, cu necazurile ei - soţul era bolnav de nervi, iar băiatul morfinoman. Un băiat înalt, frumos, inteligent; vorbea 6 limbi la perfecţie.
"Plecam dimineaţa cu casetofonul, să cânt pe stradă, să adun bani. Mă plimbam pe Maria Hilfe Strasse - unde se produceau artişti ambulanţi; eu unul nu aveam curajul să cânt.
"Am făcut o viaţă-ntreagă asta pe scenă şi nu pe stradă. Era groaznic. Mă întorceam seara şi mă întrebau:
"- Aţi cântat?
"Iar eu disperat răspundeam:
"- Nu pot.
"Dar după două-trei zile de aşteptare - înfometat, însetat - seara mi-am aplicat nişte înjurături ca la Securitate - "Futu-ţi Dumnezeii mă-ti! Mâine la 11 cânţi!!!".
"Stăteam pe banca din faţa Domului Sf. Stefan şi mă uitam îngrozit la ceas. Timpul trecea repede. Cu sufletul la gură, m-am dus în partea stângă a Domului, unde se găsea un grilaj de fier - de care am agăţat casetofonul, mica mea orchestră, iar eu am început să cânt cât mă ţineau bojocii.
"Lumea, auzindu-mă de la o distanţă de 20 m., a venit spre mine; le făceam semn cu mâna celor opriţi: "Haideţi! Veniţi încoace, futu-vă-n cur! Haideţi să mă auziţi!". Cât ai zice peşte, eram înconjurat de o mare de oameni. O doamnă, care a văzut că nu aveam nici o cutie, mi-a luat taşca şi s-a dus să adune şilingi printre cei care căscau gura.
"Dar momentul fericit a fost când a apărut din Dom un preot scund, pe care l-am recunoscut ca atare după cămaşa cu micul guler alb. M-am repezit la el şi, cu germana mea stâlcită, i-am spus că aş fi vrut să susţin un concert în Dom. Amabil m-a chemat în ziua următoare să-i cânt după messa.
"Vocea rezista la o oră - timp în care cântam 14-15 arii şi canţonete. Obosit, mi-am luat casetofonul şi taşca îngreunată de şilingi. Am dat colţul şi am început să-mi fac monetarul: peste 4.000. Devenisem un om bogat. De la lagăr primeam lunar 400 şilingi. A doua zi seara, la concert, preotul a oprit credincioşii, să mă asculte. Un organist excepţional - citea

la prima vedere - m-a acompaniat fără greşeală. În Dom se făceau imprimări; i-am rugat să mă imprime. Caseta audio e pentru mine un mare unicat. E drept că m-a costat 3.000 şilingi, dar ea m-a răsplătit înzecit, căci, atunci când cântam pe stradă, vindeam şi casete multiplicate.
"A trebuit să sparg şederea. La muncă, la cărat beton - seara, am primit 200 şilingi. Cu aceşti bani n-aş fi putut începe o viaţă nouă, odată cu venirea familiei.
"Unica mea şansă era să cânt, oriunde, oricând, oricât, cu atât mai mult cu cât am primit ştirea că mi s-a respins azilul şi riscul meu era imens. Am făcut contestaţie şi am rămas în aşteptare încă patru luni de zile.
"Am luat drumul bisericilor - Linz, Salzburg, Innsburn, Amsteten, Grein, cântând pe străzi.
"La St. George am Walde, fiul proprietarului Gast-Haus-ului era un beţiv dement: a tras firul telefonului din hol în pod, de unde vorbea cu prietena lui din Anglia. Familia era extrem de bogată - dar şi la ei se trecea la furat. Într-o seară, când am vrut să-mi sun familia în ţară, m-am dus firesc la telefonul din hol. Când am ridicat receptorul, am auzit o discuţie pe româneşte în receptor. M-am băgat peste convorbitori întrebându-i de unde vorbeau. Într-un târziu am ajuns şi eu în pod, de unde puteam suna acasă fără bani. Dar cum nimic nu merge la infinit, m-au depistat. Şefa a dat vina pe noi, românii, că am fi tras firul, dar s-a constatat că instalaţia era veche. Am ajuns în proces şi pe trei dintre noi ne-au amendat cu 2.000, iar pe şeful Gast-ului cu 700.000 şilingi.
"Acest eveniment a determinat scoaterea noastră din St. George/Walde; ne-au dus la Pierbach.
"Aici am luat din nou drumul bisericii şi al cimitirului, unde imploram Divinitatea să-mi ajute pentru acordarea azilului. Concerte, plus plecările la Linz, să cânt pe străzi şi-n biserici.
"Un moment critic a fost acela când mi-au respins azilul pentru a doua oară.
"La plecarea din ţară, m-am pregătit cu de toate. Mi-am luat şi seringa şi fiolele de stricnină. Când am aflat rezultatul, mi-am tras serul în seringă, mi-am legat cravata de braţ, pe care o ţineam cu dinţii, să-mi bag serul în venă. Dar cum nu a fost să fie, am trecut şi peste această criză.
"În lagăr, am întâlnit un coleg din facultatea clujeană, profesorul Kiskamoni, care de trei ani se afla la Bad Kreuzer, unde cerusem să fiu transportat şi eu. Am stat în cameră cu un român, de profesie vagabond. A dat lovitura la banca din Linz. După două zile au sosit patru poliţişti, care m-au luat şi pe mine în primire să vadă de nu fusesem cu el la spargere. S-a constatat că nu ştiam nimic.
"În acest lagăr se afla o capelă unde se ţineau slujbe pentru toate cultele, unde cântam şi eu Ave Maria şi altele.
"Cântam peste tot. Dimineaţa îmi luam crucea - casetofonul - şi o apucam spre Linz. Eram disperat de frică: să nu fiu expediat în ţară. Pe pereţii camerei ţineam afişe, icoane făcute de mine, cu pseudonimul artistic: Loredan.
"Au venit să mă întrebe de acest nume, socotit de ei 'fals' şi să-mi spună că eram securist. Atunci i-am poftit să ocupe loc pe pat, am dat drumul casetofonului şi m-am pus pe cântat. Pe rând au părăsit camera.

"Apoi a sosit o adresă în care mi se comunica faptul că fusesem în lagăr cu 10 ani înainte. Degeaba le spuneam că în România 'Popescu' este cel mai comun nume şi că o fi fost altul acela. Nein! Du bist spion!
"Ei cu bănuielile lor; eu, cu cântatul...
"Directorul lagărului, Zvoboda, când mă vedea prin curte mi se adresa cu 'maestre'; i-am oferit o casetă cu concertul meu; duceam o viaţă bună.
"Partea comică este că mi se alăturaseră nişte beţivi, morfinomani, când cântam. Nu izbuteam să-i gonesc. De exemplu, la Linz am cântat în faţa Domului - eu în costum negru, interpretând muzica religioasă. Din parc au sosit beţivii, drogaţii, s-au aşezat în faţa mea şi adunau banii credincioşilor, care credeau că eu eram boss-ul tagmei de golani. În alte situaţii se apropiau de taşca mea, unde ascultătorii depuneau banii, voind să mi-o fure.
"Aceştia constituiau o mică parte dintre oamenii fără slujbă: beţivii, morfinomanii.
"(...) La Amsteten, deasemeni am cântat în faţa bisericii ca, după aceea, să fiu chemat că cânt la messa. O soră călugăriţă se oprise lângă un copac. M-a ascultat o oră - după care m-a invitat la şcoala maicilor catolice. Călugăriţele veneau să dea mâna cu mine. Eu le sărutam mâna. În momentul când apropiam buzele de mână, intrau într-o stare de şoc şi plecau sărind ca nişte păsărele. Comic, dar firesc.
"Am pătruns în R.F.G., la Freiburg, unde mi-am găsit colegul de puşcărie, preotul Knall Werner. Aici, în Freiburg, cântam dimineaţa de la 10 la 12 şi după-masa între 17 şi 18. Eram cu adevărat surprins; veneau doamnele cu buchete de trandafiri.
"La München, cântam pe un frig de 10° - când au apărut trei nemţălăi de vreo doi metri. Unul dintre ei s-a desprins din marea de oameni şi şi-a pus urechea pe casetofon, uitându-se-ntre timp şi la gura mea. Dacă a văzut că nu era vorba de un truc, s-a înapoiat la amicii săi.
"O doamnă s-a rupt din mulţime şi a venit spre mine. M-am dat de o parte, îngrozit că era vreo morfinomană. M-a luat în braţe şi m-a sărutat strigând:
"- Pavaroti!
"La care eu am adăugat:
"- Kleine Pavaroti...
"Mulţimea aclamă.
"Tot ceea ce este de reţinut e că numai un nebun a putut rezista la toate astea. Şi exemple sunt cu zecile.
"Toţi cei de pe stradă aveau o direcţie precisă, numai eu nu ştiam încotro să mă-ndrept. Cunoşteam doar un scop precis: să adun bani pentru noua viaţă ce trebuia să înceapă de la 0.
"Veneau să mă asculte microbiştii operei, care mă comparau cu marii cântăreţi, dar pe mine nu mă interesau decât banii. Eram fotografiat, filmat, însă eram fotografiat şi de oamenii Securităţii, de după copaci. Probabil în dosar am şi fotografiile.
"Odată cu Revoluţia, românii noştri se adunau în curtea lagărului. Le cântam rugăciuni şi ei, cu lumânările aprinse, se gândeau la cei de acasă, iar seara, la ferestre, ardeau lumânările. În acel moment am luat hotărârea să mă întorc în ţară (p.194-203).

Şi iată-ne revenind, acum pregătiţi să surprindem contradicţiile psihologice trăite de memorialist cândva, iată-ne revenind la răscrucea cea mai dramatică a existenţei sale, aflată la polul opus al firii lui generoase şi gata de sacrificiu pentru semeni, răscrucea de unde se deschide şi calea trădării semenilor. Dintre toţi autorii de memorii prezentaţi în acest al doilea volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, închinat tocmai opţiunii acesteia nefaste şi puterii ulterioare de recunoaştere a căderii de odinioară, dintre ei toţi, Loredan îşi analizează pertinent atât o comportare, cât şi cealaltă. Mă miră că nu a simţit chemarea să le pună în paralel pe amândouă, ceea ce ar fi condus la obţinerea celei mai complete panorame sufleteşti a căderii. Desigur că mult mai multe ar fi avut de dezvăluit, în acest sens, memorialiştii trecuţi prin reeducări, care, însă, când ajung la actele lor de delaţiune şi la cele resimţite cu prilejul săvârşirii lor, se închid în generalităţi expuse grăbit, generalităţi din care, parcă se exclud ca persoană. Nimeni nu le poate găsi vină; în această ISTORIE cu atât mai puţin, ea nefiind una a moralei în detenţie, o voi repeta întruna. Drept care, recomand cartea lui Loredan ca cea mai completă în privinţa celor resimţite de omul de caracter care cedează în faţa Puterii - cu atât mai mult cu cât el nu era susţinut de un crez politic pentru care să fi luptat, drept rezultat al cărei lupte să fi ajuns în faţa tribunalului militar.
Reprimit la Teatrul Muzical, după graţiere, a fost întâmpinat cu multă simpatie şi căldură de către unii, iar de către cei geloşi pe talentul său cu 'lovituri sub centură', cum le numeşte.
"Pentru mine era firesc; eram conştient că trebuia să fiu lovit; primeam ce mi se oferea; nu aveam drept la cuvânt, eram umilit. Căutam să mă refac după cei cinci ani de necântat. Memoria îmi lucra la fel ca înainte. Ei apelau doar la dreptul politic.
"Desigur, aparatul Securităţii opera mai departe. Eram suspectat, urmărit şi mi s-a aruncat nada de a fi informator.
"Mă aflam la teatru; repetam opereta Logodnicul din lună. În timpul repetiţiei, am observat în fundul sălii o persoană care stătea ascunsă după o draperie. Am sesizat că cel vizat eram eu. Cum s-a dat pauză, am fugit să văd cine era. Cetăţeanul se îndrepta spre centru. Aveam un 'manet'. L-am încălecat şi am gonit după el, cu un nod în gât. Mi-am zis: "Iar începe circul!". Trebuia să aflu pe loc ce voiau. Nu mai eram în stare să suport angoasa. M-am oprit în dreptul său. Mi s-a adresat:
"- Tov. Loredan, doresc să vorbesc cu dumneavoastră.
"L-am întrebat cu un ton categoric ce nu-i dădea voie să nege:
"- Dumneata eşti de la Securitate?
"- Dar de unde ştii? Putem sta de vorbă?
"- Când doriţi.
"Mi-a dat o întâlnire la Muzeul Dima. Când ne-am văzut, m-a întrebat de colegul Hans Berger, cu care fusesem în puşcărie. Acesta era fratele dirijorului. Fusese condamnat pentru că scrisese un roman despre viaţa saşilor sub comunişti. Descusut asupra unei idile de-a lui, i-am spus securistului că nu ştiam nimic.
"- Te rog, interesează-te şi să-mi dai răspuns. Iată telefonul şi numele meu.

"Firea mea de neturnător m-a determinat să-l întâlnesc pe Berger şi să-i spun:
"- Securitatea întreabă de tine.
"Lui Berger nu i-a venit să creadă. Apoi mi-a zis:
"- Precis au mai întrebat şi pe alţii şi nici unul nu m-a avertizat.
"Mi-a dat versiunea pe care voia s-o transmit.
"La întâlnirea următoare cu agentul securist, acesta mi-a cerut să-i scriu informaţiile. Mi-a spus:
"- Semnezi: "Vasile".
"Deci aveam un nume de turnător.
"Trebuia să joc cartea. Cerusem rejudecarea procesului.
"Am mers la tribunalul militar din Cluj - dosarul mi-a fost dat la citit doar timp de o jumătate de oră. Eram disperat. Am început să-l copiez în mare grabă. Când gradatul a văzut că-l copiam, a dat să mi-l ia, la care i-am zis:
"- N-am bani să angajez avocat.
"Astfel am izbutit să am tot dosarul condamnării.
"Doar că primeam un telefon şi, fuga la Securitate! Iarăşi Berger! Ceream timp să mă informez şi mă duceam la cel în cauză să-l întreb ce să scriu.
"Acest joc nu-mi plăcea deloc. Devenisem agitat, îngrozit de coşmarele noilor arestări. Pe de altă parte, mă chinuia faptul că eram racolat la o acţiune forţată. Să nu dea Dumnezeu nimănui să treacă prin sfâşierile acelea! Apăreau noi şi noi întrebări. Simţeam că explodez. Nu găseam nici o soluţie decât că-l căutam pe maiorul Elges" [cu acesta, datorită unor împrejurări speciale şi a unei tragedii din viaţa ofiţerului de Securitate, Loredan legase un fel de amiciţie, Elges nefiind implicat, după ştirea lui Loredan, în actuala folosire a sa] "şi-l tot întrebam:
"- Ce, iar mă luaţi?
"Acum, timpul acela recunosc că a fost scurt. Atunci mi se părea o veşnicie.
"Toate au mers aşa până-ntr-o zi când, revenind acasă, mama, îngrozită, mi-a spus:
"- A venit o maşină neagră sub geam, a coborât un cetăţean şi a sunat la uşă. A lăsat numărul ăsta de telefon.
"Numai mi-am aruncat ochii pe el şi am ştiut că era de la Securitate.
"Sun şi mă anunţă că eram chemat 'la datorie'. Sosind la poartă, tamburul a dat de s-a uitat pe masă - probabil la o fotografie - şi parcă mă cunoştea de când lumea când mi-a zis:
"- Tovarăşe Loredan, vă rog să mă urmaţi.
"M-a dus pe culoarele unde altădată treceam cu ochelari de tablă. Am intrat într-un birou lung, unde la o masă se aflau vreo 10 civili. Toţi foarte amabili, drăguţi. Într-un cuvânt, m-au primit 'prieteneşte', m-au poftit la masă şi a început dialogul.
"- Tovarăşe Loredan, cum vă simţiţi?
"Ajunsesem la un punct maxim al încordării sufleteşti. Am izbucnit în plâns şi i-am întrebat:
"- Ce vreţi de la mine?
"- Tocmai de asta te chemăm: nu ne eşti de folos cu nimic. Şi noi pierdem timpul, şi dumneata la fel.
"Am adăugat urlând:

"- Ce, vreţi să mă duc la un coleg, să înjur partidul ca să facă şi el la fel, iar eu să dau pe urmă declaraţie că a-njurat partidul?!
"- A! noi nu vrem aşa ceva!
"Şeful a adăugat:
"- Să uităm ce a fost.
"Ştergând cristalul de pe masă, l-am luat de mână şi i-am zis:
"- Să ştergem, când dumneata vei trece prin ce am trecut şi eu.
"Am mai zis:
"- Pe dumneata te ştiu.
"Surprins, a replicat:
"- Te-am anchetat eu vreodată?
"- Nu, dar vă vedeam la uşa lui Gherghei, când eram dus la anchete. Pe atunci purtaţi ochelari fumurii.
"- De unde ştii?
"- Săltam din muşhii obrazului ochelarii, de zăream prin colţ.
"- Hai să uităm...
"Privind sediul, le-am spus:
"- Aceasta este casa mult visată.
"Am ieşit tot plângând. Astfel am izbutit să scap de acel eu sinistru - "Vasile".
"În orice caz, pe timpul când eram întrebat de Berger, pasienţa a ieşit perfect: i-au dat aprobarea să plece, după foarte scurt timp, la familie, în Germania.
"La acea dată, Berger nu înceta să spună:
"- Să vezi, Ioane, ce am să fac eu pentru tine!
"Cum se aşterne uitarea peste toate, aşa am fost uitat şi eu de colegul 'bandit' Hans Berger.
"Poate dacă era el în locul meu, ar fi procedat ca mine" (p.181-185).
Textul este scris cu amărăciune, cu disperare, cu spontaneitatea revoltei. Deşi devenit turnător de teama că-şi va relua calvarul de la început, asemenea altora dintre mărturisitorii acestui pact şi Loredan a încercat să găsească o portiţă de scăpare, avertizând pe cei urnăriţi de către stăpânii săi. Mai mult, s-a străduit - şi se pare că a izbutit - să devină o povară pentru aceia care-l foloseau, până l-au eliberat din ochiul laţului cu care-l conduceau ca pe un câineîn lesă.
Alături de memoriile lui Dumitru Lungu, AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN. 1800 ZILE DE DISPERARE, ÎN ANCHETĂ ŞI LAGĂR constituie o mărturie asupra chinurilor morale ale insului căzut în plasa înveninaţilor vânători de oameni, insului care refuză din adâncul sufletului acceptarea situaţiei de colaboraţionist şi caută necontenit salvarea din această funcţie impusă sub ameninţare.
Cine a fost acest Loredan înainte de arestare? Îi plăcea enorm gluma. Îi plăcea tovărăşia feminină, ca oricărui tânăr sănătos, de talent, de succes, în plină ascensiune artistică, adulat pentru vocea şi prezenţa lui scenică. Temperamentul şi condiţiile sociale ale copilăriei au făcut din el un luptător şi un cuceritor. Era un om plin de bun simţ şi împletea această calitate cu mila, cu înclinarea de a sări în ajutorul celorlalţi, cu generozitatea. Iubea dreptatea. Era atras de darurile civilizaţiei, de unde concluzia că le socotea născocite pentru om, i se cuveneau acestuia. Avea o fire colerică şi insuficientă prudenţă. Extrovertit şi gălăgios, nu era mai

puţin tandru, atent cu cei apropiaţi, grijuliu faţă de soarta semenilor în general. Nu concepea să trăiască despărţit de muzică, atmosfera scenei, public. Însetat de recunoaşterea meritelor şi personalităţii proprii, suferea când era lipsit de acestea, viaţa nemaiavând nici o atracţie pentru el. Gata să sară în ajutorul altora, deşi vedea defectele lor, lega prietenii vulcanice. Cu o privire compătimitoare ce-i aruncai, îi dobândeai încrederea pe viaţă, pentru că suferea de o puternică nevoie de înţelegere şi de căldură sufletească. Nu ştia să-şi ascundă sentimentele, se manifesta romantic, expansiv, copleşitor. Fire recunoscătoare, ataşată, inteligenţă inventivă, orgoliu iritabil, dar şi stăpânit de bunul simţ menţionat, cu o înclinaţie nativă spre îndeletinicirile tehnice, iar cu inima plină de câte sunt necesare impunerii unui artist - AMINTIRILE înseşi demonstrând că nu era doar un interpret, ci şi un creator -, Loredan putea fi agreat cu dificultate într-o lume cenuşie ca aceea în care i s-a desfăşurat drama.
Partidul dictaturii comuniste îţi cerea să fii un pion amorf, depersonalizat; Loredan s-a născut să fie general, cu un mare neastâmpăr intelectual, cu străpungeri ale viziunii prin platoşele unei lumi reduse la vieţuirea în cochilie şi cu atacuri ale voinţei de afirmare împotriva cazematelor minciunii obşteşti. Partidul dictaturii comuniste îţi cerea să nu gândeşti; mintea lui Loredan era un perpetuu foc de artificii. Partidul dictaturii comuniste pretindea să stai la locul tău şi să dai din gură; gura lui Loredan era mare, dar folosită pentru batjocorirea prostiei ce-l înconjura şi, din alt punct de vedere, pentru desfătarea amatorilor de operă. Loredan nu a fost un politician altfel decât orice român cu capul pe umeri. Puşcăria şi nedreptatea au trezit ţîn el demonul politicului. Loredan a înţeles că numai preocupându-se de politică ne opunem apocalipsei torţionarilor. Loredan a fost victima unei epoci când n-avea nici o importanţă dacă greşeai sau nu: atâta timp cât displăceai cuiva, erai pasibil chiar şi de moarte. Până în prezent s-au publicat cărţi ale unor foşti deţinuţi politici, care ne provoacă o neîndoioasă admiraţie, dar care par a spune: iată cine am fost eu, iată ce am făcut pentru patrie. Loredan strigă: iată unde m-au adus, iată cât de jos am coborât fără s-o vreau, fără s-o provoc, fără s-o cer, fără o ideologie de apărat, ori pentru care să mă sacrific. Eu sunt românul jertfit doar pentru că am fost român şi nu comunist. Doar pentru că am fost om, cu toate calităţile şi defectele omului, au ţinut cu tot dinadinsul să mă facă neom; şi acolo am căzut: din teamă pentru soţia şi copilul meu ce depindeau de ce gândea Securitatea despre mine. Prin arta mea am fost cineva, dar dincolo de ea reprezint românul de rând, victima anonimă a bestiilor roşii (cuvânt îndrăgit de el). Însă caracterul său l-a scos curând dintre rânduri şi i-a dat statură de victimă, inocentă, dar eroică - susţin aceasta cu atât mai mult pentru mărturisirile sale cele mai penibile, ce-l luminează mai mult şi mai revelator decât orice reflector al scenei de altcândva.

Un luptător "mic cât o lingură"(Dumitru Lungu)
Dumitru Lungu s-a născut la 6 decembrie 1915, în com. Sudiţi, jud. Ialomiţa, într-o familie de agricultori modeşti, al doilea dintr-o pereche de

gemeni; fratele său s-a stins de timpuriu. Copil neastâmpărat, rupându-şi braţul, a fost greşit tratat de o 'doftoroaie', respectivul membru rămânându-i mai scurt şi defectuos pe tot restul vieţii.
A urmat cursurile şcolii primare în comuna natală, după care a frecventat şcoala Normală din Bucureşti, devenind în 1934 membru al Frăţiilor de Cruce. Se formează cu lectura publicaţiilor naţionaliste ("Iconar", Ideea Românească", "Orientări", "Ramuri", "Gândirea", "Sfarmă Piatră", "Braţul de Fier" ş.a.m.d.). E prezent în tabăra de la Carmen Sylva în 1937, unde-l cunoaşte pe C.Z. Codreanu.
Datorită unei ambiţii a şefului de post din satul părintesc, după absolvirea şcolii Normale, este internat în lagărul de la Vaslui. Aici, de la o fereastră, asistă la împuşcarea celor 32 colegi necondamnaţi, în noaptea de 21-22 septembrie 1939.
Eliberat, funcţionează ca învăţător în com. Potcoava, jud. Ialomiţa. În toamna lui 1940, e arestat. Luarea puterii de către Mişcare îi oferă o muncă de inspector şcolar, dar îşi dă demisia. Se opune armatei, pentru care este condamnat la muncă silnică pe viaţă, în contumacie.
Reorganizează, din punct de vedere legionar, judeţul Prahova; este arestat în două rânduri, fuge de sub escortă şi apoi evadează pe 2-3 mai din Chestura de la Ploieşti. Ridicată fiind şi logodnica sa, va muri în timpul bombardamentelor într-un incendiu al temniţei. Este o lovitură ce-l va costa sănătatea pe D. Lungu.
În 1944 cade din nou arestat; eliberat, trece frontiera cu un mesaj către Horia Sima. E paraşutat în ţară şi organizează un adăpost în Ciucaş, pentru legionarii urmăriţi. Este prins. Soţia sa, ridicată şi ea, naşte la Mislea, în octombrie 1948. D. Lungu este dus la Ocnele Mari.
Eliberat, e curând implicat în procesul paraşutistilor de la Braşov (Samoilă), după aceea regăsindu-se la Aiud, unde trece prin reeducări şi, ca urmare, este graţiat.
Publică LUPTĂ şi TEMNIŢE; Prefaţă de Ing. Dumitru Tache Funda; Bucureşti; Editura Ramida; 1998.
OCTOGENARUL DUMITRU LUNGU, uimit de restriştile întâmpinate în decursul zbuciumatei sale vieţi, ca şi de îndârjirea cu care s-a zbătut necontenit să le depăşească, aşezându-se la masa de scris pentru a-şi face ordine în trecut, în vederea lămuririi nepoţilor, îşi pune pe hârtie amintirile, sub ameninţarea medicilor că nu mai are mult de trăit. În strădania de a-şi înţelege destinul coboară până la aducerea pe lume a pruncului ce a fost cândva, coboară să-şi caute prima ipostază şi explicaţiile. O face în volumul: LUPTĂ ŞI TEMNIŢE. Cu umor - dar şi puţină spaimă de el, cel de-o zi şi de încă alte câteceva -, dar şi cu puţină mândrie că a venit pe pământ cu o fire atât de încăpăţânată să răzbească (spre deosebire de geamănul său cel tăcut şi cuminte, care nu s-a ştiut agăţa de viaţă cu orice preţ), memorialistul ne pune faţă în faţă cu un nou născut năvalnic, de la bun început revelat ca spaimă a familiei şi a altora ce aveau de-a face cu el. La fel, în toţi anii ce au urmat, copilul crescând, avea să bage în sperieţi mulţi voiţi şi nevoiţi... Până la a glosa mai departe asupra sorţii şi caracterului său, e mai potrivit să-i dau cuvântul să-şi exprime propriile-i mirări stârnite de sine însuşi.
"În noaptea de Sf. Nicolae 1915, în zorii zilei, în casa unui ţăran din centrul Bărăganului, se năşteau doi copii gemeni. Primul era mare şi

dolofan, cu o figură blândă şi exprimând bunătate; intra în viaţă fără lacrimi, fără plânset; fără a scoate nici un scâncet. După puţin timp, a sosit al doilea, mic şi sfrijit, că moaşa a rămas cu el în braţe, mirându-se cât era de pipernicit, cum nu mai moşise niciodată vrun altul. - "Mario", zise el femeii care îi adusese pe lume, "este mic cât o lingură". Era mic, dar părea rezistent; avea o conformaţie de butucel al viei; gălăgios, se mişca fără astâmpăr. Ţipa atât de tare încât stăpânul casei, tatăl copilului, care se afla într-o cameră alăturată, auzindu-l, a intrat să-şi vadă întâiul născut şi spre surprinderea sa, găsind doi, dintre care unul nu zicea nimic - nici nu-l auzise când apăruse, pe când al doilea ridicase casa în picioare, cum se zice, tatăl l-a luat în braţe, doar-doar ar fi încetat. A plâns şi a strigat până ce a obosit şi a adormit în primul somn. Acela eram eu. Aveam probabil presimţirea unei vieţi de zbucium, de luptă, luptă plină de suferinţă şi primejdii. Abia după adormirea celui mic şi gălăgios, tatăl l-a luat în braţe şi pe celălalt.
"Din primele ceasuri ale vieţii, am dat mult de lucru părinţilor; iar mai târziu, în adolescenţă, aveam să le dau şi mai mult" (p.19).
Un năpârstoc inacomodabil şi incomod, nemulţumit de toate, hotărât 'să facă ordine', după cum îi dicta simţirea, să-şi impună firea celor din jur, un frământat cu decizie rapidă, totuşi, şi reacţie sonoră promptă.
"Mama era o femeie slabă, măruntă, permanent obosită de munca grea şi de sărăcia în care se zbătea. Nu avea posibilitatea să alăpteze doi prunci. M-a dat unei ţigănci din sat, pentru alăptat. După două zile, ţiganca m-a adus înapoi, pentru că se speriase şi ea de atâta scandal. Nu mai putea dormi nici un ţigan din cauza urletelor mele. Mama, văzând aceasta, m-a luat înapoi şi l-a dat ţigăncii pe fratele meu, căruia nu i se auzea gura nici noaptea, nici ziua, iar pe mine m-a crescut mama. Şi aşa, pe nesimţite, timpul a trecut.
"După doi-trei ani, frăţiorul meu cel bun a murit, iar eu, cel cât o lingură, am rămas" (p.19-20).
Şi aşa 'a rămas' neschimbat prâslea dintre gemenii doi, curios după toate, fără a cunoaşte osteneala, investigând universul în care nimerise şi... punându-l la încercare. I se duse buhul de la cea mai fragedă vârstă. La fel va păşi până la senectute.
"După ce am început să merg, mama rar mă mai vedea, pentru că oricât de mare era satul, umblam peste tot şi în deosebi pe la casele de lângă câmp; unde, cât era ziulica de mare, alergam după gâze, şoareci, broaşte şi tot felul de vieţuitoare. Nu era om sau femeie în tot satul să nu mă cunoască.
"Pe la vârsta de 4-5 ani, într-o zi de toamnă, când în Bărăgan ogrăzile erau pline de şire de paie de grâu, care iarna erau întrebuinţate la încălzit şi la gătitul mâncării, pentru că nu exista ţăran, chiar şi cel mai sărac, să nu aibă în jurul casei cel puţin un pogon de pământ, tata, ca şi ceilalţi săteni, avea şi el o şiră mare cu paie de grâu, orz, ovăz şi alte cereale. Am luat câţiva tăciuni din vatră, ce se păstrau permanent în vederea aprinderii focului, am luat şi câţiva cartofi, şi astfel înarmat, m-am dus la şira mare cu paie, să-mi coc cartofii. Mă aşez la rădăcina şirii, suflu în tăciuni şi, când am văzut că focul începe să se întindă, am înşfăcat un şomoiog de paie cu care să-l sting. Când şi şomoiogul s-a aprins, l-am aruncat şi am fugit. Amintirea acestui şomoiog care a luat foc

îmi este şi acum, după aproape 60-70 de ani, vie în minte (p.20), ceea ce nu mă miră, pentru că întreaga desfăşurare a zilelor ce urmează constituie un şirag de tot atâtea tentative de incendiere a lumii! O strădanie, parcă, de repetare a unui gest ritual, de Început, ce stă la temelia unei legi noi: Dumitru Lungu, cititorul cărţii sale o va constata fără efort, a fost permanent atras de aspiraţia doctrinei elaborate de Mişcarea Legionară de a forma un OM NOU - preluată din Scripturi şi imitată, ulterior, de comunism -, la baza cărui concept, voi adăuga, ca lămuritor al simbolului, stă 'botezul prin foc'.
"Vedeam, din grădina unde mă ascunsesem, flăcări mari deasupra şirei. Auzeam ţipete; tot satul alerga cu căldări, cu tinichele, să care apa de la fântână şi s-o arunce, nu pe şira care ardea, ci pe şirele din jur, ale vecinilor. Dacă s-ar fi stârnit atunci un vânt, pălălăia toată aşezarea, pentru că nu era curte fără două-trei şiri de paie. A rămas o grămadă enormă de cenuşe. De atunci n-am mai copt cartofi la şira de paie" (idem).
Deprinzând din această păţanie câte poate face insul pentru semenii săi - iertată-mi fie gluma -, scriitorul constată: "Încă din primele clase ale şcolii normale din Bucureşti, gândurile îmi erau mereu şi mereu preocupate să fac ceva pentru ţara aceasta, pentru regiunea în care mă născusem sau, dacă nu mai mult, pentru satul meu" (p.21). Începutul bun se pusese...! Stil alert, mişcările personajelor, surprinse ca pe viu, haz, o mare plăcere de a se reîntâlni copil; adolescenţa şi maturitatea nu-i vor mai oferi atari delectări, pentru că vor tăbărî asupră-i cu poveri greu de suportat, atât din cele ale trupului, cât şi, mai ales, ale sufletului.
"Eram în clasa a 7-a a şcolii Normale din Bucureşti când, venind din oraş - eram intern - şi, uitând că prinsesem în piept o insignă legionară, l-am zărit pe pedagogul Smărăndescu, teolog.
"S-a repezit la mine mai rău ca un lup asupra prăzii, lovindu-mă cu pumnii, cu picioarele, unde nimerea, vrând să-mi ia insigna, corpul delict. Am apucat-o în mâna dreaptă, deoarece în stânga nu o puteam ţine - am un defect din copilărie -, m-am făcut ghem la pământ şi, cu toate loviturile şi încercările sale de a mi-o zmulge, nu reuşi. Plin de sânge, cu urmele loviturilor pe cap, pe faţă, cu greu am ajuns în clasă; aşteptam rezultatul. După câteva zile, am fost anunţat că eram eliminat din şcoală pentru două săptămâni.
"(...) Colegii mei, toţi copii de ţărani, care cu greu reuşeau să-şi plătească taxa şcolară, au făcut rost în grabă de câteva sferturi de pâine din raţia lor, şi aşa destul de mică, şi Bădilă ţmpreună cu Pană mi le-au băgat în traistă. Ei erau cei mai buni prieteni ai mei.
"Am plecat, prin ger şi vântul care spulbera zăpada şi-ţi făcea mersul greoi, pe şoseaua Ştefăneşti - Bucureşti - Urziceni. Simţeam cum îmi pătrundea frigul până-n inimă, care, parcă, mi se răcea. Cine a mers iarna pe drumurile din Bărăgan, pe viscol şi furtună, ştie cum te pătrunde până la oase, oricât de bine ai fi îmbrăcat, iar forţa vântului te dărâmă. Vânturile iernii pe Bărăgan, în acele câmpuri nesfârşite, sunt groaznice. Când simţeam că mă apuca un fel de somn, din pricina oboselii, din cauza frigului, începeam să cânt cântece legionare şi să merg bătând pasul. Aveam impresia că aşa mă mai încălzeam.

"Prima zi de la plecarea din Bucureşti, am ajuns în comuna Moldoveni, la câţiva kilometri de Urziceni. Am dormit la părinţii unui coleg de clasă, Cismaru.
"A doua zi, eram istovit; totuşi, am izbutit să ajung în comuna Ciochina, către seară. Începuse să se întunece. Mă temeam să merg noaptea mai departe. Mi-era frică de lupi, de frigul care era din ce în ce mai tare şi de vântul tot mai puternic. Vântul mă ţinea pe loc şi picioarele cu greu mi le târam. Am intrat în prima cârciumă. Jupânul era un om în vârstă, purta o mică barbă, dar avea o privire blajină, aşa cum au câteodată unii oameni cu ochi albaştri. I-am spus că eram elev, că eram dat afară din şcoală pentru că nu-mi plătisem taxa şcolară. I-am mai spus că plecasem pe jos acasă, pentru că nu aveam decât 2 lei şi nu-mi puteam plăti trenul. Cârciumarul m-a primit şi m-a culcat într-o cameră, lângă cârciumă. Mi-a dat un cojoc mare, cu care m-am învelit. Am adormit imediat, cu toate că în cârciumă era mare gălăgie datorită ţăranilor care beau, chiuiau şi cântau fel de fel de cântece. Dimineaţa, am mulţumit pentru găzduire şi am întins cârciumarului cei doi lei pe care-i aveam, însă i-a refuzat. Am plecat mai departe.
"În ziua a treia, în timpul prânzului, treceam prin comuna Perieţi sau Pribegi. Eram înfometat. Pâinea dată de colegi se terminase. Am intrat în prima cârciumă şi l-am rugat pe jupân să-mi dea pâine de doi lei. Am luat pâinea, m-am aşezat la o masă, lângă sobă, şi am început să mănânc. În local, în jurul unei mese, se aflau mai mulţi săteni; între ei era şi un preot mărunţel şi slab; discutau veseli, bine dispuşi, fiecare din ei cu un pahar de ţuică fiartă în mână. Am observat că preotul se tot uita la mine cum mâncam din jumătatea de pâine dată de cârciumar. După un timp, preotul vine la mine şi mă întreabă cine eram, de unde veneam şi unde mergeam. I-am spus acelaşi lucru pe care îl declarasem şi cârciumarului din Ciochina, la care dormisem. Mă rugă cu multă stăruinţă să merg la dânsul acasă, să luăm masa împreună. Am ezitat, pentru că nu înţelegeam ca un preot să stea în cârciumă şi să bea ţuică împreună cu enoriaşii lui. A insistat şi era mirat că nu voiam să merg - deoarece îşi dăduse seama că nu aveam bani şi că eram obosit şi înfometat şi îngheţat. Atunci, i-am răspuns, fără nici un fel de ezitare: "Dacă vă întâlneam în oricare alt loc, vă însoţeam imediat, pentru că, în adevăr, sunt ostenit şi înfrigurat". Nu-mi mai amintesc ce scuze a adus, dar preotul m-a luat de mână şi m-am dus la el acasă. O casă mărunţică, sărăcăcioasă. Mă aşteptam la una mare, aşa cum avea cea mai mare parte din preoţii satelor. La masă se aflau mai multe persoane şi doi copii. Erau copiii preotului. Preoteasa, o femeie simplă, a fost foarte binevoitoare. În cursul convorbirii ce am purtat-o cu preotul, în timpul mesei, am constatat că era un om calm, bun, că gândea frumos, şi că a căutat ca, într-un fel, să-şi scuze prezenţa în cârciumă. Acolo nu este locul preotului, ci al dracului. Tot în timpul mesei, am aflat că era legionar. Se numea Ionescu" (p.22-25).
Elevului, care tot niţel mai mare decât o lingură va fi rămas faţă de ceilalţi, oricât crescuseră şi el, unul, şi colegii, alţii, nu i-a prea priit. Se ţinea cu 'răspunderi', cu fala aceluia care găsise adevărul, cu dreptul moral de a-i judeca pe semeni (preotul Ionescu ce numai în cârciumă n-avea ce căuta), cu conştiinţa de a fi fost plămădit dintr-un aluat mai curat

decât generaţia adultă. Acestea nu-l păzeau, însă, de a-i fi fost frică de lupi, de a nu se şti descurca, de a-şi trage târâş căputele ostenite şi bocnă, pe un drum al disperării şi, în acelaşi timp, al formării voinţei de care multă nevoie urma să aibă mai târziu.
Fragmentul înduioşează, iar talentul de narator al autorului nu este cel din urmă să răspundă de efectul lui asupra inimilor strânse de milă. După cum pana lui Dumitru Lungu ne concentrează atenţia când este să-l urmărim în mers şi, mai larg, să privim panoramic acţiuni în curs de desfăşurare, la fel ea ne concentrează atenţia când ne aduce în faţa ochilor lăuntrici portretul anchetatorului devenit, datorită descrierii la care este supus, pildă pentru deceniile şi veacurile următoare, pildă de nesimţire bine chibzuită, 'ştiinţifică', nesimţire utilizată ca mijloc de agresare a închipuirii digestive a anchetatului şi a simţurilor sale trezite prin tipul special de caznă la care este supus.
"După un timp, atunci când mă ancheta un locotenent, într-o zi sunt scos la anchetă. Sunt dus într-un birou mai mic, mai îngust, unde, pe birou se găsea o pâine frumos crescută şi proaspătă. Lângă pâine, un salam de vară. La birou stătea locotenentul. Acesta scoase încet din buzunar un briceag, îi încercă ascuţişul cu degetul şi, încet, pe o hârtie albă ce acoperea tot biroul, a început să taie salamul în felii subţiri, atât de subţiri de aveai impresia că se vedea prin ele. Făcea această operaţie cu o răbdare de fier. După ce a încropit o grămadă destul de mare de feliuţe, a luat pâinea şi a tăiat-o şi pe ea în felii cât mai subţiri, alcătuind o altă grămadă. Eu stam pe scaun în faţa lui. Mi-a spus să trag scaunul mai aproape de birou. Mă temeam să nu mă invite la masă pentru că eram pus într-o situaţie foarte dificilă, căci trebuia să-l refuz. După ce a terminat de tăiat şi pâinea, a aranjat frumos grămezile, s-a scuturat pe mâini şi a început să mănânce. Mă gândeam că dacă mânca cele două grămezi crăpa. El băga în gură câte o felioară de salam întreagă şi o bucată de pâine din care muşca după ce mai întâi o rupea în două. Bucata de pâine o arunca în gură de la distanţă, cu o precizie uimitoare. Aveam impresia că urmăream un câine înfometat, căruia aruncându-i o bucată de ceva o prinde din zbor. Deosebirea era că securistul mesteca pâinea, pe când câinele o înghite nemestecată. A durat mult această panoramă, peste trei ore. După ce termină, şterse frumos biroul, mototoli hârtia şi o aruncă de la distanţă la coşul cu gunoaie, se sculă în picioare, îşi netezi hainele şi începu să scoată din buzunarele pantalonilor una câte una caramele pe care le desfăcea tacticos; le arunca hârtia, după sistemul său, de la distanţă la coş şi, după acelaşi sistem, arunca o caramea în gură. Şi tot scotea şi tot scotea la caramele şi tot le mânca, până când, după circa patru-cinci ore termină toată provizia. După aceea, se întinse cu picioarele pe sub birou, răsuflă cu zgomot, apăsă pe un buton, veni un securist, îmi întinse ochelarii şi, după vreo şase ore de 'anchetă', am fost dus la 'cavou'" (p.142-143). Mişcarea este economicoasă cu tact şi preştiinţă, făloasă şi pentru 'driblările' săvârşite faţă de aşteptările celui care-l privea obligat: "Doreşte să mă vadă începând o dată să mănânc - să se sature şi el cu gura mea, dacă altfel nu poate -, nu-i nimic - să mai aştepte; pentru moment, îl voi irita cu reluarea decupării, de data aceasta a pâinii. Apoi cu dezvelirea caramelelor; şi tot timpul, cu aruncarea la ţintă a fărâmelor, pentru a fi cazna dusă până la capăt..."

Un ascuţit simţ al observaţiei îi sprijină autorului nevoia de a învăţa (cu osebire cum să trăiască, pentru că educaţia în Frăţiile de Cruce punea un binevenit accent asupra acestei laturi a personalităţii umane - să nu uităm că Dumitru Lungu s-a format sub influenţa inconştientă a ceea ce, în anumite medii, se numea 'trăirismul' -). E foarte atent la tot ce vede în puşcărie; dar şi înainte de ea. Exclamă, în lagărul din Vaslui că acolo a înţeles ce însemna să fii legionar; în tabăra de la Carmen Sylva îşi alege locul de dormit lângă acela al Căpitanului, să-l observe entuziast. Constată ce păţesc obezii în regimul de înfometare al temniţelor, ce li se întâmplă celor hrăniţi doar cu mâncare stricată, cum rezistă vitregiilor aceia care nu au avut o viaţă rozã, înainte de arestare. Nu pierde o secundă prilejul de a învăţa ceva despre om, ori pe unde este aruncat de soartă. Iar exemplul celui care se depăşeşte pe sine însuşi, în iubirea de oameni (Titi Gâţă, doctorul Uţă, propria-i logodnică sau, mai târziu, femeia cu care s-a căsătorit, Puiu Gârcineanu) şi-l adoptă model şi îl păstrează ca atare (completez scrierea sa) şi la această vârstă înaintată când am avut norocul să-l cunosc pentru a-i publica memoriile. Luciditatea nu-l părăseşte nici când se izbeşte piept în piept cu moartea. Dimpotrivă, parcă aceasta îi ascute simţurile şi-i pune în acţiune o cameră de luat vederi, ale cărei filmări nu i se vor deslipi niciodată de pe retina unde au fost înregistrate colorat, cu contrastul pregnant, în mişcarea cu viteză maximă a fugii de propria-i soartă.
"Prin anul 1943, mergând prin Ploieşti, pe strada Viilor, după câte îmi amintesc, la colţul cu strada Câmpinei, neavând pe ochi ochelarii falşi ce îmi schimbau puţin figura, cineva care venea din sens opus se opri în dreptul meu, privindu-mă insistent. Cum de multe ori mi se întâmpla să întâlnesc câte un legionar care mă recunoştea şi care ştia că eram condamnat în lipsă şi pentru a-l deruta treceam pe lângă el fără a schiţa nici cel mai mic gest, omul rămânând la îndoială dacă eu eram în faţa lui sau nu, am încercat şi de data aceea să procedez la fel, socotind că aveam de-a face cu vrun legionar care nu era sigur de identitatea mea. După ce l-am depăşit cu câţiva paşi, veni iarăşi înaintea mea şi-mi ceru legitimaţia. Cum aceasta provenea de la o uzină de armament şi arăta că ocupam un post foarte important, am rămas oarecum în dubiu, neştiind ce să fac. Am început să protestez că nu avea dreptul să reţină oamenii pe stradă fără nici un motiv. Respectivul, care era agent de Siguranţă, fu puţin derutat, de aceea îmi înapoie legitimaţia, se uită fix în ochii mei şi exclamă: - "Ce mult semănaţi la priviri... Totuşi, vă rog să mă însoţiţi la Chestură pentru câteva minute." Văzând că se aduna lume multă în jurul nostru, astfel creându-se o situaţie ce nu-mi era favorabilă, m-am îndreptat alături de el spre Chestură. Nu mai aveam altă posibilitate să scap decât fuga. Nu îndrăznea să mă ţină de mână pentru că nu avea siguranţa că eram eu. "Periferia oraşului se găsea foarte aproape. Străzile se succedau des şi erau scurte; le cunoşteam foarte bine. Dacă izbuteam să ajung la ele, eram ca şi scăpat. Ne aflam pe strada Câmpinei. Când ajungem în dreptul primei străzi la stânga, mă opresc locului, la doi paşi de agent şi-i spun: - "Să merg cu dumneavoastră la Chestură?" - "Da, domnule, numai câteva minute", răspunde. Părea o conversaţie banală. - "Bine", zic, "hai la Chestură." Dar în loc de a merge drept înainte, o iau cu toată viteza pe strada aceea. Aveam încredere în iuţeala şi rezistenţa mea la fugă, am

mai spus-o. Ştiam că strada dădea pe un deal cu multe gropi şi cu mărăcini. Cunoşteam locul perfect. Era sfârşitul iernii şi începutul primăverii. Eram în talie. Agentul avea pe el un palton. Avantajul era al meu. Fuge agentul după mine şi începe să strige. Aveam asupra mea o servietă cu două lămâi verzi, luate de la părintele Ioaniţescu, la care fusesem. Pentru a-l deruta mai tare pe urmăritor, arunc servieta în stânga drumului. Agentul comite greşeala în care scontam. Când ajunge în dreptul servietei, pierde timpul deschizând-o. Când vede conţinutul, o aruncă de unde o ridicase şi reia fuga, strigând neîntrerupt: - "Puneţi mâna pe el!". Tot alergând, mă uit înapoi şi-l văd cum se căzneşte să-şi scoată pistolul. Trec pe mijlocul drumului, deoarece venea în sens invers o căruţă trasă de doi cai. Era încărcată cu lemne. Agentul nu putea trage în mine că risca a nimeri caii. A tras un foc, probabil în sus. După ce am trecut de căruţă, am văzut ieşind dintr-o curte un om pe bicicletă şi îndreptându-se în direcţia mea. Când ne despărţeau 20-30 metri, iar eu mă aflam în capul străzii, unde nu mai erau case, ci dealul cu gropi şi mărăcini, din coasta cimitirului Viişoara, biciclistul se opri la poalele lui, fiindcă nu putea merge pe terenul atât de accidentat. Se uita după mine cum fugeam în sus, spre vârf. Cum alergam pe deal, în dreapta mea se afla un gard înalt, din mărăcini. Când am ajuns în vârful dealului, agentul mai era la poalele lui. Am coborât de partea cealaltă, tot pe lângă gardul de mărăcini. Jos, în vale, în direcţia goanei mele, se afla un platou cu iarbă verde unde o mulţime de ţigănuşi juca rişca. Agentul striga extenuat din vârful dealului: "- Pune mâna pe el!" Ţigănuşii, văzându-mă sosind în fugă spre ei, şi-au închipuit că eram agent de poliţie şi că voiam să-i prind jucând rişca şi barbut. Toată grămada de ţigani o rupse la fugă pe o străduţă ce se deschidea înainte. Câţiva ţigani mai bătrâni se găseau la porţi; credeau şi ei acelaşi lucru. Am intrat iar în oraş, cu ceata de ţigani. Astfel am scăpat de urmărirea agentului.
"În apropiere aveam o casă clandestină, unde locuiam din când în când. Am intrat acolo. Era casa unui legionar. Înăuntru era doar Matei Vasilescu, şi el evadat şi urmărit de poliţie. Respiram cu foarte mare greutate. Simţeam că mă sufocam. După atâta fugă, aveam impresia că-mi ieşea sufletul din mine dacă ţineam gura deschisă. Nu-i puteam povesti lui Matei ce mi se întâmplase. Se uita speriat la mine. După un timp, încetul cu încetul am izbutit să-l pun în temă cu ce se petrecuse. Eram tulburat. Nu mă mai puteam orienta limpede în acea situaţie. Îl întreb pe Matei ce să fac. Mă temeam că urma să vină multă poliţie, să înconjoare cartierul şi că caute din casă în casă. Matei s-a îmbrăcat şi a plecat, având aceleaşi bănuieli ca şi mine. şi el era urmărit de poliţie: evadase de la Chestură. M-am hotărât să plec din casă şi să mă duc în alt cartier. Mi-am schimbat hainele şi am ieşit. Părăsisem demult cartierul fugăririi mele când, la un colţ, dau faţă-n faţă cu cinci poliţişti. Între ei şi cel care mă urmărise. Mă căutaseră peste tot, nu mă găsiseră şi se întorceau amărâţi către Chestură. Când m-a văzut Mihalcea, agentul cu pricina, nu-i venea să-şi creadă ochilor. - "Ăsta e!" a mai putut zice cu o voce stinsă.
"Nu mai aveam ce face. Mă înconjuraseră din toate părţile şi m-au cărat la Chestură" (p.57-60).

Plasticitatea comunicării lui Dumitru Lungu, atunci când voieşte să transmită experienţe nemaivăzute, atinge, uneori - îmi fie iertat ceea ce pare o exagerare, dar sunt convins de adevărul ei -, un prag al talentului lui Goya, al fantasticului realităţii, al acelor zone ale realului îndeobşte ascunse de societatea jenată că ele există, de societatea vinovată de a închide ochii, de a se culca pe o ureche în faţa suferinţelor semenilor, de a rămâne - ca neştiutoare - când e confruntată cu monstruosul fătat şi alăptat de ea însăşi.
"Dimineaţa, când s-a dat deşteptarea şi s-au ridicat deţinuţii, am observat că şapte, opt, nu s-au mai ridicat. Erau morţi. Ceilalţi deţinuţi erau total indiferenţi la moartea lor. Se obişnuiseră cu acest tablou, pentru că în fiecare dimineaţă se petrecea acelaşi lucru. Şeful camerei a luat o pătură şi, cu patru deţinuţi, fiecare ţinând pătura de câte un colţ, cără morţii afară. În dimineaţa aceea au scos şapte. Toţi morţii erau în pielea goală, pentru că dacă mai avuseseră ceva pe ei, vecinii, constatând că muriseră, le luau tot. Mortul nu mai avea nevoie de haine. Această cameră avea un fel de ocol înconjurat cu ziduri înalte de peste doi metri. Spre surprinderea mea, care credeam că morţii erau duşi undeva la o capelă sau chiar la crematoriu, am constatat, când am ieşit afară, că fuseseră aşezaţi unul lângă celălalt, lângă ziduri. Câţiva morţi se găseau acolo de mai multe zile. Erau ţinuţi pe lângă ziduri până începeau să miroasă şi abia atunci erau luaţi şi căraţi nu ştiu unde. În acea curte se efectua şi plimbarea, recreerea deţinuţilor. Deţinuţii se plimbau prin mijlocul curţii, iar morţii erau pe margine, pe lângă zid. Tot atunci, dimineaţa, intră în cameră un gardian care avea în mână o cutie de conserve goală. Puse cutia jos şi spuse deţinuţilor să-i dea nişte păduchi, pentru că venise cineva de la direcţia închisorilor cu un medicament şi voia să demonstreze directorului penitenciarului că acel medicament omora păduchii. Trei deţinuţi s-au aşezat jos, în jurul cutiei, şi, în câteva minute, de la subsuori şi din alte părţi ale corpului scoaseră păduchii fără să se uite măcar. În câteva minute, cutia era jumătate plină cu păduchi de toate culorile şi de toate mărimile. Aveam să aflu mai târziu că era vorba despre D.D.T." (p.112)
"Între noi se găsea un tânăr, băiatul unui profesor din Alba Iulia, cărui tânăr îi lipseau ambele braţe, din umeri. Era ţinut la închisoare fără să fi fost condamnat. Acest tânăr fără mâini constituia pentru regimul comunist un pericol atât de mare încât trebuia reţinut în închisoare fără mandat de arestare! Infirmul nu le producea nici un fel de milă guvernanţilor lipsiţi de suflet şi de Dumnezeu! De multe ori mă feream să-l privesc, deoarece îmi dădeau lacrimile. Petrecuse aproape trei ani în închisoare. Eu am plecat de la Ocnele Mari, dar el a rămas în continuare. Degetul mare de la piciorul drept şi cu acela de lângă el i se dezvoltaseră mult, astfel încât cu ele apuca lingura aşa cum o apuci cu mâna şi mânca singur, fără ajutorul nimănui. Cu cele două degete cosea, ba chiar se bărbierea" (p.121).
"Trecând mai multe luni cu un astfel de regim alimentar, au apărut nişte fenomene despre care nu mi-aş fi putut imagina vreodată că existau. Din cauza foametei, unora dintre deţinuţi au început să le crească extremităţile. Buzele se făceau ca cele ale sălbaticilor şi chiar mai mari, mai groase, hidoase. Creşteau urechile, vârfurile degetelor de la mâini şi

picioare. La alţi deţinuţi - de necrezut - a apărut fenomenul rumegării. După ce mâncau, se lungeau pe prici, îşi puneau haina pe cap de ruşine, iar mâncarea li se întorcea din nou în gură, o mestecau şi o înghiţeau iarăşi. Ştiu că acest lucru este de neconceput, dar acesta este adevărul. Nu dau nici un nume, cu toate că-mi amintesc perfect de unii dintre cei care rumegau. Ceea ce făceau era peste voia lor" (p.120).
[Banu] "Fusese bătut în mod barbar la testicole, atât de barbar încât testicolele deveniseră de o mărime uimitoare şi şi le ţinea legate de mijloc cu un prosop. Descria modul în care fusese bătut, cu cât cinism îi spunea cel care-l bătea: "Vorbeşte, puişorule, că te vor blestema urmaşii". Acei urmaşi aveau să fie copiii republicii comuniste" (p.160).
O altă forţă a memorialistului este aceea a evocării. Ea nu e egal folosită pe parcursul întregii scrieri, însă paginile unde se simte prezenţa ei ating uneori sublimul. Talentul nativ - şi nu ucenicirea într-ale modelării literare şi nici o îndelungată şi acerbă studiere a tehnicii altora întru transpunerea simţămintelor pe hârtie - este acela care îi slujeşte să urce pe culmile durerii utilizând treptele vorbelor trecătoare şi fără vreo consistenţă străină de a grafiei. Textele la care voi recurge pentru ilustrarea acestei afirmaţii au un merit suplimentar: Dumitru Lungu recapitulează momente rămase inedite pentru documentele istoriei contemporane, mă refer la lagărul de la Vaslui.
Încruntarea şefului de post din satul natal, pricinuită de faptul că n-a fost salutat de proaspătul învăţător Lungu, la ieşirea din căminul cultural, după o repetiţie cu NĂPASTA, pe care tineretul şcolar rural local intenţiona s-o urce pe scenă, şi neacceptarea scuzelor gafeur-ului, îl aruncară în lagărul de la Vaslui pe adolescentul ce abia părăsise băncile Şcolii Normale. Răzbunarea jandarmului ar fi putut să-l coste viaţa pe tânăr. Aflat între sârmele ghimpate, acestuia îi fu dat să facă a doua importantă şcolire a legionarismului (după tabăra de la Carmen Sylva) şi mult mai însemnată decât cea dintâi, în umbra încercaţilor săi camarazi de suferinţă.
Dar, într-o bună zi...
"Ziarul a fost luat cu mare bucurie de către unul dintre camarazi, care fugi cu el sus, la etajul întâi, la camera 12, o cameră mică unde locuiau comandanţii legionari Radu Mironovici, Ilie Gârneaţă şi Corneliu Georgescu. Imediat ce s-a auzit în lagăr despre acest ziar, unii erau veseli că aveau astfel ştiri din ţară, dar cei mai mulţi trăiau grele presimţiri. La ora 12, suntem chemaţi în sala mare de la etaj - un loc încăpător. Din camera alăturată apar cei trei comandanţi legionari, trişti, cu ochii în lacrimi. Domnul Radu Mironovici scoate şi citeşte cu lacrimile curgând şiroaie un comunicat scurt în care, în câteva rânduri înghesuit, se spunea că în cursul nopţii trecute Căpitanul, Nicadorii şi Decemvirii, fiind transportaţi de la penitenciarul Râmnicul Sărat la alt penitenciar, fuseseră împuşcaţi pentru că încercaseră să evadeze. În acel moment se auzi un geamăt extraordinar... Aveai impresia că venea din adâncul pământului ceva, ca un vuiet îngrozitor urcând din străfunduri. Aveam impresia că tot pământul se clătina, se zvârcolea. Oameni cu părul alb plângând în hohote; toţi plângeau, îşi acopereau faţa în palme şi nu se mai puteau opri. Până şi agenţii Siguranţei, impresionaţi de acel geamăt sfâşietor, de lacrimile atâtor oameni, de plânsetele şi durerile ce nu mai

conteneau, păreau ruşinaţi de jalea ce nu o mai văzuseră niciodată; până şi zidurile păreau că plângeau.
"De unde până atunci se cânta şi toţi păstrau zâmbetul pe buze, sfidând privarea de libertate ...acum un văl negru de nemărginită durere învăluise totul. Nimic nu se mai mişca. O linişte totală cuprinsese întregul lagăr. În dormitoare, aproape toţi erau întinşi în paturi, cu faţa-n perne; plângeau de se mişcau şi paturile. Câţiva se plimbau pe coridoare, amărâţi, cu capu-n pământ. Camera de rugăciuni era cu totul neîncăpătoare. Mulţi se rugau în faţa camerei; tristeţea era peste tot. Văzând atâta tristeţe, impresionat, am ieşit în curtea mică, într-un loc de unde se observa şoseaua ce ducea spre o comună apropiată. Când am zărit căruţe şi oameni mergând pe şosea, mă întrebam cum de mai mergeau, cum de mai umblau... Credeam că odată cu moartea Căpitanului, nimic nu trebuia să se mai clintească, nici frunzele, florile, nimic, nimic, totul să tacă pentru totdeauna. Natura întreagă, cu tot al ei, să plângă moartea Căpitanului (p.41-43).
Nu am citit niciunde altundeva o dare de seamă asupra a ce a însemnat executarea, fără judecată, nici, cu atât mai puţin, condamnare, a treizeci şi doi de tineri nevinovaţi. Zguduitoarea mărturie adusă de memorialist - martor vizual şi auditiv direct şi nu numai atât - nu ar putea fi imaginată de arta condeielor profesioniste, iar relatarea ei aici de faţă, tocmai datorită neobişnuinţei autorului cu pana şi cu îndulcirile stilistice vine înainte-ne cu o forţă de convingere zdrobitoare.
"În ziua de 21 Septembrie 1939, către seară, soseşte la comandamentul lagărului un motociclist plin de praf din cap până-n picioare. Ceva mai spre seară, un avion a aterizat în apropierea lagărului, pe câmp. Era oarecum clar că atât motociclistul cât şi avionul aduceau veşti de mare importanţă pentru comandantul lagărului. Se vedea că veneau de la distanţă mare. Toată noaptea, contrar obiceiului, clădirea comandamentului, care era în afara sârmelor ghimpate, a fost luminată şi tot timpul a fost mişcare acolo. După miezul nopţii, locotenentul Cinghiţă şi agentul de siguranţă Cimârtan, care purta uniformă de jandarm şi care era singurul jandarm având dreptul să intre în lagăr la orice oră din zi sau noapte, făcând pe instalatorul, amândoi au pătruns în dormitoare, strigând numele a 32 legionari care să-şi facă bagajul pentru a fi scoşi în afara lagărului, sub motiv că urmau să fie transferaţi la lagărul din Miercurea Ciuc. Şi acum îmi pare că-l aud pe Puiu Gârcineanu spunând, în momentul ieşirii pe poartă: - "Nu-mi place acest transport fantomă..." Erau numai oameni de elită: Puiu Gârcineanu, Valeriu Cârdu, Traian Clime, fratele inginerului Clime, omorât şi el în aceeaşi noapte, în închisoarea din Râmnicul Sărat, împreună cu mulţi alţi Comandanţi Legionari care alcătuiau elita Mişcării Legionare, Maricari, şeful studenţilor din Iaşi, Tudose. Printre ei, urma să fie trecut şi Tache Funda. El, însă, a fost transferat din cauză de boală, la Spitalul penitenciar Braşov. Acolo a scăpat de la moarte numai datorită faptului că dactilografa de la Inspectoratul Jandarmeriei îi scrisese greşit numele: Burda, în loc de Funda.
"Când începeau să se lase zorile, au fost legaţi cu sforile unul de altul, în rânduri de câte zece - toţi cu aceeaşi sfoară, după cum am fost informaţi mai târziu. Şi rândurile între ele erau legate, pentru că jandarmii lui

Călinescu şi ai lui Bengliu, care era Comandantul jandarmeriei pe întreaga ţară, oamenii de încredere şi slugile lui Carol al II-lea, erau pricepuţi în schingiuirea şi uciderea oamenilor. Omorâseră şi până atunci legionari, dar nu în grupuri atât de mari. De la ferestrele dormitorului 7, i-am zărit cum ieşeau pe poarta lagărului, sub o puternică escortă ce mergea în urma lăgăriştilor. Ajunşi pe şosea, s-au îndreptat spre oraşul Vaslui, situat la câteva sute de metri departe de lagăr. Când au ajuns în colţul curţii lagărului, am auzit deodată nenumărate focuri de mitralieră. Cum distanţa între clădirea lagărului şi locul de execuţie era numai de 50-60 metri, am auzit vaietele şi un glas strigând: "Copiii mei!" Era glasul unui muncitor din Bucureşti, care după câte îmi amintesc, lucra la I.T.B. Avea cinci copii. S-au mai auzit câteva glasuri strigând: "Trăiască Legiunea şi Căpitanul!" Camera mea era aşezată chiar în colţul dinspre oraş al clădirii - camera 7. Eram sus, pe fereastră, de aceea am auzit totul. După încetarea împuşcăturilor, pentru câteva minute a fost o linişte de mormânt, apoi a început să se audă, la intervale mici câte un foc de revolver. Se trăgea în cei care probabil mai mişcau şi nu muriseră. În jurul orei 10 ziua, s-au auzit două focuri de revolver. N-am ştiut de ce s-au tras acele focuri. După câteva zile, am aflat că Tudose, şeful studenţilor din Iaşi, fiind ultimul legat, la ultimul rând, numai de o singură mână, când mitralierele au început să tragă, fie din smuceală, fie din alte cauze, a scăpat şi a fugit în porumbiştea care pornea chiar din marginea şoselei. Tudose era o figură de atlet, cu un corp numai muşchi, ce păreau a fi sculptaţi de un artist iscusit. În lagăr, se scula înaintea tuturora şi timp de o oră făcea gimnastică. În timpul execuţiei, lagărul era înconjurat pe o mare distanţă de jandarmi şi de regimentele din Vaslui. După împuşcare, făcând numărătoarea morţilor şi văzând că lipseşte unul, au început să strângă cercul, până l-au prins pe Tudose. L-au dus la locul unde erau trupurile camarazilor împuşcaţi şi i-au tras două gloanţe în ceafă. Am aflat mai târziu de la câţiva dintre soldaţii care ne păzeau, că atunci când a fost adus Tudose la locul unde erau cei ţmpuşcaţi, şi-a desfăcut cămaşa la piept şi, adresându-se celor care se pregăteau să-l împuşte, a zis: "Trageţi, călăilor!"

"Cum mergeai din lagăr spre oraş, pe şosea, la colţul gardului dinspre oraş al lagărului, pe partea dreaptă, se afla o casă care avea un gard lângă şanţul şoselei. Acolo, după acel gard, erau ascunse mitralierele şi plutonul de execuţie. Cum era oarecum semi-întuneric, fiind zorii zilei, probabil că cei executaţi n-au văzut nimic. Cei din pază, fiind în spate, la o oarecare distanţă de cei legaţi, nu puteau fi atinşi de gloanţele mitralierelor. Astfel au fost executaţi cei 32 de legionari din lagărul de la Vaslui, oameni care nici măcar nu aveau o condamnare. În jurul orelor 10-12, în aceeaşi zi, iarăşi am auzit două focuri de revolver. Fusese adus un alt camarad, din Vaslui - Volocaru - care scăpase din lagăr cu câteva luni mai înainte. El locuia într-o comună apropiată de Vaslui. A fost arestat în zorii aceleiaşi zile, adus de jandarmi în locul unde îi împuşcaseră pe cei 32 şi executat şi el. Între cei ucişi la Vaslui se găsea şi un băiat frumos şi cuminte, care toată ziua învăţa limbi străine. Un tânăr ruşinos şi gata-n fiecare clipă să sară în ajutorul cuiva. Plecase din lagăr în papuci pentru că nu avea nici pantofi, nici ghete. După câţiva ani, în aşa-zisa biruinţă legionară, trecând pe la sediul Mişcării Legionare, din

strada Gutemberg, văd un bătrân foarte sărăcăcios ţmbrăcat care plângea. Cu multă sfială m-am apropiat de el şi, încet, aproape şoptit, l-am întrebat: - "Tată dragă, de ce eşti aşa de amărât?" Era la câteva zile după 6 Septembrie 1940. Se uită la mine şi, probabil, când mă văzu că eram impresionat de suferinţa lui, în ziua aceea când toţi exultau, plin de tristeţe îmi răspunse: - "Cât aş fi fost de fericit ca şi pe copilul meu să-l văd bucurându-se de această zi." - "Dar ce s-a întâmplat cu băiatul?" - "A fost împuşcat în lagărul de la Vaslui, de Carol, pe care Antonescu l-a lăsat să plece fără a-l judeca pentru crimele făcute. Băiatul meu se numea Ion Busuioc; era student. Eu sunt măturător de stradă. Cât praf am înghiţit eu, măturând străzile Bucureştiului, ca să-mi văd şi eu băiatul domn..." Era vorba despre acel tânăr frumos şi bun, care-n lagăr ajuta pe toată lumea şi care fusese ucis încălţat cu nişte papuci. M-au podidit lacrimile, am început să plâng, era imposibil să mă pot abţine. Nu mai eram în stare să vorbesc. L-am sărutat pe bătrân pe amândoi obrajii şi încet-încet m-am depărtat. Parcă-mi era ruşine că atâta lume, în acea veselie generală, mă vedea plângând. şi câte tragedii ca aceasta n-au mai fost...

"Şoseaua unde au fost împuşcaţi era puţin aplecată spre dreapta, de aceea, după cum am aflat mai târziu, şanţul şoselei se umpluse cu sânge omenesc scurs din trupurile celor 32 de tineri. Pe o placă înfiptă într-un par, sta scris:

AŞA VOR PIERI TOŢI TRĂDĂTORII DE ŢARĂ.

"Corpurile celor ţmpuşcaţi au fost lăsate pe şosea toată ziua. O santinelă le păzea. Era cea mai cruntă teroare ce s-a văzut vreodată. De la fereastra camerei mele zăream cum veneau oamenii şi priveau de la distanţă cadavrele. Vedeam cum veneau şcolile cu elevii în rând câte doi. După un timp, n-am mai observat pe nimeni. Aveam să aflăm mai târziu că mulţi dintre elevi şi chiar oamenii care veniseră, văzând atât sânge şi atâţia tineri ucişi, n-au rezistat acestui tablou sinistru şi au leşinat. Acest fapt i-a făcut pe criminali să pună mai multe santinele şi au interzis orişicui să se mai apropie.

"În timpul nopţii ce a urmat, am văzut câteva reflectoare, lumini multe, umblet, gălăgie. Erau jandarmii ce curăţau şoseaua şi şantul plin de sânge închegat. Trupurile celor ucişi au fost luate şi îngropate într-o groapă comună. A doua zi, pe locul unde fuseseră ucişi atâţia tineri, nu mai era nici o urmă de sânge; şoseaua era curată cum nu fusese niciodată. Aşa credeau jandarmii lui Carol că vor şterge urmele celei mai odioase crime ce s-a săvârşit vreodată în ţara românească.

"Am uitat să spun că în ziua când i-au ucis, când soarele a răsărit, a început să cadă o ploaie rară, caldă, care a durat circa o jumătate de oră. Dumnezeu vroia să spele acele trupuri nevinovate.

"Cei care mai rămăsesem în lagăr eram siguri că în noaptea următoare urma să fim ucişi. Aşteptam moartea. Eram cu atât mai siguri că moartea trebuia să vină noaptea şi pentru că locotenentul Cinghiţă, cel care comandase plutonul de execuţie, de dincolo de sârme, stând cu picioarele crăcănate, ca şi când tot pământul îi aparţinea, ne privea cu un zâmbet batjocoritor, plin de multe înţelesuri. Pe el nu-l impresionau nici şanţul plin de sânge omenesc, nici cele 32 de cadavre. Dar Dumnezeu a hotărât altfel. Faptul că se petrecuseră crime în toată ţara, în fiecare judeţ fiind

ucişi mai mulţi tineri decât scontaseră Carol şi slugile lui, a făcut ca noi să nu mai fim executaţi.
"În acea zi, în timp ce în apropiere se găseau cadavrele camarazilor noştri, am văzut cum reacţionează oamenii în faţa morţii. Unii se rugau îndelung în camera de rugăciune; alţii se bărbiereau încet, cu grijă, gânditori, cu multă atenţie, încât aveai impresia că se pregăteau de nuntă; aproape toţi erau liniştiţi; alţii îşi aranjau hainele cele mai bune cu care să se îmbrace atunci când urmau să fie chemaţi de ucigaşi. În general, aproape toţi erau cumpătaţi; pe feţele lor citeai o pace nenaturală... o seninătate pe care înainte nu o avuseseră. Doi, trei dintre noi aveau însă feţele congestionate, cu ochii holbaţi, speriaţi... stăteau tot prin colţuri. Ce mi s-a părut curios era faptul că tocmai aceştia, înainte de uciderea camarazilor noştri, fuseseră plini de ei, mândria şi încrederea în ei înşişi îi stăpâniseră. Erau oamenii pe care nu-i întâlnisem niciodată în camera de rugăciuni" (p.43-48).
Cititorul a băgat de seamă interesul cu care autorul, alături de impresiile dobândite de evenimentul tragic, este mereu râvnitor să înţeleagă omul. Pentru a încheia această secţiune cu revenirea la afirmaţia iniţială că lui Dumitru Lungu nu i se putea imputa nici o faptă suficient de serioasă ca să fie împins atât de aproape de moarte, voi recurge la propria-i meditaţie cu această temă, convingătoare fără alt comentariu:
"Eu eram aproape un copil şi am fost ţinut în lagăr un an şi trei luni. Ce pericol reprezentam eu pentru Carol şi clica lui de politicieni? Am fost trimis în lagăr din ambiţia unui jandarm şi apoi reţinut în continuare pentru că am avut îndrăzneala să protestez în faţa sublocotenetului Cinghiţă, spunându-i că prea mulţi agenţi a băgat între noi. Cinghiţă avea să fie puţin mai târziu comandantul plutonului de execuţie. Aşadar, eram la dispoziţia jandarmilor. De aceşti jandarmi s-au slujit politicienii. Aceştia sunt vinovaţi pentru crime. Ei l-au încurajat pe Carol să facă atâta rău ţării" (p.49). Asistăm la maturizarea prin proximitatea dispariţiei fizice definitive.
Scăzând tensiunea naraţiunii, Dumitru Lungu dă seama şi de alte atrocităţi ce i-au parvenit în timp, săvârşite tot cu acel prilej aiurea. În amintirea jertfelor inutile de atunci, voi continua citatul:
"Târziu, am aflat că la Miercurea Ciuc, la închisoarea Râmnicul Sărat şi în toate lagărele ţării, au fost ucişi câteva sute de legionari. În închisoarea numită, au fost scoşi din celule câte unul şi omorâţi cu răngile de fier. În ţară, în fiecare judeţ au fost ucişi câte doi, trei, până la cinci legionari, iar corpurile lor au fost expuse pe străzi, în centrele oraşelor. Au fost ucişi preoţi, profesori, advocaţi. La Chişinău, colonelul Diaconescu - mare mutilat din primul război mondial -, cu un picior lipsă din coapsă (mergea în cârje), a fost împuşcat în ceafă, iar corpul i-a fost expus o zi întreagă, la picioarele statuii lui Ştefan cel Mare. La Adjud, domnul State, un om în vârstă, care avea, după câte ştiu, cinci copii, un om blând, bun, totdeauna gata să-ţi dea curaj, să te ajute cu ceva, un om credincios, cu dragoste de Dumnezeu şi multă iubire de oameni, a fost împuşcat, apoi spânzurat de un stâlp de telegraf. Când a venit un jandarm să-l aresteze pe State, el se afla la masă, cu soţia şi copiii. L-a invitat pe jandarm să ia loc alături de ei şi să mănânce, ca abia apoi să plece împreună la post. Peste 2-3 ore, cadavrul acestui om se clătina de stâlpul de telegraf, spânzurat. La

Constanţa, preotul Chivu a fost împuşcat îmbrăcat în sutană, iar corpul i-a fost expus în piaţa publică. În Ialomiţa au fost ucişi Manolescu şi Constantinescu. Costel Constantinescu era orfan de război şi cu mare greutate ajunsese să facă studii superioare, fiind ajutat de o soră de-a sa. Nu a existat judeţ în care să nu fi fost împuşcaţi măcar 2-3 legionari. S-au comis atâtea şi atât de îngrozitoare atrocităţi, teroarea era aşa de mare, încât o egala pe aceea din timpul lui Nerone, un alt criminal care ardea pe creştini în grădinile publice. Acest Nero a fost Carol al II-lea" (p.45-46).

Dumitru Lungu acest om care mereu a fugit, s-a ascuns, a avut diverse identităţi, a condus o organizaţie monstruos de mare pentru un singur ins care s-o dirijeze, care, pe deasupra, astăzi locuia în Ploieşti, mâine în Bucureşti, străbătea munţii, trecea, în taină, frontiera, ajungea în Viena, vorbea cu şeful său suprem, transmitea mesajele generalilor români, revenea cu ordine, paraşutat fără să o mai fi exersat vreodată până în acea clipă zguduitoare, acest om cu existenţă uluitoare, dintr-o greşeală datorată încrederii prea mari în oameni şi, mai ales, în propria sa capacitate de intuire a caracterelor, şi-a încărcat conştiinţa cu două pierderi de viaţă, dintre care una de extrem de mare importanţă pentru sine: a logodnicei sale. Îl va costa liniştea de-a pururi, îl va împinge pe malurile disperării, ale pierderii minţilor, gata de prăbuşire, de sinucidere.

Hotărând să evadeze şi încrederea-i fiind câştigată de unul dintre gardieni, transmite prin acesta ştire ca logodnica şi adjunctul lui să-şi facă urma pierdută, de teama represaliilor. Ambii vor fi arestaţi, deşi Dumitru Lungu s-a străduit, deîndată ce s-a văzut liber, să-i avertizeze pe amândoi, şi printr-un camarad, să se pună la adăpost. Din păcate, omul său de legătură, neascultând de graba cu care fusese expediat să ia legătura cu ei, o făcu prea târziu; de asemenea, aceia rămaşi a lua hotărâri în locul său cât era închis nu acţionaseră nici ei, deşi erau încunoştinţaţi, pe alte căi, asupra nesiguranţei inspirate tardiv de gardianul prin care expediase veşti, va să zică nu luaseră măsurile de protecţie impuse de situaţia în care grupul fusese aruncat prin lipsa de prevedere a autorului.

Să începem prin a descoperi peripeţiile evadării, în faza ei finală şi biruitoare.

"Closetul se găsea sus, la parterul clădirii. Ca să merg acolo, trebuia să urc scara în spirală. Ca să pot urca scara, obişnuisem gardienii să-mi lărgească sârma care mă lega la picioare şi, încet-încet, cu greu, puteam urca. Cu timpul, dobândind încredere, poate şi din comoditatea lor, gardienii mă lăsau singur s-o lărgesc. O lărgeam din ce în ce mai mult. Se făceau a nu observa. Când venea câte un comisar în control, lucru ce se petrecea foarte rar, gardienii îmi atrăgeau atenţia să strâng mâinile şi picioarele cât mai mult cu sârma, pentru ca acela să nu observe eventual ce se întâmpla. Aşa am tot lărgit-o încât când mi se aducea masa, nu mai era nevoie ca gardienii să mi-o scoată, ci îmi extrăgeam singur mâinile din ea. Îi scuteam în felul acesta de o corvoadă pe ei, care toată ziua dormitau în faţa mea. Am constatat, în perioada îndelungată cât stătusem în această pivniţă, că ora cea mai potrivită pentru scopul urmărit de mine era trei noaptea, atunci fiind linişte în întreaga chestură şi toţi fiind

somnoroşi. Acest ceas l-am ales pentru evadare. Cu timpul intrase în obişnuinţa gardienilor să meargă la acea oră cu mine la closet. Acesta avea trei cabine. Totdeauna intram în cabina din fund, cea mai potrivită scopului meu. La început, unul dintre gardieni stătea de pază în faţa cabinei unde eram. După un timp, nu mai mă păziră acolo, ci se plimbau pe sală. Era o sală lungă şi din cabină îi auzeam cum se apropiau şi se depărtau, după bocănitul bocancilor. Cabinele aveau un gemuleţ rotund şi nu prea sus plasat. Gemuleţul dădea pe o terasă înaltă de vreo 2-3 metri. Terasa dădea în spatele chesturii, unde, după spusele lui Jurcă" [numele gardianului despre care a fost vorba], "şi ale celorlalţi gardieni, poarta nu era păzită. Lucrul pentru mine avea mare importanţă. Totul era oarecum pregătit pentru a încerca evadarea. (...)
"După câte-mi amintesc, era în prima jumătate a lunii Mai 1943. Se apropia ziua stabilită cu Jurcă. Era obligatoriu să evadez înainte de acea dată" [deoarece arestatul era convins că Jurcă predase biletele sale şefilor Siguranţei, ce dăduseră oarecari semne că aveau ştire de cele ce se pregăteau; deci el trebuia s-o ia înaintea aşteptărilor lor, de voia să izbândească în planurile lui].
"Cred că s-a întâmplat pe 2-3 Mai. În seara respectivă, agentul ce trebuia să mă păzească împreună cu gardianul Stanciu, veni să mă roage ca, în cazul că-n ziua următoare, apărea vrun comisar să mă întrebe dacă-n cursul nopţii el fusese la pază, să spun că da, fiindcă se ducea la cinematograf şi nu venea să stea cu mine. De altfel, trecând atâta timp, nu mai eram păzit decât mai ales de cei doi gardieni; doar noaptea mă păzea şi un agent. În general, agenţii stăteau până către miezul nopţii şi pe urmă plecau. Unul dintre cei doi gardieni, îmi spuse de cum veni că era foarte obosit, pentru că lucrase la grădina comisarului Drăghici, şeful biroului administrativ al Chesturii. Se întinse pe o bancă şi adormi imediat. Rămăsesem în grija unui singur gardian. Numele său era Ghiţă. Mi-am dat seama că sosise momentul cel mai potrivit pentru a-mi pune planul în aplicare.
La ora trei noaptea, ora obişnuită pentru a merge la closet, aşa încât nu părea nimic suspect, îi spun încet gardianului care era treaz - să nu-l trezesc pe cel de dormea - că trebuia să mă conducă. Celălalt deschise un ochi, mă văzu plecând cu colegul său şi renunţă să ne însoţească, rămânând să-şi continue somnul. Ajuns la closet, am intrat după obicei în ultima cabină. Nimic nu atrăgea atenţia. Gardianul, singurul care în acea împrejurare stătea cu regularitate înaintea cabinei, de data acesta nu se mai postă acolo. Intenţionat am lăsat uşa deschisă, să creadă că toate erau cât mai în ordine. Îl auzeam plimbându-se pe sală, pe acel coridor lung al Chesturii. Încet, cu un calm pe care nu-l mai avusesem niciodată până atunci, am scos sârma de la mâini, apoi pe cea de la picioare, care şi aşa erau lărgite la maximum, m-am urcat pe scaunul closetului şi am început să mă strecor încet prin mica ferestruică rotundă de deasupra closetului. Ştiam că-mi încăpea capul, întrucât altădată făcusem o probă. Am lăsat haina şi pantofii, care mă stinghereau, am vârât întâi mâna dreaptă pe ferestruică şi apoi, cu băgare de seamă, binişor, fără a mă grăbi, cu oarece dificultate, am trecut prin ferestruică şi am ajuns pe o terasă de a cărei existenţă iarăşi ştiam de la Jurcă, ba chiar şi de la

ceilalţi gardieni. Mai auzeam zgomotul bocancilor paznicului care se tot plimba pe sală.
Cum afară era cer senin, cu lună şi stele, vedeai toate ca ziua. Terasa avea o înălţime de 2-3 metri. Pământul pe care trebuia să sar era acoperit cu pietricele de râu de munte. Dacă săream pe el, aş fi făcut zgomot şi aş fi fost descoperit. La 4-5 metri se afla camera de gardă a Chesturii. M-am uitat cu atenţie peste tot şi am zărit un locşor negru, mai mic decât o palmă de copil. Nu avea pietricele pe el. Am sărit cu vârful piciorului exact pe acel loc. Nu s-a auzit nici cel mai mic zgomot. Eram desculţ. Pantofii îl lăsasem în closet. În camera de gardă a Chesturii, unde în timpul nopţii erau aduşi eventualii delincvenţi din oraş, beţivi, scandalagii etc., am văzut prin fereastră doi agenţi dormind cu capul pe mese. La ora 3 dimineaţa, în oraş era linişte, delincvenţi nu mai veneau, lumea dormea. Cei doi dormeau şi ei. Am trecut binişor, pe vârfuri, pe sub fereastră, fără ca agenţii să fi simţit ceva. Somnul este dulce dimineaţa. Am ieşit pe poarta din spatele Chesturii, despre care ştiam că nu era păzită. De la Jurcă aflasem că la orele trei dimineaţa oraşul se liniştea, restaurantele se închideau şi beţivii şi scandalagiii se retrăgeau de pe străzi. Ora o alesesem foarte bine. Nu era ţipenie, nici la poartă, nici pe stradă.
Am cotit în fugă pe o stradă, pe a doua, şi am intrat în casa unui legionar care locuia numai la câteva numere de Chestură. Am bătut la uşă. Când s-a deschis, a apărut în ea un om cu ochii holbaţi, speriat cum nu-l văzusem niciodată, atât de speriat că nu-şi putea reveni. Aproape că nu izbutea să vorbească. Ştia că eram arestat. Dar, cum eram desculţ, în cămaşe, nebărbierit de două luni, dându-şi seama că evadasem, era oarecum normal să se sperie. Soţia lui a fost mult mai calmă; ea fu cea dintâi care mi-a dat primele ajutoare. Trebuia să mă ascund undeva. Cartierul putea fi înconjurat şi percheziţionat casă cu casă. În timpul lui Antonescu, se petreceau destul de des asemenea lucruri. Gazda mea avea în curte o magazie de lemne, oarecum părăginită. În magazia respectivă era aruncată la întâmplare o grămadă de lemne. Peste ele era azvârlit un geamantan din răchită. Geamantanul era mai mare. Am intrat în acel geamantan, unde am stat ghemuit toată ziua, până s-a înnoptat. Tot timpul mă rugam lui Dumnezeu să mă ierte dacă în urma acestei evadări urma să sufere careva.
(...) Cu toate că reuşisem să evadez, greşeala aceea urma s-o plătesc extrem de scump. Evadarea mea a fost atât de spectaculoasă încât unii dintre camarazii mei m-au acuzat, considerând că putusem evada numai cu ajutorul Siguranţei, cu alte cuvinte că mă pusesem în slujba ei. Pentru mine această bănuială a constituit un şoc foarte puternic. Niciodată n-aş fi crezut că acei camarazi cu care dusesem lupta clandestină de peste doi ani, aveau să mă bănuiască de o asemenea josnicie" (p.61-67).
Evenimentele se precipită. Lovitură după lovitură încearcă tăria sufletească a memorialistului. Libertatea dobândită mijlocind curajul său îl costa liniştea mai mult decât temniţa din care scăpase. Îi ceruse lui Dumnezeu ca evadarea lui să nu aducă nenorociri altora. şi tocmai asupra fiinţelor cele mai dragi se năpusti jalea, ca şi asupra unui duşman - de fapt, un nevinovat în privinţa suferinţelor sale. Moartea cădea năpraznic în juru-i.

"Dragon - adjunctul lui - avea să evadeze după câteva luni din penitenciarul din Ploieşti. Surorile şi fratele Lizicăi (logodnica lui Lungu) au intervenit, prin diverse persoane care îl cunoşteau pe directorul închisorii din Ploieşti, să nu o transfere la Mislea. Totuşi, în a doua jumătate a lunii Aprilie, era programată pentru a fi trimisă la Mislea. La data de 4 Aprilie, a venit bombardamentul american. Un bombardier lovit de antiaeriană s-a învârtit în flăcări în jurul oraşului şi s-a lăsat lin pe una dintre aripile închisorii.
În partea unde a căzut bombardierul se găsea închisoarea femeilor. Erau peste 40 de femei. Clădirea nu s-a prăbuşit, dar acoperişul, din cauza greutăţii, s-a lăsat, iar pereţii clădirii au crăpat. Prin crăpături, benzina s-a scurs în flăcări. Femeile au murit mai mult asfixiate, în afară de una singură care s-a agăţat de drugii de la fereastră şi un deţinut cu o rangă a strâmbat zăbrelele, pe unde femeia a putut ieşi. Dacă în primele minute după prăbuşirea avionului pe închisoare venea gardianul care avea cheile şi deschidea, femeile scăpau. Deţinuţii care forţaseră uşile şi ieşiseră din celule, au căutat gardienii şi nu i-au găsit, pentru că toţi se refugiaseră în pivniţa unei cârciumi care se găsea în faţa închisorii. Când i-au găsit, era prea târziu. Nimeni nu şi-a închipuit că se ascunseseră sub cârciumă. Astfel a murit logodnica mea, Lizica Nicolescu, arsă de vie. Aceasta a constituit urmarea greşelii ce o făcusem de a mă încrede atât de uşor într-un om şi cu atât mai mult într-un poliţist.
"La câteva ceasuri după evadarea mea, în jurul orei 8, Gradin, şeful Siguranţei - un om destul de mărginit, dându-şi seama de pericolul de a-şi fi pierdut postul, lucru ce s-a şi adeverit de altfel, a năvălit ca un turbat asupra celor doi gardieni care mă păziseră, tunând şi fulgerând, spunându-le că aveau să fie împuşcaţi în locul meu şi câte alte ameninţări. Cum unul dintre cei doi venise de pe front şi era oarecum zdruncinat, fiind angajat numai de câteva luni în poliţie nu şi-a dat seama că ameninţările le proferase un om care îşi pierduse controlul. Cum frontul lăsase urme asupra lui, gardianul a coborât în pivniţa unde mă ţinuseră, şi-a potrivit puşca cu ţeava sub bărbie şi, cu degetul mare de la picior, a apăsat pe trăgaci. A murit pe loc.
"Mă aflam atât de aproape de Chestură că, de acolo de unde eram ascuns, am auzit focul de armă. În acel moment mă găseam în geamantan. Acest om murise din cauza mea. Provenea din comuna Spineni, judeţul Olt. Avea, după câte am auzit, cinci copii. După câtva timp a murit şi Lizica în condiţiile pe care le-am arătat. Nu doresc nici celui mai rău om de pe pământ să aibă toată viaţa pe conştiinţă moartea unui om, de care să se ştie vinovat".
Tortura lăuntrică izbucni cu furie. Dumitru Lungu nu ştia cum să supravieţuiască. Nu mai avea de ce să se agaţe.
"Dacă n-aş fi crezut în Dumnezeu, dacă Mişcarea Legionară n-ar fi deşteptat în mine lupta pentru cucerirea veşniciei, de atunci aş fi fost mort. Locuiam clandestin în Bucureşti, la doamna Silaghi; de la balconul apartamentului, mă uitam în jos. Cu câtă sete m-aş fi aruncat, dacă nu ştiam că în acest fel făceam un păcat de moarte, că-mi pierdeam şi viaţa de Dincolo. Mă chinuisem în viaţa de aici. S-o pierd şi pe cealaltă? Nu. Mai bine mă chinuiam mai departe, să-mi ispăşesc păcatele. şi, într-adevăr, viaţa ce a urmat a fost un calvar. Trecuse mult timp de la moartea

Lizicăi şi de multe ori, mergând pe stradă, vedeam câte o fată care, din depărtare, aveam impresia că era ea. Cu toate că ştiam că murise, fugeam repede să văd de nu era cumva ea. După moartea Lizicăi, orice am încercat să fac, nu mi-a mai reuşit. Începeau chinurile - ispăşirea. Peste câteva luni, m-am reîntors la Ploieşti. Umblam numai noaptea, îmbrăcat femeie. Organizaţia cerea tot mai mult umblet, fiindcă, din cauza concentrărilor masive, era foarte greu să mai fii sigur că ce organizai astăzi, mâine nu se destrăma. Cu multă trudă îţi aranjai o schemă de conducere şi, când credeai că puseseşi totul la punct, veneau concentrările, care-ţi dădeau toate peste cap" (p.69-71).
Burghiul răvăşitor al remuşcării pune stăpânire pe conştiinţa scriitorului, sapă în ea, face loc durerii în cele mai adânci straturi, tăinuite până şi de sine însuşi, acolo de unde nu ne parvin ştiri decât în timpul somnului, şi acelea, de cele mai mult ori, simbolizate, expuse sub veşminte stilistice anevoie de înlăturat pentru a cuprinde sensul mesajelor. Cel care acum stă aplecat asupra hârtiei, pe bună dreptate îşi transcrie două vise ale epocii, pentru că prin ele zbuciumul său interior este mai bine revelat decât prin cuvintele cu care încearcă să-l facă sesizabil. Dispariţia femeii iubite îi curmă viaţa; cel puţin asta simte. Ştie că firul existenţei lui nu s-a rupt încă, dar i se comunică din subconştient că persoana nu-i mai este aceeaşi, este mutilată; i se mai comunică faptul că, în urma catastrofei, viaţa, reluată, va avea alt gust decât anterior, unul amar şi fără vlagă, unul al eşecurilor neîncetate, al prăbuşirii ireversibile.
"După moartea Lizicăi, am fost găzduit în casa unui om credincios şi bun ca pâinea caldă, foarte aproape de cimitirul unde era înmormântată ea. În timpul nopţii, m-am visat într-o cameră de ţară, în care se găsea o masă lungă din acelea pe capre, făcută din lemn proaspăt geluit, fără faţă de masă. Era foarte curată, albă, aşa cum arată lemnul după rindea. Pereţii de jur împrejur erau proaspăt văruiţi în alb; domina albul pretutindeni, un alb plin de propeţime. Lângă masă, pe cele două părţi ale ei, se găseau două canapele. Una de o parte, iar alta pe partea cealaltă. Aceste canapele, şi ele la rândul lor, erau tot atât de proaspăt geluite. În toată camera era o lumină neobişnuită, o lumină care-ţi creea un fel de linişte sufletească, îţi da un fel de pace liniştitoare. Lizica era aşezată într-un colţ al camerei: şedea pe un scaun. Scaunul era simplu, fără rezemătoare. Toată era îmbrăcată în alb. Chiar şi faţa ei îmi părea a emana o lumină. Ştiam că era moartă chiar atunci când o visam. Eu stam pe unul dintre scaunele de la masă, la o distanţă mică de ea. La un moment dat ţmi spune: "Aşa a fost viaţa ta"; şi a dispărut din faţa mea. M-am trezit imediat. M-am sculat şi m-am aşezat pe pat, impresionat de visul ce-l avusesem. Din colţul opus al camerei, treaz fiind, vedeam cum venea către mine, în valuri, o lumină cu totul altfel decât cea obişnuită. Semăna cu lumina camerei pe care o văzusem în vis. Începusem chiar să mă tem, când lumina a dispărut încetul cu încetul. Afară erau zorii: se crăpa de ziuă. A doua noapte, îmi apare-n vis aceeaşi cameră, aşa cum o cunoşteam din noaptea precedentă, tot atât de luminoasă, cu aceeaşi lumină liniştitoare; din nou Lizica era aşezată pe acelaşi scaun. De această dată, toată era îmbrăcată în negru. Chiar şi faţa şi mâinile îi erau negre. Scaunul pe care sta era acelaşi, dar de data aceasta era negru. Avea în braţe un copil; tot negru. Lizica, să uită la mine şi-mi spune: "Aşa

va fi de aici înainte viaţa ta"; şi dispare, iar eu mă trezesc foarte agitat. În adevăr, au trecut mulţi ani de la moartea Lizicăi. Orice încercam nu-mi reuşea. Totul îmi ieşea aşa cum nu voiam. După puţin timp, o bună parte din organizaţie este arestată datorită trădării. Eu am scăpat ca prin urechile acului. A trebuit să părăsesc Ploieştiul. Am venit în Bucureşti, unde am constatat că cel cu care aveam legătură fusese arestat. Am stat în Bucureşti până în Iulie 1944, am avut mari deziluzii şi am primit multe lovituri. Cele ce-mi spusese Lizica în vis se ţmplineau cu prisosinţă.
"(...) Amintirea morţii Lizicăi şi a gardianului care se sinucisese, după evadarea mea, îmi lăsase o mare remuşcare, o nesiguranţă, un regret, o timiditate în toate câte le făceam. Aveam o sensibilitate care-mi aducea un fel de valuri de tristeţe; de multe ori mă trezeam vorbind de unul singur pe stradă. De câteva ori am fost foarte aproape de a fi călcat de maşini, la traversarea străzilor. O dată a lipsit foarte puţin ca, în dreptul cimitirului Belu, să fiu călcat de motocicleta Prefecturii Poliţiei Capitalei" (p.71-72).
Atitudinea lui Dumitru Lungu faţă de acea categorie de colaboraţionişti numită popular a "turnătorilor" este categorică, fermă, acuzatoare, necruţătoare, cum este şi firesc. Fragmentul următor este interesant nu numai fiindcă revelează punctul de vedere al memorialistului asupra acestui subiect, ci şi pentru că face publică explicaţia dată de "turnător" gestului său - explicaţie a cărei intenţie era să metamorfozeze gestul într-unul util din punct de vedere social (am subliniat fraza corespunzătoare), comentariul ulterior dezvăluind adevărata intenţie (credinţa că detenţia ar fi putut fi scurtată, în cazul obedientei colaborări: şi acest pasaj l-am subliniat).
"Unul dintre oamenii cu care am lucrat subversiv în anii 1941-1943, aflându-se, în anul 1945, la penitenciarul din Ploieşti, atunci când unul dintre deţinuţi a evadat, a comunicat Siguranţei adresa unde se ascundea acela. Se temea că prin evadare se va îngreuia situaţia celor din închisoare. Evadatul a fost arestat la adresa respectivă şi, de aici, s-a dezlănţuit un şir întreg de arestări. Au fost arestaţi peste douăzeci de oameni, cărora li s-au adăugat trei morţi şi un rănit. Aceşti douăzeci de oameni au făcut peste 45 ani de puşcărie la un loc. Toate aceste dureri au pornit de la acel om care comunicase Siguranţei adresa la care se ascunsese cel evadat. ca să scape el de o săptămână, două, poate o lună de puşcărie, poate, totuşi, nici o zi, a cauzat atâta suferinţă pentru alţii. Să-ţi capeţi libertatea pe mormintele şi suferinţa altora este tot ce poate fi mai înjositor, este trădare.
"În anii 1964-1970, acest trădător veni în Bucureşti şi, din întâmplare, lângă locuinţa mea domicilia ruda lui la care a stat câteva zile. Când auzi că eram vecini, sări ca ars şi spuse că mă cunoştea, că eu ţi trădasem pe el şi pe alţii.
"De ce a făcut aceasta? Probabil se temea că aveam să spun acelor rude ale sale despre trădarea ce o săvârşise cu aproape zece ani mai înainte. Purtare josnică, purtare de mişel. Vecinului care a venit şi mi-a istorisit cele de mai sus, nu i-am spus nimic. L-am lăsat să creadă ce voia. Totuşi, l-am întrebat: "Mă crezi în stare de o asemenea murdărie?" Răspunsul veni imediat şi fără ezitare: "Pe el îl cred în stare de aşa ceva." Îl cunoştea probabil mai bine decât îl cunoscusem eu" (p.172-173).

Contacul direct cu "turnătorul" îl intrigă iniţial; Dumitru Lungu era un naiv cât privea acest gen de suplimentare a mărturisirilor smulse prin anchetă, cu ajutorul unui alt deţinut care, pentru anumite avantaje certe sau în speranţa lor, adopta rolul de a trage de limbă un coleg introdus în celula lui, urmând ca atunci când era el însuşi condus în biroul anchetatorului să-şi deşerte acolo sacul cu informaţii. Un alt rol al "răsplăţilor" primite (cu care cititorul se va familiariza curând) era acela de tortură 'prin exemplu': unul mânca îmbelşugat, celălalt nu; unul dormea după poftă, celălalt nu; unul îmboldea la slăbiciune în faţa întrebărilor anchetatorului, lăsând de înţeles că pe urma ei soseau privilegii altfel de neconceput.
"La intrarea în cavou, am mai găsit pe cineva... un deţinut cu nişte haine soioase pe el, încât făcea impresia că se afla de multă vreme prin aresturile Securităţii. Mi-a spus că îl chema Jean Cristea. Iniţial, l-am socotit de bună credinţă şi i-am povestit câteva lucruri ce mă priveau numai pe mine. Odată cu începerea anchetei, mi-am dat seama, treptat, că acest coleg de 'cavou' nu era cinstit. Când au început să mă bată - să mă dea cu capul de pereţi -, nici n-am observat ce fel de mâncare mi s-a adus. Am stat puţin de mi-am revenit şi m-am aşezat pe scăunelul de ciment, când am băgat de seamă că eu mâncam o zeamă lungă, pe când Cristea mânca o ciorbă grasă cu carne, ba chiar două feluri. Lui i s-a dat pâine, iar mie mămăligă. Liber fiind, nu-mi permiteam să mănânc ce mânca la 'cavouri' Cristea. L-am întrebat: "Ce este, domnule Cristea, cu minunea asta?". Îmi spuse că era bolnav, slăbit (cu toate că nu arăta astfel) şi că avea regim special. Ţinu să-mi comunice că şi alţii aveau regim special. şi, în adevăr, şi la celelalte celule, când se dădea mâncarea pe vizetă, auzeam securistul cum întreba: "Cine are regim special?". Cristea, pe lângă orele de masă oficiale, dimineaţa, la orele 10, şi după amiază, la 16, mai primea fie o felie de pâine cu unt sau cu marmeladă, fie două-trei fructe sau alte minuni.
"A doua zi, după masa de prânz, văd că se suie în pat, se înveleşte şi încearcă să doarmă. Îi atrag atenţia să fie prudent că îl vede securistul şi mai mănâncă şi bătaie. Foarte degajat, Cristea îmi răspunde că în fiecare zi, după-masă, are trei ore de odihnă.
"În acest mod am continuat convieţuirea cu Jean Cristea timp de 2-3 luni, până când, după una dintre anchetele cu bătaie, ce a durat o zi şi o noapte, fiind adus în celulă aproape pe braţe, ameţit din pricina buşiturilor cu capul în pereţi de zeci de ori, îl rog pe Cristea să-mi facă încet o mică frecţie cu apă la ceafă. Cristea refuză. Mi-am dat seama că se temea să nu-l vadă securistul că mă ajuta, periclitându-şi astfel fripturile şi cănile cu lapte ce înlocuiau ceaiul şi celelalte. După două zile, când am fost dus din nou la anchetă, l-am rugat pe anchetator să mă scoată la raportul colonelului, având să-i comunic ceva. Anchetatorul a apăsat pe un buton şi, după câteva minute, a apărut colonelul. Acesta credea, probabil, că aveam de făcut cine ştie ce destăinuiri. Calm, i-am spus că fie îmi schimba agentul din celulă, fie mă muta pe mine în altă celulă, pentru că timp de două luni îmi epuizasem sacul cu minciuni şi nu aveam o fantezie mai bogată. Atât anchetatorul, cât şi colonelul s-au învineţit de mânie. Mă aşteptam să fiu bătut fără milă. Colonelul apăsă pe un buton şi intră un securist, (...) Peste două sau trei minute, am fost

condus în altă celulă, mai mare, unde se aflau mai mulţi deţinuţi, iar celula nu mai era atât de sinistră ca precedenta. Mă gândeam că procedasem bine cerând schimbarea celulei, pentru că şi de scăpasem ceva faţă de Cristea, după cele spuse colonelului când cerusem schimbarea, toate cădeau. Avusesem grijă să-i spun lui Cristea că povestea lui Samoilă, pentru care eram anchetat, era o minciună a Securităţii care cine ştia ce urmărea" (p.139-141).
Ceva mai târziu, la Jilava, a aflat numele real al lui Cristea: Paul Marinescu, originar din comuna Vârtoapele, judeţul Teleorman, deţinut învechit.
Atare concepţie limpede şi tăioasă cu privire la "turnători" şi "turnătorie" este firesc derivată din modul de trăire al autobiografului, din viaţa sa de luptă, în care apărarea celor din subordine, dar şi a întregului partid din care făcea parte autorul, constituia Întâia Poruncă, adică cea mai de seamă lege a insului supus unei astfel de răspunderi morale.
Şi totuşi... şi totuşi puterea acceptării sorţii nu i-a stat tot timpul sprijin nici lui.
Iată-l pe Dumitru Lungu, după ce soţia i-a născut în detenţie, în condiţii cumplite şi cumplit de umilitoare, o fată, pe care, bineînţeles el n-o văzuse niciodată, chemat din camera temniţei de la Ocnele Mari, unde ispăşea una dintre numeroasele sale detenţii.
"Sunt scos din penitenciar, suit într-un jeep care aştepta la poarta închisorii, mi se pun ochelarii negri, să nu văd unde sunt dus." Ajunge la Ministerul de Interne. "Am fost introdus într-un birou luxos, cu covoare grele pe jos, unde un domn în civil, bine îmbrăcat, care avea o aluniţă pe dosul palmei drepte şi căruia cel ce mă însoţea îi zicea "tovarăşe colonel", îmi spune, fără nici un fel de introducere că, dacă voiam să fiu liber, să colaborez cu Securitatea, dacă nu, aveam să fiu anchetat, să fiu dat în judecată, să fiu încadrat în legea antimuncitorească, şi că putea, prin această lege, să pedepsească pe oricine pentru orice politică ar fi făcut în afară de aceea comunistă. Mi-a spus că soţia şi fetiţa mea erau libere. Am refuzat timpul de gândire, spunând că le dădeam răspunsul pe loc. "Nu este nevoie să mă gândesc. În nici un caz nu voi accepta să fiu agentul Securităţii Statului, dar pot face altceva." "Ce?", întrebă colonelul. "Dacă sunt eliberat şi, fiind în libertate, vine cineva la mine şi-mi propune să organizez ceva sau să fac parte din vreo organizaţie, îmi iau obligaţia să anunţ Securitatea de acest lucru." "Îmi dai asta în scris?", mă întrebă colonelul. "Sigur că da." Spre surprinderea mea, colonelul îmi întinse o hârtie în care am scris cele rostite de mine şi nimic alta. Am scris şi am semnat. ştiam precis ce urmăreau, dar tot atât de bine ştiam ce aveam de făcut şi eu. Mi se oferea un timp de refacere şi în acest mod îmi vedeam şi eu copilul, căci, după cum se desfăşurau lucrurile, nu întrevedeam posibilă decât târziu de tot o reîntoarcere a vieţii la ceea ce fusese mai înainte" (p.127-128). Oare Dumitru Lungu, de spaima de a nu mai ieşi din închisoare, urmând să fie omorât cu încetinitorul, prin foame, murdărie, bătăi, lipsă de aer, refuzul ajutorului medical şi celelalte mijloace de a ajuta natura să sfârşească un om în timp cât mai scurt, ca şi din dorul de soţie şi de a-şi cunoaşte copilul, deveni ceea ce îi provoca oroarea cea mai mare? A căzut şi el? A căzut întemeindu-se pe faptul că se instaurase cvasidefinitiv regimul dictaturii în ţară şi nu mai exista speranţă, aşa cum

gândeau mulţi dintre reeducaţii de la Piteşti? A căzut socotind că totul era sfârşit, că opoziţia nu mai avea rost?
Ce plan avusese, dacă avusese vreunul?
"Când am acceptat eliberarea în condiţiunile de mai sus, făcusem cele relatate ştiind foarte bine că nu urma să fiu lăsat liber mai mult de un an, timp în care îmi puteam vedea şi eu fetiţa, să mă refac cât de cât; eram hotărât să nu le spun decât lucruri de arhivă, pe care Securitatea le ştia, iar dacă venea cineva la mine, eram decis - şi nici nu concepeam altfel - să cad de acord cu respectivii ce să declarăm şi dacă să declarăm Securităţii ceva. Totul depindea de oamenii pe care-i întâlneam, de cinstea lor, pentru că eu ştiam precis ce aveam de făcut" (p.129). Ultima frază pune în ecuaţie cel mai mare dintre riscurile ce şi le asuma: bizuirea pe discreţia, pe inteligenţa, pe prevederea altuia - ceea ce comportă în mod sigur eşecul; pentru că oricât de discret, de inteligent, de prevăzător este celălalt, cei doi, separaţi şi supuşi focurilor încrucişate ale întrebărilor şi, mai ales, ale minciunilor de tipul: 'cutare a spus tot, nu trebuie decât să recunoşti, să mărturiseşti şi tu, pentru a-ţi arăta bunăvoinţa, astfel câştigând bunăvoinţa noastră', nu este posibil ca unul din doi să nu greşească la un moment dat. Or, această lege avea s-o verifice şi Dumitru Lungu pe pielea sa.
Pentru moment primiseră, atât el, cât şi soţia lui, domiciliu obligatoriu, cu îndatorirea de a semna săptămânal într-un registru la miliţia de care aparţineau. Cu chiu, cu vai îşi găsiră servicii înjositoare şi cu salarii penibile. El, de pildă, mătura şi spăla o pivniţă; din care post, până la urmă, fu dat afară.
"În acest timp, Securitatea îmi tot dădea întâlniri şi eram întrebat dacă văzusem pe cineva sau dacă venise la mine careva. Cum nu venea nimeni şi nici servici n-am găsit timp îndelungat, mi-am dat seama că ea a fost aceea care trăsese sforile să fiu dat afară de la M.A.T. Eu, dacă întâlneam pe cineva, îi spuneam de la bun început în ce condiţii fusesem eliberat şi cădeam de acord cu respectiva persoană dacă trebuia declarat Securităţii ce vorbisem sau nu. Văzând că nu se ajungea la nici un rezultat, securiştii au început să mă întrebe despre trecutul anumitor oameni pe care îi cunoşteam şi a căror viaţă şi ei o cunoşteau mult mai bine decât mine. Întotdeauna îmi cereau datele în scris, pentru ca, dacă nu puteau face altceva, cel puţin să mă compromită. Fiind lucrurile binecunoscute şi de ei, deoarece oamenii fuseseră judecaţi şi condamnaţi pentru acele fapte, declaraţiile le semnam cu numele meu. După un timp, mi-au cerut să nu le mai intitulez "declaraţii", ci "note informative". Deci, încet-încet, urmăreau compromiterea mea. Eu urmăream însă un lucru: să nu fac rău nimănui ci, dacă se putea, să ajut oamenii. Le povesteam fapte petrecute prin 1941-1944, ce erau foarte bine cunoscute de ei. Unui singur om nu i-am vorbit despre condiţiile în care ieşisem din puş- cărie, lui Relu Nicolescu; am avut impresia că avea legături cu Securitatea şi sunt şi acum sigur că nu m-am înşelat. Am avut grijă să nu vorbesc cu el decât despre Lizica, verişoara lui care murise arsă de vie în penitenciarul din Ploieşti. Totuşi, la despărţire, i-am spus: "Tot ce am vorbit poate şti şi Securitatea".
Timpul trecea, iar Securitatea îşi pierdea răbdarea. Răbdare avusese, deoarece D. Lungu era un personaj binecunoscut în judeţul Prahova.

Poate şi în altele. Un personaj care putea aduna în jurul său mulţime de legionari şi să-i servească pe tavă vânătorilor de oameni. Era util; trebuia luat cu binişorul; trebuia să se obişnuiască a sluji. Dar...
"Trecuse aproape un an de la eliberarea mea când, la una din întâlniri, persoana prin care ţineau legătura cu mine îmi spuse că voia să stea de vorbă cu mine cineva mai mare. La întâlnirea ce a urmat, am luat o servietă cu toate cele necesare în puşcărie" (aceasta ne aminteşte de Nicolae Steinhardt, prezentându-se cu geamantănaşul său în faţa anchetatorilor) "şi m-am înfăţişat. Era colonelul care îmi luase angajamentul scris. A început prin a-mi spune că era nemulţumit de mine, fiindcă el cunoştea bine arhiva şi nu avea nevoie de confirmarea mea pentru întâmplări judecate şi petrecute cu 15-20 de ani în urmă, ba chiar sub alte regimuri politice. I-am spus că în angajamentul semnat de mine nu scria că aceptam să fiu agentul Securităţii. Auzind aceasta, a sărit ca ars. Eram în Grădina Icoanei. Mi-a spus să stau pe bancă şi să aştept câteva minute. L-a luat cu sine pe cel cu care mă întâlneam deobicei şi mi-am dat seama că vorbeau în contradictoriu. După arestarea mea, ce se produse mai târziu, la anchetă, colonelul înfuriat că-i purtasem cu vorba atâta timp şi că-i trădasem, se răsti la mine şi, foarte enervat, îmi zise: "Atunci, în Grădina Icoanei, i-am atras atenţia tovarăşului cu care te întâlneai să te aresteze, dar el m-a rugat să-l mai las să încerce"(p.131-132).
Dumitru Lungu nu era în temă: una dintre tacticile Securităţii era ca suspectatul să fie confruntat cu doi ofiţeri - unul 'bun' şi altul 'rău'. Aceasta era necesar pentru ca cel' bun', prin comparaţie, să câştige încrederea suspectatului, acesta să ajungă a crede că avea şi el un apărător, pe cineva care să-l înţeleagă, un om...
Urmează mărturisirea cel mai greu de făcut, cea mai umilitoare.
"Nu găseam nicăieri serviciu şi şi mai dureros era că amândoi cumnaţii mei şi, mai ales mama soţiei mele, tot mereu ţmi reproşau că ea ţmi crescuse copilul în cei trei ani câţi trecuseră de la naştere, când fusesem la închisoare. Toţi mi-o reproşau, ca şi când copilul mi-ar fi fost un fel de uriaş ce consuma, consuma şi nu se mai sătura. Salariul soţiei mele era mic, casa cădea pe noi, în timpul acesta, cel de la Securitate îmi dădea 200-300 lei, când şi când. Semnam chitanţă pentru ei. Eram sigur că, văzând în Grădina Icoanei că nu mă puteau face agentul lor, căutau în toate modurile să mă compromită." (Autorul vrea să pară că ignoră că cei trei sute de lei constituiau plata legală ce o primeau toţi informatorii pentru contribuţiile lor la 'munca' M.A.I.-ului; a se vedea şi mărturisirea eseistului Al. Paleologu.) "Notele mele informative nu le foloseau, erau hârtie bună de aruncat la coş, astfel că nu le rămânea decât compromiterea. Nu am primit de la ei mai mult de 5-600 lei, iar când am găsit serviciu şi aveam oarecari posibilităţi, puneam şi eu puţinul pe care îl aveam şi ajutam o femeie cu trei copii mici al cărei bărbat se găsea la Aiud; era o femeie blândă, bună, dar amărâtă, pentru că-şi creştea cu nemărginit de mare greutate copiii, în timp ce Toma Simion, soţul ei, se chinuia bolnav de piept în umezeala Aiudului" (p.133).
Lucrurile progresau lent; Securitatea nu primea suficiente informaţii, nici dintre acelea ce o interesau; iar Dumitru Lungu era satisfăcut că nu oferea nimic ce să fi fost primejdios pentru careva. Balanţa părea în

echilibru; dar era un echilibru fragil. Bomba căzută în curtea informatorului nu păru, iniţial, a fi periculoasă; asta deoarece memorialistul ignora cel mai important element al conjuncturii - anume revenirea în ţară a unui legionar din Germania: Samoilă -, ceea ce nu era adevărat şi pentru aceia care aveau nevoie de mărturiile lui.
"Într-o zi, vine la mine acasă Mioara Muscalu, care stătuse atât la Mislea, cât şi la Braşov, cu soţia mea, în penitenciar. Eram la serviciu. A întrebat şi de mine. M-am gândit că nu putea fi primejdios dacă declaram că fusese pe la soţia mea. Când am pomenit despre Mioara, am observat cum cel cu care mă întâlneam, fără a-şi da seama, a tresărit şi mi-a pus întrebări cu multă insistenţă şi nelinişte. De Mioara ştiam că era căsătorită cu un cetăţean, un funcţionar la sfatul popular din Braşov. Aşa-i spusese ea soţiei mele când stătuseră ţmpreună la închisoare la Braşov. Cel cu care mă întâlneam era atât de agitat că mă întrebă, luându-mă pe negândite: "Ce ştii despre Samoilă?". Era prima dată că-l pomenea în faţa mea. La acea oră nu ştiam că Samoilă se găsea în Germania, dar din agitaţia agentului mi-am dat seama că era urmărit. La întrebările lui precipitate, am răspuns că nu mai ştiam nimic de prin 1943-1945. "Ştiu", spun, "că existau oarecari legături de dragoste între Samoilă şi Mioara, cu mulţi ani în urmă, însă, după câte am aflat, ele s-au încheiat demult. Dealtfel, Mioara s-a şi măritat, aşa că nu mai poate fi vorba de vreo legătură de acest fel." Am observat că răspunsul nu-l mulţumea. Era tot mai iscoditor. Stăteam pe o bancă şi mă privea fix, ca la anchetă."
D. Lungu nu se aştepta la cele ce urmară. Parcă în înţelegere cu ofiţerul M.A.I., să-i facă rău viitorului memorialist, apăru şi cel ce stârnea interesul maxim al organelor de represiune.
"După două-trei zile, într-o noapte, pe întuneric, veni la mine acasă Samoilă, însoţit de Mioara. Am fost foarte surprins. Nu mă aşteptam la o asemenea imprudenţă. Atunci mi-am dat seama că povestea cu căsătoria Mioarei cu funcţionarul de la sfatul popular constituia doar un mod de a camufla o realitate deosebită. Am stat de vorbă cu Samoilă foarte puţin, pentru că de la început l-am întrebat cum de şi-a putut închipui că Securitatea nu se găsea pe urmele mele. Eu vorbeam cu Samoilă, iar soţia mea, mai la o parte, cu Mioara.
"Atunci am aflat că Samoilă fugise în Germania, de unde venise pentru a face spionaj şi pentru reorganizarea Mişcării Legionare. Mi-a vorbit despre un soi de comandament anglo-franco-american, cu sediul la Salzburg, care urma să înceapă războiul cu ruşii. I-am răspuns că nu mai aveam nici un fel de încredere, nici în englezi şi cu atât mai puţin în americanii care ştiuseră să ne vândă barbarilor de la răsărit. Îmi amintesc că, în legătură cu americanii, i-am spus că atâta vreme cât America nu era ameninţată, nu avea să facă nimic. Americanii mergeau din compromis în compromis. Aşa evoluau lucrurile: în favoarea ruşilor. Americanii ştiuseră că ne arunce în gura lupului şi pe urmă nu-i mai interesase nimic. I-am pomenit condiţiile în care mă eliberasem. I-am spus că necunoscând relaţiile dintre Mioara şi el şi ştiind-o pe ea căsătorită cu cineva de la sfatul popular, nici prin gând nu-mi trecuse că se măritase cu el. Că nu ştiusem nici că el fusese în Germania şi că, astfel stând lucrurile, menţionasem Securităţii vizita Mioarei la mine. I-am arătat ce reacţie avusese agentul când îi pomenisem despre acestea. Va

să zică, i-am spus toate, ca să-şi ia măsurile necesare, deoarece în mod sigur Securitatea bănuia sau ştia ceva despre legăturile sale cu Mioara. El a venit pe la mine după ce reparasem tavanul casei. Nu şi-a dat seama de mizeria în care trăiam.
"Când a plecat, după câte mi-amintesc, a ieşit pe poarta a doua a casei, care dădea într-altă stradă. Norocul a fost că în noaptea respectivă nu-mi supraveghea nimeni casa. Aceasta se petrecea numai când şi când, astfel încât să n-o observ."
Securitatea trece la o nouă etapă în folosirea lui Lungu: de la informator, el trebuie s-o slujească în calitate de provocator. La rândul său, se zbate de ceasul morţii să-şi folosească poziţia - într-un anume fel privilegiată pentru a-l ajuta pe Samoilă -, astfel încât să-şi avertizeze prietenii de pericolul prin care treceau.
"După circa două săptămâni, văzând că Mioara n-a mai venit, omul Securităţii mă întrebă de voiam să merg la Braşov, la Maria Muscalu, căreia să-i motivez apariţia mea prin aceea că, având un drum în oraşul ei, am trecut şi pe la ea. Dându-mi seama că Samoilă se afla în mare pericol, şi pe lângă el şi alţii mulţi, cu care în mod sigur avea legături, am acceptat şi m-am dus la Braşov, direct acasă la Mioara. Am stat de vorbă cu ea. I-am spus că eram trimis de Securitate să vorbesc cu ea şi să văd de avea vreo legătură cu Samoilă. I-am mai spus că voi declara Securităţii că am căutat s-o trag de limbă în legătură cu Samoilă, dar am aflat de la ea că rupsese de mulţi ani legăturile cu el şi nu mai ştia nimic în ceea ce-l privea. Am sfătuit-o să discute cu Samoilă ca acesta să facă imposibilul şi să părăsească Braşovul. Acceptasem să vin la Braşov numai pentru a-i face cunoscut că Securitatea ştia că el avea legături cu ea şi că locuia în Braşov. Mai mult de atât nu puteam face. Eram conştient că atunci când, fie Samoilă, fie Mioara, vor fi arestaţi, vor declara şi despre mine. Dar eram convins că, fie din cauza lor, fie din alte cauze, puteam fi arestat în orice moment. Cunoşteam metodele Securităţii şi eram sigur că nu aveau să reziste cercetărilor. Ambii erau blonzi şi convingerea mea este că blonzii au o sensibilitate mai mare, fapt pentru care rezistă mai puţin în anchete.
"Câteva săptămâni mai târziu, am fost trimis iarăşi la Braşov, dar Mioara, care nu ştia că o căutam, se ascunsese şi nu am putut vorbi cu ea. Dar am făcut în aşa fel încât i-am dat de ştire la serviciu, ca să-şi dea seama de pericol. M-am bucurat oarecum că n-am găsit-o, crezând că plecaseră împreună din Braşov ."
Dumitru Lungu era ca un orb. Dealtfel, nici Mioara Muscalu, nici Samoilă nu aveau priviri mai agere. Cel din urmă, abia picat din Germania, nu cunoştea în nici un fel rosturile, tertipurile, machiavelismul şi eficienţa Securităţii şi, cu siguranţă, greşea, cum se întâmpla deobicei, dispreţuind inteligenţa adversarului. Iar femeia îndrăgostită de 'eroul' ei, se lăsa, cu încredere totală, condusă de luminile lui. Nici unul din cei trei nu s-ar spune că erau conştienţi de viteza de mişcare a vrăjmaşului comun.
"Trecuse mai mult timp de la ziua în care Samoilă fusese pe la mine, când, citind ziarele, am aflat că Samoilă, cu încă alţi zece pe care-i cunoşteam, fuseseră prinşi. Fuseseră ridicaţi din mai multe oraşe unde îşi desfăşurau activitatea. Aşteptam să fiu arestat. Eram sigur de acest lucru.

Nu mă temeam în nici un fel de arestare, ci mă temeam mult de răzbunarea Securităţii.
Într-o zi sunt arestat. Ajung în biroul colonelului. Când mă vede, se repede la mine, vânăt de mânie. "De un an putea fi prins Samoilă. Din cauza ta nu l-am prins." Ajungând în puşcărie, am aflat de la fratele mai mic al lui Samoilă că cel din urmă şi cu Mioara fuseseră luaţi de la Braşov, de pe una din străzile principale, unde umblau braţ la braţ. Pe mine mă aştepta răzbunarea Securităţii (p.134-137).
Ancheta mea începuse chiar din momentul arestării. Securiştii erau siguri că Samoilă şi cu Mioara fuseseră la mine acasă. În timpul anchetei celor doi, ei dăduseră toate amănuntele posibile, chiar şi privitoare la lucrurile din casa mea. Securiştii, deci, aveau siguranţa că prin expedierea mea în două rânduri la Braşov, ajutasem la amânarea arestării lui Samoilă. La anchetă s-au purtat ca barbarii. Se răzbunau. De data aceasta aveam experienţa bătăilor. Trecusem prin ancheta Ciucaşului. Unul dintre mijloacele mele era să strâng din dinţi ca să nu ţip."
Nu trec mai departe cu lectura citatului, fără o scurtă oprire asupra următoarei remarci cuprinse în el, deosebit de adevărată, dar nebăgată în seamă de psihologi - poate pentru că, în lipsa experimentării personale a durerii fizice, ei îşi închipuie că raţiunea poate înlocui trăirea directă. Într-adevăr, omul, dintre toate pornirile sale, este mai ales îndemnat spre autocompătimire. De aceea, pe drept cuvânt, Dumitru Lungu şi-a luat măsuri să se păzească de acest îndemn lăuntric ce risca să-i devină fatal.
"Ţipătul mă defavoriza: mă impresionam singur - dădeam speranţe bătăuşilor. De data aceasta, în anchetă mă aşezau cu spatele la perete, la distanţă de 10 cm. de el. Cel care mă ancheta era un tânăr voinic. Când îndoia mâna, ajungea cu podul palmei la bărbia mea. Repezea cu putere podul palmei în bărbie. Durerea nu venea de la bărbie, ci de la lovirea craniului de perete. Lovea, lovea până când observa că-mi pierdeam echilibrul şi eram pe punctul de a cădea. Un timp mă lăsa să-mi revin, apoi o lua de la început şi tot astfel toată noaptea. În prima noapte, după o asemenea bătaie, dimineaţa, când m-au dus la 'cavou', Jean Cristea a căscat ochii mari, speriat. Frica de bătaie reacţiona. Probabil, trecuse şi el prin asemenea momente. Tot timpul, în prima noapte, când am fost bătut, îmi spuneau că dacă nu-l avertizam pe Samoilă, îl prindeau cel puţin cu un an mai devreme. După acea primă noapte, au urmat altele, ei cerându-mi să recunosc tot ce declaraseră Samoilă şi cu Mioara" (p.141-142).
Este util să se compare această anchetă cu aceea descrisă de H.Grămescu, pentru a se înţelege cât de furibundă era Securitatea, în cazul lui Lungu. Din pricina lui, un spion fusese lăsat să-şi ducă nestânjenit activitatea pe teritoriul ţării. Anchetatorii se lăsaseră duşi de nas de un ...prăpădit de legionar hăituit şi, de fapt, la cheremul lor, numai s-o fi decis ei! Astăzi, încă, memorialistul se plânge de mancurile memoriei sale, datorate acelor izbituri cu creştetul capului de pereţi.
În sfârşit, trecu şi această nouă anchetă şi se ajunse la proces. Cu prilejul acestuia, Dumitru Lungu demască toate cele petrecute cu el şi modul în care fusese folosit de Securitate, ca turnător şi informator - ceea ce nu regăsim în memoriile altuia dintre autorii discutaţi în acest volum, adică foştii deţinuţi politici deveniţi informatori şi care dezvăluie cititorilor

această perioadă neagră ce le apasă viaţa. Dacă acceptarea sa de a semna târgul cu diavolul fusese o slăbiciune, acum Dumitru Lungu repară tot trecutul şi devine acuzatorul călăilor săi.
"Când mi s-a dat cuvântul, am spus că fusesem trimis la Braşov nu o dată, ci de două ori, de Securitate, la Maria Muscalu, ca să aflu despre legăturile ei cu Samoilă. Securitatea a urmărit tot timpul să mă facă agentul ei şi dacă nu reuşise, mă arestase şi schingiuise ca să recunosc lucruri pe care nu le făcusem, pentru că Samoilă şi cu soţia lui nu fuseseră la mine acasă, dar atât Samoilă, cât şi soţia lui trebuiseră să declare şi ce nu făcuseră, ca să scape de schingiuiri şi bătăi, după cum şi eu fusesem maltratat să recunosc lucruri ce nu le făptuisem. şi acum puteam confirma aceste adevăruri prin aceea ce rămăsese o umbră din cea care fusese odinioară Maria Muscalu. "Să fie adusă şi întrebată acum Maria Muscalu, când, de câteva luni, nu mai este la Securitate, unde eşti dator să spui şi ce n-ai făcut ca să scapi de chinuri şi maltratări pe care mintea nu şi le poate închipui. Trebuie să fiu chinuit şi judecat pentru că n-am acceptat să fiu agentul Securităţii?" Sentinţa s-a amânat. Avocatul care m-a apărat, în pauză a venit la mine şi mi-a spus: "Ai dat totul peste cap. Eu îţi cer achitarea." Avocatul era unul dintre foştii mei şefi, în cadrul Mişcării Legionare. (...) După câteva zile, a venit rezultatul recursului. Rămăsesem condamnat la 2 ani, pe care aproape îi făcusem" (p.150-151).
Scrierea lui Dumitru Lungu este unica dintre cele discutate în volumul de faţă al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE ce, din mărturisirea slăbiciunii celei mai mari izbuteşte să devină o încurajare a omului de a-şi depăşi condiţia, ridicându-se, cu îndrăzneala redobândită într-o cruntă luptă cu sine însuşi, chiar şi din cea mai întunecoasă cădere. Ea devine o scriere de o înaltă şi unică nobleţe morală.
Pentru a şterge gustul amar al discutării ultimei confesiuni a autorului, doresc să înfăţişez cititorului un portret făcut de Dumitru Lungu, un portret ce este şi un strigăt de iubire, aruncat din mocirla noastră pământeană către ceruri, acolo unde se găseşte eroul pe care-l prezintă.
"În anul 1948, mă găseam la închisoarea Aiud. Datorită unor împrejurări favorabile urma să fiu pus în libertate. Aveam posibilitatea, prin mijlocirea unor hârtii semnate în alb, să scap din închisoare câţiva camarazi. Între cei pe care îi puteam salva, era şi Doctorul Uţă. El reprezenta unul dintre oamenii pe care-i stimam şi-i admiram, pentru că era oricând gata să se jertfească pentru binele altora. Din pricina regimului din închisoare, unde se găseau mii de oameni, mulţi dintre deţinuţi înnebuniseră, iar alţii erau pe cale să înnebunească. Toţi aceştia erau separaţi în secţii unde se aflau camere comune şi cu un regim ceva mai îngăduitor. Cel care se îngrijea de aceştia, cel care îşi dădea hrana lui primită ca de oricare alt deţinut, de la închisoare, era domnul doctor Uţă. Cum se îmbolnăvea cineva în penitenciar, fie deţinut, fie gardian, doctorul Uţă era prezent. Dacă cineva chiar şi din familiile gardienilor cădea la pat, singura speranţă era doctorul Uţă. Acela care da totul pentru bolnavi, că erau oameni buni sau răi, hoţi sau cinstiţi, angajaţi ai administraţiei sau victime, era doctorul Uţă. Tot ce făcea era din dragoste pentru om.

"Permanent, în geanta în care-şi ducea puţinele medicamente pe care le avea şi pe care numai el ştia cum le dobândea prin cunoştinţele sale, prin insistenţele lui, se găsea, pentru cei bolnavi, pentru prieteni sau duşmani, pentru oameni, şi câte o bucată de pâine ruptă, de cele mai multe ori, din raţia lui puţintică de închisoare. Pe foametea ce bântuia în Aiud la acea vreme, găseai în geanta doctorului Uţă, ca prin minune, întotdeauna, o fărâmă de turtoi sau de mâncare căpătată cine ştie de unde pentru cei bolnavi. Cât am stat la Aiud, în acea vreme, peste un an, nu l-am văzut niciodată pe doctorul Uţă mâncând decât de la cazan şi nici acea mâncare n-o lua toată, deşi era puţină. Când mâncarea de la închisoare era ceva mai substanţială, Uţă îşi primea porţia şi fugea cu ea la vreun bolnav. Nu ştiu dacă şi când mânca şi el puţin turtoi.
"De multe ori m-am întrebat de unde o fi avut atâta rezistenţă, atâta putere. Nu stătea niciodată degeaba.
"Eliberarea mea se apropia. I-am spus că, în mod sigur, îl puteam scăpa din închisoare, puteam face să i se rejudece procesul şi să se elibereze. Doctorul Uţă s-a opus categoric. Argumentul său era că nu putea lăsa bolnavii, în deosebi pe cei de la secţii, pe nebuni. Văzând că eram hotărât să-l scot din închisoare, cu câteva zile înainte de eliberarea mea a venit la mine şi m-a ameninţat că, de făceam aceasta, avea să mă divulge. "Aici pot salva vieţi omeneşti. Pe aceştia nu-i ajută nimeni. Sunt fericit că-mi stă-n puteri să fac acest lucru." Nu voia cu nici un chip să-i părăsească, mai ales pe cei care înnebuniseră în detenţie şi care erau destul de numeroşi şi se înmulţeau zi de zi. "Voi face tot ce este omeneşte posibil, tot ce stă în puterile mele, pentru a readuce aceşti oameni la o viaţă normală. Îi voi urma oriunde." Acestea sunt vorbele lui. Şi aşa a şi făcut.
"Au trecut anii. În 1964, când toţi deţinuţii politici au fost eliberaţi, secţia nebunilor din Aiud a fost adusă, după câte am aflat, la spitalul de boli nervoase. Doctorul Uţă, "Doctorul fără de arginţi", cum era numit de sătenii din jurul Aiudului care veneau şi-l solicitau, a rămas cu ei până la sfârşitul vieţii... După câte ştiu, a murit tuberculos.
"Toată viaţa lui a constituit o renunţare pentru aproapele. Renunţările lui au dat viaţă multora. Prin anii 1946-1947, veneau ţăranii din satele învecinate închisorii şi se rugau de director să-l lase pe doctor să meargă şi la ei în sat. Auziseră, prin gardieni, de minunile medicului Uţă, care avea o putere atât de miraculoasă în cuvântul său, încât bolnavul căpăta curaj, viaţă din viaţa acestui doctor care le vorbea cu atâta însufleţire despre sănătate, despre voinţă, despre Dumnezeu şi despre Biserica Lui, că omul, bolnavul, se simţea mai bine şi-l simţea pe Dumnezeu lângă sine. Prezenţa medicului Uţă lângă bolnav îi turna acestuia în suflet, picătură cu picătură, sănătate şi credinţa în Dumnezeu.
"Acesta a fost doctorul Uţă, care nu m-a lăsat să-l scot din închisoare, numai pentru a putea îngriji pe cei pe care Statul fără inimă şi fără Dumnezeu îi ţinea în puşcărie, pentru a putea îngriji oamenii pe care regimul diabolic îi ţmbolnăvise, îi înnebunise... pentru că voiseră să facă o ţară cu oameni mai buni, mai drepţi, să facă o ţară care să strălucească între celelalte ţări. Acum doctorul Uţă se găseşte acolo unde o lume fără Dumnezeu i-a trimis pe cei care voiau să coboare cerul pe pământ.
"Dumnezeu să te odihnească, doctore. Rugăciunile mele te vor însoţi întotdeauna. Aşteaptă-mă, doctore al trupurilor şi al sufletelor.

"Voi veni, fă-mă vrednic să fiu lângă tine, frate..." (p.176-178).

Belu Zilber muşca din el (Andrei Şerbulescu)
Herbert Zilber, alintat: Belu, s-a născut în Moldova, în primul an al secolului al XX-lea, mai exact în Târgu Frumos. Elev de liceu fiind, în Bucureşti, sub influenţa unui cizmar Ionescu face lecturi comuniste şi împarte manifeste primite de la clubul partidului socialist. Întâmplător participă la evenimentul din 13 Decembrie 1918 din piaţa Teatrului Naţional, pentru care dirigintele său, poetul Al. Stamatiad cere eliminarea lui. Îşi face studiile superioare în Franţa, unde îşi continuă activităţile comuniste. Devine spion sovietic, ceea ce-i aduce o condamnare de cinci ani temniţă grea, în 1931 (arestarea a avut loc în 1930), dar peste un an, prin rejudecarea procesului, e achitat. Virgil Magearu îl angajează în 1932 la Institutul pentru studiul conjuncturii economice, unde va lucra până în 1940. Începe publicarea de studii şi articole în domeniile economiei şi sociologiei în "Independenţa economică", "Viaţa românească", "Cuvântul liber", "Era nouă" şi periodice de stânga mai mărunte, fiind atras şi de personalitatea lui Mircea Eliade şi a membrilor cercului de dreapta "Criterion".
După ocuparea ţării de sovietici, devine directorul institutului numit, obţine licenţa în filosofie (oare frecventând măcar un an de cursuri?), îşi susţine teza de doctorat Imperialismul unor ţări înapoiate şi primeşte un curs de economie politică şi socială la Universitate, pe care-l susţine timp de un an (1946-1947), dând tonul carierelor universitare româneşti în temeiul unor titluri îndoielnice şi a unor studii de specialitate la fel de nesigure.
Victima lui Gh. Gheorghiu-Dej, pentru amiciţia sa veche cu L. Pătrăşcanu, este exclus din partidul comunist în 1947, ca urmare a intervenţiei lui Miron Constantinescu. La 6 februarie 1948 este arestat. Începe desfăşurarea unei anchete aparent fără sfârşit, mereu îndrumată pe alte căi, al cărei scop este folosirea sa ca martor principal al acuzării, în procesul ce-i era pregătit prietenului său, ministrul justiţiei numit. Datorită mărturiilor lui, Lucreţiu Pătrăşcanu este executat, iar recompensa lui Herbert Zilber e condamnarea la muncă silnică pe viaţă. Graţiat în 1964, peste patru ani începe o campanie de redobândire a drepturilor ce i-au fost răpite şi de denunţare a adevărului cu privire la procesul din care a făcut parte ca acuzator acuzat. Îşi scrie memoriile, dar Securitatea le sustrage din casa sa în 1970. Cu curaj reia redactarea lor. Moare în 1978, lăsându-le prin testament prietenului G. Brătescu. Acesta publică a doua variantă a lor sub titlul MONARHIA DE DREPT DIALECTIC, utilizând drept nume de autor pseudonimul lui Belu Zilber: Andrei Şerbulescu (Bucureşti, Humanitas, 1991). În momentul când, după perseverente cereri, doctorul Brătescu primeşte de la S.R.I. manuscisul furat pe vremuri, îl publică şi pe acesta sub titlul: ACTOR ÎN PROCESUL PĂTRĂŞCANU. Prima versiune a memoriilor lui Belu Zilber (Bucureşti, Humanitas, 1997).
G Brătescu, ca editor, a publicat în 1991, MONARHIA DE DREPT DIALECTIC. A doua versiune a memoriilor lui Belu Zilber (Bucureşti;

Humanitas; 1991), folosind ca nume al autorului pseudonimul acestuia: Andrei Şerbulescu. Lucrarea reprezintă o strădanie de a dispune într-o ordine firească fragmentele lăsate de memorialist, din care unele nume proprii au fost înlocuite cu iniţiale, după cum şi câteva aprecieri discutabile privind persoane decedate au fost eliminate. În 1997, acelaşi, izbutind să obţină, după energice eforturi, manuscrisul original al lucrării, de la S.R.I. (el fusese confiscat de Securitate care simulase un jaf) îl publică şi pe acesta la aceeaşi editură, sub titlul: ACTOR ÎN PROCESUL PĂTRĂŞCANU. PRIMA VERSIUNE A MEMORIILOR LUI BELU ZILBER (Varianta în urmă menţionată, când va fi citată în paginile de faţă, va fi semnalată cu cifra II precedând numărul paginii.)
Cine a fost autorul şi de ce a lăsat el moştenire altcuiva opera sa postumă?
Într-o primă apropiere de el, voi recurge la o splendidă autocaracterizare ironică, de unde nu lipseşte nici caracterizarea ţării subjugate de comunism, prin aluzie (România comunistă = castelul imaginat de Franz Kafka):
Toată viaţa mi s-au atribuit păcate, calităţi şi intenţii pe care nu le-am avut. Am plătit datorii pe care nu le-am făcut, bucuriile vieţii au trecut pe lângă mine; aş fi putut fi om bogat şi aş fi putut locui într-un castel ca al lui Kafka, dar castelanii nu m-au iubit şi m-au închis o treime din viaţă. Sunt poate alcătuit dintr-o plămadă nesigură, de care oamenii se feresc fiindcă au nevoie de certitudini; poate sunt un om cu ghinion, este poate un blestem sau chiar destinul meu să fiu veşnic bănuit de crime trecute ori viitoare (p.23). Vom reţine ca esenţială propoziţia: sunt (...) alcătuit dintr-o plămadă nesigură. Nicolae Betea (rămas paralizat în urma tratamentului din anchetă) menţionează, cu privire la Belu Zilber, caracterul lui anarhic individualist (PRINCIPIUL BUMERANGULUI. DOCUMENTE ALE PROCESULUI LUCREŢIU PĂTRĂŞCANU; Bucureşti; Editura Vremea; 1996. p.210); el pomeneşte nervozitatea lui Belu, dragostea lui pentru poantă, veselia lui bolnavă faţă de unele aspecte caricaturale ale vieţii, o veselie de nerv întins, amară - mâna făcută inel în păr, buza mereu muşcată, cum şi dragostea nefericită (idem); când partidul i-a arătat încredere, se aşezase ceva reconfortant în toată fiinţa lui, un anume echilibru care-l făcea grav şi strălucitor ca un acord în re major (p.211); avea şi un complex de inferioritate datorat fizicului său (idem).
În ziua de 14 octombrie 1901, la Târgu Frumos, se năştea Herbert Zilber. Atât epitetul micuţei localităţi moldoveneşti, cât şi primul an al veacului cel nou, când avu loc fericitul eveniment, îşi uniră forţele oculte să vestească lumii un destin viguros, ca tot ce este tânăr şi proaspăt, şi plăcut înclinării omeneşti către estetic. Numai numele de alint al copilului (care n-avea să fie nimic din toate acestea, spre stupefierea ursitoarelor sale neobişnuite), numai alintul numelui său mic - Belu - amintea despre moarte sălăşluitorilor de pe meleagurile româneşti, prin apropiere de acela al cimitirului.
Poate în căutarea inconştientă a învecinării cu acest izvor sumbru al altui obraz al sorţii sale, curţile odihnei de veci, tânărul se mută în Capitală, pentru studiile liceale, pe care le urmă până ce, fiind prins în îmbulzeala

unei manifestaţii socialiste (13 decembrie 1918), pe când chiulea, fu eliminat din toate şcolile ţării.
Mă voi grăbi, înainte de a mă depărta de adolescenţa sa, să dau o pildă de stil poetic şi cult al scrierii sale. Pasajul încheie lămuririle asupra felului în care a cunoscut mişcarea socialistă, de mic. Astfel a ajuns Marea Revoluţie din Octombrie (pentru cititorii mai tineri: sintagma, ce devenise odioasă generaţiei mele, desemnează Revoluţia sovietică) prima mea mare iubire. Ca toate marile iubiri, s-a stins pe măsură ce îmbătrâneam amândoi. Cu vârsta, am început să văd cum se îngroaşă păcatele mele şi ale ei. Astăzi îmi vine să spun ca şi Swan după moartea iubitei sale Odette de Crécy: "Et quand on pense que je faillis mourir pour une femme qui d'ailleurs n'était pas de mon genre" (Şi când te gândeşti că era cât pe ce să mor pentru o femeie care dealtfel nici nu era pe gustul meu; Mon..., p.24).
Şi pentru a fi mai explicit, puţin mai departe vine cu vreo două argumente blazat ironice: Am răspândit noaptea - era în vremea ocupaţiei germane din 1916-1918 - apelul nostru la revoluţie, pe foi tipărite de prietenul meu Konitz, care, fiind împuşcat în 1937 la Moscova, n-a mai avut timp să regrete dragostea lui din tinereţe (...).
N-am avut norocul să particip la acest mult dorit eveniment. Abia la bătrâneţe, după 17 ani de temniţă, am aflat din ziare că în august 1944 avusese loc o insurecţie armată victorioasă, exact dupa formula leninistă, insurecţie la care însă nu participasem, deşi nu lipsisem nici o zi din Bucureşti. De vreme ce a fost înregistrată de ziare, de manualele de istorie şi de documentele de partid şi chiar filmată, nu m-am mai îndoit niciodată de realitatea ei (p.24-25).
Cum făcură, cum nu făcură genitorii săi - ce nu se putea în România acelor ani? -, Herbert Zilber ajunse licenţiat în matematici al Universităţii din Grenoble. Nemărginindu-se numai la aceasta, peste un an deveni şi absolvent (fără licenţă) al Institutului electrotehnic local, ale cărui cursuri le frecventase în paralel. După afirmaţia sa: tot licenţiat. Totuşi, Gh. Brătescu, în DESTINUL POSTUM AL LUI BELU ZILBER ŞI AL CĂRŢII SALE ("Arc", nr. 1-2/ 97), atrage atenţia asupra unei declaraţii a viitorului memorialist, pusă la dispoziţia cititorilor ("Arc", nr. 2-4, 1995) de acelaşi Mihai Giugariu care a fost redactorul volumului publicat de Editura Vremea, unde el dezvăluie că, de fapt, această diplomă de inginer n-a luat-o, ci doar, insuflat de mitomania ce-l caracteriza, se prezenta ca având-o (p.237). Oricum ar fi fost, inginer au ba, nu însemna că renunţase la ideile sale de stânga: se găsea în rândurile membrilor fondatori ai Internaţionalei Studenţilor Comunişti, cum ne asigură editorul său G. Brătescu (alternanţa Gh/G. aparţine publicistului), din Prefaţa căruia (Belu Zilber pe drumul înţelegerii) obţinem toate datele biografice incluse aici, Internaţională înfeudată Uniunii Sovietice.
Aşadar nu este de mirare că, în 1930, a fost arestat, în România, în calitate de spion sovietic. Peste un an, la încheierea instrucţiei, fu condamnat la cinci ani temniţă grea. Un an mai târziu, procesul său a fost rejudecat şi Zilber achitat, deşi mărturiseşte că acuzaţia adusă lui nu era strâmbă.
Virgil Madgearu, care aduna pe lângă sine, la Institutul pentru studiul conjuncturii economice, toţi intelectualii care nu-şi găseau aiurea o pâine

onorabilă, îl angajă în 1932. A fost referend şi secretar acolo până în 1940. Este perioada când îşi începe activitatea publicistică în domeniile economiei, sociologiei şi politologiei. Numele îi apărea în "Independenţa economică", "Viaţa Românească", "Cuvântul liber", "Era nouă" şi alte periodice. Este primit cu amiciţie în grupul "Criterion", unde a şi fost invitat să vorbească alături de prietenul său Lucreţiu Pătrăşcanu, răspunzând de pe poziţii marxiste lui Mircea Vulcănescu şi amicului legionar Mihail Polihroniade. Peste zeci de ani, Mircea Eliade îi va face un portret din câteva rânduri, deosebit de exact - ţinând seama de cotiturile dezvăluitoare ce i-au fost impuse de viaţă: Îl cunoşteam pe Zilber de multă vreme, fiindcă venea adeseori să ne vadă la redacţia "Cuvântului"... Era un om scund de statură, cu minte vioaie şi destul de cultivat. Degeaba spunea că este marxist, căci n-avea nici dogmatismul şi nici intoleranţa acestuia. Trimit cititorul la scrisoarea-memoriu adresată lui V. Patilineţ, citată mai departe, pentru verificarea părerii istoricului religiilor în legătură cu "dogmatismul" lui Belu Zilber. Şi deoarece am ajuns la prietenia sa cu Eliade, trebuie spus că acesta a fost zguduit de lipsa de spirit de răspundere şi de caracter cu care viitorul autor al paginilor de memorialistică în discuţie l-a caracterizat într-un articol, folosindu-se de acuzaţia falsă, scoasă din pălărie: "puţin mistic şi puţin agent de siguranţă". Mihail Sebastian o va întoarce cu haz împotriva emiţătorului ei însuşi: "Puţin agent de siguranţă şi puţin martir, are supleţea primei meserii şi vehemenţa celei de a doua, ceea ce dă un aliaj de real umor. Dacă vi-l amintiţi pe Boris Sarafoff al lui Caragiale, realizaţi destul de exact personajul. Îl cred doar pe Zilber mai inteligent şi mai neserios." Aidoma, dădu probe de iresponsabilitate când, închis pentru spionaj, îl rugă pe Sebastian să-l convingă pe Nae Ionescu a interveni pentru eliberarea lui; aceasta având loc, iar el uitând ce datora, îl răsplăti pe filosof cu atacuri în presă lipsite de orice măsură. Prefaţatorul şi editorul volumului ce ne preocupă, plecând de la profilul schiţat de dramatugul interbelic, pune punctul pe i, menţionând afinităţile lui Zilber cu unii dintre eroii caragialeşti. Ca argumente, ginerele lui Ana Pauker, dnul dr. G. Brătescu pomeneşte: promptitudinea declanşării stărilor de exaltare, slaba preocupare pentru consecinţele atitudinilor intelectuale adoptate grăbit, deprinderea rezolvării conflictelor prin simple efuziuni sentimentale.
Nedespărţit, politiceşte vorbind, de L. Pătrăşcanu, îl secondează în apropierile acestuia de forţele democratice ce au pregătit Armistiţiul unilateral din 23 august 1944 şi au adus dezastrul ţării (A se vedea pentru acea perioadă: Mihai Rădulescu, TRAGEDIA LUI LUCREŢIU PĂTRĂŞCANU. CONVORBIRI CU OMUL POLITIC CORNELIU COPOSU; Bucureşti, Editura RAMIDA, 1992). După ocuparea ţării, este numit director la institutul condus ieri de Madgearu. Primeşte darul tovărăşesc, după un obicei ce abia se instaura, al unei licenţe în filosofie a Universităţii Bucureşti (în baza căror studii?), în 1945, şi-şi susţine teza cu subiect atât de puţin filosofic, dar urgent necesar comunismului nativ: Imperialismul unor ţări înapoiate, unde s-ar putea ca cei curioşi să găsească un atac antinaţional, atât de la modă în acea perioadă. Este numit şeful catedrei de economie politică şi socială la Universitate şi funcţionează de-a dreptul ca Profesor, fără ocuparea treptată a celorlalte

funcţii preliminare, între anii 1946-1947, izbutind astfel să preia o poziţie de prim rang în pregătirea ideologică a cadrelor necesare noului regim. Toate acestea demonstrează un spirit practic treaz şi iresponsabil, ca şi un dispreţ lipsit de judecată pentru valorile morale, culturale şi, în general, faţă de societatea ţării în care mânca. Dar ascensiunii sale i se pune capăt la fel de brusc prin excluderea din partidul comunist, datorată unor bănuieli în legătură cu trecutul său politic. De fapt, cădea ca o primă victimă dintre aceia ce-l înconjurau pe Pătrăşcanu, o permanentă ameninţa- re, prin merite politice şi mai ales intelectuale pentru cvasianalfabetul dar voluntarul (până la o vărsare de sânge neîntreruptă şi nelimitată) Gheorghiu-Dej.
E arestat la 6 februarie 1948. Astfel debuta o perioadă de şase ani de anchetă, în urma căreia Herbert (Belu) Zilber s-a înscris în istoria României moderne, ca simbolul comunist al trădării prieteniei.
Cum asta? Prin aceea că, la sugestia anchetatorilor, Herbert Zilber a construit mai multe variante de roman de senzaţie, de roman de spionaj, punând la dispoziţia justiţiei argumentele necesare executării prietenului său Lucreţiu Pătrăşcanu. Curioasa motivare a acestei purtări este socotinţa sa din acea perioadă că, cu cât inventa lucruri mai incredibile, cu atât avea să-i fie mai uşor lui Pătrăşcanu a le infirma.
Iată sinteza crimelor (false) de care s-a autoînvinuit:
Îmi reacapitulez atitudinea mea faţă de Partid în perioada 1944-1946 şi mă îngrozesc de multiplele aspecte ale necinstei.
Am criticat politica Partidului în problema armistiţiului deşi eram convins că Uniunea Sovietică are dreptate; am criticat lupta pentru putere, deşi ştiam că puterea este esenţialul oricărei revoluţii; am discreditat conducerea Partidului deşi ştiam că încrederea în C.C. este esenţială pentru emanciparea clasei muncitoare; am înşelat Partidul prin rapoarte false; am ascuns Partidului că în C.C. este un duşman şi un trădător (se referă la Pătrăşcanu); am avut intenţia să sabotez relaţiile comerciale cu U.R.S.S.; am demoralizat membrii de partid prin teorii demoralizatoare; am criticat politica externă a U.S. deşi ştiam că încrederea în U.R.S.S. este esenţială pentru lupta clasei muncitoare; am intervenit pe lângă Pătrăşcanu, pentru nişte criminali de război (Neagu (Operele sale poetice postume le-am publicat în: ALEXANDRU NEAGU - SE DUC BĂTRÂNII...; Bucureşti; Editura RAMIDA; 1995), Vulcănescu, Şteflea); am fost necinstit din punct de vedere material; ştiam că sunt duşman şi nu am spus.
"Sunt duşmani care merită împuşcaţi cu un glonte după cum sunt duşmani care merită să fie împuşcaţi cu un scuipat. Mi-i ruşine, mă doare, dar fac parte din ultima categorie!
"Aceasta îmi este declaraţia pe care o dau conştient şi nesilit.
ss H. Zilber
7 februarie 1950 (PRINCIPIUL BUMERANGULUI...; p.87-8.)
Cum s-a ajuns la o astfel de autoacuzare monstruoasă? - căci Zilber acuzând se implica tot mai mult şi pe sine în materia fascicolelor de senzaţie scrise în celulă.
Socotesc că citând începutul declaraţiei sale cu subiect dat (Atitudinea mea faţă de U.R.S.S. şi Partid), din care am extras şi cele de mai sus, avem şansa să pătrundem puţin în spaima sa.

Procesele din 1936/37 au constituit pentru mine o adevărată tragedie. Luni de zile nu am priceput cum a fost posibil ca majoritatea conducătorilor bolşevici cu a[le] căror nume crescusem de la 17 ani, să fie judecaţi şi executaţi pentru trădare, complot şi sabotaj. Urmează atenuarea adevărului enunţat, prin acceptarea 'neprihănirii' lui Stalin. Cu timpul am înţeles că nu fusese vorba de duşmănii personale, ci de o oarecare acţiune contrarevoluţionară în care toţi cei judecaţi fuseseră amestecaţi. Porniţi de la acţiuni fracţioniste, au ajuns în slujba spionajului hitlerist şi japonez şi au pregătit deschiderea frontierelor pentru armatele duşmane. O altă scăpărare a adevărului îi întretaie declaraţia: În acţiuni de sabotaj de mare amploare nu am crezut, dar e curmată pe dată: până ce oameni întorşi din U.R.S.S. în 1944/45 nu mi-au confirmat faptul. Iarăşi străpunge o aşchie de adevăr: Deşi până în 1938, procesele încetaseră de a fi o problemă, am rămas cu un gust amar. Represiunea fusese atât de violentă, încât mi se părea că viaţa în U.R.S.S. trebuia să fie înăbuşitoare. Acesta este unul din motivele care în 1940 m-a făcut să nu plec în U.R.S.S. împreună cu alţi tovarăşi (p.81).
Contradicţia iese la lumină foarte curând. Anchetatul a declarat că a început să creadă în sabotajele ce au determinat execuţii de înalte cadre de conducere din patria socialismului, după ce l-au convins cei reveniţi din U.R.S.S. Însă peste zece rânduri aflăm că aceştia l-au convins numai de dezastrul Uniunii Sovietice. Primul care mi-a spus ceva a fost PĂTRĂŞCANU întors de la Moscova. "Am fost la Muzeul Revoluţiei în 1922, în 1932 şi acum. În 1922 erau numai fotografii, manifeste şi ziare. În 1932 erau mai puţine fotografii, manifeste şi ziare şi mai multe tablouri. În 1944 erau numai tablouri" (idem). Ce se subînţelege? Că Muzeul prezenta fidel revoluţia, la câţiva ani de la încheierea ei, cu documente autentice. Zece ani mai târziu, unele persoane înfăţişate de fotografii sau menţionate de presă dispăruseră, iar minciuna penelului înlocuise adevărul cu ficţiunea artelor plastice. Acest lucru era mult mai evident peste doisprezece ani. Cu alte cuvinte, multe căpetenii ale Revoluţiei deveniseră indezirabile. Jenau actualii 'eroi', născuţi peste noapte din nimica. Altul mi-a spus: "De 25 ani Poporul Rus se hrăneşte numai cu şobolani muraţi. Fiecare om are o dublă personalitate: una pentru dânsul şi alta pentru ceilalţi". Toţi mi-au spus: "Furtul este un fenomen de masă. Altfel oamenii nu ar putea trăi" ş.a.m.d. (p.81-82).
Niţel mai departe, semnatarul arată la ce gânduri l-au condus aceste ştiri: Trebuie să învăţăm de la ruşi nu numai cum se construieşte socialismul ci şi cum nu se construieşte. (...) Popoarele sovietice au făcut cheltuielile generale ale Revoluţiei prin milioane de morţi. (...) Pentru mine aceasta a fost începutul dedublării personalităţii - duşman în suflet şi prieten în vorbă. Nu doream şi nu voiam să fie şi la noi ceea ce aflasem că este în U.R.S.S. (p.82). Astfel de cuvinte trebuie înţelese ca zăcând mai curând în subconştientul său, de ani de zile, nu numai ca declaraţii stârnite de spaimă; Belu Zilber era demult conştient de dezastrul relaţiilor dintre foştii tovarăşi de luptă, în U.R.S.S. Era îngrozit de când Stalin îşi împuşcase toţi rivalii. De pe atunci încrederea sa în partid, în dreptate, în "justiţia socialistă" se prăbuşise. Temerile sale nu răbufniseră la lumina conştiinţei încă. Arestat de ai lui, ele îşi făcură drum, cu tot alaiul de amintiri din lecturi privitoare la ce erau, de fapt, comuniştii săi în stare să

născocească împotriva celor mai buni amici, pentru a-i face să dispară din concurenţa luptei pentru putere. Conform cărţilor citite, un comunist acuzat prelua asupră-i toate acuzaţiile, pentru că partidul ştia mai bine decât individul ce strategie era necesar a fi adoptată. Disciplina de partid cerea sacrificiul insului 'în favoarea binelui general'. Cu astfel de gânduri şi-a întâmpinat soarta Belu Zilber. 'Dar a fost nebun!', va exclama cititorul. Nici eu nu spun alta. Cine a crezut în atare doctrină antiumană nebun a fost. Iar de nebunia comunismului n-au scăpat credincioşii partidului comunist nici astăzi, precum bine o vedem în viaţa publică de la noi, şi nu vor scăpa niciodată. Pentru că marxism-leninismul atacă raţiunea, o deformează, îi disturbă echilibrul, depersonalizează, diluează până la pieire spiritul critic, interpune între persoană şi realitate un ecran pe care se proiectează doar scornirile ideologice.
Belu Zilber nu a început prin a fi înfricoşat; dimpotrivă. Tapiţerul Samuel Margules, şi el comunist, vechi informator al Siguranţei, este adus de la Aiud, în decembrie 1948, în aceeaşi cameră cu Zilber, timp de trei luni şi jumătate, cu misiunea de a-l provoca să vorbească pe cel din urmă, în folosul anchetei. Prietenul lui Pătrăşcanu fusese exclus din partid şi era lipsit de libertate vreo zece luni. Turnătorul comunică: Silber mărturisea o teamă atroce că va fi implicat într-un proces cu Pătrăşcanu, ca unul dintre prietenii cei mai apropiaţi ai acestuia. (...) "Precum este posibil (...) ca având mărturisirea mea la dosar să mă oblige să apar în proces ca martor contra lui, ceea ce nu aş face în ruptul capului, cu toate că el nu a mişcat un deget ca să mă apere deşi putea să o facă" (referire la darea afară din partidul comunist a lui Herbert Zilber).
Zile şi nopţi, în interminabile dezvoltări, problema este reluată şi reexaminată sub toate feţele. (...) În toată această chestiune un lucru nu-mi apărea clar: de ce se temea Silber, realmente se îngrozea de a fi amestecat într-un proces cu P., decât de unul în care ar apare singur? Ce se ascunde în dosul acestei temeri e o ciudăţenie pe care nu mi-am putut-o explica (PRINCIPIUL BUMERANGULUI... (p.270-272)).
Şi iată că îşi face drum, sub influenţa răuvoitorului de alături, ideea că n-are importanţă dacă mai respectă adevărul sau nu: În urma sfaturilor mele Zilber se hotăreşte la un moment dat să cedeze, să-şi recunoască vina "Iscălesc cu ochii închişi tot ce îmi vor cere, numai să plec de aici", mi-a spus de câteva ori. (...) Şi aştepta să fie chemat sus ca să iscălească (p.272-3). Starea de euforie în care exultase fu înlocuită cu alta: de deprimare. Intră în greva foamei, pentru a determina anchetatorii să-l elibereze. Este dovada curajului său.
Eu doream să aduc la cunoştinţă conducerii Securităţii această hotărâre a lui Zilber, ca să ia măsuri din vreme, însă toate insistenţele de a fi primit sus nu sunt luate în consideraţie. În a cincea zi de grevă a lui Zilber sunt în fine chemat să dau relaţii. Conducerea Securităţii credea că Silber va renunţa la grevă în scurt timp; în vară Silber mai făcuse o grevă la care a renunţat după 5 zile, în urma promisiunii medicului că "chestia se va aranja".
Văzând că greva tinde să se prelungească, conducerea Securităţii părăseşte atitudinea aparentă de indiferenţă, începe să se intereseze mai de aproape şi manifestă vădit neplăcerea ce-i produce această chestiune.

Ca să-l determine pe Silber să înceteze greva, s-au întreprins cele mai variate forme de intervenţii. Gardienii toţi cu şeful lor, un domn locotenent, au fost mobilizaţi pe lângă Silber, i se oferea[u] cele mai alese şi bune mâncăruri, i se aduceau ţigări etc. numai să înceteze. Deasemeni şi medicii - de acum veneau trei medici - îi ofereau medicamente, îi făceau injecţii, şi-l sfătuiau de zor să mănânce că-şi distruge sănătatea.
Cu cât se insista mai mult cu atât Silber se încăpăţâna să prelungească greva, convins prin aceste stăruitoare intervenţii că însuşi Ministrul de Interne, tov. Teohari Georgescu, "căruia toată această chestiune îi stă pe cap", se interesează acum de el, că vrea să se termine şi că rezultatul va fi eliberarea.
Silber credea că dacă duce greva 14-15 zile va reuşi să obţină libertatea şi era hotărât să o ducă chiar 20 zile. Însă nu mai mult. Peste 20 zile de grevă nu ar fi trecut în ruptul capului ca să nu-şi puie sănătatea în pericol.
Se îngrozea că ar putea rămâne cu o boală de rinichi.
(...) În seara zilei de a 14 zi de grevă, Silber este chemat la Dl. Col. Dulgheru, de unde se întoarce foarte vesel. A doua zi dimineaţa eu sunt, în cea mai mare grabă, transportat la Jilava.
Acolo am aflat ştirea, fără să o pot controla, că după încetarea grevei, Silber ar fi avut o convorbire cu tov. Ministru Teohari Georgescu (p.273-5).
Această persoană atât de contestabilă pentru multiplele sale feţe, dintre care unele odioase, - Herbert Zilber - conform aceleiaşi declaraţii din 10 februarie 1950 publicată de Mihai Giugariu, ar avea trei morţi pe conştiinţă: pe un anume Strominger, care, pentru a i se pierde urma, fugise din ţară, aşa că în cursul ultimului război a nimerit probabil în vreun lagăr de exterminare, pe generalul Sică Popescu, care s-a sinucis, deşi în "afacerea Skoda" era nevinovat, şi pe propriul tată, răpus de un atac de cord în timpul procesului fiului său (Gh. Brătescu...; ibidem).
Nimic mai puţin adevărat decât aceste autoincriminări, căci din text rezultă că despre cea dintâi victimă nici măcar nu se ştie dacă a murit şi de ce, despre a doua nu se poate şti mai mult decât că şi-a luat viaţa, iar accidentul mortal al tatălui survenea orişicum; nu oricine moare datorită atacurilor de cord, ci numai cei bolnavi. Totuşi, să nu uităm că Lucreţiu Pătrăşcanu a fost executat în urma declaraţiilor incriminante ale lui Belu Zilber. Întrebarea este: dacă aceste declaraţii n-ar fi existat, Pătrăşcanu n-ar mai fi fost împuşcat? Pe deasupra, este util să ne reamintim că Belu Zilber a fost dat afară din partid şi anchetat ca un avertisment dat lui Lucreţiu Pătrăşcanu, va să zică Zilber a fost victima celuilalt şi nu invers. Firele poveştii lor sunt atât de încâlcite încât nimeni nu va putea vreodată să le mai descurce.
Dacă despre înfăţişarea fizică a lui Andrei Şerbulescu în temniţă ştim prea puţin (toate chipurile şi toate trupurile tind să se aplatizeze, apoi să se scobească, să se învineţească, să-şi lărgească gaura gurii prin căderea dinţilor, să dobândească zbârcituri chiar şi pe creştetul ras), şi anume: Foarte mic de talie. Cu trăsături pronunţat evreieşti. Nu mai avea nici un dinte în gură (Ion Ioanid, ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE; volumul III (1956-1959); Bucureşti; Editura Albatros; 1992; p.138.) sau: gnom respingător, cu gura ştirbă şi strâmbă şi cu figura

schimonosită de ticuri nervoase (p.153), uluitorul memorialist Ion Ioanid consemnează date deosebit de limpezi cu privire la purtarea lui în celulă, pentru a putea să recompunem portretul său moral. (M-am lăsat furat de clişeul verbal: portretul lui Belu Zilber nu va fi niciodată recompus de careva, după cum nici cât a trăit nu a existat nimeni să fie în stare să i-l creioneze conform cu realitatea şi adevărul: avea trăsături psihice atât de contradictorii încât zăpăcea orice observator, până la potopirea durerilor de cap şi pierderea şirului cugetării.)
Portretul denumit se deduce şi din explicarea planului anchetatorilor pentru înlăturarea lui Pătrăşcanu: au vrut ca înşişi anchetaţii să fie autorii piesei, inventându-şi chiar ei complotul împotriva statului, pe care, pasămite, l-ar fi pus la cale şi distribuindu-şi singuri rolurile în aşa fel, încât la proces să rezulte condamnările dorite de Securitate şi mai ales sentinţa capitală pentru Lucreţiu Pătrăşcanu
Pentru orice minte normală, un asemenea plan monstruos nu părea realizabil, nefiind de conceput că s-ar putea găsi omul, care să se preteze la un astfel de joc. Şi, totuşi, s-a găsit! Şi, astfel, s-ar putea spune că Securitatea n-a avut nici un amestec în falsificarea adevărului în cazul lui Pătrăşcanu, deoarece adevăratul realizator al scenariului, după care s-a jucat piesa în faţa tribunalului, a fost Herbert (Belu) Silber (p.143). O variantă a acestui joc se va reedita cu prilejul procesului reeducatorilor, despre care cititorul a aflat din primul volum al acestei ISTORII A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE: MEMORIALISTICA REEDUCĂRILOR; şi ei şi-au asumat cele mai odioase crime - săvârşite de fapt de ei cu adevărat -, acceptând să nu pomenească rolul călăuzitor al Securităţii în desfăşurarea orgiilor suferinţei, ci atribuind rolul de promotor al lor conducerii Mişcării în care erau înregimentaţi, aflată la mii de kilometri distanţă, şi denumindu-şi torturile săvârşite împotriva camarazilor proprii: acte de spionaj, după cum de spionaj au fost acuzaţi, printre altele, şi cei din lotul Pătrăşcanu.
Vom urmări, pe scurt, dar pas cu pas, evoluţia ideii 'ficţiunii' criminale, în mintea împricinatului, aşa cum şi-a mărturisit-o el în faţa unora dintre colegii de lot, pe care îi vedea pentru întâia oară, după ani mulţi de claustrare a tuturora, de câte unul singur, şi în auzul aceluiaşi Ion Ioanid, întâmplător aflat la un loc cu ei.
Ca vechi comunist de încredere, Belu Silber a fost informat că interesele superioare ale partidului cer suprimarea lui Lucreţiu Pătrăşcanu, a cărui prezenţă în guvern pune în pericol cauza "socialismului" în România. S-a făcut apel la loialitatea lui faţă de partid, cerându-i-se să colaboreze cu ancheta şi să contribuie la realizarea acestui scop, sugerându-i-se să găsească soluţia potrivită. Prin sacrificiul pe care îl va face, expunându-se el însuşi unei condamnări (implicarea lui fiind absolut necesară pentru a demonstra vinovăţia lui Pătrăşcanu), Silber îşi va dovedi încă o dată fidelitatea cu care înţelege să servească interesele partidului. Dacă la început, Silber a respins propunerea, de îndată ce s-a văzut confruntat alternativ, când cu brutalitatea primelor lovituri ale bătăuşilor Securităţii, când cu amabilitatea anchetatorilor, care i-au dat de înţeles că, refuzând să colaboreze, nu numai că nu-i va salva viaţa lui Pătrăşcanu, dar va risca să şi-o piardă chiar şi pe a lui, Belu a capitulat şi a acceptat. El însuşi povestea că, deşi nu se simţea în stare să suporte durerea fizică, nu

acesta fusese primul motiv care îl determinase să cedeze. O făcuse din motive cât se poate de raţionale: înţelesese că hotărârea partidului era de nezdruncinat şi că nimic nu mai putea schimba soarta lui Lucreţiu Pătrăşcanu (op.cit., p.143-4). Cum cunoştea ca pe de rost procesele ce măcinaseră intestin partidul bolşevic şi partidele din ţările satelit, deoarece ele îi clătinaseră total încrederea în comunism şi comunişti, pentru ca ulterior să i-o recompună iarăşi, după cum s-a văzut, şi pricepând că un proces întocmai aidoma se pregătea, nimic nu era mai simplu pentru el decât să aplice o copie făcută cu calc, a aceluiaşi scenariu, şi prietenilor săi. Ca atare nu-i mai rămăsese altceva de făcut decât să încerce să-şi salveze propria-i viaţă, făcând ceea ce-i cereau anchetatorii. Belu Silber declara sus şi tare că nu avea nimic să-şi reproşeze în privinţa mărturisirilor false pe care le făcuse în anchetă şi la proces, datorită cărora Pătrăşcanu fusese trimis în faţa plutonului de execuţie, deoarece soarta lui fusese oricum pecetluită, cu sau fără aceste declaraţii. Era o chestiune de calcul obiectiv, o chestiune de economie, cum spunea el. Salvase singurul lucru ce mai putea fi salvat: propria lui viaţă! Acelaşi "calcul lucid" îl făcea să nu se simtă răspunzător nici pentru torturile, dezlănţuite de aceleaşi declaraţii ale lui, asupra celorlalţi membri ai lotului, pentru a-i face să le confirme. Dacă n-ar fi fost el, ar fi fost un altul, care ar fi făcut aceleaşi declaraţii, iar, dacă nu s-ar fi găsit nici unul dintre ei care să le facă, Securitatea ar fi uzat de martori mincinoşi din propriile ei rânduri şi tot şi-ar fi atins scopul. Pătrăşcanu ar fi fost executat iar torturarea celorlalţi tot n-ar fi fost evitată! Aşa cel puţin scăpase el! (p.144)

Se înţelege că revolta martorilor în faţa cinismului cu care-şi debita apărarea fu aproape fără zăgaz. Reproşurilor le urmau insultele, insultelor ameninţările, tonul se înăsprea, iritarea devenea tot mai acută. N-am realizat gradul de violenţă pe care l-a atins discuţia, mărturiseşte Ion Ioanid, decât în momentul în care Ionel Stârcea, cu care naratorul dormea în acelaşi pat din vârful celor trei dispuse unul peste altul, printr-o mişcare bruscă, sgâlţâind întreaga coloană de trei paturi s-a azvârlit de sus asupra lui Belu Silber. Într-un gest reflex, am întins braţele şi l-am apucat de picioare, oprindu-i elanul. Din fericire mi-a sărit în ajutor şi Pavel Constantin. De unul singur, n-aş fi avut puterea să-l ţin. Cu siguranţă că l-aş fi scăpat din mâini şi s-ar fi putut întâmpla o nenorocire, dacă ar fi căzut în cap de la aşa de mare înălţime. Chiar aşa, atârnat cu capul în jos şi ţinut de picioare, abia am reuşit amândoi să-l ţinem şi să-l ridicăm apoi din nou în pat. (...) Belu Silber, palid la faţă, se retrăsese speriat într-un colţ, aşteptând îndepărtarea pericolului (p.145-146).

Din următoarele, se poate inventaria puţin complicata, dar acerba, credinţă a comunistului ce rămăsese autorul MONARHIEI DE DREPT DIALECTIC, deşi atât de victimizat de ideologia sa însăşi.

În cursul nesfârşitelor ore petrecute în discuţiile cu Silber, curiozitatea împingându-mă să-i pun mereu şi mereu noi întrebări, în încercarea de a-i înţelege felul de a gândi, nu pot să spun că am ajuns să-mi lămuresc nedumeririle. Nu-mi puteam explica contradicţia flagrantă dintre Silber, omul civilizat, inteligent, cultivat, sensibil şi chiar sentimental, şi celălalt Silber, comunistul şi adeptul convins al celor mai radicale metode de luptă ale partidului, pentru cucerirea puterii şi impunerea sistemului,

metode cărora, el însuşi, le căzuse victimă. Pe de-o parte dispreţuia forţa brută. Nesuportând el însuşi durerea fizică, nu suporta nici ideea de a i-o pricinui altuia. Pe de altă parte, era total de acord cu necesitatea aplicării procedeelor de represiune staliniste pentru triumful cauzei comuniste. Astfel, aproba întru totul lichidările în masă ale culacilor, ordonate de Stalin, deoarece ţărănimea era unul din principalele obstacole în calea înfăptuirii comunismului, obstacol care trebuia înlăturat cu orice preţ. Comunismul era o nouă metodă de gândire, care, spunea el, nu se poate impune atâta vreme cât dăinuie mentalitatea burgheză. Cineva care s-a născut şi a crescut în mentalitatea burgheză nu-şi poate însuşi modul de gândire comunist şi, deci, va fi un inadaptabil sub un astfel de regim. Or, pentru a rupe continuitatea acestei mentalităţi şi a face loc noilor generaţii cu educaţie comunistă, trebuie mai întâi să dispară generaţiile crescute în spirit burghez. Acei care nu-şi vor manifesta în niciun fel opoziţia faţă de regim şi vor accepta cu pasivitate condiţiile de existenţă ce le vor fi oferite, vor putea să supravieţuiască până la dispariţia lor naturală pe calea procesului biologic firesc. Cei care se vor împotrivi, cu vorba sau cu fapta, dovedindu-se duşmani activi şi, deci periculoşi, vor fi făcuţi să dispară din mijlocul societăţii şi vor fi ori suprimaţi, ori îşi vor sfârşi zilele în închisori şi lagăre de muncă. Întrebându-l, dacă, pentru a-şi vedea realizat idealul fericirii comuniste, ideal cel puţin ipotetic, dacă nu utopic, considera normal să fie plătit un preţ atât de ridicat în suferinţe şi vieţi omeneşti, Silber îmi răspundea că întrebarea mea nu-şi avea rostul. Era o întrebare pur retorică, spunea el, deoarece, indiferent de părerea noastră, răspunsul nu putea influenţa cu nimic cursul inexorabil al istoriei, care îndreaptă evoluţia omenirii către societatea viitorului, care va fi societatea comunistă. Când şi ultimii din vechile generaţii, care între timp au înţeles că preţul supravieţuirii era tăcerea, vor fi pierit fără să mai fi transmis descendenţilor nimic din educaţia şi amintirile vremurilor trecute, tinerii, astfel, dezmoşteniţi, care îi vor înlocui, nu vor mai suferi nici o influenţă nocivă şi vor cunoaşte numai viaţa în societatea comunistă (p.146-147). Sinistră teorie a diriguirii societăţii umane! Îmi aminteşte, cu un gust cumplit de amar, de asistenta de marxism (care, pe timpul evenimentelor din Ungaria, urla vehement că toţi studenţii meritam puşi la zid şi împuşcaţi, fără să ne aducă vreo motivare în numele căreia să fi plecat capetele, obedienţi, în aşteptarea glonţului frigidităţii sale. Îmi aminteşte de dispariţia a milioane de români de toate vârstele, în beciurile comunismului, fiindcă nu se obişnuiau să rămână pasivi până la dispariţia lor naturală pe calea procesului biologic firesc, pasivi în faţa crimei şi a minciunii, a urii de om, a distrugerii naţiei şi patriei, a vânzării României numai de dragul puterii personale. Fanatismul, specific oricărui extremism - pe cel de stânga l-am experimentat dureros - nu este vindecabil nici măcar când e aplicat asupra propriei fiinţe, ne-o dovedeşte Belu Zilber, căzut sub securea pedagogiei marxiste pe care o propovăduia. Fanatismul reprezintă o boală psihică, pentru moment incurabilă.

Dar, cu toate cele constatate mai sus, Belu Zilber vedea în comunismul sovietic buruiana barbariei ruseşti cotropind tot ce socotea bun în practica filosofiei marxiste şi avea certitudinea că Occidentul de stânga va impune adevăratul comunism omenirii!

Pentru a-i înţelege mai clar metoda de cugetare şi de convingere vom recurge la istorisirea următorului incident: Într-una din zile, când îmi făcuse iar apologia metodelor lui Stalin de guvernare, justificând necesitatea masacrelor şi a deportărilor în masă, ca singur mijloc de înlocuire a societăţii anacronice burgheze cu una nouă, receptivă numai la ideile marxism-leninismului, în care se va dezvolta omul viitorului, cu altă mentalitate şi alt fel de a gândi, iar eu îmi exprimasem convingerea că astfel de crime nu vor rămâne nepedepsite şi că visul realizării unei asemenea societăţi nu se va împlini, Silber m-a întrebat:
- Spune-mi sincer: admiţând prin absurd că situaţia politică s-ar răsturna cu 180° şi ai avea puteri depline în ţară, ce ai face cu un om ca mine? Ai ajuns să mă cunoşti destul de bine, de când stăm împreună; am văzut că îţi face plăcere să mă asculţi şi că mă priveşti chiar cu o vădită simpatie. Deşi nu eşti de acord cu ele, părerile mele te interesează şi ştii acum cum gândesc. Ce ai face, deci, cu mine, dacă ai avea puterea în mână?
Mai în glumă, mai în serios, i-am răspuns spontan:
- Cu toată simpatia pe care ţi-o port, te consider un pericol public şi te-aş suprima!
Silber a fost încântat de răspuns şi m-a bătut entuziasmat pe umăr, spunându-mi că din punctul meu de vedere aş avea perfectă dreptate să-l suprim, pentru că numai intransigenţa şi procedeele radicale garantează reuşita în lupta pentru impunerea unei cauze. Cu adversarul politic, chiar dacă îl respecţi şi îl admiri ca om, trebuie să fii necruţător până la capăt, dacă vrei să-ţi asiguri succesul, afirma Silber (p.151-2). Quod erat demonstrandum! Belu Zilber l-a determinat pe Ion Ioanid să jure ca el. Fascinaţia fanatismului s-a impus ascultătorului ca o boală contagioasă psihică. Iar Belu Zilber ştia prea bine că logica dusă la extrem renunţă la sentimente, dezumanizează, triumfând numai calculul îngheţat. Acelaşi 'calcul' în numele căruia l-a predat plutonului de execuţie pe amicul său Pătrăşcanu, pentru a-şi asigura încrederea partidului, l-a sortit morţii pentru că, oricum, ascultă-mă pe mine, care l-am cunoscut bine: era un prost! (p.151)
În anul 1969, Herbert Zilber a început să-şi pună pe hârtie memoriile din detenţie, închipuindu-şi chiar că, în socialismul 'reintegrat în matca lui', aşa cum îl visase el, adevărul asupra monstruosului proces înscenat de foştii conducători ai partidului comunist român tovarăşului lor de luptă din ilegalitate Lucreţiu Pătrăşcanu putea ajunge la toţi membrii acestui partid, prin mijlocirea tiparului. Luase în serios afirmaţiile demascatoare ale lui Ceauşescu, în temeiul cărora, dealtfel, Belu Zilber fusese recunoscut o victimă inocentă. Drept care, se şi grăbi să încunoştinţeze o editură asupra întreprinderii sale memorialistice. Avea obiceiul, cu o naivitate de neînţeles, să citească unor prieteni fragmente din scriere. Rezultatul fu că, peste un an, pe 14 mai 1970, patru inşi, rămaşi necunoscuţi, prădară apartamentul său, în lipsa lui, imobilizându-i servitoarea. Îşi însuşiră puţinii bani aflaţi prin sertare şi, ceea ce constituia scopul irumperii lor în locuinţă, înşfăcară topul de hârtie acoperită cu mărturiile despre temniţă, cât fuseseră consemnate, în trei copii dactilo, va să zică având grijă să nu rămână în urma lor nici un document folositor, eventual, acuzării publice dezvăluitoare.

Belu Zilber îşi depăşise demult frica de autorităţi. Reluă scrierea; numai că o făcea cam descurajat, cu silă şi mai ales descumpănit de lecturile din Arthur Koestler: i se părea că britanicul spusese esenţialul despre închisoarea politicilor. Nu izbuti să reconstituie integral manuscrisul originar. În 1978, îi lăsă doctorului G. Brătescu, prietenul său, nişte dispoziţii testamentare, printre care şi grija pentru soarta acestor însemnări. În februarie 1978, acest apropiat îl vizită la spitalul Elias, unde se internase Zilber. Acolo l-am văzut pentru ultima oară. Era de nerecunoscut, nu atât fiindcă slăbise peste măsură: muşchii feţei i se contractaseră, iar privirea îi era rătăcită. Nu şi-a îndreptat ochii spre mine şi nu mi-a răspuns la nici o întrebare. Gemea, iar în răstimpuri scâncea.
Când, deodată, a rostit distinct, întorcându-se spre perete: "Niciodată n-o să le mai spun ce-o[r] să-mi ceară". Doar atât. Apoi a continuat să geamă. Declaraţia aceasta, fără legătură cu împrejurarea în care ne găseam, m-a uimit şi m-a speriat. Mi-am dat seama că muribundul mă făcuse martor al obsesiilor sale celor mai tainice. De-a lungul convorbirilor noastre atât de frecvente din ultimii ani, nu-mi mărturisise vreodată, măcar aluziv, că suferă din pricina slăbiciunii pe care o manifestase în timpul instruirii şi judecării procesului Pătrăşcanu. Dar mi-a fost dat ca ultimile cuvinte pe care le-am auzit din gura lui să fie acest neaşteptat şi cutremurător lamento.
Mi s-a spus apoi că, spre seară, a început să ţipe. Ţipetele s-au potolit abia în zori, dar definitiv (p.16-17).
Cancer. Cenuşa i-au risipit-o editorul şi al treilea prieten al lor: Ricu (Henry) Wald, în Cişmigiu, în spatele statuii lui Gh. Panu, unde obişnuiau să se adune la sfat, să-l ştie în preajmă dacă avea să se mai reunească perechea celor vii pe acolo şi pe viitor.
Este cutremurătoare ultima constatare a lui G. Brătescu: Memoriile lui Belu Zilber sunt şi ele, în felul lor, un ţipăt, ultimul său ţipăt, de groază şi, nu mai puţin, de ruşine, pentru că dovedesc că în conjuncturi speciale, impuse de tiranie, pentru a-şi păstra cumsecădenia, oamenii trebuie să dea dovadă de eroism (p.17).
Volumul Monarhia de drept dialectic îngăduie aruncarea unei priviri şi asupra evoluţiei autorului dincolo de încheierea temniţelor sale. Este meritul editorului G. Brătescu; domnia sa, în Anexe, printre altele, publică: Memoriu către N. Ceauşescu, secretar general al C.C. al P.C.R. (1966) şi Scrisoare-memoriu către V. Patilineţ, secretar al C.C. al P.C.R. (1968). Or, curiosul va descoperi în aceste texte un Belu Zilber de un curaj nebun. Poate că, dacă prezentarea de faţă va cădea în mâinile unui cititor vieţuind până şi cu doar cincizeci de ani mai târziu - să nu-i pomenim pe aceia născuţi peste un veac -, afirmaţia aceasta, coroborată cu cele două scrieri, ar părea exagerată. Îl rugăm să ţină seama în judecata sa de următorii factori:
- În ambele adresări, solicitantul apela la forul de vârf al partidului comunist, ceea ce înseamnă forul de vârf al puterii ce înlăturase omenia, dreptatea şi adevărul dintre criteriile de conducere şi convieţuire socială, forul de vârf al unei puteri criminale - conştientă de această caracteristică, deoarece la baza ideologiei ei stătea ura de om ('de clasă'). Nu reiese de nicăieri din scrierea sa că Belu Zilber mai putea fi înşelat

asupra comportamentului social al comuniştilor şi asupra destinului ce-l aveau rezervat de-a gata pentru semenii lor. Deci, răbdând mai toate câte le putea răbda, cel căzut sub tăişul securii lor, desemnată a croi soarta concetăţenilor puşi la zid, pierduse orice iluzie asupra unui viitor care să mai implice aderarea celor aflaţi sub teroare. Cu alte cuvinte, ştia că se putea aştepta la reeditarea chinurilor suferite timp de şaisprezece ani şi ceva; ba şi al unora mai mari - experienţa sa de detenţie punându-l în contact cu şi mai deplorabili suferitori decât el, ce-şi datorau nenorocirile Securităţii.
- Cunoaşterea comunismului nu numai din practicarea lui pe spinarea sa, ci mai dinainte, din literatura privitoare la felul în care bolşevicii îşi tratau tovarăşii de luptă, când aceştia deveneau indezirabili, îl ajuta să nu cadă pradă iluziei (ceea ce s-a petrecut cu mulţi români) că s-ar fi schimbat ceva din mentalitatea dictaturii, odată cu moartea criminalului Gh. Gheorghiu-Dej şi înlocuirea lui cu un altul care, pasă-mi-te, dezvăluia public ororile săvârşite de precedentul cât timp trăise acela (o parte dintre ele). Voi adăuga că nimeni nu punea, cu acel prilej al 'clipei adevărului', problema încălcării drepturilor nemembrilor de partid ce constituiau covârşitoarea majoritate a populaţiei României (în rândurile cărora decăzuse şi autorul acestor două memorii). Discuţia publică stârnită de Ceauşescu scotea la iveală doar câteva dintre uciderile de membri de partid săvârşite din porunca lui Dej şi păstra o tăcere vinovată cu privire la imensul număr de 'duşmani de clasă' ucişi sau vlăguiţi până la limita vieţii (astfel încât să moară deîndată ce erau eliberaţi). Va să zică, Andrei Şerbulescu era înarmat cu ştiinţa a ce se putea aştepta de la înfruntarea conducerii de partid.
- Rejudecarea lotului în care fusese zvârlit i-a adus imensa surpriză de a afla că aceia care-l chinuiseră până făcuseră din el unealta setei lor mârşave de răzbunare îi reproşau acum că nu avusese tăria să-i denunţe, cu prilejul celui dintâi proces, să-i denunţe pe ei lor înşile, prefăcându-se a nu şti că justiţia era sluga oarbă a partidului şi Securităţii!!! Era limpede că de la o atare dreptate nu puteai aştepta decât nedreptăţi şi mai mari.
- Viaţa îl învăţase că nu exista nici un om, nici măcar unul, care să-i stea sprijin, care să-l apere, care să-l deplângă, să-l înţeleagă, între toţi aceia ce-i ţineau în mâinile necruţătoare hăţurile sorţii.
Şi totuşi, a avut curajul de a-i înfrunta făţiş pe Ceauşescu, pe Patilineţ, întreaga conducere de partid - atacându-i direct şi fără drept de apel -, curaj pe care, dintre toţi foştii deţinuţi politici nu l-am regăsit manifestându-se decât la domnul ing. Ion Puiu, când şi-a propus, mai întâi prin "Scânteia" şi "România Liberă", contracandidatura la preşedinţia ţării împotriva lui Ceauşescu. Aceasta în timp ce sertarele C.C.-ului şi dulapurile Securităţii gemeau de scrisori denunţătoare a stării românilor, memorii acuzatoare a comuniştilor şi proteste anonime (sau rămase anonime deşi erau semnate), care, spre lauda a numeroşi români au constituit tezaurul de conştienţă şi curaj pe care s-a clădit încetul cu încetul pregătirea psihologică a Revoluţiei din Decembrie '89; asupra tuturora, din păcate, păstrându-se încă o muţenie încăpăţânată, cu atât mai vinovată astăzi.
Să ne apropiem de scrierile cu pricina.

În MEMORIUL CĂTRE N. CEAUŞESCU, SECRETARUL GENERAL AL C.C. AL P.C.R., autorul reia pe scurt povestea isprăvilor ce l-au condus la o condamnare la muncă silnică pe viaţă. Îi propune Secretarului General să-i pună la dispoziţie "întreg adevărul", deşi dimensiunile scrierii nu-l vor lăsa să aducă la cunoştinţa aceluia nici măcar esenţialul suferinţei inutile şi ce urma să fie recunoscută ca atare.
Căzut sub acuzaţia că ar fi fost spion al Siguranţei şi agent anglo-american, se trecu la excluderea sa din partid în luna mai a anului 1947, urmată de arestarea lui, din ordinul C.C.-ului, la 6 februarie 1948. Începând cu acea zi şi până în decembrie 1951 a fost anchetat din iniţiativa şi sub conducerea Partidului. Înşişi anchetatorii, până la încheierea cercetărilor şi cu atât mai mult după aceasta, i-au confirmat totala nevinovăţie penală. Fu asigurat asupra repunerii sale în libertate şi că partidul avea să cântărească oportunitatea înapoierii carnetului său de membru.
Ezitările C.C-ului durară până în septembrie 1952, când investigarea fu încredinţată altor anchetatori, mai eficienţi, care, cu obedienţă, se străduiră să-şi plătească preţuirea de care dăduse dovadă partidul în privinţa lor: ministrul Alexandru Drăghici, colonelul Şoltuţ, căpitanul Moraru şi căpitanul David. Drept consecinţă avu loc prima bătaie organizată, în noaptea de 17/18 sept. 1952, iar în noaptea de 24/25 sept.1952 bătaia la tălpi fu reluată în trei rânduri. Tov. col. Şoltuţ mi-a spus (reproduc textual): "Apărătorii d-voastră nu mai sunt. Partidul este acum în mâini tari. Trebuie să declari toate crimele făcute cu Pătrăşcanu şi alţii" (PRINCIPIUL BUMERANGULUI..., p.182.)
Ce să declare? Pătrăşcanu fusese un comunist disciplinat, care nu ieşise din cuvântul partidului şi al Moscovei; la fel şi el, Belu; cât despre ceilalţi, nimeni nu-i numea... De unde să ştie ce crime comiseseră sau "comisese" el însuşi? Îl imploră pe junele ofiţer politic care-l ţinea de păr, în subsolul Malmezonului, gata să i-l smulgă, în timp ce alţii îl loveau, să-l lămurească ce voiau de la el. - "Să declari toate crimele pe care le-ai făcut cu Lucreţiu Pătrăşcanu, Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Ion Gheorghe Maurer, Ştefan Voitec, Aurel Vijoli, Petre Năvodaru, Mihnea Gheorghiu, Ilie Zaharia, Carol Neuman şi alţii. Este ordinul Secretariatului. Îţi vom aresta familia şi te vom bate până declari. Înţelegi că este ordinul Secretariatului?!" (idem). Scurt pe doi!
Şi asta n-a fost tot... Listei i-au fost adăugaţi destui evrei, de către colonelul Şoltuţ: Emil Calmanovici, Jack Berman, Remus Kofler, Alexandru Ştefănescu, Luiza Năvodaru, Vera Călin, Petea Petrescu (Gancev) şi alţii. Era un prim val de epurare a intelectualilor din partid, dar şi un val antisemit neaşteptat de către mai mult decât numeroşii evrei ce aderaseră entuziast la comunism, luptând din tot sufletul să-l impună în România şi să se afle în fruntea deznaţionalizării noastre ...şi a bucatelor.
Anchetatorii nu vorbeau cu un ignorant. Membrii de partid asistaseră, muţi de surpriză, la procesele de la Moscova, Sofia, Budapesta, Praga şi Varşovia, la încheierea cărora căzuseră atâtea capete de comunişti de frunte... Iar Zilber pricepu pe dată că i se cerea să joace rolul spionului criminal! Cu picioarele umflate, am reflectat asupra alternativei care mi se punea în faţă şi am ajuns la concluzia că orice rezistenţă este inutilă:

trebuia să declar toate crimele "uzuale" în asemenea anchete, aşa cum le cunoşteam din lectura dărilor de seamă ale proceselor de la Moscova, Sofia, Budapesta şi Praga! Astfel mi-am adus aminte ce au declarat Kamenev şi Buharin, Zinoviev şi Racoski, Traicio Kostov, Rajk şi Slansky, apoi am scris un roman foileton similar - o sinteză a celor citite -, dar cu nume româneşti (p.182-183). Până aici treacă-meargă; dar ce va fi înţeles Ceauşescu, adresantul memoriului, din noţiunea "roman foileton", el care nimic alta decât broşurile de popularizare marxist-leninistă nu buchisise? 'Bine i-au făcut tovarăşii! Uite ce intelectual decăzut am crescut la sânul nostru...', trebuie să fi exclamat, cu dureri de cap provocate de limbajul 'dificultuos'.
Şi cel care şi-a ales pseudonimul Andrei Şerbulescu se puse pe 'creaţie'... Declară cu toată seriozitatea şi puterea de convingere că fusese agent de siguranţă, spion anglo-american, complotist, asasin şi trădător. N-am pregetat să declar că am vrut să răspândesc ciuma în cartierele muncitoreşti, că am organizat inflaţia şi am sabotat stabilizarea, că am cedat Banatul Iugoslaviei printr-un acord cu Moşa Pjade ş.a.m.d. Toate, bineînţeles, în complicitate cu Lucreţiu Pătrăşcanu, Aurel Vijoli, Ion Gheorghe Maurer, Ştefan Voitec şi toţi complicii sugeraţi de anchetatori. Ultimul complot l-am declarat la cererea imperativă a tovarăşului ministru Alexandru Drăghici, cerere pe care mi-a făcut-o chiar în cabinetul D-sale, în prezenţa tov. colonel Şoltuţ. Este vorba de un "complot" imaginat de Radu Buzeşti (condamnat în procesul Maniu), personagiu de care nici nu auzisem vreodată şi pe care l-am văzut pentru prima oară în viaţa mea la o aşa-zisă confruntare, în iulie 1953. Bineînţeles că acest Radu Buzeşti a declarat nu numai că mă cunoaşte, dar a debitat şi întreaga mea biografie, aşa cum o scrisesem eu! Menţionez în mod special acest "complot" fiindcă pe baza acestui roman criminal Pătrăşcanu a fost condamnat la moarte şi executat, iar eu şi alţii (G. Ionescu-Bălăceanu, Stârcea, Octavian Neamţu, Torosian etc.) am făcut mulţi ani de grea temniţă (p.183).
Declaraţiile sale n-au fost suficiente pentru o justiţie militară doritoare să întocmească dosare 'curate ca lacrima'. Spioni adevăraţi, agenţi ai Siguranţei trecuţi prin torturi şi mai cumplite pentru a colabora, chiar şi criminali, fu-ră aduşi din beciurile Securităţii sau din fundul puşcăriilor, ca martori falşi, să se întărească autoacuzările celor din lot cu 'betonul armat' al declaraţiilor clădite din fum. Pentru a evita glonţul, am învăţat în prealabil pe de rost toate elucubraţiile pe care eu, ceilalţi inculpaţi şi martorii falşi am fost obligaţi să le scriem în cursul aşa-zisei anchete din 1952-1954. Apoi le-am debitat timp de cinci ore în faţa Tribunalului Suprem al Forţelor Armate, instanţa supremă a Justiţiei populare (p.183-184).
Ca urmare 'legală' fu aruncat în Aiud, unde nu cunoscu, timp de nouă ani, decât regimul de izolare, somn pe duşumea şi pedeapsă pentru cea mai mică abatere de la un regulament care nu mi s-a citit niciodată.
În lanţuri, fu readus în două rânduri la Bucureşti, pentru suplimente de anchetă. Acelaşi căpitan Moraru i-a cerut să retracteze declaraţia pe care tot el i-o impusese în 1953, privitoare la recrutarea lui Petre şi a Luizei Năvodaru în serviciul spionajului american.

Culmea, atunci când se lucra la eliberarea tuturor deţinuţilor politici din temniţele româneşti, sub presiunea Occidentului, în cursul lunii iunie 1963, i se propuse graţierea imediată, ca şi când ea n-ar fi fost în pregătire oricum (pentru toţi deţinuţii politici), dacă accepta să confirme declaraţiile mincinoase de la procesul faimos, ceea ce condamnatul la muncă silnică pe viaţă refuză să facă.
Belu Zilber profită a fi ajuns la această etapă, pentru a-i da o sugestie lui Nicolae Ceauşescu: refuzul acceptării avea rolul de a sublinia prin protestul meu că asemenea procese nu trebuie să mai aibă niciodată loc într-o România socialistă. Mai mult, am rugat pe anchetatori să ceară darea mea în judecată pentru calomnie, urmând ca în faţa justiţiei civile să fac dovada absolută că absolut toate declaraţiile mele de la proces sunt în întregime inventate. Lecţia o merita Secretarul General, deoarece nimic nu se schimbase - decât că fusese dator Dej să ţină seama de împrejurările internaţionale ce nu mai permiteau crima politică: Nu mi s-a acordat această favoare, însă am fost pus din nou în lanţuri şi retrimis la Aiud, unde am fost supus la regim zilnic de 65 de grame pâine, 350 g mămăligă, apă călduţă dimineaţa, apă caldă la prânz, apă caldă seara, zeci de zile de izolator, practic fără căldură şi fără asistenţă medicală (p.184-185), aceasta până în iulie 1964, când graţierea generală îi slobozi şi pe ultimii rămaşi prin închisori. Între timp câştigase moartea întregii familii şi nădejdea că măcar acum urma să i se facă dreptate.
Nu-mi închipui că şi astăzi constituie o culpă faptul că, în 1950, am declarat în cursul anchetei serioase iniţiate de Partid, linguşeşte el modificările de optică survenite în rândurile comuniştilor, că nu doream în România socialistă climatul politic şi spiritual creat de Stalin în Uniunea Sovietică, că nu eram de acord cu modul cum s-a executat Armistiţiul, că alianţa cu Uniunea Sovietică nu trebuia să împiedice relaţii bune cu statele capitaliste şi că prezenţa Anei Pauker, a lui Vasile Luca şi Chişinevschi în fruntea Partidului constituia o greşeală. Dacă acum 15 ani asemenea păreri puteau constitui pentru unii o crimă demnă de glonţ, astăzi sunt banalităţi unanim acceptate (p.185).
Pentru ce se preface Herbert Zilber? Pentru că bănuieşte faptul că partidul nu cunoştea adevărul asupra sa şi îl punea în temă, în persoana Secretarului General, cu ajutorul memoriului acesta? Nici vorbă! Pentru că n-avea din ce trăi! Încerca astfel să arate că împărtăşea credinţele noului val de comunişti, deci merita şi el o pâine, alături de ei; asta nu vrea să spună că pretindea vrun post sau vreo mărire, nu! Dorea efectiv o mărire umanitară a venitului (astăzi nu mă bucur decât de dreptul de a trăi din ajutorul de 300 lei lunar acordaţi de Prevederile Sociale; p.185-186); când careva îi aprecia pregătirea şi voia să-l angajeze în servici, până la urmă nu ieşea nimic din planul acesta.
Adevărata sa temeritate apare către finalul memoriului:
Aş putea să mă prevalez de faptul că sunt evreu şi să cer dreptul de a emigra pentru a obţine o pensie (am 65 de ani) într-o ţară pentru care n-am luptat şi nu mi-am riscat viaţa, fiindcă România socialistă pentru care am luptat şi mi-am riscat viaţa refuză să-mi facă dreptate, după ce m-a întemniţat 17 ani, deşi se ştia că sunt nevinovat. Mare bucurie îi va fi făcut lui Ceauşescu, folosind aluzia la posibilitatea de a denunţa în străinătate cele ce se petreceau între graniţele noastre boite! Rog

cititorul să fie atent, în cele ce urmează, la optica unui comunist asupra comuniştilor, ca proiectaţi pe fundalul oamenilor obişnuiţi - adică nemembri de partid. Nu vreau să mă prevalez de acest drept fiindcă, în pofida cumplitei mele soarte, am rămas comunist şi nu pot renunţa la gândul că şi a face dreptate unui comunist într-o ţară socialistă înseamnă a construi socialismul (dar nu e vorba decât despre 'a se face dreptate unui comunist', nu şi celorlalţi cetăţeni!). Nu pot admite că zeci de milioane de oameni au murit pentru o societate în care un comunist nu-şi poate găsi dreptatea (e limpede: ei n-au murit pentru o societate echitabilă pentru toţi, ci pentru una apar- ţinând comuniştilor în exclusivitate!) Nu mă pot duce într-o ţară străină să spun că 45 de ani am crezut în dreptatea socialistă şi am plecat fiindcă nu există. Este adevărat că nu există şi nu poate exista; numai în minţile necugetaţilor există mai multe dreptăţi; numai comuniştii găseau un echivalent comunist şi fals pentru tot ce este general uman.
Acest memoriu a fost expediat la 6 septembrie 1966.
Pentru a-l înţelege mai bine pe autor, voi recurge la o formulare ingenioasă a lui însuşi, inventată pentru pictarea stării sale sufleteşti în epocă: Mi s-a cerut să exprim regrete pentru faptul că la procesul din 1954 nu am retractat declaraţiile date în cursul înscenării procesului şi să nu pretind reparaţiile băneşti prevăzute de Codul Procedurii Penale pentru cei 17 ani de temniţă. Am refuzat şi una şi alta. Nu înţelegeam să mă aşez în fundul iadului, ca pe spinarea mea să se ridice la lumină fostul ministru de Interne Alexandru Drăghici, viu, şi statuia lui Gheorghiu-Dej, mort (p.30).
Cum stăteau lucrurile cu orice rezolvare umană, atunci când se solicita revizuirea unei atitudini a partidului sau statale, se tergiversă neiertat de mult să se ia o hotărâre cu privire la procesul Pătrăşcanu. În urma cercetărilor întreprinse de o comisie compusă din: Gh. Stoica, membru supleant al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., Vasile Patilineţ, secretar al C.C. al P.C.R., Nicolae Guină şi Ion Popescu-Puţuri, membri ai C.C. ai P.C.R., s-a trecut la luarea unor măsuri în vederea remedierilor abuzurilor suferite de grupul Pătrăşcanu. Cât de eficiente au fost acestea înţelegem din 'delicioasa' scrisoare-memoriu, pe care i-a adresat-o acelaşi Herbert Zilber lui V. Patilineţ şi pe care o reluăm în întregime, ca o probă de cum ştia autorul să mânuiască ironia, transformând-o într-o adevărată artă, tăişului căreia nu-i scapă nici adresantul, nici partidul, nici conducerea lui, nici comunismul din toată lumea:
Stimate tovarăşe Patilineţ,
Mă simt dator să precizez în scris poziţia mea faţă de problemele discutate în ziua de 14 august 1968. Sunt probleme de principiu, ceea ce nu este deloc neglijabil pentru un comunist.
După 28 mai, când Plenul Tribunalului Suprem a dat decizia prin care mă achita, v-am căutat de mai multe ori. Deoarece mi s-a răspuns ba că sunteţi pentru o vreme îndelungată în străinătate, ba în provincie, ba în concediu, am încercat să vorbesc cu tovarăşul Guină, care, însă, a refuzat să mă primească. Cum între timp aflasem că situaţia altor condamnaţi în procesul Pătrăşcanu fusese lămurită, am dedus că sunt din nou aruncat la lada cu gunoi. De aceea m-am adresat în scris tov. Ceauşescu. Neprimind nici un răspuns - fapt normal, dată fiind agenda supraîncărcată a acestuia

- m-am adresat justiţiei pentru a-mi reclama drepturile pe care Procedura Penală le dă oricui a fost condamnat printr-o eroare judiciară şi, cu atât mai mult, printr-un proces înscenat din ordinul şi sub directa îndrumare a Primului Secretar al P.M.R., a ministrului de Interne şi a unui Vice-preşedinte al Consiliului de Miniştri. Ce este valabil pentru erori judiciare, este cu atât mai valabil pentru orori judiciare. Dacă nu procedam astfel, pierdeam orice drept, fiindcă acţiunea în justiţie trebuia înregistrată în decurs de trei luni de la decizia Plenului Tribunalului Suprem, adică până la 28 august, şi nu ştiam câtă vreme va dura imposibilitatea de a fi primit eu, persona non grata, de Dvs. Nu mi se poate deci reproşa că am comis o nedelicateţă adresându-mă Justiţiei, înainte de a fi încercat să lămuresc lucrurile cu Dvs. şi cu toţi tovarăşii care au avut curajul să caute şi să spuie adevărul, împotriva superstiţiilor ideologice, a strigoilor, a prieteniilor actuale şi postume. Pornind de la zero moral, aţi început reabilitarea partidului în faţa propriilor lui membri şi a întregului popor, iar nouă, victimelor, ne-aţi făcut dreptate. După cum v-am declarat, este mai mult decât sperasem. Aţi binemeritat de la Patrie şi de la Socialism.
Rezoluţia Plenarei C.C. din aprilie 1968 şi Decizia nr. 15 din 28 mai 1968 a Plenului Tribunalului Suprem mi-au dat deplină satisfacţie morală. Dar asta nu ajunge. Deşi nu stă scris în nici un statut al vreunui partid comunist din lume că celor nedreptăţiţi, într-un fel sau altul, li se acordă, pe lângă reparaţii morale, şi reparaţii materiale, acestea s-au acordat întotdeauna, cu generozitate. Ultimul şi cel mai impresionant exemplu îl constituie Cehoslovacia, unde parlamentul a votat o lege pentru reparaţiile materiale datorate tuturor celor întemniţaţi pe nedrept. Se vor plăti miliarde de coroane, oricât de dureros ar fi faptul pentru bugetele Cehoslovaciei. Respectul de om este prima lege a oricărei ţări socialiste în care cuvintele au chiar sensul celor scrise în rezoluţii, ziare ori spuse în întruniri publice.
Chiar şi la noi, pe vremea lui Gheorghiu-Dej, tovarăşii Aurel Vijoli, Mihai Levente, George Ivaşcu şi întreg lotul de intelectuali maghiari din 1956 au obţinut satisfacţii morale, dar şi reparaţii materiale binemeritate.
Pe vremuri, demult, unii domnitori ai ţărilor româneşti răsplăteau nedreptatea cu dregătorii şi pungi de aur. În epoca modernă, toate codurile de procedură penală - şi ale noastre, bineînţeles - prevăd reparaţii materiale pentru erori judiciare. Vieţile luate prin înscenări sunt grozăvii pe care nici un legiuitor nu s-a mai gândit să le menţioneze separat. De aceea, slujitorii legii, magistraţi şi jurişti, au datoria să iniţieze pe cei cărora li s-a furat o parte din viaţă ce drepturi au. A nu o face ar însemna ascunderea legilor şi domnia arbitrarului. Cum există omisiunea de denunţ pentru crime, ar trebui să existe şi un delict, omisiunea de iniţiere pentru drepturi. Articolul 431 din Codul Procedurii Penale este categoric şi valabil pentru toată lumea, comunişti sau necomunişti. La aprecierea justiţiei rămâne doar cuantumul reparaţiilor. Desigur că viaţa unui om, mai cu seamă a unui om bătut la Malmezon şi întemniţat la Aiud, nu poate fi apreciată după cantitate şi calitate, ca ziua de muncă sau fasolea. În faţa morţii - şi anul de temniţă este un an trăit în împărăţia morţii - toţi suntem egali. Aşa cum scriam tovarăşului Ceauşescu, ar fi normal ca reparaţiile pentru viaţa luată, prin înscenări,

de către unii conducători de partid şi de stat să fie acordate cu mărinimie domnească sau cel puţin cu generozitatea cu care au fost şi sunt trataţi asasinii, odraslele lor, complicii lor declaraţi şi încă nedeclaraţi. Dacă înalte considerente de partid şi de stat fac imposibile asemenea reparaţii, justiţia noastră trebuie să-mi acorde cel puţin drepturile băneşti pe care le-au obţinut până astăzi zeci şi zeci de condamnaţi, victime ale erorilor judiciare. Va fi desigur penibil să mă tocmesc în faţa justiţiei asupra preţului a 6.000 de zile de viaţă furată din ordinul unor asasini ajunşi, prin jocul istoriei, în capul partidului şi statului, dar o voi face. Am certitudinea că, astăzi, nimeni nu mai are interesul şi nu va mai îndrăzni să manipuleze direct sau indirect justiţia. Codul Procedurii Penale este doar valabil şi pentru comunişti condamnaţi pe nedrept! Nici un magistrat român nu va mai cuteza să judece altfel decât îi dictează conştiinţa şi legea, indiferent de orgoliile lezate şi de suferinţele bugetare.
Nu cred că tovarăşul Ceauşescu, care nutreşte o atât de justificată mândrie pentru calităţile morale, trecute şi prezente, ale românilor, pentru spiritul lor de dreptate, generozitatea şi cumsecădenia lor, şi-ar însuşi punctul de vedere al tov-ului Stoica, care, din dorinţa probabil de a mă convinge cu orice preţ şi imediat, mi-a spus că "noi procedăm româneşte", atunci când era evident vorba de ştirbirea unor drepturi umane elementare, de dragul unor meschine economii bugetare. Această definire, pentru noi care cunoaştem mai multă istorie decât autorul, când relata asta, remarca lui Stoica sună foarte familiar şi pentru politica de după Revoluţia din '89, adică ne aminteşte de promisiunea-ameninţare cu care am fost trataţi, însoţită de un zâmbet strâmb, ambiguu şi neloial, a lui Ion Iliescu, privitoare la "democraţia ...mai originală" pe care o pregătea poporului nostru atât de încercat de comuniştii lui. Îl cunosc prea bine şi prea de mult pe Stoica ca să cred că expresia reflecta ce gândea cu adevărat.
Prea mi-aţi reproşat amarnic că la proces, fie şi cu riscul glontelui, nu am revenit asupra declaraţiilor din cursul anchetei, pentru ca astăzi, cu legea în mână, lege garantată în mod solemn de partid şi de stat, să mă sperii de supărarea unuia sau altuia, de riscul de a pierde procesul, sau de oprobriul celor cărora nu le-a fost milă să arunce miliarde şi mii de cadavre în noroaiele Dobrogei şi să dăruiască ruşilor pita ţăranilor români de dragul unor sinistre preamăriri şi decoraţii. Nu ei sunt aceia care au autoritatea morală să apere bănuţii poporului, împotriva mea! Dacă totuşi, prin miracol, aş pierde procesul, voi avea satisfacţia de a fi arătat semenilor mei nu numai că nimeni nu poate fi judecat decât pentru faptele sale, dar cine condamnă din ordin plăteşte pentru fărădelegile comise. Tot aşa, după cum, atunci când nimeni nu îndrăznea măcar să gândească că Gheorghiu-Dej ar putea fi un asasin, am avut curajul - este mândria vieţii mele - să-l arăt cu degetul, şi acum voi avea curajul să înfrunt orice încercare de a se denatura litera şi spiritul legilor noastre democratice. Nu-mi pasă dacă voi fi etichetat mic bur- ghez mercantil, agent sovietic recrutat în 1928 şi reactivat în 1944 sau nedemn de a fi membru de partid. Pe vremuri curgeau asupra mea epitetele de troţkist, buharinist, agent de siguranţă, agent anglo-american, duşman al Armistiţiului, calomniator al conducătorilor partidului. Este drept că

aceiaşi deţinători ai tuturor adevărurilor mi-au furat o treime din viaţă, însă am trăit şi marea fericire de a auzi din gura conducătorilor actuali ai partidului că toate au fost infamii şi nimeni nu mai are dreptul să ordone justiţiei.
Orice s-ar întâmpla de aici încolo, nu mai am nimic de pierdut decât lanţurile unei vieţi ratate din cauza celor ce şi-au asumat dreptul de a ucide din interes şi duşmănii personale, în numele celui mai nobil ideal al omenirii, socialismul, şi al celor care nu i-au ales să-i reprezinte. Este de datoria mea să fac ceva, ca cei care vor mai ordona sau executa fărădelegi să afle că totul se plăteşte, cu ştreangul sau cel puţin cu averea. La Nürnberg s-a stabilit, o dată pentru totdeauna, de întreaga omenire civilizată, că nimeni nu-şi poate justifica crimele prin ordine ierarhice. România a subscris la această hotărâre. La noi, Codul Procedurii Penale specifică că statul va plăti reparaţii pentru erorile judiciare şi apoi se va despăgubi din averile asasinilor. Cu atât mai moral este ca să plătească reparaţii pentru crimele comise din ordinul unor conducătoi de partid şi de stat şi să se despăgubească din averea celor vii şi moştenirea celor morţi. În timp ce eu trăiam în iad, ei au huzurit. Acum să plătească! Juridic şi moral sunt îndreptăţit să cer despăgubiri pentru bătăi, ultragii, maltratări, înfometare. Nu o fac. Cer numai salariul meu. Din atitudinea mea aţi dedus că rău aţi făcut atunci când, împotriva altor tovarăşi, aţi cerut să mi se redea carnetul de membru de partid. Eraţi indignat că cer bani şi nu carnetul roşu, aşa cum stă bine unui comunist, după ce a stat închis 17 ani, din ordinul conducătorilor de atunci ai Partidului. În timp ce flacăra, sper neveşnică, arde încă pe mormântul lui Gheorghiu-Dej şi Chişinevschi, după închipuirea Dvs. trebuia să mă prezint cucernic şi smerit la poarta partidului şi să cer carnetul. Niciodată, de când ne cunoaştem, nici în scris şi nici verbal n-am cerut calitatea de membru de partid. O am în cap şi în suflet şi fără carnet. O singură dată în viaţa mea am cerut această onoare şi mi s-a acordat. Apoi am fost aruncat afară, ca o cârpă murdară. Reabilitarea mea este un drept care mi s-a dat şi nu o favoare; carnetul de membru poate să-mi fie înapoiat sau nu. În nici un caz nu eu sunt acela care trebuie să-l cer încă o dată.
Vă mărturisesc că, în timpul discuţiei noastre, o secundă mi-a trecut prin minte ideea netrebnică că aş putea şi eu obţine carnetul roşu dacă aş renunţa la acţiunea în justiţie. Am privit o clipă în ochii Dvs. senini şi mi-a fost ruşine că o asemenea bănuială a putut trece prin capul meu, prea bătrân pentru a înţelege generaţia Dvs. Îmi cer scuze pentru infamia închipuită.
Nu mă pot împotrivi unei imagini ce îmi răsare printre amintirile din "epoca de aur a lui N. Ceauşescu", chemată în prezent de atâta poliloghie stupidă pentru o fărâmiţă de carton în numele căreia se lua zeciuială ca în sectele celelalte. Mă aflam în autobuzul 105, pe Calea Plevnei, când un glas baritonal şi hârâit urcă tot mai ţipător spre notele acute, atât cât le poate intona furia unui bărbat nu prea şcolit într-ale cântului, dar - în acele clipe - dedat unei demascatoare furii a adevărului.
- Priviţi la mine, oameni buni! Nu accept mizeria în care ne ţine Ceauşescu. M-am dus la partid şi le-am trântit carnetul pe masă, să înţeleagă că poporul muncitor nu mai este cu ei! Mi-au spus: - "Bine. O să

plângi mata, tovarăşu', fapta de acum." Şi m-au dat pe mâna Securităţii. M-au bătut zile şi nopţi întregi; pe urmă m-au asigurat că nu voi fi judecat, nici arestat, că nu meritam eu să asude pentru mine tovarăşii şi eu să huzuresc în închisoare. M-au întrebat dacă voiam să-mi înapoieze carnetul. Până să răspund eu albă sau neagră, mi-au zis: - "Şi dacă-l vrei, n-o să-l mai poţi apuca!..." Şi mi-au tăiat astea trei degete de la mâna dreaptă, să nu-mi mai pot hrăni copiii! Asta mi-au făcut comuniştii...
Am ridicat cu băgare de seamă ochii spre ceilalţi călători, să văd ce reacţie aveau. Niciunul nu s-ar fi bănuit că-l auzise pe cel revoltat, care continua, şi după atare pedeapsă diabolică, să acuze regimul, cu curajul disperatului. Apoi mi-am aruncat rapid căutăturile către degetele sale pe care ai fi crezut că voia să le arate tuturora: lipseau mijlociul, arătătorul şi cel mare. Îşi rotea laba mâinii pe sus, aproape de tavanul autobuzului; îşi întor- cea şi capul în toate părţile, solicitând privirile celorlalţi. Doar că nimeni nu-l auzise, nimeni nu-l zărea. Totul era zadarnic.
Sub comunişti, toate erau zadarnice.
În fine, vin acum la pensia de 1.700 lei pe lună pe care Consiliul de Stat mi-a acordat-o cu începere de la 1 iulie, spre satisfacţia Dvs. şi nemulţumirea mea. Dacă în loc să fi fost întemniţat fiindcă fusesem găsit potrivit pentru un rol de actor în piesa "Procesul lui Pătrăşcanu", aş fi fost liber, oricât de jos aş fi fost ţinut, nu se putea să nu ajung la un salariu apreciabil. N-aş fi ajuns desigur Vice-preşedinte al Consiliului de Miniştri, ca foştii mei colaboratori Gheorghe Rădulescu şi Roman Moldovan, dar este de neînchipuit să nu fi fost utilizat şi plătit din abundenţă, ca atâţia alţi specialişti reacţionari şi aproape totalitatea foştilor mei subalterni. Începând cu tovarăşii Maurer şi Bârlădeanu şi sfârşind cu Robert Marjolin (fost vice-preşedinte al Pieţei Comune) şi Virgil Madgearu, nimeni nu mi-a contestat calificarea profesională. Chiar şi în noiembrie 1965, când eram încă ciumat, tov. Bârlădeanu a dispus să se creeze pentru mine, la alegerea mea, un post de cercetător principal la Institutul de cercetări economice al Academiei, la Centrul de calcul sau la Institutul de fizică. Postul s-a creat, dar nu ştiu cine - probabil cineva obişnuit să tragă zăvoarele pe dinafară - a tras zăvorul şi n-am intrat.
Dacă directorul actual al Institutului pentru cercetarea conjuncturii economice din Ministerul Comerţului Exterior are un salariu de 3.750 lei lunar, este de închipuit că aş fi avut mai puţin? Este evident că şi pensia corespunzătoare ar fi fost cu mult peste suma acordată.
Nu numai atât, dar dacă în timpul detenţiei mele nu s-ar fi distrus, din înalt ordin, toate documentele privitoare la activitatea mea în câmpul muncii, în 1966, când pensiile se acordau cu actualizarea salariilor, Prevederile Sociale tot mi-ar fi dat o pensie superioară aceleia pe care o primesc.
Astfel, pensia de 1.700 lei apare clar ca o nouă pedeapsă pentru faptul că am fost victimă şi nu asasin. Asta n-ar fi nimic, dacă mi-ar fi suficientă. Sunt însă dator şi obligat peste cap faţă de oamenii de omenie care m-au ajutat în primii doi ani după eliberare, când nu câştigam nimic şi primeam numai pomana lunară de 300 lei acordată de Drăghici în 1964. Ce fac dacă nu mai pot munci? Astfel, la dreptul meu mutilat, se adaugă şi grija zilei de mâine.

N-am invidiat şi nu invidiez pe nimeni. Am crezut că ideile sunt onoarea omului şi le-am practicat. De aceea am devenit comunist. Ideile de justiţie şi de echitate fac parte din patrimoniul nostru, din patrimoniul meu. N-am putut suporta ca puţini să trăiască în bogăţie şi lux, iar mulţi în sărăcie şi mizerie. Am devenit comunist fiindcă cei puţini umileau şi jigneau pe cei mulţi. Apoi, o treime din viaţă am fost eu însumi chinuit, umilit şi jignit de slujitorii regimului pe care l-am dorit. Nu pot admite ca, acum, tot regimul pe care l-am dorit, după ce mi-a făcut dreptate să continue să mă umilească aruncându-mi fărâmituri din drepturile mele, în timp ce alţii, care nu s-au cheltuit poate mai mult ca mine pentru socialism, se bucură de plinătatea drepturilor lor şi ceva pe deasupra.
Vă mărturisesc că, ultima dată când am venit la Dvs., - pentru prima oară după 20 de ani -, am urcat prin intrarea C şi am mers pe aceleaşi culoare pe care eram dus în 1948, cu ochii bandajaţi cu ochelari de tablă şi cu mâinile la spate. Când am intrat la Dvs. în birou eram crispat, ca acum 20 de ani. Pe urmă m-am destins, ca după un puternic deconectant. Eram fericit că nu mai stau la o măsuţă, cu anchetatorul încruntat la birou, ci discutam de la tovarăş la tovarăş, spunând ce cred că e bine şi ce e rău. Sub impresia aceleiaşi discuţii şi aceleiaşi stări, vă scriu astăzi de la tovarăş la tovarăş.
Cu aceeaşi sinceră simpatie
[H. Z.] (p.196-203)
Poate că n-aş fi insistat atât de mult asupra acestui text de importanţă istorică, dacă el nu ar fi extrem de actual în ceea ce priveşte ajutorul pe care îl primesc în continuare foştii deţinuţi politici, împiedicaţi la vremea cuvenită - fie prin închisoare, fie prin urmările ei socio-politice, lungi de o viaţă - să-şi practice profesiunile sau meseria. Au rămas muritori de foame, după ce şi-au jertfit tinereţi şi bătrâneţi pentru alungarea dictaturii din ţară. Au rămas muritori de foame în timp ce securiştii ce au tras în populaţia adunată pe străzi în Decembrie 1989, să strige cu ingenuitate: "Jos comunismul!", şi aceia ce năvăleau în uniforme de minieri de operetă sau misterioase uniforme civile (de miliţieni), ce năvăleau în Piaţa Universităţii, schingiuiau şi omorau elevi, studenţi, muncitori şi intelectuali opozanţi criminalilor ce puseseră mâna pe putere, în timp ce ei, aceste brute, se împăunează în magazinele lor supraluxoase şi menesc României o inflaţie tot mai neîndurătoare sub ochiii guvernului şi ai Preşedintelui, de data aceasta votaţi de toţi oamenii cinstiţi din ţară. Da! Cele scrise de martorul acuzării Herbert Zilber, din pricina căruia a murit un om - pe puţin - rămân, totuşi, pagină de antologie în privinţa lipsei de recunoştinţă faţă de oricare ins care se declară iubitor de adevăr şi dreptate pe fostul mal nămolos al Dâmboviţei - momentan îngropată, să nu mai vadă cele ce se petrec în "Bucureştiul ei iubit", vorba cântecului de odinioară. Patilineţii zilei de astăzi se cuvine să-şi amintească faptul că istoria stă cu ochii aţintiţi asupra lor, iar judecata ei pedepseşte cu veacurile şi mileniile nechibzuinţele cu care tratează victimile comunismului rămase de căruţă. Vai celor condamnaţi de ea!..
Lucrării MONARHIA DE DREPT DIALECTIC de Andrei Şerbulescu, deşi incompletă, i se cuvine conferită o deosebită atenţie. Unul dintre motive este faptul că debordează de cugetări şi aforisme asupra condiţiei omului

sub puterea comunistă, revărsate din mintea cuiva care a participat direct la impunerea regimului în ţara noastră, pregătind-o în calitate de spion sovietic, ca pe urmă să cadă sub jugul urii foştilor săi tovarăşi, aşadar care a avut şansa de a judeca pe ambele feţe situaţiile şi întâmplările trăite de români sub stăpânirea bolşevică, colorate atât de candoarea credinciosului fanatic (să-i acordăm acest credit) în "viitorul de aur", cât şi de disperarea victimei reduse la animalitate de către fraţii întru propriul său crez, în sfârşit scrutate fără lentile măritoare şi deformante (în bine), cum ne-au obişnuit posesorii de carnete de partid. Vom examina împreună câteva dintre acestea, organizate, pentru mai marea limpezire, în ordine tematică alfabetică.

- A FI

A fi, a exista este o chestie de obişnuinţă (II, p.64).

- ABSURDUL

Absurdul dispare când nu se mai vede termenul de comparaţie (idem).

- ADEVĂRUL, AFABULAREA şi MINCIUNA

Reproducerea corectă a faptelor cere un mare efort din partea noastră (p.140).

Frica de verificare şi de sancţiune a obligat omul nu numai să înregistreze, dar să şi povestească corect. Educaţia a contat şi contează, dar într-o măsură mai mică (p.140).

Deîndată ce constrângerea încetează, afabularea copleşeşte (p.140).

Spre deosebire de afabulare, [minciuna] este conştientă şi presupune memorie. Trebuie să conţină toate relaţiile unui adevăr, să existe posibilitatea de a fi repetată la nesfârşit în acelaşi fel şi să se lege cu toate minciunile viitoare. (...) Efortul este încă şi mai mare decât acela necesar reproducerii exacte a faptelor, însă este răsplătit (p.140-141).

Prin minciună, omul poate deveni un adevărat dumnezeu, creator al unei lumi proprii. Dacă nu reuşeşte, sancţiunea societăţii nu întârzie (p.141).

Furtul efectuat de [...un stat care dispune de totalitatea mijloacelor de informare şi înregistrare] poate să devină justă expropiere, războiul pace şi minciuna adevăr (p.141).

Adevărul (...) de partid l-a descoperit Lenin. De atunci face lege: minciuna a devenit simplu adevăr. Nimeni nu mai are remuşcări, nimeni nu roşeşte, nimeni nu mai este sancţionat, orice propoziţie adevărată poate deveni calomnie (p.141).

Omul este singurul animal mincinos.Vorbind articulat şi având conştiinţa finalităţii, la început minte de nevoie, cu vremea din plăcere (II, p.19).

Nimeni nu poate trăi numai din minciuni (II, p.20).

Deşi toţi continuăm să minţim, roşim chiar şi când suntem singuri (idem).

Este necesară oarecare inteligenţă, experienţă şi stăpânire de sine pentru a minţi fără bâlbâiri, privind în ochi (idem).

Minciuna este sporadică. Nimeni nu are atâta energie ca să mintă fără întrerupere (idem).

Există minciuni tolerate, prin convenţie tacită (idem).

- ANCHETA

[Securitatea] mlădiază oamenii scoţându-i în afara timpului şi spaţiului (p. 51).

Întunericul şi tăcerea schimbă scurgerea duratei: o zi poate fi o oră, două ore sau nimic (p. 52).

Inevitabilele întrebări: de ce sunt arestat? de ce sunt anchetat? ce am făcut? izbucnesc cu violenţă în singurătatea celulei şi sfârşesc prin a sparge cuirasele cele mai rezistente (p. 60).
Sfărâmarea sistemului nervos şi psihic este esenţialul. Odată acest rezultat obţinut, succesul anchetei este aproape totdeauna asigurat (p. 61).
- BĂTRÂNEŢEA
[La bătrâneţe] am ajuns un foarte mic proprietar de viaţă (p. 31).
Abia când am început să experimentez pe cont propriu viaţa de bătrân, încetul cu încetul s-a decantat în mintea mea diferenţa între tineri şi bătrâni (p.153).
Numărul de cuvinte utilizate sporeşte din copilărie până la maturitate, apoi scade, când apare bătrâneţea (p.154).
Dacă unii [bătrâni] se îngraşă şi alţii slăbesc, toţi pierd capacitatea de a crea, de a se emoţiona, de a se entuziasma (p.154).
Parcă antenele care-i legau de viaţă [pe bătrâni] s-au scurtat; nu mai percep realitatea (p.155).
Lipsa de interes pentru lumea exterioară devine izolare (p. 155).
Rentieri ai memoriei, bătrânii nu pot ieşi din tabieturile lor intelectuale, nici din scara de valori a vremurilor trecute (p.155).
Bătrânii nu pot gândi şi trăi decât în scheme acceptate deliberat sau prin obişnuinţă, în tinereţe (p.155).
[Bătrânii] se ţin de viaţă prin indiferenţă, dacă nu [prin] ură faţă de tot ce-i înconjoară. (...) Dacă nu se pot bucura de bucuriile vieţii, nici supravieţuitorii să nu se bucure! (p.155).
[Bătrânii] n-au puterea să se sinucidă, nu fiindcă le lipseşte forţa: sunt înspăimântaţi de moarte (p.156).
- CĂSNICIA
Rari sunt soţii care urmează pilda lebedelor din legendă şi se sinucid când unul se prăpădeşte. Cei mai mulţi se recăsătoresc, fiindcă nu suportă să doarmă singuri (p.141).
- COMUNIUNEA
A trăi este a trăi împreună cu ceilalţi (p.100).
- CREDINŢA
Dorinţele pioase sunt terapeutice (p.28).
Evadarea în rai prin credinţă sau într-o societate viitoare perfectă, visurile opiomanilor sunt răzbunarea omului împotriva constrângerii sociale (p.140).
Cine n-a fost (...) îndrăgostit sau credincios nu poate realiza ce este dragostea sau credinţa. Acestea trebuie trăite (p.153).
- CRIMA
Când toţi sunt de acord să falsifice, nu există apărare posibilă. (...) Solidaritatea la crimă a întregului aparat este o forţă împotriva căreia nu se poate lupta (p. 34).
Din crimă nu se evadează decât în moarte (p.141).
Legătura prin crimă este pe viaţă, indiferent în ce chip au participat la asasinat (p.141-142).
Într-un regim ca cel imaginat de Lenin şi realizat de Stalin, crima şi minciuna hotărâte de vârfuri se transmit, din aproape în aproape, până la

executanţi. (...) Urmează iniţiativa organelor locale şi reacţiunea în lanţ a crimei continuă, până ce acoperă întreaga suprafaţă a societăţii (p.142).
Cred că marea stabilitate a conducerilor în statele socialiste se explică în parte prin crimele şi hotărârile absurde ale tuturor[a]. Fiecare se simte vinovat în conştiinţa lui şi-i este teamă să vorbească, fiindcă toţi au spus "da". Cine iese din convenţia secretului riscă răzbunarea celorlalţi.
Aparatul nu i-a iertat şi nu va ierta niciodată lui Hrusciov că a denunţat crimele lui Stalin (p. 142).
Participarea la uciderea nevinovaţilor formează din asasini un monolit indestructibil, fiindcă au conştiinţa că omoară nevinovaţi (II, p.144).
Cu cât numărul asasinilor este mai mare, cu atât mai mare este securitatea personală. La rândul lor, cei care au asasinat din ordine dau ordine altor executanţi, aceştia altora, până se acoperă toată suprafaţa societăţii. Odată asasinatul declanşat de conducere, se întinde în valuri, până la periferia puterii (idem).
Frica de restul umanităţii face din ucigaşi un bloc unitar, care poate fi distrus, dar nu amendat (idem).
Practicată la început sub imperativul unei ideologii care prevede o perioadă lungă de guvernare fără lege, crima a devenit, cu vremea, o obişnuinţă, apoi [un] viciu, ca şi delaţiunea (idem).
Solidaritatea la crimă este esenţială în sfera conducătoare şi executivă (idem).
Un asasinat poate fi cândva descoperit. De îndată ce cadavrul este acoperit de justiţie, capătă ceva din măreţia dreptăţii (II, p.102).
- CULTURA
Neştiinţa din vârfuri pătrunde până în ultimele interstiţii ale societăţii şi costă sume uriaşe. (...) Educaţia lui Stalin a costat un ocean de sânge (p. 37-38).
- DESTINUL
Mi s-au atribuit păcate, calităţi şi intenţii pe care nu le-am avut. Am plătit datorii pe care nu le-am făcut (...) Sunt poate alcătuit dintr-o plămadă nesigură, de care oamenii se feresc fiindcă au nevoie de certitudini. (...) Destinul meu [...-] să fiu veşnic bănuit de crime trecute ori viitoare (p. 23).
Am pătimit suficient ca să mă bucur de dreptul de a povesti ce am trăit şi gândit (p. 32).
O întâlnire cu cineva, o slăbiciune, orice poate pune pecetea destinului pe noi (p.152).
Oamenii se nasc cu posibilităţi multiple şi le realizează haotic, până vine o zi când un fapt, poate divers, pune pecetea pe destin (II, p.60).
- DIALECTICA
Dialectica permite ca ce [e] adevărat dimineaţa să fie eroare după-amiază (p. 30).
Marxismul este un viciu, o boală a secolului, de care nimeni nu se vindecă (p.157).
Dialectica, devenită ideologie, într-o putere absolută, justifică orice, fiindcă situaţiile se schimbă arbitrar, după bunul plac al mânuitorilor ei (II, p.93).

Nici o filosofie, nici o metodă n-a ucis atâţia oameni ca acest fruct al gândirii hegeliene, devenit metodă de guvernare de la Lenin încoace (II, p.145).
N-am auzit ca în ştiinţele exacte să se fi ajuns la vreo descoperire aplicând metoda dialectică (II, p.217).
- EROISMUL
Eroismul şi demnitatea implică existenţa unui ideal şi a cuiva care să ceară laşitate şi degradare (II, p.205).
- IDEILE
Ştiam că din idei curge sânge, însă nu-mi închipuiam că şi din comedie poate ţâşni moartea (p. 40).
Ideile sunt ceva cumplit. În sine nu sunt nici bune, nici rele. Când intră în capul oamenilor, provoacă moarte (p. 92).
Există vreo diferenţă între nebunii cu idei fixe din ospicii şi cei care au ideea fixă că Marx şi Lenin au spus toate adevărurile? (II, p.94).
Gheorghiu-Dej nu mai era român, intrase în rândul rasei celor fără milă şi recunoştinţă, cu obsesia ideilor fixe (II, p.103).
- IDEOLOGIA
Din ideologii curge sânge (II, p.34).
- IUBIREA
Nu obiectul iubirii pune pecetea pe patimă, ci imaginea lui în visul îndrăgostitului (II, p.69).
Doar partidul este deasupra dragostei, a familiei, a prieteniei (II, p.83).
- ÎNCHISOAREA
Închisoarea celulară jupoaie oamenii de sufletul lor obişnuit de-acasă. Cu confiscarea gulerului, curelei, cravatei, şireturilor, ceasului şi verighetei dispare starea civilă (p 107).
- ÎNDOIALA
Puţini oameni au germenul îndoielii. Mai întâi, fiindcă puţini au obiceiul gândirii. Apoi, fiindcă fără certitudini viaţa ar fi aproape imposibilă (p. 145).
- MOARTEA
Moartea se instalează în suflet înainte de a ocupa trupul (p. 155).
Există oameni obsedaţi de ideea morţii la orice vârstă (p. 155).
Pentru marea majoritate a celor tineri, această problemă [moartea] nu se pune. Este ceva care se întâmplă doar altora (p.155).
- OMUL
"Homo sapiens" pare să fie singurul animal care nu numai că se joacă îmbrăcând haina altuia, dar îi place grozav spectacolul, chiar dacă este o bagatelă de masacru (II, p.23).
- PĂCATUL
Strigoiul vinovăţiei ne însoţeşte în viaţă. Spovedania nu-l omoară. Scăpăm prin uitare. Păcatul există undeva în noi, cancerul, poate mediul natural al sufletului. Dacă ar dispărea, am exista ca şi cristalele, dar n-am trăi. Suntem veşnic vinovaţi faţă de cineva: o femeie, un prieten, un frate (p. 64).
Raportul de la supus la stăpânitor se naşte din conştiinţa locuitorilor că orice vorbă, orice gest poate deveni păcat, deci delict (p.138).
Păcatele noastre sunt pardonabile, [însă devin] de neiertat, dacă le vedem [la] alţii (p.153).

Emanciparea din păcat a început cu scrisul şi s-a con- solidat cu timpul. Hârtia nu roşeşte şi nu se bâlbâie (II, p.20).
- PRESIMŢIREA
Presimţirea este, probabil, un atribut al materiei vii (p.149).
Probabil că şi omul a fost dotat cândva cu darul presimţirii, dar l-a pierdut, cum a pierdut simţul orientării în pădurile virgine (p.149).
Presimt când undeva s-a hotărât ceva rău pentru mine, ştiu când s-a apăsat pe butonul ghilotinei, văd tăişul lamei şi aştept să-mi cadă pe grumaz, însă nu fug. Hipnotizat de ochii nenorocirii, nu mai pot face altceva decât să aştept (p.151).
- REALITATEA
Nimic nu este mai ireal decât realitatea (p. 99).
- SĂNĂTATEA
Nu simţi multă vreme că sănătatea reintră în trup. Conştiinţa n-o înregistrează decât după ce s-a înmulţit. Atunci, într-o singură clipă, simţi bucuria lui Dumnezeu când a reuşit să facă om din lut (p. 52).
- SISTEMUL
Solidaritatea la crimă asigură continuitatea sistemului (II, p.15).
Cheia sistemului: să nu se trezească tăcerea, în închisori şi în afara închisorilor (II, p.84).
Sistemul îi înnebuneşte pe conducători. Muncesc mult, se extenuează, se îngraşă şi înnebunesc. Aş numi-o dementa marxist-leninistă (II, p. 93).
Într-un sistem în care fiecare este condamnabil pentru că n-a fost informator, unde populaţia este împărţită în arestaţi şi arestabili, cine nu este arestat trebuie să devină, cu vremea, anchetator, gardian sau arestat (II, p.109).
Cele mai bune intenţii se sparg de zidurile înspăimântătoare ale sistemului (II, p.142).
La baza sistemului este materialismul dialectic, cu bunul plac botezat gândire dialectică (II, p.178).
- SOCIALISMUL/COMUNISMUL
Procesele cu acuzaţi comunişti fac parte, ca şi Planul Central, din construcţia socialismului (II, p.16).
Războiul de clasă nu cunoaşte altă morală decât interesele socialismului (II, p.19).
Comuniştii români au fost aduşi la putere cu furgoanele Armatei Roşii (II, p.34).
Ar trebui să învăţăm de la sovietici cum nu trebuie construit [socialismul] (p. 26).
Regimul nostru [comunist] este incompatibil cu adevărul şi dreptatea (p. 31).
Socialismul cu pecetea lui I. V. Stalin şi I. L. Caragiale (p. 31).
Nu am nimic de pierdut decât lanţurile unei vieţi ratate (p. 32).
Pentru vechii comunişti, presiunea morală a partidului este extraordinară. Toţi ştiu ce este înăuntru, dar odată aruncaţi la gunoi se simt gunoi, un fel de mort care ştie că este iremediabil ieşit dintre cei vii şi trebuie să se obişnuiască cu viermii, până devine vierme (p. 42).
Cine a prins acest morb [spirocheta marxist-leninistă] în tinereţe nu mai scapă niciodată. (...) Priza gândirii marxiste este atât de puternică [încât] nici cei care, de voie sau nevoie, au făcut saltul mortal dincolo de zidurile

partidului nu uită de unde au plecat. Nu s-au vindecat nici când au primit glonţul tovărăşesc în ceafă. Marxismul practicat din tinereţe devine viţiu (p. 45).
Aşa s-a început construcţia socialismului: cu cea mai progresistă ştiinţă a urmăririi, arestării, anchetării şi condamnării. Primul ajutor dat generos de Uniunea Sovietică a fost ştiinţa poliţiei (p. 48).
Din câte ştiu, în toate ţările şi mai ales în România, comunistele erau, în general urâte, în nici un caz frumoase (p.140).
Toţi locuitorii [statelor socialiste] câştigă puţin şi muncesc puţin. Se nasc oarecum pensionari şi trăiesc ca atare. (...) Se nasc bursieri, trăiesc ca funcţionari şi mor pensionari (p.156).
Nu ştiu pe cine l-a făcut socialismul fericit. Mie mi-a luat o treime din viaţă şi mi-a încărcat puţinul care-l mai am de trăit cu umbre care îmi apasă creierul. Există oare cineva care să fi fost comunist şi să nu fi făcut nici un rău semenilor săi? Cel puţin o dată a minţit cu neruşinare în justificarea unei crime, cel puţin o dată a acuzat făţarnic şi a fost de acord cu o infamie (II. p. 85).
Stalin a spânzurat comunişti numai acolo unde risca ţâşnirea unui gând personal (II, p. 88).
Penitenciarele sunt singurele întreprinderi socialiste care îndeplinesc planul cantitativ şi calitativ (II, p.150).
Toţi profeţii au visat catastrofe. Singurele care s-au realizat sunt ale urmaşului rabinilor din Bonn. Din abstracţiile lui au curs oceane de sânge. Şi abia suntem la începutul apocalipsului după Marx! (II, p. 223).
- SPAIMA
Spaima de superiori, spaima de cuvinte, spaima de umbre se transformă în activitate absurdă, sub acoperire de cuvinte (II, p.93).
- SPECIFICUL NAŢIONAL
Acest fericit pământ [românesc] are darul de a pune culoare proprie pe oameni şi idei (p. 31).
Nu aparatul de stat, ci lipsa autorilor este aceea care explică lipsa cărţilor româneşti neoficiale în editurile de dincolo de frontieră (p. 35).
- SPIRITUL
Spiritul se comprimă, însă totdeauna rămâne ceva (II, p.166).
- TINEREŢEA
Visul cu ochii deschişi dă sens tinereţii (p. 24).
- TIPARUL
Manuscrisul nu inspiră prea mare încredere lectorului obişnuit, chiar dacă poartă o semnătură ilustră. Este un fel de intimitate facilă. Acelaşi manuscris, bătut la maşină, capătă claritate şi autoritate. Cuvintele se ordonează parcă altfel şi structurează întregul. Atunci apar incongruenţele de stil şi organizare a materialului. Singura formă care dă însă operei ordinea eternităţii este cea a textului tipărit. Abia aceasta lasă impresia puternică a unui tot indestructibil.
De aceea critica unui manuscris este uşor de făcut, în timp ce pentru a critica o carte tipărită trebuie un mare efort, oarecare obişnuinţă sau o mare rea-credinţă. Slova tipărită rezistă analizei critice, cea scrisă nu (p. 144).
- TIRANIA

Rar despot care să nu-şi piardă minţile. Delirul puterii şi teama de a nu o pierde dezechilibrează pe cei mai echilibraţi (p. 37).
- TURNĂTORII şi DOSARELE
Cei care îşi vând sufletul (...) rămân până la moarte solidari cu trecutul lor (p.130).
Unii se nasc informatori, cum alţii se nasc poeţi sau pictori. Le place să se uite prin gaura cheii, să asculte la uşă ori să citească corespondenţa altora. Alţii devin informatori din lipsa unei profesiuni, iar mulţi, din convingerea că partidul trebuie ajutat. Este felul idealist de a justifica patima de a privi prin gaura cheii şi, de foarte multe ori, plăcerea de a face cuiva rău, o voluptate mult mai răspândită decât se crede. Indiferent de motivarea iniţială, cu vremea delaţiunea devine viciu (p.136).
Într-un sistem care cultivă delaţiunea pe raţiuni ideologice, gregara pasiune devine viţiu de masă, iar ideologii citesc notele informative cu aceeaşi pasiune viţioasă şi le pretind imperativ altora. Delaţiunea devenită viţiu alimentează viţiul delaţiunii (p. 136).
Regimul nefiind garantat prin consensul deschis sau trăit al majorităţii, oamenii trebuie cunoscuţi în toate ascunzişurile gândurilor şi sentimentelor lor, fiindcă, într-un sistem în echilibru instabil, orice poate aprinde focul. De unde necesitatea dosarului personal complet şi a unui aparat care să-l facă şi să-l completeze zi de zi şi să-l utilizeze. Cine este stăpânul unui astfel de instrument stăpâneşte oamenii, nu pentru că ştie când s-au născut, ci pentru că le cunoaşte păcatele omeneşti, ca şi altele, nesfârşit de multe, aparent benigne, dar toate încadrabile în articole din Codul Penal sau în bunul plac al conducerii, care, având drept metodă de gândire dialectica, hotărăşte în fiece moment ce este bine şi ce este rău, ce este subiectiv inocent, dar obiectiv nociv (p.137).
Oamenii reali sunt reflexul dosarelor (p.138)
Micii şi marii poliţişti care alcătuiesc dosarele simt în fiecare zi, cu fiecare notă informativă adăugată, că de ce fac ei acolo depinde viaţa celui înregistrat, se simt membri ai clasei stăpânitoare (p.138).
Cine va studia peste o sută de ani Mont Blanc-ul de dosare lăsat de socialism va fi îngrozit de monştrii creaţi pe hârtie în prima jumătate a secolului al XX-lea. Şi va exclama: "Ce bine au făcut că i-au executat! Altfel nu s-ar fi putut construi socialismul!" (p.139).
Prin dosarul unuia se stăpânesc (...) şi cei care au lucrat la alcătuirea lui. Fiind totdeauna uşor de minţit pe socoteala altuia, mai ales când minciuna este cerută de o autoritate cu ideologie, dosarele sunt pline de fantezii. Cel care le furnizează poate fi oricând judecat pentru calomnie, ca şi cel care le-a utilizat (p.139).
Trăim şi vom trăi vreme îndelungată în universul dosarelor (p.146).
Am menţionat aiurea că doctorul G. Brătescu, editând MONARHIA DE DREPT DIALECTIC, manuscrisul lăsat în grija sa la moartea autorului, a folosit bisturiul amiciţiei pentru a face câteva incizii în text şi a extrage unele fragmente, ca pe nişte tumori. Motivarea îi este următoarea: În trei cazuri au fost înlăturate aprecierile oarecum discutabile care puteau umbri memoria unor persoane decedate (p.19). Ulterior, constatând că unii recenzenţi ai volumului au protestat împotriva acestui mod de cenzurare postumă, oricât de binevoitoare şi izvorâtă din delicateţe, a revenit asupra primei sale decizii şi în Destinul postum al lui Belu Zilber

şi al cărţii sale, articol publicat în "Arc" (vezi mai sus), alături de scoaterea în evidenţă a ideilor principale desprinse din receptarea operei în publicistică, pune la dispoziţia cititorului şi paragrafele pedepsite iniţial prin condamnarea la nefiinţă.
Or, deoarece, în continuare, intenţionez să luminez puţin arta portretistică a memorialistului, ele ne sunt utile, cu atât mai mult cu cât înfăţişează unele figuri marcante ale lumii literar-culturale de ieri. De pildă, aflăm câte ceva despre misterioasa detenţie a lui George Ivaşcu, detenţie ce pare să-i fi priit foarte tare în materie de obţinere a încrederii partidului pentru a fi investit, după eliberare, cu cele mai înalte recompense, cum ar fi: posturi de mare încredere în domeniul propagandei, în acela universitar şi în cel al deţinerii pâinii şi cuţitului în teritoriul controversat al literaturii.
Cum constată Andrei Şerbulescu: S-a realizat prin cinci ani de temniţă, când regreta că nu a fost acela care să condamne alţi nevinovaţi. Aşa este teroarea: o exercită cei cărora le este frică de teroare (p.238). Înainte de aceasta, în carte se face o introducere; în celula lui Belu Zilber a fost adus un alt nenorocit, spre sfârşitul anului 1953. A fost prevenit că nu avea voie să-i comunice nimic despre ancheta sa. Pe înserate, uşa s-a deschis, ca de obicei fără zgomot, şi, spre surpriza mea, şi-a făcut intrarea fostul director comunist al presei. Cu o bocceluţă în mână, galben la faţă ca toţi cei ţinuţi vreme îndelungată în celulă, Gheorghe Ivaşcu - aşa îl chema pe noul venit - era ares-tat de vreo cinci ani sub acuzaţia că, în timpul războiului, ar fi colaborat la o revistă fascistă. După eliberarea lui, în 1954, a fost achitat şi reabilitat. De atunci conduce reviste săptămânale de mare tiraj, scrie articole de doctrină şi este profesor la Universitatea din Bucureşti (p.94-95).
În altă parte (p.117) aflăm că aşa s-a împărţit în vremea aceea moşia: Roller era proprietarul istoriei, Ivaşcu al presei, Chişinevschi al ideologiei, Bodnăraş al armatei, Teohari Georgescu al poliţiei, secretarii de judeţe ale judeţelor, secretariatul partidului al ţării... (...) Cu George Ivaşcu am stat puţin înainte de proces. (...) Voiau să-l utilizeze pentru un libret împotriva foştilor social-democraţi (Lotar Rădăceanu, Ştefan Voitec, Ion Pas). Dacă ar fi reuşit, l-ar fi iertat de rest. Au renunţat însă la libret şi l-au trimis să mai facă şase luni la Canal. După această punere în temă asupra întâlnirii lor şi a personajului social, urmează caracterizarea lui ca om: dintr-o privire vede o greşeală de paginaţie. Altfel, acest licenţiat în litere era de o incultură universală. "Război şi pace" îl cunoştea din filmul cu Greta Garbo în rolul Nataşei, "Madame Bovary" din alt film, "Eugénie Grandet" din alt film. Vechiul ilegalist auzise de "Manifestul comunist". L-a citit însă în celula nr.19, unde eu aveam atunci dreptul la cărţi. Înainte de arestare fusese "directorul presei", în care calitate suspendase toate ziarele necomuniste. Să adăugăm că tocmai el a "scris", cu mâna negrilor, o istorie a presei româneşti? Pe vremea aceea purta haine de ştofă englezească, avea automobil la scară, prezida şedinţe în faţa unui parter de "jidovcuţe cu picioare frumoase" şi şi-a plătit obolul de recunoştinţă faţă de maică-sa: "Am făcut totul pentru dânsa: am adus-o la Bucureşti şi am plătit să i se puie dinţii". (...) Despre zecile de femei pe care nu le-a iubit, inclusiv soţia lui, mi-a povestit totul, până la ultimile intimităţi. Dorea să fie liber ca să organizeze împreună cu fostele şi viitoarele lui

amante o întreprindere de traduceri din limbi străine. Asta n-a izbutit să realizeze, dar a ajuns şeful Catedrei de istoria literaturii române la Universitatea din Bucureşti (p.118). Clevetirea pare trăsătura de bază a portretului semnat de urâciosul Belu Zilber, care-şi acuză antipatizatul, dar şi simpatizatul model, de încălcări moral-culturale de care însuşi s-a făcut vinovat (ocuparea unei catedre universitare la care nu avea dreptul). Să reţinem că nu-i agrea pe bărbaţii ce se puteau lăuda cu succese amoroase; după cum s-a sugerat de către un critic, la fel stăteau lucrurile şi în relaţiile sale cu Pătrăşcanu.
Zilber, repetându-şi orbirea în faţa propriilor sale scăderi, le socoate demne de dispreţ la alţii: Profesorului Alexandru Graur i s-a explicat că trebuie să mintă fiindcă crimele mele sunt dovedite prin trei dosare, şi el, care de zeci de ani învaţă copiii cum se vorbeşte corect româneşte a minţit. Pentru lipsa de acord între subiect şi predicat n-ar fi pregetat să se indigneze. În ziua când a predat declaraţia împotriva mea a dormit probabil cu conştiinţa împăcată că şi-a făcut datoria. A ajuns academician (p.141). Nu numai pentru asta; mai curând pentru redac- tarea unui curs universitar despre "limba moldovenească", una diferită de limba română!
Dar nu agresivitatea este singura modalitate de exprimare în portretele lui Şerbulescu. El se delectează cu puterea comparaţiei plastice: Un ceangău chiabur, proprietar a 13 hectare de pământ şi a 30 hectare de pădure. Puternic, cu dimensiuni impresionante, deştept şi calm, părea un cal pomeranian printre gloabele de la şes (ceilalţi deţinuţi; p. 50).
Este interesantă împărţirea deţinuţilor politici, de către autor, în "realizaţi în puşcărie" şi cei care şi-au pus în gând să se "realizeze după eliberare"; mărturisesc că vârsta când am fost ares-tat m-a aruncat, fără drept de apel, în a doua categorie, la asta - dacă ironia lui Belu Zilber ar avea tendinţa de generalizare - temniţa contribuind din plin, atât prin exemplele de "realizaţi înainte de arestare", demne a fi adoptate ca model (voi cita cazurile lui Nicolae Balotă, Ion Omescu, Horia Niţulescu, elenistul prof. Stati, directorul "Cetăţii Moldovei", preotul Chiriac, doctor în filosofie în Germania), cât şi prin pilda oferită de cei ce urmau să se "realizeze după eliberare", pildă melancolică şi stârnitoare de meditaţii cenuşii, cu atât mai mult când o dădeau pseudointelectuali sau măcar bacalaureaţi şi licenţiaţi care, după absolvire, uitaseră să mai răsfoiască vreo carte şi să mai guste frumuseţea vieţii de cărturar sau de observator al naturii şi existenţei.
Vom urmări portretele a doi exponenţi reprezentând cele două categorii asupra cărora atrage atenţia Andrei Şerbulescu.
În primavara anului 1949 eram în celula nr.14 din subsolul Securităţii, după 17 zile de greva foamei, împreună cu Obreja, student legionar, arestat pentru jaful a 14 milioane de lei de la Administraţia Centrală C.F.R. După ce mi-a povestit cum organizase şi executase furtul, împreună cu alţi legionari, mi-a spus că va fi cu certitudine împuşcat. Îi părea rău să moară. La rândul meu, i-am spus că, spre dezolarea mea, nu ştiam de ce sunt acolo.
Aşa cum se întâmplă cu oamenii întorşi din voiaj, l-am întrebat cu cine se mai întâlnise prin celulele prin care trecuse, ce văzuse şi ce auzise. Printre altele mi-a povestit de convieţuirea lui cu Cezar Popescu, director general al Societăţii "Distribuţia" şi preşedintele Asociaţiei industriaşilor

din petrol, arestat fiindcă undeva se găsise necesar un proces cu reprezentanţii marilor trusturi petrolifere. Îl cunoşteam din 1932, când era director general al Industriei. Un bărbat frumos, elegant şi deştept, veşnic surâzător. Cu părul cărunt din tinereţe, părea un marchiz lansat în afaceri, dublat pe undeva de Casanova. Bogat, uneori generos, oarecum de stânga, ştia să spuie "nu" funcţionarilor şi "da" superiorilor. Făcuse o strălucită carieră de director general. Era director general născut, nu făcut.
Ştiinţa anchetei prevede în mod riguros cărui "reţinut" i se dă mâncare bună, foarte bună sau proastă şi cum trebuie combinaţi "reţinuţii" în celule după categoriile de regimuri alimentare. În genere, cei flămânzi şi cu regim prost sunt puşi la un loc cu cei sătui şi regim bun. Obreja era în prima categorie. Cezar Popescu în a doua. Politicos cum era, i-a spus de la început lui Obreja: "Să mă ierţi, dar nu am să-ţi dau din mâncarea mea. Eu sunt bătrân şi trebuie să mă îngrijesc. Pe d-ta oricum au să te împuşte". Obreja a fost, în adevăr, executat.
Pe Cezar Popescu l-am întâlnit într-o cameră mare la Penitenciarul Piteşti. Tot surâzător şi tot afabil. Avea vreo 70 de ani. Dimineaţa făcea exerciţii de întinerire şi înfrumuseţare. Îşi freca faţa obrazului şi se lovea cu mişcări scurte ale palmelor, ca să nu facă riduri şi să nu îngălbenească. Apoi, în afara câmpului vizetei, făcea un fel de gimnastică suedeză, ca să se dezmorţească. Bătrânul marchiz nu realiza că era anchilozat. Întindea sacadat braţele şi picioarele cu câţiva centimetri, timp de câteva minute, apoi se întindea în pat ca după o lungă baie de aburi. Era oarecum ridicol, dar se realiza ca sportiv. Până la arestare patronase generos meciuri de fotbal.
În toate închisorile, mai ales în cele politice, se povestesc romane şi filme. Mi-a fost dat să aud cele mai variate poveşti, de la subiectul unui western până la Cei trei muşchetari şi Muntele vrăjit. Nu ştiu ce au înţeles oamenii din romanele lui Thomas Mann povestite ca romane foileton, dar sigur că unii au rămas de pe urma puşcăriei cu nostalgia paradisului cărţilor necitite, adică a tuturor cărţilor.
După graţierea noastră l-am întâlnit pe Cezar Popescu pe stradă. Încerca să meargă repede, cu aceiaşi paşi mărunţi ca în tinereţe. L-am întrebat cu ce are de gând să se ocupe.
- Vreau să termin pe Thomas Mann. Am citit Zauberberg, Buddenbrook şi Doktor Faustus. Nu-mi place nici Tolstoi, nici Balzac.
Bietul director general dorise, probabil, să iasă din închisoare ca să se realizeze ca intelectual. Ca dânsul mai erau şi alţii. Cum bătrânii uită mai ales întâmplările recente şi în primul rând numele proprii, probabil că toţi au uitat şi titlurile şi autorii pe care aveau iluzia că i-au citit. Mult mai spectaculoşi erau acei care s-au realizat în închisoare şi nu mai voiau să fie liberaţi, ca să nu se degradeze.
Ştefan Neniţescu este fiul prefectului de Tulcea din vremea războiului de la 1877, autorul celebrei poezii patriotice Pui de lei. Nu ştiu cum arăta tatăl, dar pe fiu l-am văzut îndelungă vreme de aproape. Înalt, încovoiat de o dublă scolioză, legat de pat prin astm şi rahitism, chel, cu nasul coroiat, cu faţa scofâlcită, avea ceva de babă uscată, sperietoare de copii. A debutat imediat după primul război mondial ca poet şi estet. A scris o operă fundamentală, dispărută - spunea el - în arhivele Securităţii, a fost

contracandidatul nenorocos al lui Tudor Vianu la catedra de estetică, a fost elevul lui Benedetto Croce, apoi al unui neamţ tot atât de celebru, la München, şi a terminat ca unul dintre oamenii de casă ai lui Titulescu, dar nu dintre aceia pe care i-a făcut ambasadori. Aşa cum avea un masor şi un bucătar italian, avea şi un poet estetician. A devenit agent al Intelligence Service-ului când Anglia era aliata României - deci nu avea nimic de aflat - şi a sfârşit ca agent comercial al României la Haga, în vremea când relaţiile noastre cu Olanda erau neînsemnate. Poliglot, circulase în toată lumea şi citise enorm de multe cărţi. A văzut tot ce este frumos. Războiul l-a prins în ţară, însă englezii l-au scos. Nu-mi dau seama la ce putea fi de folos cel mai încâlcit cap din România. A stat la Londra până după 23 August 1944, când a revenit la Bucureşti. Nu ştiu ce fel de spionaj a făcut, dar a fost condamnat la muncă silnică pe viaţă pentru spionaj, organizaţie contrarevoluţionară şi alte crime şi delicte, aşa cum se obişnuia pe vremea aceea.
La puşcărie, deţinuţii i se adresau cu titlul "domnule profesor". Toţi ştiau că nu fusese niciodată profesor, dar respectau convenţia. Tot acolo am aflat că era preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc. Nu-mi dau seama de ce nu i se acorda şi acest titlu. În această calitate făcea proiecte de constituţii şi organiza primirea lui în Capitală după venirea americanilor. Este drept că unii deţinuţi vorbeau între ei despre "Nea Fane", dar, pe plan legal, continuau să respecte marele om de stat, conducătorul de mâine al statului, omul care dictase din umbră toată politica lui Titulescu. Se întâmpla să se certe cu unul sau altul dintre colegii de celulă. Atunci îi provoca la duel cu spada. În ruptul capului n-ar fi acceptat o altă armă, mai uşoară. Bineînţeles, bătălia urma să aibă loc după eliberare, când şi Tudor Vianu urma să fie scos de la catedră.
Ucenicii în ale poeziei, mai plagiatori, mai autentici, îi citeau versurile, îi cereau sfatul, dat întotdeauna cu generozitate: "Acest vers este prea clar. Modifică-l. Fă-l mai obscur". Când nu se mai înţelegea nimic era mulţumit şi felicita pe autor.
În fiecare noapte, domnul preşedinte îşi dezlănţuia spiritul combativ împotriva colegului de pat Dinu Răşcanu. Este drept că pe un pătuc de campanie încap greu doi oameni, mai ales unul lung şi încovoiat, celălalt la fel de lung, însă cu oase tari. Aşa era însă în toate paturile, fiindcă pat individual nu exista. Oamenii dormeau picioare-la cap. Vrând-nevrând, se obişnuiau să închidă ochii în această poziţie. Cu excepţia domnului preşedinte, care îşi împungea toată noaptea vecinul cu ciolanele lui ascuţite. Câteodată se trezea întreaga cameră, se arbitra vina, dar domnul preşedinte refuza arbitrajul. Nu înţelegea ca autoritatea lui să fie ştirbită.
O dată a avut ocazia să fie erou. În primăvara anului 1957, ca printr-o înţelegere generală, în toate puşcăriile politice - şi erau multe - s-a declarat, în aceeaşi zi, greva foamei. Nici astăzi nu înţeleg cum de s-a ajuns la această unanimitate. Nimeni nu primea vizite de afară, corespondenţă nu exista. Greva a avut totuşi loc şi, ceea ce este mai bizar, Securitatea care nu se dăduse în lături de la atâtea, de astă dată s-a alarmat. În toate închisorile s-a revărsat un fluviu de lapte amestecat cu ouă şi zahăr, pentru a salva de la moarte pe trădători şi contrarevoluţionari. S-au concentrat toate rezervele sanitare pentru a

turna pe gâtlejurile recalcitranţilor licoarea dătătoare de viaţă. Fervoarea felcerilor a fost atât de mare, că unora li s-a turnat laptele până şi în plămâni. Aceştia n-au mai avut nevoie să înceteze greva. În vremea aceea, miniştrii adjuncţi de la Ministerul Afacerilor Interne circulau din temniţă în temniţă să convingă pe grevişti să reia consumul arpacaşului şi verzei acre.
A fost adus în faţa puterii executive şi profesorul. La observaţia ministrului că trădătorii n-au dreptul la indulgenţă, Nea Fane a avut o replică demnă de Mircea cel Bătrân în faţa lui Baiazid:"Trădători sunteţi voi, care ne-aţi adus în robia Moscovei; noi apărăm fiinţa neamului!" Scocârjat, încovoiat, îmbrăcat în zeghe, profilul de babă al lui Nea Fane avea - vorba lui Topârceanu - măreţie de simbol.
Altfel, era un om blând şi civilizat, adică nu jinduia la bucăţica de pâine a altuia, accepta darurile adoratorilor de sonete dintr-o singură frază, păstrând totuşi regulile sonetului. Unele erau frumoase, altele prea virile pentru o Maică a Domnului în papuci. Adesea cânta dragostea pentru o femeie de mult dispărută, într-o mănăstire din Occident. Într-un amurg de blestem, cum nu există decât în celule, ne-a spus că era vorba de domnişoara Persu, amorul vieţii lui.
Spre sfârşitul vieţii, acest "pui de leu" s-a realizat integral în puşcărie. A ajuns tot ce a râvnit în viaţă: preşedinte de partid, profesor universitar, eminenţa cenuşie a lui Titulescu şi a Guvernului englez, spadasin, erou, Tristanul unei Isolde călugărite.
N-am fost de faţă când s-a eliberat. Probabil că era trist, ca un rege detronat şi [cu] regatul împrăştiat. Nu am nici o îndoială că, dacă ar fi fost întrebat, ar fi preferat să rămână închis de unul singur, însă în sala tronului, în camera mare a temniţei de la Gherla.
L-am văzut pe stradă, în Bucureşti. Biet rege detronat! nu va mai avea niciodată supuşi (p.110-114).
Ironia memorialistului este cald înţelegătoare pentru nişte destine pierdute nu numai prin apăsarea unui regim necruţător, ci mai ales prin neîndemânarea inşilor descrişi de a-şi fi programat viaţa în conformitate cu aspiraţiile lor (de fapt, încă ncunoscute), ceea ce se petrece cu majoritatea oamenilor. Temniţa scotea în evidenţă astfel de nerealizări, fie în direcţia împlinirii lor aparente, printr-o grandomanie fără substrat, fie prin nădejdea că, măcar, după declasarea adusă de fosta condamnare, cerul va fi îngăduitor, împrejurările mai bine strânse în chingile disciplinei, pentru a se ajunge şi la satisfacerea celor mai nevinovate şi nobile aspiraţii ale unor suflete tânjitoare după bucuriile oferite de cultura lumii.
După atâta suferinţă - că dacă a cedat în faţa pretenţiilor Securităţii şi a conceput romane multiple de spionaj, care, la capătul scrierii lor, urmau să devină probe pentru uciderea 'legală' a prietenului său Lucreţiu Pătrăşcanu şi nenorocirea, prin îndelungate condamnări, a multor alţi amici şi amice, nu înseamnă că Belu Zilber a fost cruţat de suferinţa morală, ba chiar mai dihai a gustat remuşcările şi întreg cortegiul răvăşirilor sufleteşti, nefiind un buştean cu chip uman, ci un rafinat al lecturii şi imaginaţiei - , după atâta suferinţă personală, spuneam, aceasta ar fi fost cazul să-l sensibilizeze la suferinţa celorlalţi şi să-l determine a-şi uita educaţia urii de clasă. Însă, dimpotrivă, întocmai cum îşi avertizează

singur cititorul (cine să cunoască mai bine ravagiile lăuntrice provocate de comunim, decât comunistul?), Andrei Şerbulescu rămâne la fel de incapabil să se transpună în starea de spirit a 'duşmanului de clasă' ajuns în situaţia lui, a 'reacţionarului', a 'reprezentantului păturii burghezo-moşiereşti', şi-l judecă aspru, cu răutate, cu lipsa totală a înţelegerii solicitate pentru sine, dealtfel, permanent de la martorii ce am ajuns prin lectura la care suntem invitaţi.
Acestea se petreceau prin ianuarie sau februarie 1953, când în cursul anchetei au apărut declaraţiile baronului Ion Mocsony-Stârcea. Îl cunoscusem înainte de 23 august, când, în calitate de reprezentant al Regelui, venea la Pătrăşcanu. Abia mai târziu, la închisoare, l-am cunoscut mai de-aproape. Acolo oamenii nu mai sunt baroni (recunoaştem uşor duhoarea bolşevică vindicativă ce străbate ultimile cuvinte...). Născut undeva, într-un castel, din descendenţa unor străbunici ale căror urme se pierd în negura vremurilor pe la Carol cel Mare şi Berthe au grand pied sau într-un alcov adulterin din fosta împărăţie habsburgică (bineînţeles că 'imoralitatea' vechii lumi - cal de bătaie obişnuit al comuniştilor - trebuie să fi prezidat patul nupţial al măcar uneia dintre strămoaşele baronului coleg de puşcărie şi de sperjur, uitând Andrei Şerbulescu faptul că şi Pătrăşcanu era taman atunci acuzat de 'imoralitate' şi că-l auzise cu propriile sale urechi confirmând această acuzaţie, cu lux de amănunte...). Cert este că era dublu baron: după tatăl legitim, baronul Stârcea, şi prin adopţiune, după maestrul de vânătoare al regelui Ferdinand, baronul Mocsony. (Şi, naratorul cu limbă ascuţită ca a unei babe robotind cu ea în auzul altor morişti de suflete şi destine, cu tot atâtea riduri pe faţă şi pe inimă, trudind să turuie poveşti înveninate, la marginea şanţului, continuă a nu şi-o putea stăpâni, ba-i şi face plăcere să şi-o tot dea la tocila temei înhăţate între dinţi:) S-au spus multe despre această adopţiune (exultă mahalaua). Sigur este că atât tatăl adoptiv, cât şi fiul adoptat erau melomani, excelenţi vânători şi se iubeau. A învăţat să scrie şi să citească la Viena, liceul l-a făcut într-un renumit pensionat elveţian, universitatea la Cambridge (îi găseşte noi 'vini', pentru a-i explica trădarea, ca şi când el însuşi - alt trădător - n-ar fi fost expediat, de tăticuţul său iubitor, să studieze în aceeaşi străinătate despre care deducem din subtext că era stricătoare de moravuri şi caractere, ca pe timpul "junilor corupţi"...). A intrat în diplomaţie şi a învăţat la 30 de ani limba lui maternă, româna (care nu prea era nici limba maternă a memorialistului pamfletar, oricât de superior se arată faţă de cel descris). În vremea războiului, fiind mareşal al Palatului, foarte antihitlerist şi dornic de fapte eroice, a jucat un rol important în organizarea loviturii de stat de la 23 august 1944. (De ce să-l invidieze, cum se străvede din contextul ironic, că baronul, ca emisar al Majestăţii Sale, a avut cuvântul cel mai greu în încheierea războiului? Pentru că Lucreţiu Pătrăşcanu, cu Belu Zilber ascuns după poalele lui, era doar acceptat, ca impus de duşmanul ţării, să participe la acel act socotit de monarh - pe drept sau nu - ca salvator pentru Patrie?) Curajos, inteligent, extrem de rasat şi agreabil - vorbea cam fără întrerupere -, a fost omul de mare încredere al Regelui. În această calitate l-am cunoscut înainte de 23 august 1944. După cum spuneam, mult mai bine l-am cunoscut la închisoare.

Fusese arestat în 1947, în legătură cu activitatea naţional-ţărăniştilor şi agenţilor americani. (Belu Zilber, care neagă întruna, pe bună dreptate, că ar fi avut de-a face cu agenturi de spionaj străine altele decât cele sovietice, când este vorba despre naţionali-ţărăniştii aruncaţi în puşcărie de ministrul de Justiţie, prietenul său Lucreţiu Pătrăşcanu, juristul ce a decăzut atât de mult încât a acceptat să devină gunoierul murdar al noului regim, când e vorba despre ei, spuneam, n-are ezitări să lase necomentate 'legăturile lor cu agenţii americani'!). În ziua arestării, după ce colonelul Dulgheru l-a rugat frumos să fie sincer, a cerut hârtie şi cerneală (ceea ce Zilber - cititorul trebuie s-o aibă neîncetat în minte - o făcea zilnic în timpul anchetei...) Nu l-a putut refuza. Pe zeci de pagini a descris în amănunţime tot ce făcuseră sau proiectaseră imperialiştii. Pentru gestul lui, ministrul de Interne (Teohari Georgescu) a vrut să-l puie (pentru că pomeneam folosirea corectă a 'limbii materne'!) în libertate în aceeaşi seară. A refuzat, de teamă să nu-l otrăvească americanii. A fost condamnat la doi ani închisoare corecţională (zice cu obidă memorialistul care nădăjduise incontinent să fie eliberat după fiece nou denunţ fals).
Securitatea ştie că şi închisoarea porte conseil, ca şi noaptea. Nu se ştie niciodată ce poate trece prin cap unui baron. L-a reţinut deci şi după expirarea pedepsei. Între timp izbucnise afacerea Pătrăşcanu. (Exact acelaşi traseu l-a urmat şi destinul memorialistului.) Securitatea avea nevoie de actori, iar Stârcea a realizat că onoarea familiilor Mocsony şi Stârcea fusese grav avariată prin declaraţiile lui din procesul Maniu. În gând îşi spunea probabil: "Am făcut-o de baftă!" Este chiar expresia lui pentru alt turnător. (Oare care să fi fost expresia lui Mocsony-Stârcea pentru Belu Zilber?)
Când a fost rugat frumos să declare toate crimele făptuite cu Pătrăşcanu şi subsemnatul, a scris zeci de pagini de roman. (Ce înseamnă invidia profesională!) Nu putea refuza pe colonelul Şoltuţ, cum nu putea refuza pe nimeni. Avea imaginaţie şi stil. Ancheta l-a convins să schimbe unele capitole. Altele au fost retuşate. Zelul lui literar a fost întreţinut vreme de 18 luni cu laude, lectură de romane, ţigări şi mâncare bună. (Dacă un prieten i-ar fi cerut lui Şerbulescu să rezume în trei rânduri istoria trădării sale, nu o putea face mai aproape de adevăr ca în cuvintele ironice de mai sus; între aforismele sale, găsim remarca privind suportabilitatea, pentru noi, a propriilor noastre păcate şi oroarea ce o resimţim pentru aceleaşi, când le recunoaştem la alţii...) A acceptat chiar să fie machiat şi dus prin case unde nu călcase niciodată, unde însă afirmase că se puseseră la cale comploturi. Pentru prima, poate ultima oară în viaţa lui, a citit singur romane - când era liber, avea în acest scop o soţie, care i le rezuma - şi a fost actor într-o piesă modernă.
Aşa a ajuns I. Mocsony-Stârcea să stea cu noi în boxă, ca reprezentant al feudalităţii şi unei coroane pe care o adora prin tradiţie şi convingere. Motivul imediat, rugămintea fierbinte a lui Şoltuţ, a fost se vede uitat, însă cuvântul angajat a rămas. Un baron nu şi-l reneagă. Astfel a ajuns voluntar în procesul Pătrăşcanu pentru a salva onoarea baronilor Mocsony-Stârcea. A fost condamnat doar la 15 ani muncă silnică. (Cum este posibil ca autorul să nu-şi citească propriul destin în cele de care râde cu poftă aici?! Cel puţin, în legătură cu "cuvântul angajat" care "a

rămas", răsări culmea batjocurii la care Belu Zilber a fost supus ulterior, când i s-a reconsiderat de către Ceauşescu procesul şi ...a fost acuzat a doua oară - fără vreo pedeapsă nouă! - că nu şi-a retractat în faţa celei dintâi instanţe declaraţiile romaneşti din anchetă, în temeiul cărora un prieten al său a fost executat! Doar că, în ceea ce-l privea, nu mai era vorba despre "onoarea" familiei de baroni, ci de aceea a fostului membru de partid încă nădăjduind că se va ridica din boxă, curat ca un înger marxist-leninist, pentru a păşi iarăşi alături de Comitetul Central, sub faldurile umflate de vântul de la Răsărit, ale drapelului secerii şi ciocanului mult iubit).
Abia când am locuit în aceeaşi celulă am înţeles cum se angrenau labilitatea psihică, remuşcarea, educaţia britanică şi tradiţia cavalerească. Vorbea fără întrerupere. Minuţios, ca toţi zgârciţii, ar fi vrut să epuizeze orice problemă. Nu apuca însă să termine nici câteva fraze, dacă cineva îl interpela pe altă problemă. În câteva minute trecea de la politica externă la povestirea unei scene de bordel, o vânătoare reuşită, relaţii mondene sau tehnica gimnasticii indiene. Totul depindea de numărul celor prost crescuţi care-l întrerupeau.
Când l-am întâlnit într-o celulă, mi-a povestit cu pasiune, detalii şi imaginaţie la câte comploturi participasem. Uneori aveam impresia că sunt nebun. Logofeţii lui de la castelul din Bulci, ca şi mulţimea de admiratori ai eroilor adevăraţi - majoritatea erau condamnaţi pentru fapte minore sau pentru nici un fapt - nu aveau nici o îndoială că afabularea baronului descria un şir nesfârşit de acte contrarevoluţionare, o epică luptă a bunilor români Pătrăşcanu şi Stârcea. Când mi-am dat seama că nu sunt nebun, l-am întrebat dacă ce povesteşte este pentru a câştiga încrederea Securităţii. Mi-a răspuns furios: "Până la moarte voi apăra onoarea familiilor Mocsony şi Stârcea! Vreau să fiu eliberat, nu liberat! Altfel aş fi un laş".
Rezista la frig, la foame. N-a avut norocul să fie bătut; sunt convins că ar fi rezistat. Nu rezista însă la văzul chiştoacelor aruncate de gardieni în curte. Le fuma cu voluptate. Kipling nu pomenise în faimosul său decalog că un englez trebuie să reziste şi la asta.
N-a fost eliberat de trupele americane, ci tot de Securitate. I s-a ordonat să plece, după ce a scris mii de pagini memorialistice, după unii de o mare valoare literară. Înainte de a părăsi ţara a dat o declaraţie în care recunoaşte că toate declaraţiile lui în afacerea Pătrăşcanu sunt neadevărate. De astă dată nu l-a rugat fierbinte nici un colonel de Securitate. Între zidurile temniţei îşi construise o împărăţie. Când a ieşit afară, a înţeles că împărăţia lui nu exista. A abdicat. A pătimit degeaba. Acum trăieşte în Elveţia (p. 85-88).
Comentariile mele, răcorind petulanţa scriitorului ce perpeleşte pe toate feţele victima trasă-n frigarea condeiului său, nu intenţionează să-mi umbrească aprecierea talentului lui, îndelung exersat în anchetă. Deoarece, dacă Belu Zilber nu şi-a ales cariera de condeier, nu înseamnă că lecturile vaste, la care mereu face aluzie, ca şi darul natural spre analiză şi portretistică nu l-ar fi secondat de minune într-o atare opţiune, dacă nu se preocupa dânsul, în tinereţe, cu spionajul intenţionând demolarea patriei de adopţie. A fost cert dotat în câmpul literelor. Pentru convingerea cititorului, voi recurge la citarea unui portret din lumea

arghezianã a condamnaţilor de drept comun, al cãrui prototip provenea din acea epocã a 'vremurilor bune', când puşcãriile erau cu adevãrat destinate hoţilor şi criminalilor, printre ei rãtãcindu-se acest spion. Pentru întãrirea sugestiei de influenţã literarã, menţionez faptul cã respectivul capitol este intitulat: Mucegai, nume rãsãrind din titlul volumului cunoscut al lui Tudor Arghezi. Doar vocabularul sãrac, folosirea improprie a celui profesional bisericesc şi lipsa strãlucitoarelor figuri de stil ale autoului Testamentului vitregesc sclipetul textului urmãtor, ce rãmâne, oricum, dovada înclinaţiilor neluate în seamã ale lui Belu Zilber. Acţiunea se petrece la Vãcãreşti.
În aceeaşi searã, mirat cã nu auzisem lanţurile vecinului meu, am deschis fereastra. Mucegai aştepta la fereastra lui sã mã audã mişcând. Ţigara întinsã în vârful sârmei a stricat din nou tãcerea. De astã datã fu mai binevoitor.
- De câţi ani eşti închis?
- De vreo opt, da' am mai fost liber...
- Da' ce ai fãcut?
- L-am junghiat pe Prea sfinţitul...
De aici încolo, mai cu întrebãri, mai cu o ţigarã, am reuşit sã-l fac pe Mucegai sã-mi povesteascã în jargonul lui de proces-verbal, învãţat în anii trecuţi prin anchete, judecãtorii şi ocne, cum a ajuns sã-mi fie vecin. Cred cã repet aidoma cele auzite de la acest om curios. Le povestesc ca şi cum ar fi fost spuse la rând, fãrã întrebãri şi fãrã întreruperi, deşi discuţia a durat pânã aproape de dimineaţã. Avea vorba calmã, cum îi era şi mersul: Munceam la Sfânta Mãnãstire, pentru udãturã, mãmãligã şi loc de odihnã. Prea sfinţii m-au învãţat sã scriu, sã citesc şi sã mã rog Domnului. La Sfânta Mãnãstire era belşug, veneau daruri din toatã lumea. Asta mi-i crucea de am fãcut nelegiuire, de am pizmuit şi nici de ocarã n-am fost. Acu opt ani, dupã Sfânta Maria Mare, Prea sfinţitul a constatat lipsa de odoare din Sfânta Mãnãstire. M-a acuzat pe subsemnatul, ca unul ce cunoşteam toate cele din Sfânta Mãnãstire. I-am spus: "Prea sfinţite, vorbeşti cu pãcat, eu n-am furat. Este acuzã nedreaptã". Prea sfinţitul nu m-a crezut. A depus plângere la jandarmerie şi jandarmii m-au arestat. Nu era adevãrat şi n-am recunoscut nici în faţa dumnealor. Aşa şi azi, şi mâine, şi poimâine. Ca duminicã spre luni, am spart chipengul de la beci, am ieşit afarã şi m-am deplasat la Sfânta Mãnãstire. Am escaladat zidul de afarã, m-am furişat pânã la bucãtãrie, am luat cuţitul ãl mare, am pãtruns prin efracţie pânã la chilia Prea sfinţitului, am împins uşa şi am ajuns în faţa acuzatului; dupã ce i-am stabilit identitatea, l-am anchetat, l-am trimis în judecatã, l-am judecat, l-am condamnat, şi-a ispãşit fapta: l-am tãiat. Mi-am fãcut sfânta cruce şi m-am rugat Domnului sã mã fereascã de cel rãu, cã eu nelegiuire n-am fãcut. Prea sfinţii cãlugãri erau prin chilii ori la rugãciune şi n-au bãgat de seamã. De la Sfânta Mãnãstire am gonit de-a curmezişul câmpului.
În toamnã am ajuns la o stânã de oi, tocmai în munţii Buzãului. De la ciobani am şi acu cojocul şi cãciula. După constatarea crimei, jandarmii au dat de mine. Le-am spus cã-i adevãrat cã l-am junghiat pe Prea sfinţitul, da' fapta nedreaptã nu are iertare. Au încheiat cuvenitul proces-verbal, am semnat şi m-au trimis cu dosarul spre anchetare la Buzãu. Domnul judecãtor de instrucţie Ionescu Alexandru - poate aţi auzit de

dumnealui - mi-a stabilit identitatea, mi-a luat interogatoriul, i-am povestit din firu-n păr de ce şi cum am comis faptele şi l-am rugat să nu mă trimită în judecată fiindcă Prea sfinţitul m-a acuzat pe nedrept. A procedat le reconstituirea crimei şi, după ce a încheiat cuvenitele acte, a încheiat şi dosarul şi m-a trimis în judecată la Tribunalul Buzău. La Buzău, dosarul meu a fost repartizat la Secţia I domnului procuror Firescu Mihail - poate aţi auzit de dumnealui. După ce mi-a stabilit identitatea, m-a întrebat şi dumnealui dacă recunosc faptele. Le-am recunoscut şi l-am rugat să nu mă acuze, fiindcă fapta nedreaptă nu are iertare. Am stat ce am stat în prevenţie, până la sesiunea juraţilor, am primit cuvenita notificare şi m-am dus la judecată. După ce mi s-a stabilit identitatea, domnul preşedinte mi-a luat interogatoriul legal şi am confirmat faptele incriminate. Un jurat m-a întrebat dacă nu-mi pare rău. I-am spus că nu, fiindcă acuza Prea sfinţitului era nedreaptă. "Asta mi-i crucea de am făcut cuiva rău!" În rechizitoriu, domnul procuror Firescu Mihail a spus că nu merit circumstanţele atenuante. Îi părea rău că, pentru elementele antisociale, Codul Penal nu prevede pedeapsa cu moartea, mai ales când victima este un slujitor al sfintei noastre biserici. Nu ştiam ce sunt alea elemente antisociale, da' drept nu era.
Domnii juraţi au răspuns "da" la toate întrebările şi domnul grefier mi-a dat citire la sentinţa prin care eram condamnat la muncă silnică pe viaţă. Până să mă transporte la Ocnele Mari, am stat în închisoarea din Buzău. Era şubredă, că o puteai dărâma dintr-o opinteală. N-a fost nevoie s-o vatăm. Într-o zi m-au scos la muncă, la marginea oraşului. Am lăsat gardianul adormit sub o căpiţă de fân şi am luat calea spre oraş. Când a înnoptat, m-am deplasat la locuinţa domnului judecător de instrucţie Ionescu Alexandru, am escaladat gardul prin spatele locuinţei, am intrat prin efracţie într-o încăpere, pe urmă am nimerit în odaia unde dormea dumnealui. L-am trezit şi l-am rugat să aprindă lumina. După ce m-a văzut la faţă, l-am rugat să nu se sperie, că avem de vorbit. I-am stabilit identitatea, i-am luat interogatoriul, l-am anchetat, l-am trimis în judecată, l-am judecat, l-am condamnat şi şi-a ispăşit fapta. L-am tăiat. (L-a înjunghiat.) Ce să-i fac, i-am spus doar că sunt nevinovat şi că acuza era nedreaptă!
De la locuinţa domnului judecător de instrucţie Ionescu Alexandru m-am deplasat la locuinţa domnului procuror Firescu Mihail. Am escaladat gardul, am pătruns prin efracţie în bucătărie, am intrat în altă încăpere, am forţat uşa şi am ajuns în încăperea unde domnul procuror tocmai scria la masă. L-am rugat să nu se sperie şi să nu se scoale de la masă. Domnule dragă, trebuie să vă spun că era tare galben şi tremura. I-am aplicat procedura de urgenţă. I-am stabilit de îndată identitatea, l-am anchetat, l-am judecat, l-am condamnat şi şi-a ispăşit fapta. L-am tăiat. (L-a înjunghiat.) Ce să-i fac, domnule! Doar i-am spus cu binişorul că nu sunt vinovat, că Prea sfinţitul mi-a adus acuză nedreaptă!
Când am ieşit în stradă mi-am făcut sfânta cruce şi m-am rugat Domnului să mă ferească de cel rău. Au dat din nou de mine. De atunci nu-mi mai scot lanţurile de la picioare. Iar mi-au stabilit identitatea, iar am fost anchetat şi iar am fost condamnat la muncă silnică pe viaţă. Le-am spus şi dumnealor că rău fac ce fac, că sunt nevinovat, că Prea sfinţitul mi-a adus acuză nedreaptă. Cică toate condamnările pe viaţă se contopesc şi fac

împreună doisprezece ani. O fi adevărat? Aşa spun hoţii la Ocnele Mari. D-voastră aţi auzit de asta?
- N-am auzit. Da' ce te interesează?
- Mai am vreo patru de făcut, apoi văd eu...
Când a terminat mi-a mai cerut o ţigară, mi-a urat noapte bună şi a închis fereastra. A doua zi am văzut când a venit gardianul. Au plecat împreună, Mucegai cu traista în spinare. Probabil spre Ocnele Mari. Îmi închipui că s-a stins de inimă rea.
Un prieten căruia îi povestisem cele auzite de la Mucegai a remarcat că, pe vremea lui Mucegai, nedreptatea era prost păzită (p. 121-124).
O ştiinţă a umorului bine dozat: repetarea şirului de etape prin care trece arestatul, consemnate - cum singur autorul atrage atenţia - în termeni juridici învăţaţi din experienţă şi prost înţeleşi; insistarea cuviincioasă asupra nevinovăţiei în ceea ce privea acuzaţia nedreaptă dintâi, atunci când vinovăţiile creşteau munte pe creştetul său, cu sinistră inconştienţă; 'omenia' plină de bun simţ şi cu care îşi roagă politicos victimele să nu se sperie şi constatarea, cu mirare, a modificărilor de înfăţişare datorate spaimei produse de el, ca şi când nu ar fi fost prea fireşti; naivitatea întregii expuneri oneste; toate la un loc fac şi din portretul lui Mucegai un text antologic, căruia i-ar şedea bine pe buzele unui candidat la admiterea la Institutul de Teatru, ca monolog briant, sau într-o însăilare de schiţe similare, menită teatrului la microfon ori micului ecran. În urma acestei lecturi cu atât mai mare îmi e regretul că Andrei Şerbulescu nu şi-a înţeles adevărata vocaţie, cea de literat, din timp, şi a preferat-o pe aceea de unealtă a puterii sovietice în România.
Totuşi, nu pot nega că experienţa către acumularea căreia l-au condus preocupările sale de spion, ca şi plata pentru ele, sortită de 'tovarăşii' săi ideologici, sunt tocmai acelea ce au făcut talentul său să explodeze şi să se impună, post mortem, cu atari pagini, în literatura noastră. E drept că darul natural ce te învaţă să clădeşti o istorisire bine închegată, fără lacune şi astfel brodată încât să nu mai încapă în ea vrun cuvânt nou, poate zace până la moarte, necunoscut nici măcar de tine, de nu survine ceva în existenţă ce să-l scoată la lumină şi să-i impună manifestarea. Suferinţa este moaşa multor scriitori, iar Belu Zilber se numără printre ei.
Dacă Mucegai constituie portretul unui personaj, pro-zatorul îl desenează cu aceeaşi capacitate de a convinge şi pe cel tipic, colorat ideologic, cum este cazul în prezentarea anchetatorului Mişu, mai ales caracterizat prin visările sale de dominaţie mondială prin mijlocirea abjectă a dosarelor. Mi-a confiat şi planul de perspectivă al securiştilor. Mai întâi, stârpirea contrarevoluţionarilor, spionilor şi trădătorilor, apoi formarea unui dosar complet pentru fiece locuitor. După ce această operă ar fi fost încheiată, urma educaţia politico-ideologică a întregii populaţii.
Ascultam halucinat visul unui securist. Uitasem prăpastia care mă ameninţa dacă pierdeam echilibrul şi că visătorul de la birou scria "doă" în loc de "două". Vedeam oraşul dosarelor, cu blocuri străjuite de oameni înarmaţi, cu nesfârşite săli [şi] rafturi pline cu dosare pe vârste, profesiuni, naţiuni, totul ordonat după sistemul zecimal, şi imensa catedrală din mijlocul oraşului, cu Mişu la amvon, predicând transfigurat

mulţimii nesfârşite de credincioşi cu dosare, instalaţi pe scaune foarte înalte.
În noaptea aceea am avut revelaţia unui mare adevăr demult bănuit: există numai ce este în dosare. Eram pe drumul Damascului, cu Isus aşezat la birou. Abia când am fost judecat şi condamnat pe baza a 50.000 de pagini îndosariate am înţeles totul: întreaga existenţă purcede din dosare, iar stăpânii dosarelor sunt stăpânii noştri. O idee platonicianã reflectată pe pământ. Există tot ce există pe hârtie, într-un dosar. Cine are doar un act de naştere există puţin, cei cu act de identitate, act de studii şi de militărie există mai mult, cei care au şi acte de căsătorie ori de deces există şi mai mult; cei cu dosare multe şi groase există foarte mult. Aici începe certitudinea. Dacă acolo scrie că un blond pleşuv şi spân este brun şi cu cioc, acesta, şi nu altul, există. Isus şi Shakespeare nu aveau acte de naştere: poate au existat, poate nu. Apariţia dosarului a tranşat definitiv milenara dispută între filosofi despre micul verb "a fi". Probabil că s-a născut odată cu monarhiile absolute, cu armata şi administraţia centrală. Funcţionarii şi ofiţerii trebuie să fi avut foi matricole şi calificative, cu starea lor civilă şi aprecierea şefilor, atât cât era necesar pentru avansare. Nu-mi închipui ca până târziu, în secolul al XIX-lea, să fi conţinut altceva şi să fi avut alte urmări. În orice caz, subţirele dosare nu aveau decât un număr relativ mic de oameni. Dosare mai bogate despre unii oameni au existat la poliţie, poate la unele instanţe judecătoreşti şi birouri avocaţiale. Abia în 1925, poliţia americană a pus bazele cazierului general al populaţiei. Voluntar pentru bancheri, mai mult sau mai puţin voluntar pentru restul americanilor. Adevăratele dosare au apărut abia după Marea Revoluţie din Octombrie, în Uniunea Sovietică. Acestea se deosebesc fundamental de imensa majoritate a celor din statele capitaliste, cu excepţia celor de şantaj. În afara datelor de stare civilă şi activitate profesională, conţin informaţii cu privire la păcatele şi intimităţile celor îndosariaţi. Partidul trebuind să fie sigur pe membrii săi, cere de la fiecare comunist sinceritate absolută. Desigur, ideile ascunse au oarecare importanţă. Mult mai importante pentru dovada sincerităţii sunt păcatele necunoscute, însă verificabile, şi intimităţile. Crime, furturi, escrocherii, sperjur, minciuni, viaţă sexuală, cu toate detaliile, până la vicii mărunte, constituie adevărata bază a unui dosar serios al membrilor de partid, al foştilor membri de partid, al celor care n-au fost acceptaţi, al celor care ar putea deveni membri de partid. Imensul aparat al cadrelor şi poliţiei este pus în mişcare pentru a aduce sau verifica datele necesare identificării unui om. Actualii, foştii şi viitorii delincvenţi politici au şi ei asemenea dosare făcute de organele de poliţie. În fine, restul locuitorilor, fiindcă niciodată nu se poate şti ce le poate trece prin cap, au dosare preventive. Acestea, pe plan politic. Planul economic central, pe de altă parte, implică decizii centrale care nu pot fi luate fără nesfârşite dosare despre lucruri şi oameni.
Astfel, de la ideea unei evidenţe a stării civile şi profesionale s-a ajuns la crearea unor fantome, parte prin schematizarea vieţii, parte prin accentuarea păcatelor reale, mai cu seamă a celor imaginate. Un dosar se compune, în general, dintr-o autobiografie, fotocopii după acte, declaraţii scrise de mână ale informatorilor, fotografii. Acestea sunt "informative". Adevăratele dosare, cele operative, sunt cele bătute la maşina de scris.

Primele sunt pentru uz intern. Conţin adevărul mai mult sau mai puţin fragmentar, mai mult sau mai puţin schematic, dar adevărul. Celelalte sunt extrase din primele, în vederea scopului urmărit, cu adăugirile necesare. Dosarele "informative" nu le văd decât cei care le confecţionează. Un neprofesionist n-ar şti să le citească şi nici nu i-ar inspira încredere. Un manuscris bătut la maşină organizează altfel materialul, are ceva din autoritatea slovei tipărite, atenuează spiritul critic.
Din Rusia, sistemul a fost exportat în toate statele socialiste. Chiar de la început. Prima mare industrie socialistă a fost aceea a producţiei de dosare. Un fel de perpetuum mobile de ordinul doi. Funcţionează cu o singură sursă: a celor care le alcătuiesc. Nu numai cei vii, dar nici cei morţi nu sunt abandonaţi. Aici nu există deşeuri. Câţi dintre cei executaţi în Rusia n-au ucis pe alţii prin dosarele lor!
Noua industrie are o armată de lucrători, informatorii. Apoi un utilaj electronic ultramodern (microfoane, magnetofoane etc.), plus o armată de dactilografe, cu maşini de scris. Fără toate acestea, socialismul n-ar fi putut supravieţui (p. 133-136), parcă-şi încheie anchetatorul Mişu expunerea, cu privirile pierdute în lumina depărtării pe care, cu fiecare anchetă nouă, cu fiece condamnare impusă, se străduie să o apropie de prezent. Ciudat portret - ba chiar socotesc că nu portretul a fost în intenţia autorului, dar el s-a impus -, în care desenul derivă din dezvoltarea visului ce bântuie minţile aburite ale portretizatului... Iar din respectivul vis-portret ne deducem condiţia jalnică pregătită nouă de Securitate. În portretul lui Mişu regăsim portretele noastre, ale tuturor românilor - de nu ale tuturor oamenilor populând Terra -, le regăsim, falsificate în dosarele inexorabile cu pricina. Este păcat că memorialistul nu revine, în final, asupra lui Mişu, ci se lasă furat de o nouă temă, pentru că abia aici începea hazul: a-l cuprinde pe anchetator în întreaga-i banalitate şi impotenţă, deşi se juca, avid de rangă şi tortură, cu existenţa celor lipsiţi de apărare. Dar nu oricărei schiţe de portret îi este sortită tuşa finală. În cazul de faţă 'visul' are mai multă consistenţă decât lipsa de personalitate a portretizatului stupid.
Este potrivit să punem în paralel cu portretul lui Mişu pe acela al altui anchetator, de şcoală veche (da, da, chiar cu şcoală...), nu pentru a reveni asupra talentului autorului, cât pentru a distinge singuri ce a fost o lume şi unde a decăzut ea, după 23 augustul fatal.
În 1930 am fost arestat sub acuzaţia că eram spion sovietic, ceea ce de altfel corespundea adevărului. Mă ancheta un poliţist deştept, Vintilă Ionescu. Ştia despre mine totul şi ceva pe deasupra. Am semnat ultima declaraţie în noaptea de 23/24 decembrie 1930, pe la orele patru dimineaţa. Ca cineva care-şi urmăreşte un gând, paralel cu activitatea manuală devenită automatism, Vintilă Ionescu se ridică de pe scaun, îşi scoase ochelarii şi, fără să mă privească, îşi depănă concluzia la care ajunsese probabil în noaptea aceea, în timp ce dictase declaraţia mea:"Este clar că m-ai minţit, dar ce spui se potriveşte. N-am dovezi concludente, însă am convingerea că ai făcut spionaj. Nu mare lucru, dar ai făcut. Acum zece ani, am anchetat în camera asta, tot noaptea, pe altul ca tine. Nici el nu făcuse mare lucru, dar în raportul către ministru am cerut suprimarea lui. Ministrul n-a aprobat şi l-au pus în libertate. În

1921 a făcut atentatul de la Senat. Bănuieşti cine era: Max Goldstein pe care, probabil, l-ai cunoscut. Te-aş pune şi în libertate, dar voi cere ministrului să fii suprimat. Eşti periculos, ai să faci ceva grav".
Vintilă Ionescu avea obiceiul să ancheteze în haină neagră, pantaloni reiaţi, guler tare şi pantofi de lac, ca la o întrevedere diplomatică. La ultimele cuvinte şi-a întors capul spre mine, pentru a sublinia definitiva lui hotărâre. Ochii lui cenuşii, de miop fără ochelari, mă ţintuiau pe scaun, parcă m-ar fi privit din fundul lumii. În faţa acestei puteri cosmice devenisem un ghemotoc, în care viaţa se mai ţinea prin inerţie. Simţeam că dacă ar continua să mă privească, mă strângeam în jurul inimii şi dispăream.
(...) Mulţi ani după această noapte deosebită am aflat că Vintilă Ionescu şi-a ţinut promisiunea, dar ministrul de Interne l-a refuzat, din vreo prejudecată de neînţeles pentru copiii de astăzi. (Aici, opinia mea despre schimbarea oamenilor, scoasă în evidenţă de această punere în paralel, coincide perfect cu aceea a lui Andrei Şerbulescu; într-atâta s-au schimbat semenii noştri, încât membrii tinerei generaţii nici nu pot pricepe ce l-ar izbuti opri pe un ministru să ia viaţa, prin semnătura sa de acceptare, unui individ asupra căruia i se atrage atenţia că, în potenţial, reprezintă un viitor nou pericol prezumtiv. Ei nu pot înţelege aceasta pentru că au fost educaţi că nu dovezile contează, când este atacată libertatea unui român, ci bunul plac al stăpânitorilor puterii!) Ferm convins însă că voi face ceva grav, m-a urmărit după liberarea mea din închisoare, fără să mă mai aresteze, în aşteptarea marii crime. Nimic din ce făceam nu i se părea corespunzător aşteptărilor sale. Când a fost pensionat, a lăsat moştenire urmaşilor săi la Siguranţa Generală urmărirea mea (p. 27-28).
Şi acum, cartea ne prilejuieşte să ducem la capăt cele începute.
În ziua de 20 iunie 1949, după aproape un an şi jumătate de "reţinere" prin diferite beciuri ale Securităţii şi numeroase greve ale foamei, am fost dus în faţa generalului Nicolski, şeful anchetelor. Asimetric la trup şi la faţă, încovoiat, cu mâini disproporţionat de lungi, cu bot de iepure acoperit de mustaţă, cu fruntea mică şi vârtejuri de păr pe cap, cu ochi saşii, semăna cu ceea ce unul Lombroso afirmase că este tipul criminalului, teorie pe care noi marxiştii am combătut-o, fiindcă criminalul [iertată-i fie cacofonia!] este un produs al societăţii, nu al naturii. După ce m-a întrebat dacă nu vreau să renunţ la greva foamei, a adăugat:"Am recitit dosarul d-tale. Trebuie să-ţi mărturisesc că prezumţiile noastre n-au putut fi verificate. Deşi în materie de politic, prezumţiile sunt suficiente pentru condamnare, te vom trimite să lucrezi la un canal care se construieşte acum între Cernavodă şi Marea Neagră. Ţi-ai ascuns bine crimele, dar noi te vom demasca. Până atunci vei lucra la construcţia socialismului, adică, după cum specifică ceva mai departe: voia să mă ucidă (...) prin construcţia socialismului (p. 28-29).
La alt nivel, superior, nu găsim figuri noi, deosebite de ale uneltelor, cum ar fi acest Nicolski.
Iată-l pe Iosif Chişinevschi, poate cel mai reprezentativ. Originar dintr-un mic orăşel basarabean, obişnuit de mic să se minuneze de toate cele spuse şi nespuse de rabini mai mari, ca şi de măreţia Moscovei, a adus cu dânsul smerenia faţă de toţi rabinii laici de la Bucureşti şi Moscova.

Mărginit din naştere, singura lui sursă de înţelepciune era Istoria Partidului (curs scurt) şi rezoluţiile, aşa cum pentru familia lui fusese Talmudul. Nu ştia, nu putea şi nu voia să ştie altceva. Putea începe ucenic de rabin sau băiat de prăvălie şi să termine mic rabin sau proprietar al unui magazin de textile la Bălţi sau Chişinău. A evadat din Bălţi împins de un ideal, ducând cu dânsul orizontul şi obiceiurile orăşelului, umilinţele şi păcatele neamului, graba iudaică şi intoleranţa. În loc să înveţe pe de rost cărţile înţelepciunii şi să vândă sfaturi enoriaşilor, a memorat tezele Internaţionalei, statutele, fraze din textele sacre pe care le-a dăruit membrilor de partid. Şi în loc să se minuneze de profeţiile marilor rabini, dar cu aceeaşi gesticulaţie a mâinilor şi capului, se minuna de orice virgulă sau conjuncţie din Lenin ori Stalin. N-avea cu ce înţelege, nici n-a înţeles. Admira pe [mai] marii săi şi detesta pe cine nu-i admira. Chelbos, urât, încovoiat, acest prost avea soluţii gata pentru orice problemă. Când se oprea o clipă din permanenta lui agitaţie, ca pentru a gândi, scormonea în panerul memoriei o frază citită. Dacă o găsea, discuţia se încheia în termenii obişnuiţi între gladiatorii cu şi fără arme. Dacă mâna ieşea goală din paner, urma ruperea discuţiei şi apostrofarea violentă a preopinentului. (...)
Doi ani a interzis reeditarea poeziilor lui Eminescu fiindcă acesta fusese naţionalist, antirus şi reacţionar. Când a fost, în fine, reeditat, textul era epurat. Lectorii de după 1944 nu trebuiau să afle că "de la Nistru pân-la Tisa, tot românul plânsu-mi-sa", nici partea a doua din Împărat şi proletar. Din măreaţa "Internaţionala" n-a admis să se cânte prima strofă, fiindcă regele, în funcţiune pe vremea aceea, nu trebuia să afle că comuniştii (regret cacofonia) sunt republicani! Caragiale, Arghezi, Baudelaire, urmaţi de o listă de sute de nume, au fost puşi la index, din ordinul său, după ce auzise bineînţeles despre ce au scris. (...)
Doisprezece ani a dictat ce să se facă şi cum să se facă. [Dacă] încerca să gândească, ca la orice prost, începutul de gândire semăna cu un şurub fără ghivent, care se învârte în gol. Cum însă tronul pe care fusese aşezat îl obliga să răspundă la orice întrebare, auditoriul trebuia să se mulţumească cu [of, cacofoniile acestea...!] binecunoscuta grimasă a "responsabilului", cu altă întrebare sau cu exclamaţia nu mai puţin dispreţuitoare "Auzi d-ta ce vorbeşte!" (...) Chişinevschi s-a pulverizat în anonimat.
Nu ştiu dacă a fost criminal din născare. Sigur este că a devenit. Uneori aveam impresia că şi el ar fi mers la rug. Cei închişi cu dânsul mi-au povestit că, în faţa comisarilor de Siguranţă, a fost lamentabil, [dar] Zeu al severităţii faţă de codeţinuţi. Un simplu prost agramat, dezumanizat de sistem, ajuns să decidă viaţa unui popor, în loc de beneficiile unei mici dughene sau ale unei mici parohii (II, p.29-31).
Prostia celor care-l înconjuraseră, lipsa lor de cultură, reaua lor voinţă, naivitatea lor, sunt caracteristici ce-l scot permanent din ţâţâni pe memorialist; le urăşte, le batjocoreşte, le striveşte. şi, totuşi, a conlucrat cu ei, a intrat în puşcărie cu ei, în numele aceluiaşi aberant ideal şi trădător faţă de tot ce reprezenta intimitatea sa. Cum să mai înţelegi omul?! Iată silueta imbecilă a lui Aradi, acela care conducea centrul de spionaj sovietic din România sau măcar din Capitală.

Legătura mea la Bucureşti era publicistul Victor Aradi, baronet ungur, cu flacăra nebuniei şi credinţei în ochi. Locuia într-o mansardă, undeva lângă Sf. Gheorghe, cu soţia şi fetiţa lui. Aduna neofiţi, îi catehiza, făcea lungi şi frumoase reportaje la Viena despre mahalalele Bucureştiului, scrise bineînţeles cu cerneală simpatică, nota cunoscuţii cu numere conspirative şi se considera spion. Ca să nu poată fi urmărit, iarna purta un palton lung de dimie neagră, închis până la gât, ca rasele călugăreşti; vara, o lungă rubaşcă neagră, semn conspirativ al Revoluţiei din Octombrie. Făptura lui înaltă, firavă, prelungită cu o căciulă ţuguiată, devenea astfel un straniu turn de observaţie. Nu ştiu cât vedea el, dar sigur e că putea fi distins şi într-o pădure de oameni. Convins că este perfect camuflat, n-a văzut nici un agent de urmărire - mi-a spus-o chiar el -, însă toţi agenţii îl reperau de la distanţă. De altfel, confidentul său, tapiţerul Sami Margulies, fiind unul din cei mai destoinici agenţi ai Siguranţei în rândurile partidului, "apărătorii ordinei publice" îi cunoşteau orice mişcare. Şi pentru ca nu cumva posteritatea să nu afle cum salvase Revoluţia din Octombrie [descoperind] planurile secrete ale duşmanilor, în pod, într-o cutie de tablă, pentru a fi la adăpost de umezeală şi agenţi, depunea copii ale tuturor rapoartelor trimise la Viena. Fiind destinate istoriei, erau în alb, nu cu cerneală simpatică, ca acelea expediate prin poştă. După cum era convins că pe stradă nimeni nu-l recunoaşte, tot aşa era convins că nimeni nu va căuta documentele ascunse în pod. Este inutil să spun că la proces am fost condamnaţi pe baza a 17 dosare cuprinzând fotografiile tuturor scrisorilor expediate, ca şi copiile găsite în pod (II, p.37-38).

Ar fi păcat să părăsim această menajerie hilară fără să ne oprim şi în dreptul unui exemplar al sexului slab. Aşteptările noastre de a sesiza puterea saltului de portretist de pe un mal pe celălalt al speciei nu va fi gratificată pe măsură. Nu este vina artistului, ci a modelului, căci femeia comunistă este defeminizată de crezul ei şi seamănă leit masculilor emasculaţi ce o înconjoară cu aureola unei uri împotriva omului, împărţită frăţeşte.

Soţia lui Zilber era carne din carnea lor şi sânge din sângele lor. O stalinistă născută, nu făcută. Inteligentă, lipsită de înţelegere şi interes pentru abstracţii şi frumos, rea, voluntară, îndemânatecă pentru tot ce e practic, cu o remarcabilă memorie, disciplinată, obtuză faţă de orice nu e viaţă de partid, tăcută, discretă, modestă, curajoasă, stăpână pe sine, cuviincioasă faţă de şefi, lipsită de ambiţii personale, a suportat cu stoicism ani de închisoare şi lagăr, după ce fusese o excelentă conspiratoare, fără alt orizont decât al partidului. Uneori se uita cu tristeţe la degetele ei degerate în lagărul de la Vapniarka, dar nu s-a plâns niciodată. Emoţionată la suferinţele comuniştilor, era fără milă faţă de necomunişti. Fără umbra care i-o purtam, ar fi făcut parte din "soborul ţatelor", al ilegalistelor din care Ana Pauker îşi recrutase anturajul şi ajutoarele. S-a mulţumit cu o activitate modestă, nu s-a revoltat şi n-a invidiat pe nimeni. Abia după arestarea mea, când a încercat să se reabiliteze, a arătat ce putea. Fără nenorocita ei căsătorie cu mine, ca alte bune tovarăşe ar fi cercetat gândurile oamenilor prin bătaie la tălpi şi testicule, ar fi înfometat, ar fi trimis oameni la rug, ar fi obligat copii să-şi renege părinţii. Cred că singura încercare de a deveni om a fost căsătoria

cu mine. Convinsă că nu puteam trăda, nu credea nici că sunt un adevărat comunist. Golul însă care se făcea în jurul meu o cuprindea şi pe dânsa. Încetul cu încetul, se simţea întemniţată în casă, alături de mine. Psihoza închisorii celulare a meteorologilor de pe banchize, a celor constrânşi să trăiască împreună izolaţi de restul lumii a sfârşit prin a o frânge. Ultima încercare înainte de a începe să se despartă de mine a fost o audienţă la Rangheţ, şeful cadrelor, pentru a-l întreba ce se ascundea îndărătul textului misterios al comunicatului de excludere, hotărâtă fiind să divorţeze imediat dacă i s-ar fi arătat o singură dovadă că aş fi trădat. Rezultatul acestei audienţe fu uluitor chiar şi pentru mine, care mă aşteptam la orice. Cum a aflat ce dorea ea să ştie, Rangheţ a exclus-o pe loc, pentru neîncredere în partid! Cine n-a lăsat capul în panerul partidului nu-şi poate închipui ce însemna această decapitare pentru soţia mea. Sentimentul că este scoasă din rândul oamenilor, fiindcă numai membrii de partid sunt oameni, umilinţa şi ruşinea de a fi aruncată la gunoi, groaza de a rămâne numai cu mine, un stigmatizat. Când îmi povestea ce i se întâmplase, plângea. Nu-şi putuse închipui că ea, care nu greşise niciodată, nici în faptă, nici în gând, să fie dată afară din singura casă iubită, partidul. Nu mi-a reproşat niciodată nimic, însă a început să mă uite.
Adevărata prăbuşire s-a produs după arestarea mea. A plâns, s-a zbuciumat în tăcere, n-a spus nimic. Apoi a venit ura împotriva mea şi a tuturor din jurul meu, familie şi prieteni. Pe toţi i-a denunţat în scris că au fost spioni americani, opozanţi, duşmani. A fost o dezlănţuire generală, ca să-şi recâştige locul în paradis. Nimic nu i-a folosit. Exclusă a rămas 15 ani! (II, p.35-37)
Vreau să pătrundem în universul ideatic şi, ca reflecţie, stilistic al MONARHIEI DE DREPT DIALECTIC, cu o probă oferită de Andrei Şerbulescu a ceea ce a putut învăţa de la dialectica ce l-a determinat să îmbine în titlul lucrării sale memorialistice două noţiuni care, sub imperiul dialecticii marxiste (la ea se face aluzie), se pot şi deduce una din cealaltă, deşi sunt incompatibile în absolut: Ştiam de la Lenin că nu există probleme fără soluţii şi de la Stalin că soluţiile cele mai probabile sunt acelea care nu pot fi deduse cu logica cea mai riguroasă din premisele cele mai sigure. Acum nu mai este ca pe vremea lui Pascal, când ce era adevărat dincoace de Pirinei, era eroare dincolo. Dialectica permite ca ce era adevărat dimineaţa să fie eroare după-amiază (p.30). Din această învăţătură a deprins Belu Zilber folosirea mecanismului dihotomic-antonimic al gândirii, adică acel mecanism ce îngăduieşte folosirea tuturor noţiunilor ca reprezentându-se simultan pe ele însele şi opusul lor. Ştiu că această exprimare este dificil de urmărit. Însă memorialistul are nenumărate exemplificări ale rezultatului utilizării respectivului mecanism al gândirii, ce ne vor lămuri asupra înţelesului lui. Mă voi opri doar la câteva; cititorul îşi aminteşte că, în urma unei descinderi acoperite, 'lucrătorii' M.A.I. şi-au însuşit manuscrisul cărţii sale de amintiri. Iată succinta analiză ironic marxistă ce o face evenimentului: furtul din seara zilei de 14 mai 1970 a fost furt numai prin forma, nu şi prin conţinutul lui, care rămâne socialist (p.34). Pentru că nici lui nu-i este uşor să accepte că albul este negru, continuă cu exemplificările: Ocuparea unei ţări se cheamă eliberare naţională, dacă

este realizată de Armata Roşie; democraţie parlamentară, alegerea unui singur candidat, dacă se întâmplă într-o ţară socialistă; libertatea, înţelegerea necesităţii (idem). Îşi aminteşte de răspunsul unui scriitor sovietic, corespondent de război, la nedumerirea lui Zilber că în şcolile de ofiţeri din U.R.S.S. nu aveau acces decât fiii de ofiţeri, ceea ce semăna cu crearea unei caste militare:"Da, este o castă, dar castă cu conţinut socialist!" (p.34-35) El exclamă: Atunci mi-am dat seama, pentru prima dată, de imensele posibilităţi ale cuvintelor (p.35), subînţelegând, amuzat, că folosirea lor contradictorie purta vina. Părerea mea este că greşea acuzând vocabularul şi putinţa acestuia de a se mula şi pe faţă şi pe dos pe orice gândire, acţiune, situaţie, ş.a.m.d., greşea deoarece în spatele cuvintelor pâlpâia posibilitatea ca, prin ceva ce era mult mai mult decât minciuna, să fie aneantizată omenirea însăşi. Unii comunişti minţeau, categoric! Majoritatea, însă, învăţaseră mânuirea gândirii dialectice şi, în loc s-o considere o simplă artă a sofisticii, o luau ca reflectând realitatea, ba chiar n-aveau nici o îndoială în privinţa aceasta... Belu Zilber, în conversaţiile purtate în penitenciarul Piteşti cu Ion Ioanid, mânuia sabia cu două tăişuri a dialecticii, pentru că-l delecta să rămână totdeauna învingător şi fiindcă nu găsea curajul să mărturisească public, între victimile bolşevismului, faptul că trăise într-o hazna de când de-venise comunist şi că numise, cu oarbă credinţă, materia în care se zbătea: 'lumina socialismului'. El argumentează poziţia pe care o are faţă de 'folosirea cuvintelor' drept scut: Este în esenţa acestui sistem să guverneze în permanenţă "împotriva curentului". A dat oamenilor conştiinţa drepturilor lor, fără să le poată satisface altfel decât în cuvinte. De aceea limba utilizată în formularea ideologiei are un vocabular redus, cu semnificaţie elastică. Furtul nu este furt când hoţii aparţin poliţiei, asasinii nu sunt asasini când aparţin partidului (idem). A formulat un adevăr pe care intră în datoria lingviştilor să-l demonstreze pentru generaţiile care n-au fost formate cu lectura obligatorie a articolului de fond din "Scânteia" zilei, citit cu glas tare în recreaţia mare, la şcoală, care n-au fost obligate să studieze, în aceeaşi şcoală, la limba română, Scurta autobiografie a lui Iosif Visarionovici Stalin şi Cursul scurt de istorie a partidului bolşevic (dealtfel, altele mai lungi nici nu existau), pentru generaţiile fericite care nu sunt şi nu vor fi forţate să studieze 'documentele de partid', prin asta înţelegându-se discursurile analfabete ale lui Dej şi Ceauşescu; de 'tătuca Stalin' să nu mai vorbim! Şi să nu-şi închipuie membrii acelor generaţii că la asta erau supuşi doar elevii utecişti, doar adulţii membri de partid; nu! orice elev român, orice muncitor, calificat sau nu, orice funcţionar, oricine umbla pe două picioare şi nu vegeta în vreun ospiciu, oricine se afla sub puterea coercitivă a statului. Spuneam că incumbă lingviştilor să demonstreze statistic remarca lui Andrei Şerbulescu privitoare la numărul redus al cuvintelor folosite într-un stat socialist, pentru toţi acei copii ai viitorului care n-au avut cum băga de seamă aceasta. O atare demonstraţie va contribui la vădirea pericolului psihic reprezentat de comunism, care reduce orizontul minţii umane, neîngăduindu-i să folosească întreg vocabularul omenesc, deci impune un tot mai rar (până la uitare) comerţ cu masa noţiunilor dobândite în decursul atât de lentei, trudnicei şi de îndelungatei evoluţii a speciei umane.

Nu-l pot uita pe redactorul primei variante a volumului meu CIVILIZAŢIA ARMENILOR. Opul era pentru a doua oară înscris în planul editorial; dar de câte ori vizitam redacţia, îl găseam pe bărbat pigulind dactilograma mea. Într-o zi, întrebându-l ce mai avea de 'aranjat', a exclamat, puţin îngrozit: "Ăştia au ajuns în stadiul 'vânării de cuvinte'!" Era adevărat; se ajunsese în stadiul eliminării oricărui cuvânt ce putea avea implicaţie religioasă, mai bine zis care ar fi putut fi utilizat şi într-un text religios. De aceea, dintr-o ISTORIE A ARTELOR ARMENE PÂNĂ ÎN VEACUL AL XIV-LEA, lucrarea mea, apărută în altă editură, după ce şi aici a fost înscrisă în alte două noi planuri editoriale, a devenit o CIVILIZAŢIE ARMEANĂ ce a văzut lumina tiparului la zece ani după predarea cea dintâi a manuscrisului. Iar aceasta s-a datorat unui suflet ales de la cenzură, o Doamnă pe care n-o cunosc nici până acum, o Doamnă ce respecta munca intelectuală conştiincioasă şi adevărul cultural, care, citind un fragment din CIVILIZAŢIE, propus ca articol, mi-a transmis prin redactorul revistei că 'momentul' era propice şi cărţii… Datorez să-i fac cunoscut numele, deoarece, într-o viitoare istorie a culturii sub comunism, doamna Doxănescu nu trebuie uitată. De ce am istorisit întâmplarea? Eradicarea vocabularului învecinat planului religios intra în politica ideologică antibisericească a regimului ateu; cu alte cuvinte, scoţându-ni-se din vocabularul limbii române cuvintele ce să amintească de existenţa lui Dumnezeu, se aspira la ştergerea noţiunii din cugetele şi inimile oamenilor, astfel ca în blancul creat artificial să se însămânţeze religia comunistă, unica, măreaţa, mântuitoarea celor ce scăpau vii şi nevătămaţi din lupta de clasă (folosind cuvintele corecte: celor ce scăpau vii şi nevătămaţi de crima permanentizată şi generalizată a partidului). Deci, lingviştii să nu-şi uite datoria morală şi cetăţenească!
Pe această cale, am ajuns şi la motivul şi destinatarii pentru care Belu Zilber şi-a scris memoriile: pentru uzul celor resemnaţi de astăzi şi al copiilor care vor învăţa că Gheorghe Gheorghiu-Dej a iniţiat şi condus tot ce s-a întâmplat din 1944 încoace, dacă aceste slove ar ajunge vreodată sub ochii lor. (…) Am pătimit suficient ca să mă bucur de dreptul de a povesti ce am trăit şi gândit (p.32). Până în 1968 am încercat mereu să înţeleg absurdităţile, să le găsesc o justificare ideologică, să admit că tot ce s-a întâmplat trebuia să se întâmple. Am scos ochelarii de tablă (ai comunistului, asemănători acelora ai deţinutului) şi m-am hotărât să fac tabula rasa din tot ce am învăţat din cărţi şi să privesc ce am iubit cu ochii mei. Nu mai aveam îndoială că regimul este incompatibil cu adevărul şi dreptatea.
Am ajuns un foarte mic proprietar de viaţă. Nu mai am vreme să culeg roadele de pe parcela care mi-a rămas, iar sistemul poate dura un foarte mare număr de ani. Se poate întâmpla ca copiii [sic!] să nu mai afle niciodată ce a fost, în vremea noastră, cum s-a născut socialismul (p.31). Distincţia existentă în limbă între verbele a simţi şi a presimţi este ilustrată cu deosebită claritate de capacitatea de a se autoanaliza a lui Andrei Şerbulescu; nu că ar fi stat în intenţia lui să ofere o atare incursiune psiholingvistică, ci deoarece are o memorie foarte sensibilă la mişcările sufleteşti. Când am numit verbul a simţi, nu l-am luat cu înţelesul propriu, referitor la activitatea simţurilor, ci în acela figurativ,

referitor la sentimentul a ce pluteşte în suflet, cum reiese din următoarea mărturisire:
Cine nu a purtat pe piept pata galbenă (aluzie la 'steaua galbenă', obligatoriu a fi ornat, în public, reverul vestonului îmbrăcat de evrei, sub dictatura hitleristă) a unei excluderi publicate în "Scânteia" nu ştie ce înseamnă a fi lepros. Nu mai sunt necesare gluga şi clopoţelul care să anunţe trecătorilor cine trece. Cei care mă cunoşteau, prieteni sau duşmani, mă vedeau ca şi cum aş fi fost din aer, întorceau capul sau treceau pe alt trotuar. Atât eram de copleşit, că începeam să mă simt vinovat. Mi se părea că orice trecător mă recunoaşte, însă nu ştie cât sunt de criminal. Uneori îmi venea să iuţesc pasul, să fug de toţi aceşti oameni paşnici ori să le strig vina mea imaginară. Pentru vechii comunişti, presiunea morală a partidului este extraordinară. Toţi ştiu ce este înăuntru, dar odată aruncaţi la gunoi se simt gunoi, un fel de mort care ştie că este iremediabil ieşit dintre cei vii şi trebuie să se obişnuiască cu viermii, până devine vierme (p.42).
Va să zică, atitudinea cunoscuţilor întâlniţi întâmplător pe stradă impunea simţământul vinei. Din acesta se năştea 'părerea' că pecetea impusă de descoperirea, prin presa centrală, a excluderii din partidul comuniştilor era pipăibilă, prin văz, tuturora. Ambele stări derivau din presiunea morală. Asta înţelege Belu Zilber, în acest context, prin a simţi. Pasajul ne permite şi o citire în adâncime a ce simţea un membru de partid privitor la muritorii de rând, la cei care nu erau membri de partid: în afara partidului nu exista decât "gunoiul" societăţii, compus din "cei morţi", metaforizaţi prin "viermi". Ce înseamnă "mort", adică acela care nu este viu? Mortul nu participă la viaţă. Cei vii îl aruncă la coşul de gunoi, pentru că îi încurcă, le pute, îi poate îmbolnăvi cu miasmele şi descompunerea sa; îngropat, să nu mai stea în calea nici unuia dintre cei vii, e asimilat viermilor, prin aceea că nu are alt de făcut decât să se târească departe de lumina apreciată de cei vii şi folositoare lor, întreţinându-şi amarnica existenţă din putreziciuni, abia intuite de orbirea sa, lepădate de toţi cei vii; el este oricând la îndemâna călcării în picioare, a zdrobirii de către cei vii.
Însă Herbert Zilber nu se opreşte la ce simţea odinioară. El mai trăia, la ceasurile de cumpănă, şi altceva ce, pentru moment, nu etichetează psihologic decât cu acelaşi verb, după cum urmează în fraza: Când m-am urcat în tren, am simţit avertismentele bine cunoscute mie: anxietatea şi setea (p.44). Este neîndoielnic un alt tip de mişcare sufletească; sunt semnele presentimentului. Naratorul se străduieşte să-şi priceapă - sau să-şi facă cititorul a înţelege - de unde îi putea veni subtila boare a ceva rău ce se apropia de el: Poate fiindcă funcţionara care-mi liberase paşaportul s-a uitat altfel la mine decât ar fi fost normal să se uite la un solicitant care o gratificase cu cadoul necesar urgentării formalităţilor, poate fiindcă avusesem impresia că fusesem urmărit la Bucureşti, nu ştiu de ce, dar clopotul de alarmă a sunat odată cu plecarea mea din ţară (idem); trebuie ştiut că scopul călătoriei sale era unul subversiv - de spionaj.
El ţine să-şi confirme intuiţia. Această nevoie ne dezvăluie că, oricât de educat era de spiritul dialectic, aşa-zis ştiinţific, nu numai că îşi conştientiza, ca orice alt ins dintre aceia neprelucraţi în forja gândirii

marxist-leniniste, acele presentimente, fără definiţie ştiinţifică şi rizibile pentru nişte 'realişti' ca cei formaţi de partid, nu numai că le conştientiza ca prezenţe în sine, ci se străduia să le şi fundamenteze, prin proba realităţii. Aceasta este dovada că nici măcar cei din vârful noii piramide ideologice ce se forma în acea perioadă nu izbutiseră să scape de 'superstiţii' - aşa le numeau, nu? - care nici vorbă să fi fost superstiţii; ele erau fenomene psihice încă neexplicate (în cazul de faţă: psihosomatice, din domeniul neelucidat încă al parapsihologiei), făceau parte din sistemul uman de cunoaştere a realităţii, cu care suntem toţi dotaţi şi de care voiau să ştirbească omul comuniştii, în tentativa lor de creare a "omului nou", mult inferior celui cu care îi confrunta natura. Dealtfel, şi Belu Zilber se străduie să găsească o formulă, acceptabilă de către materialismul dialectic, în explicaţiile sale: Presimţirea este, probabil, un atribut al materiei vii (p.149).
Belu Zilber nu este mulţumit de dovada avansată până aici, privind realizarea presimţirilor; el continuă: La Paris am aflat din ziare că la Bucureşti se descoperise o vastă organizaţie de spionaj sovietică şi că printre arestaţi se afla şi Victor Aradi (idem). Era superiorul său. Constată o nefuncţionare a mijloacelor personale de cunoaştere dinainte şi de la distanţă a viitorului; mai precis, o funcţionare într-un cod pe care-l învăţase parţial doar - anxietatea şi setea -, cifru pe care nu era în stare să-l folo- sească în traducerea până la capăt a mesajului: Eram departe de Bucureşti, la adăpost de orice pericol. Nici un moment nu mi-a trecut prin minte că misteriosul nr.16, despre care ziarele româneşti anunţau că este dispărut, eram chiar eu. Din corespondenţa cu familia mea şi întreprinderea la care lucram nu rezulta că aş fi fost căutat sau cel puţin suspectat, dar nu puteam scăpa de anxietate şi sete (idem). Doreşte cu orice chip să-şi convingă cititorul de avertismentele pe care le primea, deloc deosebindu-se de orice babă care-şi povesteşte şi dezleagă visele premonitorii, de care partidul hohotea şi cu care babă lupta s-o facă nenocivă sănătăţii clasei muncitoare: Lucram fără întrerupere, ca un automat, nu mâncam, continuam să trăiesc din inerţie, uscat de pustiitoarea mea sete, descompus de anxietate.
În trenul care mă aducea în ţară aveam impresia că sunt singurul pasager, poate şi de pe glob. Dacă ar fi vrut, conducătorul m-ar fi putut arunca pe geam sau pune în geanta lui. Nici astăzi nu-mi amintesc să fi văzut alt călător. Eram sigur că mi se va întâmpla ceva grav, dar n-am rezistat hipnozei. Ajuns acasă, am avut timp să distrug hârtiile compromiţătoare. A doua zi am fost arestat (idem). Cu adevărat era singurul pasager. Autorul nu acordă însemnătatea necesară acestui sentiment de tip hiperbolic. El se izolase de toţi ceilalţi, prin senzaţia că se îndrepta către împlinirea destinului său, că ceva ineluctabil îl atrăgea spre ea - hipnoza pomenită. Ceilalţi, mutându-se de ici-colo, călătoreau, pur şi simplu. El era Călătorul. El pătrundea într-o paralume, într-o pararealitate. El urma să se privească în Oglinda Încercărilor. Era o călătorie iniţiatică. Acesta este izvorul izolării resimţite, distingerii sale de toţi. Iar izolarea, distingerea de toţi, erau şi ele semne ale presentimentului.
Cele de mai sus îmi amintesc de săptămânile ce au urmat crăpării catapetesmei din Biserica Sfântul Spiridon, într-o noapte a Vinerii Mari

sau a Învierii, mai demult. Fisurarea se datora lucrărilor subterane din zonă, necesitate de metrou. Totuşi, nevoia de apărare a bucureştenilor, în faţa tot mai asprei vieţi impuse de tirania demolatorului Ceauşescu, lansase zvonul că era semn dumnezeiesc. Nu era propriu-zis o lansare de zvon, era credinţa populaţiei că avea, în sfârşit, să coboare răzbunarea Domnului, că suferinţele neamului erau văzute şi că li se dădea un răspuns, echivalent cu pustiirea comunismului. Şi nici n-a întârziat prea mulţi ani 'răspunsul divin': Nicolae Ceauşescu a căzut victima plutonului de execuţie comandat de tovarăşii săi din conducerea partidului, care i-au luat locul, prefăcându-se că usturoi nu mâncaseră şi gura nu le mirosea, iar comunismul a căzut în urletele fericite ale poporului. M-a oprit pe stradă văduva unui fost membru al c.c.-ului, femeie de mare încredere a conducerii, care ştia că lucram în învăţământul superior al Bisericii, de unde deducea, biata de ea, că eram mai aproape de planurile Creatorului decât ei, comuniştii.
- Tovarăşe Rădulescu, fata mea este foarte îngrijorată de ce se vorbeşte; s-a dus la biserica Sfântul Spiridon, unde se adună atâta lume să vadă catapeteasma despicată; se zice că... Dumneavoastră ce părere aveţi?
Privirile sale cerşeau o desminţire a mâniei lui Dumnezeu ce înfiora toate inimile. Accepta până şi o autoritate săracă precum a mea, investită numai de ea, şi de nimeni altcineva (mă investise probabil pentru ceea ce socotea curajul meu nebun de a lucra, ca mirean, pentru Biserică, într-o lume în care Biserica era ultimul vrăjmaş rămas în picioare, urmând, fără doar şi poate, a fi distrusă şi Ea). Privirile sale implorau, umile, ca ale unui câine vagabond ce te-a adoptat stăpân şi te roagă, muteşte, să-l iei acasă. Dacă aş fi fost un înşelător, în clipa aceea o trimiteam să se boteze şi să se pocăiască şi m-ar fi ascultat. Dar n-aveam anxietatea, nici setea lui Belu Zilber, prin care să comunic cu Incomunicabilul, deci îmi lipseau chiar şi aceste extrem de modeste semne ale adierii Harului, pe care un ateu bolşevic ca Herbert Zilber era atât de convins că le primea, deşi voia să pară a le socoti dependente de materie - ceea, dealtfel, nici nu neagă intervenţia Harului.
După excluderea mea definitivă din partid, continuă el, în 1947, o dată cu hăituiala celor care ştiau că un exclus nu poate fi lăsat în pace, vechii mei tovarăşi - anxietatea şi setea - au reînceput să mă bântuie. Mergeam pe stradă îmbrăcat corect, dar aveam sentimentul că sunt gol, urmărit de mii de ochi (p.44-45). Constatăm că, exprimat într-o altă metaforizare, acelaşi simţământ al distingerii de toţi şi al izolării, îi însoţeste 'semnele'. Şi, în sfârşit, termenul ce părea să fugă de sub condeiul lui Andrei Şerbulescu, dintr-o normală teamă de 'vocabularul mistic', irumpe în text: Soţia mea nu credea în presimţirile mele, cu atât mai puţin în seara aceea.
Când am ieşit amândoi din bloc, pasagerii automobilului (îi identificase de mult timp, păianjeni aşteptându-şi victima, la oarece distanţă de intrarea în bloc) ne-au invitat la Ministerul Afacerilor Interne, pentru o declaraţie (p.46).
N-a mai călcat pe stradă decât în 1964.
Este interesant de remarcat că între simţire, cu înţelesul cercetat de noi, şi presimţire există o capacitate de conformare la realitate, inversă decât ne-am aştepta.

Brusc uşa celulei se deschise şi înăuntru dădură buzna Marin Jianu şi Nikolski. În timp ce gardianul îmi lumina faţa cu o lanternă, Nikolski îşi strâmba şi mai mult ochii saşii, ca să mă poată privi drept în ochi. Marin Jianu îmi spuse: "Avem dovezi că eşti vinovat. Îţi dau o oră ca să recunoşti". După ce i-am răspuns că nu mai are nimic de aşteptat de la mine, fiindcă spusesem la anchetă tot [ce] aveam de spus, au plecat amândoi, trântind uşa.
Pentru prima oară de la arestarea mea eram fericit. Îmi închipuiam că este ultima probă la care sunt supus înainte de a pus în libertate (p.52). Două săptămâni am aşteptat eliberarea (p.57). Bineînţeles că ancheta s-a abătut şi mai năpraznic asupra sa; va să zică, cele simţite (umplerea de fericire) au fost mincinoase. Pe când presimţirile nu mint niciodată. Trebuie să mărturisesc că, deşi nu aveam nimic pe conştiinţă, simţeam că de undeva bat vânturi rele (p.59). Pentru prima dată începură investigaţiile cu privire la un alt tip de spionaj (decât cel în favoarea U.R.S.S.-ului, de odinioară) practicat, pasă-mi-te de el, în favoarea puterilor capitaliste occidentale.
Cititorul va spune că mă străduiesc să demonstrez ceva ce, în mod evident, este forţat, anume rădăcinile unei gândiri religioase la Belu Zilber. Or, există un fragment în aceste memorii de unde contrariul poate fi dedus fără prea mari eforturi.
Într-o seară, Lajos a fost luat la anchetă. S-a întors după cinci zile. Se dublase în lăţime la trup şi la faţă. Ca să-l dezbrăcăm a trebuit să rupem hainele de pe dânsul. Ne-a povestit că, în seara anchetei, fusese bătut cu "pumnele" - cum spunea el - pe faţă şi trimis la carcera îngustă, adică un sicriu vertical, în care nimeni nu poate sta decât în poziţia de drepţi. După câteva ore, oricine se umflă. Mai târziu, după ce am fost şi eu bătut la tălpi, singurul chin de care aveam groază era carcera îngustă. Simţeam cum mă sufoc numai la gândul de a fi închis în sarcofag. Când l-am întrebat pe Lajos cum de a rezistat mi-a răspuns simplu: "M-am rugat..."
Îmi pare şi astăzi rău că sunt văduvit de puterea credinţei. Este, probabil, o aptitudine cu care te naşti. N-am nici un fel de rezonanţă pentru acest fel de muzică (p.50-51). Rămâne regretul a ceva presimţit şi, din păcate, gustat niciodată. Dar presimţirea, după cum am văzut, te pune în contact direct cu realitatea.
Că Andrei Şerbulescu avea canavaua religioasă înscrisă în inimă, ca noi toţi, deşi n-o izbutea recunoaşte, este şi mai clar dintr-aceea că simţea cel mai profund fior religios, acela al păcatului (bineînţeles, faţă de altă putere decât în cadrul credinţei, pentru că marxism-leninismul deformase toate cele naturale din sine şi înlocuise sentimentul existenţei lui Dumnezeu cu certitudinea forţei fără egal a partidului). Strigoiul vinovăţiei ne însoţeşte în viaţă. Spovedania nu-l omoară. Scăpăm prin uitare. Păcatul există undeva în noi, cancerul, poate mediul natural al sufletului. Dacă ar dispărea, am exista ca şi cristalele, dar n-am trăi. Suntem veşnic vinovaţi faţă de cineva: o femeie, un prieten, un frate (p.64). El se simţea vinovat că păcătuise faţă de partid, prin nemărturisire! Culmea vicierii gândirii stă în aceea că nu concepe viaţă fără păcat, ca şi cum acesta ar fi fermentul, scânteia, bobârnacul existenţei personale, iar nu încălcare dăunătoare vieţii. Suntem martori ai

unei înscăunări a păcatului în centrul fiinţei noastre, a unei divinizări a lui.
Iar pe temelia derogării vinovate de la spovedanie, pe care o menţionează Belu Zilber, s-a aburcat nevoia de a mărturisi nu numai ce era adevărat, ci, mai ales, ceea ce dorea partidul să-l audă confesând, deşi nu corespundea realităţii; însă stăpânirea partidului, identificată cu aceea a Dumnezeului cel Atotputernic, avea mai multă priză asupra slăbiciunii lui decât realitatea însăşi, refuzată de partid, oricât de adevărată era: o realitate, deci, ce putea dispărea fără să sufere nimeni şi să fie înlocuită cu o ficţiune, devenită adevăr, prin aceea că, i se spunea anchetatului, era necesară.
Fascinat de opiniile unui comunist despre propriul său crez (şi ce fel de comunist: un spion al Uniunii Sovietice!...), fascinat şi de cultura, ca şi de exprimarea sa, de fineţea intuiţiilor psihologice şi a trăsăturilor rapide de penel cu care defineşte o epocă, o situaţie, ori un portret, am tot amânat momentul examinării sufletului său în raport exclusiv cu trădările săvârşite în cursul anchetei ce l-a făcut celebru în istoria jumătăţii de secol încheiată acum - şi fără de care, probabil, ar fi dispărut din conştiinţa semenilor, aidoma tuturor colegilor săi de crez şi crimă antinaţională.
El începe prin a-şi înfăţişa faţa luminoasă - în nădejdea că, după cum stau lucrurile cu luna, doar această faţă rămâne vizibilă după trecerea unui timp oarecare de la evenimente. Adică, îşi expune, nu prea amănunţit, curajul de a încerca să semene drumul anchetei cu pietricele albe care, la proces, regăsite, să slujească punerii în evidenţă a unui alt drum, acela al adevărului. În cuvintele sale: Mă gândeam să demasc pe regizori în faţa justiţiei datând unele fapte în aşa fel încât să pot dovedi prin acte certe inexistenţa lor (p.33). Nu este limpede că iscusinţa i-ar fi aparţinut; răsare din text numai că a ştiut folosi prilejul: din motive independente de voinţa mea, s-a fixat ziua de 6 octombrie 1946 ca dată a unui complot la care aş fi participat. Am acceptat să fiu prezent în Bucureşti la acea dată, ştiind că, în acel moment, eram la Paris, ceea ce aş fi demonstrat cu tot felul de acte ale autorităţilor franceze (idem). Însă luciditatea îi şopteşte că era îndoielnic a i se fi îngăduit să aducă dovezile; iar de i se permitea aceasta, ar fi dispărut din dosar fila derutantă, î locuită fiind cu una unde data să nu mai fi coincis cu aceea a absenţei lui din ţară, astfel încât să nu se poată sustrage acuzaţiei de a fi complotat, cu care fusese încărcat.
Teoretizarea renunţării la acest subterfugiu constituie încă o precisă diagnosticare a celor petrecute cu victimile M.A.I.-ului: Când toţi sunt de acord să falsifice, nu există apărare posibilă. Nici urletul din sala de judecată nu foloseşte. Există totdeauna microfoane, dar sunt mute; există public, dar sunt ofiţeri de Securitate îmbrăcaţi în civil; există avocaţi, dar sunt membri de partid. Dacă întâmplarea face să fie de faţă un acuzat dubios, se suspendă şedinţa, se explică în particular, criminalului, că-l aşteaptă sentinţa administrativă fără drept de graţiere şi, la nevoie, procesul lui se disjunge (p.34).
Frământarea îi este categoric autentică şi convingătoare pentru cititorii români care au trăit situaţii de limită, cum ar fi excluderea din partid, demascarea ca duşman de clasă, ori vrun proces politic. Mă îndoiesc că eventualii cititori dintr-o ţară democratică ar simţi sfâşierea din cuvintele

autorului şi că n-ar pune la îndoială conformitatea lor cu realităţile de atunci: Gândeam până la epuizare cum să imaginez fapte a căror inexistenţă se putea dovedi, cum să înfrunt martorii falşi, îmi umpleam memoria cu inepţii monstruoase, voiam să frâng reaua-credinţă. A durat mulţi ani până să înţeleg că solidaritatea la crimă a întregului aparat este o forţă împotriva căreia nu se poate lupta (idem).
Voi afirma ceva ce va părea paradoxal: suferinţa lui Belu Zilber se datora încrederii că-şi mai putea salva pielea sau că mai exista ceva de salvat. Asta datorită faptului că nu-i dispăruse credinţa în partid. Lui îi lipsea împăcarea românului cu soarta - fatalismul -, a românului care descoperise neîndoielnic cine erau comuniştii. Aceasta a îngăduit majorităţii victimelor nedreptăţii să nu fie atât de tulburate de ce li se petrecea. Pe când prietenul lui Lucreţiu Pătrăşcanu ar fi făcut orice numai să fie eliberat. Şi a şi făcut-o.
Unei autobiografii impuse de anchetator îi urmează altă autobiografie; autocriticii solicitate îi urmează altă autocritică; cererii de a-şi mai aminti lucruri ascunse îi urmează cererea de a-şi mai aminti lucruri ascunse. Partidul folosea armele partidului: autobiografia şi autocritica reprezentau cele mai modeste dintre armele sale, dar necruţătoare - cu ele se lua viaţa până şi a muncitorilor necalificaţi cerşind o slujbă. Şi-a amintit într-adevăr vreo trei împrejurări asupra cărora Pătrăşcanu îl rugase să păstreze o precaută tăcere. După mărturisirea celei dintâi, mintea îi cedă cu simplitate: Nu mai aveam altceva de făcut decât să spun şi celelalte două secrete, apoi să aştept. Îl vedeam pe bietul Pătrăşcanu urlând la auzul destăinuirilor mele, ca cineva căruia i se aplică fierul roşu. O mai fi având şi alte asemenea secrete? Probabil, fiindcă altfel n-ar fi cerut tuturor celor din jur să spuie că nu ştiu nimic (p.66). Alături de conştiinţa greşelii faţă de partid - a-i fi ascuns ceva (păcatul meu cosmic!), apare un nou chin provocat de divulgarea tainelor lui Lucreţiu Pătrăşcanu: un alt păcat - faţă de un semen îndrăgit. Deşi, peste o bucată de timp i-a parvenit ştirea că fostul ministru al Justiţiei primise cu calm spusele sale, Belu Zilber se perpelea sub săgeţile aprinse ale remuşcărilor. Nu mai puteam dormi nici puţinul somn de până atunci. Trebuia să fac ceva să mă liniştesc. Să fie ironie ceea ce urmează sau consemnarea mijlocului pe care-l găsise - unicul! - de a nu sta cu mâinile încrucişate în plasa ce se strângea în jurul lui tot mai din aproape? Am scris o nouă autobiografie, încă una şi încă una. Nici când am terminat de enumerat micile mele păcate faţă de toţi oamenii pe care îi cunoscusem nu m-am potolit (p.67). Dacă este ironic cu sine însuşi sau nu, mi se pare că analistul, oricum, îşi compătimeşte orbirea din trecut. Povesti o convorbire în trei cu un străin. Mai bine zis, declară că ea avusese loc. Însă nu-şi putu aminti, nici să-l taie anchetatorul, despre ce se discutase. Pătrăşcanu o făcu ad integrum. Pentru Şerbulescu - în vederea verificării celuilalt - veni clipa adevărului: "manejul" - "2 cu 2", adică două ore de manej şi două de odihnă (prin "manej" să se înţeleagă alergarea în chiloţi şi picioarele goale în jurul cimentului din celulă); pe urmă "8 cu 2"; apoi "10 cu 2"; de se întrerupea din măsurarea celulei-stadion: duşul rece. Cam aceasta îi era starea de spirit şi condiţia fizică atunci când avu revelaţia, în 1948, că vecină de celulă cu el se găsea Lena Constante, vechea sa prietenă. Unul de o parte a zidului, celălalt de partea cealaltă,

cu o vergea scoasă din patul de fier, am spart un tunel în jurul ţevii de calorifer şi am vorbit ore întregi. Mi-a povestit acuzaţiile aduse lui Pătrăşcanu. Andrei Şerbulescu rămăsese comunistul impenitent de până la arestare: Am fost indignat la auzul că prietenul meu a vrut să fugă sau că el, cel total lipsit de viciile mărunte omeneşti (tutun, cafea etc.), ar fi avut unul care contrazicea morala de partid (p.71).
Urmează recunoaşterea cea mai ruşinoasă privitoare la trădările sale de până atunci: Ca să scap de tortura păcatului, în autocriticile scrise la Malmezon am povestit şi această întâmplare din beciul din Calea Rahovei (idem). Ne aşteptăm ca autobiograful să-şi asume frica ce l-a determinat s-o facă. În loc de asta, el declară a fi denunţat dubla lor încălcare a regulamentului, cu gândul că, verificându-se prin Lena Constante discuţia noastră, se va dovedi indubitabil inocenţa amândurora (p.71-72). Plauzibil doar în cazul în care presupunea că ea ajun- gea întocmai la acelaşi raţionament răsucit în paisprezece de nu mai cunoşteai care să fi fost chipul gândirii logice. Însă Belu Zilber nu presupunea aceasta, mărturiseşte: Ştiam că va rezista să recunoască, că mă va blestema, dar în mintea mea medicaţia era necesară în interesul tuturor (p.72). Foarte greu de urmărit cum îi aluneca raţiunea şi încotro, deoarece pare mult mai plauzibil că "medicaţia" folosea numai interesului turnătorului. El, exclusiv, îşi dovedea astfel totala supunere faţă de anchetă şi decizia de a nu-i ascunde nimic, cu riscul oricăruia dintre cei apropiaţi. Mai produce un argument pentru a lăsa să se creadă că mai era, în acea perioadă, stăpân pe hotărârile sale, şi acesta aidoma ţesut cu aţă la fel de albă: Dacă atunci aş fi cunoscut mărunta vină a prietenilor mei, n-aş fi pomenit de această întâmplare, ca şi de altele care, în celulă, căpătaseră aceleaşi dimensiuni cosmice... (idem).
Să se numere printre celelalte 'mărunte vini' şi aceea a doamnei Pătrăşcanu, anume de a fi fost soţia lui Lucreţiu? Căci Belu Zilber sugeră anchetatorului că era singura ce să cunoască toate dedesubturile existenţei bărbatului ei, deci putea aduce informaţiile cele mai directe şi sigure pentru acuzarea lui. În felul său, Ferescu, anchetatorul, pe numele adevărat Filipescu, l-a felicitat: Discuţia noastră mi-a fost de folos. Când au fost strânse cu uşa, femeile au spus tot. Ele sunt singurele care ştiau (idem). Îmi închipui că Andrei Şerbulescu îşi face iluzii asupra dimensiunilor greşelilor sale din timpul anchetei: el să fi fost cu adevărat indicatorul căii pe care trebuia s-o apuce cea din urmă? Ofiţerul şi superiorii săi, ministrul şi ceilalţi din C.C. să fi fost cu toţii atât de neşcoliţi într-ale smulgerii de mărturisiri? Să nu fi ştiut niciunul că o soţie constituie o poartă larg deschisă către tainele bărbatului ei? Să fi fost nevoie de sugestia lui? E de necrezut. Oricum, vina sa de a fi dorit ca doamna Pătrăşcanu să fi gustat din aceleaşi chinuri ale trădării ca şi el era apăsătoare.
Psihologul îşi urmăreşte cu siguranţă meandrele cugetului, ba înclinând către regret, ba bănuind (de fapt, sperând) că acuzaţiile celor din vârful ierarhiei de partid nu erau vane, ba învingând fidelitatea faţă de amiciţia sa trecută, ba chiar nădăjduind că alţii vor fi mai rezistenţi decât el şi vor spulbera cele ce şi el incrimina în calitatea sa de comunist. Ba amintindu-şi că era ceea ce tocmai am numit: comunist, deci trebuia să acuze şi să se despartă de căderile prietenului său, iar asta îl conducea să se felicite

pentru atitudinea adoptată. Multă vreme am fost chinuit de gândul că de la mine a pornit recu- noaşterea soţiei lui Pătrăşcanu. Eram convins de nevinovăţia prietenului meu. Dar dacă, ascuns cum era, făcuse ceva condamnabil? Am început să-mi înşir pentru mine tot ce ştiam de la dânsul şi despre dânsul. Încetul cu încetul a apărut parcă altceva decât ştiam eu: "S-ar putea să fie vinovat, şi eu l-am denunţat"... Apoi iar revenea amintirea conturată a ceea ce văzusem şi auzisem atâţia ani, prietenia şi încrederea care ne lega. Deci nu putea fi vinovat şi deci strânsul cu uşa al soţiei îi va fi până la urmă de folos. Mai bine să se spulbere acum toate bănuielile, decât o veşnică îndoială.
Apoi noul contur al vinovatului plămădit de imaginaţia mea scoasă din lume revenea, ca într-o febră cu halucinaţie. Da, ştiu că cei care îl urmăresc urmăresc scopuri ticăloase, însă eu sunt comunist. Puteam eu tăinui în orice chip o crimă împotriva socialismului? Deci bine am făcut ce am făcut.
Însă în joc este bunul meu prieten. Sunt odios. Încep să gândesc ca Saint-Just sau Chişinevschi (p.72-73).
Şi moara cugetului şi a inimii continua să se învârtească drăceşte: Eram o magmă din care ieşea, din când în când, flacăra nebuniei. Luni şi luni de zile mă cufundam în trecutul imediat, refăceam zilnic o anchetă cum aş fi dorit să fie (...), ceva care să fi avut drept urmare punerea mea imediată în libertate. Începeam construcţia de cum mă sculam. Când auzeam tragerea zăvoarelor şi clinchetul castroanelor pentru masă, totul era gata. În şapte ore se concentraseră mii (p.73). Mai întâi remarcăm faptul că nu remuşcările ocupau primul plan al conştiinţei, ci dorinţa eliberării personale instantanee, căutarea soluţiilor ce l-ar fi putut salva, dacă îi veneau în minte la momentul oportun. Apăreau nişte remuşcări, dar nu acelea aşteptate de noi şi pentru care autorul ne-a pregătit: remuşcările sale, din această nouă perioadă moartă, când iarăşi nu mai era anchetat, se datorau faptului că nu-şi ştiuse conduce răspunsurile date, astfel încât să-şi vădească de la bun început nevinovăţia. Dacă ar fi posedat de pe atunci înţelepciunea bătrâneţii, ştia că musai era vinovat, indiferent de cum i-ar fi sunat răspunsurile: era vinovat pentru că astfel îl voia partidul. Însă Andrei Şerbulescu, deşi ditamai spion - deci un presupus om inteligent peste medie, înarmat cu toate tertipurile cazuisticii, tocmai pentru a fi capabil să se salveze la ora H -, rămăsese, ca majoritatea comuniştilor, un naiv până la cea mai neagră prostie. În al doilea rând observăm în ce consta preocuparea lui majoră, în lunga pauză, iar observaţia noastră ne serveşte pe tavă înţelegerea tipului său uman. Belu Zilber 'îşi rescria' anchetele! Belu Zilber, nemulţumit de rezultatul lor, de felul cum îşi îndreptau, aceste texte dramaturgice, personajul către o suferinţă fără termen, nici limită (în finalul piesei), căuta cu raţiunea, acum oarecum 'la rece', oricât de mare îi era tensiunea mărturisită (o tensiune creatoare), căuta soluţii scriitoriceşti noi, dintre acelea care să ofere poveştii un happy end în stilul filmelor americane. Andrei Şerbulescu nu sta toropit de tristeţe, nu-şi bătea capul cu problemele etice, nu-şi amintea clipele de fericire în faţa unor mese bogate şi ademenitoare, nici în patul unor femei năucitoare, nu-şi rememora figurile părinţilor, nici nu aduna din memorie hârburile cunoştinţelor ştiinţifice îngrămădite într-o viaţă de om, nu clădea teorii politice şi aşa

mai departe. Deci, pe scurt, nu era copleşit de nici unul dintre instinctele banale, nici de virtuţi, nici de existenţă: era adâncit în clocotul creaţiei literare... Oricât de ridicolă ar putea părea cititorului concluzia mea, el n-are voie să nu vadă că arestatul tot scria şi rescria în minte cele ce scrisese, cu mâna lui sau dictând anchetatorului, o dată.
Iată-ne pregătiţi să înţelegem cele ce urmau să se petreacă în curând, un fenomen unic printre cele mărturisite de românii care au luat vreodată condeiul în mână şi de cari se ocupă o istorie a unei literaturi naţionale. Până acolo, să ne oprim, stupefiaţi, în faţa unui Andrei Şerbulescu gata să-şi caracterizeze starea de spirit când crea în cuget spectacolul unde deţinea rolul principal: Fericirea înceta cu tragerea zăvorului celulei mele şi vederea străchinilor (idem). Dacă nu este fericirea creatorului în cursul procesului creaţiei, atunci ce este? şi dacă nu este fericirea spectatorului (cititorului) în faţa creaţiei propriei sale minţi, atunci ce este? Mi s-ar putea opune sugestia că Belu Zilber era fericit deoarece anchetele imaginate îi redau libertatea; şi aş cădea de acord cu această soluţie a dilemei dacă autorul şi-ar specifica ima- ginile visate ale libertăţii; dar el menţionează doar imaginile 'rescrise' ale replicilor din anchete. Nu încape îndoială că e vorba despre trăirile specifice creatorilor în domeniul dramaturgic sau cel romanesc.
Urmează descrierea stării imaginaţiei secătuite, ce succede aceleia a imaginaţiei în plină ebuliţie: Rămâneam trist, nu mai puteam reîncepe concentrarea halucinantă. Cred că arătam ca un om trezit după o hipnoză îndelungată. Golul absolut ţinea până a doua zi. Cred că ziua dormeam în picioare. (...) A doua zi viaţa revenea în trup şi reîncepeam construcţia trecutului. Aşa în fiecare zi, luni de zile. (...) Dacă zgomotul zăvoarelor n-ar fi întrerupt viaţa mea halucinantă mai multă vreme în loc de fiece zi, trupul mi s-ar fi sleit ca o mâzgă cleioasă (p.73-74). Orice scriitor, ignorând cele ascunse de rândurile precedente, îşi va recunoaşte prostrarea de după secarea temporară a şuvoiului inspiraţiei, asemănătoare tristeţii insului golit de exultarea maximă a împreunării.
Noi bătăi, poziţii trupeşti dificile, ce le imitau pe acelea sugerate de Securitate reeducatorilor pentru zdrobirea fizică şi morală a victimelor lor (mă ţinea într-un picior, cu faţa la perete şi mâinile ridicate, la care securistul însuşi rămânea nedumerit de puterea ce o avea asupra torturatului şi se interesa, ca noi toţi în legătură cu reeducaţii: După fiecare dintre aceste inovaţii râdea şi mă întreba de ce n-am refuzat să mă supun ordinului, p.74), insomnii decretate, provocate prin anchete non-stop, cu treziri - atunci când victima nu mai rezista nedormită - izbutite prin lovituri de pumn... Şi încă o dată, a câta oară?, i se comunica ştirea că fusese găsit absolut nevinovat şi că eliberarea lui era sigură; şi revenea tratamentul privilegiat: cărţi de citit, ţigări, bani, fructe, conversaţii amicale cu călăii.
Andrei Şerbulescu aduce argumente noi în favoarea tezei mele în legătură cu trăirile sale de dramaturg-spectator al propriilor sale producţii, el recunoscând că astfel participa şi la scenele independente de imaginaţia sa, ci oferite de neaşteptatul împrejurărilor: Aşa cum mi s-a întâmplat de multe ori în viaţă, nervii m-au lăsat, umorul nu. Probabil că sunt un om uşuratic; cu ochii dinăuntru privesc în spectator, chiar dacă văd moartea cu cei dinafară. Îi apăru, din memoria livrescă, ademenit de

situaţia sa, un personaj al lui Anatole France, cu care se asemuia. Am râs de unul singur, dovadă evidentă că literatura poate uşura viaţa oamenilor. În locul emoţiei profunde, a marii dureri lăuntrice, vin sentimentele citite. Râsul este o medicaţie serioasă. Doctorii ar trebui s-o recomande prin reţetă (p.76-77).
Şi, într-o bună zi, literatura coborî asupra destinului său, sub formele atrăgătoare ale unei femei, cu siguranţă, mirobolantă.
La birou era acelaşi Mişu, însă la altă măsuţă decât a mea era o frumoasă agentă a Securităţii, Colette B., proaspăt bronzată la mare. În 1945 schimbasem câteva cuvinte cu dânsa, aşa încât nu puteam nega că ne cunoşteam. Întrebată ce relaţii avusese cu mine, a povestit un roman cu spioni americani, cu reacţionari şi comunişti. La observaţia mea că toate erau minciuni, în odaie a izbucnit un urlet de indignare. Mişu era cel mai indignat: "Cum îndrăzneşti, banditule, să afirmi că o persoană a cărei onorabilitate am verificat-o a minţit?" I-a mulţumit pentru cele relatate, i-a sărutat mâna şi a chemat gardianul s-o conducă. Apoi către mine: "Recunoşti cele spuse de martoră?" La refuzul meu a apăsat nervos pe butonul de la sonerie. Imediat a apărut gardianul. I-a ordonat să mă dezbrace până la piele, mi-a legat ochii cu bandajul pe care-l avea în mână de când intrase, iar Mişu, în picioare, a ordonat: "Du-l!" (p.77-78).
Este uşor de bănuit ce a urmat. Dar aceasta mă interesează mai puţin. Subliniez faptul că 'apariţia' istorisi un roman, deci o ficţiune literară pe care Andrei Şerbulescu era dator să se prefacă a o lua drept realitate, drept realitatea lui, unica posibilă, în temeiul căreia era ameninţat cu pedepse cumplite.
Spre deosebire de indiferenţa cu care privesc literatura cei de teapa anchetatorilor - în cazul de faţă este vorba despre o creaţie orală -, pentru cari inşi deobicei ea nu există, în cazul acesta special, ficţiunea căpătă dimensiuni gigantice, tinzând să acopere cu umbra ei policromă, orice urmă limpede a realităţii.
Pentru cititorii străini de textul discutat voi oferi o mostră a ceea ce însemna, în hrubele Securităţii, a-l ajuta pe anchetat să-şi amintească ce nu făptuise niciodată.
Era în noaptea de 24-25 septembrie 1952, ploua, era frig. M-a tras în goană prin curtea pietruită, până departe, am urcat, apoi am coborât trepte. Ne-am oprit într-o încăpere unde mirosea a beci. Se auzeau şoapte. Am auzit vocea macabră a comandantului arestului: "Pe băţ!" Mi s-au legat foarte strâns mâinile şi picioarele - semnele le mai am şi astăzi -, mi-au trecut mâinile legate peste genunchi, prin micul gol rămas între mâini şi picioare s-a trecut un drug de fier, drugul s-a ridicat cu mine cu tot şi a fost pus pe căpriori, ca pentru fript. Au urmat opt lovituri - le-am numărat -, apoi am fost învârtit, ca pentru fript şi pe partea cealaltă. Am numărat patru lovituri la spate, acordate însă după ce fusesem acoperit cu un prosop umed, ca să nu se vadă semnele. În tot timpul am auzit vocea unui tânăr locotenent, care, cu excesul de zel judaic, a ţinut nu numai să asiste la bătaie, dar să mă şi tragă de perciuni, probabil în amintirea [vremii] când strămoşii lui erau supuşi acestui tratament. S-ar putea crede că complexele de inferioritate se moştenesc din tată în fiu, şi se răzbună.

După ce m-au dezlegat şi m-au scos de pe drug, acelaşi gardian cu figură de tătuc şi ochelari rotunzi de lucrător de precizie - convins, probabil, să abandoneze strungul pentru a apăra socialismul, în calitate de paznic - m-a tras repede prin curtea desfundată, până în camera de unde mă luase. Fusesem atât de concentrat să număr loviturile şi să identific persoanele prezente în beci, că nu simţeam nici o durere. Când am ajuns în faţa celor care ordonaseră bătaia, unii surâdeau, pe alţii îi copleşise râsul. Ce altă reacţiune putea provoca un om bătrân, gol, murdar de noroi şi nevinovat? În picioare la birou, Mişu m-a întrebat cu vocea lui cea mai aspră: "Recunoşti tot ce a spus martora Colette B.?" Iar am refuzat să recunosc, iar a apăsat pe buton, iar şi-a făcut apariţia tătucul-gardian, iar m-a legat la ochi şi a pornit în goană prin curte, trăgându-mă după dânsul. În beci, acelaşi ritual, am fost pus pe căpriori şi am obţinut acelaşi număr de lovituri, cu diferenţa că acum cele de pe spate erau mai jos de şira spinării, iar tânărul ofiţer politic încerca acum să-mi zmulgă părul din cap. Nu mi-am închipuit niciodată că părul din cap se smulge atât de greu.

Lucrurile s-au petrecut repede, ca la o execuţie capitală. Am început să simt oarecare dureri. În primul rând, mi s-a făcut sete. Când am ajuns în sala de comandă am cerut apă. Mi s-a dat de pe birou, dintr-o cană mare. Mai târziu, Mişu mi-a spus că ei ştiu de setea care urmează după bătaie şi aveau apa gata pregătită.

După noul meu refuz de a recunoaşte, mi s-au legat din nou ochii şi din nou am fost târât de gardianul-tătuc spre locul de execuţie. Când omul cu vocea sinistră a început să lovească, n-am mai ajuns să număr decât până la nouă. Durerea era cumplită. Nu-mi amintesc dacă în faţa sanhedrinului de securişti am ajuns fugind sau târât. Eram ceva ca un fel de piftie tremurând de frig ori de sete. Am golit o cană, încă una şi încă una. Mişu nu mi-a mai pus nici o întrebare (p.79-80).

Scriitorii nu sunt totdeauna conştienţi ce rezultate pot avea invenţiunile lor. În cazul de faţă, 'romanciera' Colette B. era pe deplin solidară cu cei care aplicau metoda patului lui Procust folosindu-se de colaborarea imaginaţiei şi interpretării ei actoriceşti. Unul dintre rezultatele înscrise în conştiinţa lui Belu Zilber este cu adevărat surprinzător. Adoptând inconştient imaginea populară creştină a iadului, pentru el întreita şedinţă de caznă ia aerul unei vizite de viu în lumea subpământeană de sub stăpânirea lui Scaraoţchi: pe drug şi căpriori, învârtit pe o faţă şi pe cealaltă, se recunoaşte ca pus pe frigare. Tartor este un semit, aidoma lui, care se leagă taman de semnul extern vizibil şi distinctiv ce evidenţiază respectiva populaţie: perciunii. Acela, ofiţerul politic al cărui exces de zel era tipic iudaic, stârneşte sentimente antisemite victimei mozaice, sentimente răsfrânte asupra întregului grup de comandă a torturii, devenit sanhedrin. Pentru cei care citesc acest fragment, opţiunea pentru creştinism a unui Nicu Steinhardt nu mai poate constitui o piatră de poticneală.

În cugetu-i pâlpâi un singur punct luminos: trăiam începutul unei înscenări. Groaza unui proces cu un Vâşinski indigen m-a anesteziat. Nu mai simţeam nimic, însă puteam gândi cu luciditate. Ore întregi am făcut şi am refăcut următorul raţionament:

Este clar că nu-i vorba de un proces Zilber, ci de unul Pătrăşcanu. Eu pot fi cel mult o anexă. Îl cunosc pe Pătrăşcanu. Va prefera să se lase ucis în bătaie decât să acepte aruncarea în hazna ca trădător. Or, un asemenea proces implică recunoaşterea din partea criminalului principal, public, gazetari, microfoane. Deci pot declara orice, fiindcă procesul nu poate avea loc. Dimpotrivă, dacă totuşi Pătrăşcanu acceptă să joace rolul cerut de partid, atunci, cu recunoaşterea unor crime din partea mea, voi fi condamnat la moarte, şi, eventual, graţiat; fără această recunoaştere mă aşteaptă sigur condamnarea şi execuţia pe cale administrativă. Deci şi în acest caz trebuie să mă recunosc criminal. Ştiam prea bine cum se petreceau lucrurile în Rusia; la Bucureşti nu putea fi altfel.
Când am ajuns la această concluzie, m-am liniştit (p.80-81).
Este curios că, în acest raţionament, nu apare şi întrebarea: ce urma să i se întâmple lui Pătrăşcanu, Zilber recunoscând minciunile scornite? Va să zică, dacă le recunoştea, Andrei Şerbulescu avea certitudinea că Pătrăşcanu nu intenţiona să-l imite, deci procesul său nu putea să se judece. Dar dacă, totuşi, zdrobit, şi Lucreţiu Pătrăşcanu ar fi recunoscut partitura? Personal, nu era executat, ţinând seama de credinţa lui Belu că el putea fi condamnat la moarte, dar scăpa, printr-o graţiere, ulterior? Aceeaşi graţiere l-ar fi fericit şi pe prietenul său? Autobiograful este sigur că nerecunoaşterea scenariului i-ar fi adus obligatoriu moartea; de ce recunoaşterea lui n-ar fi făcut-o? Orice explicare post factum a raţionamentului ce ne conduce la o greşeală rămâne neclară; dacă el, raţionamentul, ar fi fost bun, rezultatul lui practic ar fi avut puterea convingerii - pentru că nu pot crede într-un raţionament bun în sine ce să nu conducă le rezultate bune şi definitiv convingătoare.
Bun sau rău, acest raţionament stă la temelia deciziei lui Belu Zilber de a colabora după cum i se cerea, deci la miezul turnant al biografiei unui om ce a devenit unealta Securităţii, în pofida oricăror efecte, oricât de dezastruoase.
La birou era Mişu, alături de un general. La întrebarea dacă mă hotarâsem să-mi recunosc crimele, l-am rugat să-mi spună ce vrea de la mine, să scrie şi eu voi semna. Profund indignat, mi-a răspuns că ei cunosc crimele mele, dar eu trebuie să le mărturisesc, nu să le recunosc. Era clar că îmi cereau să scriu un roman. Astfel a luat naştere prima mea declaraţie în care am afirmat că am fost spion american. Le-a plăcut, am semnat şi am fost târât înapoi în celulă (p.81).
Oricine cunoaşte cât de puţin psihologia anchetatului în condiţiile crunte ale comunismului şi ale acuzaţiilor politice va afirma că nu se petrecea nimic ieşit din comun cu Belu Zilber. Numeroase victime au exclamat: Scrieţi ce vreţi şi voi semna! (ce parodie tragică a îndemnului lui Heliade-Rădulescu...) Pentru unele generaţii, chestiunea nu implica atâtea frământări, deoarece nu anchetatul era acela care-şi redacta cu mâna lui declaraţiile, cum stăteau lucrurile în perioada anchetei la care mă refer, ci anchetatorul lui o făcea. Destui întemniţaţi maturi mi-au povestit în detenţie de a fi strigat aceasta în obrazul anchetatorilor, iar eu, abia ieşit din adolescenţă şi negândind la rezultatele asupra condamnării a unei atari atitudini, încuviinţam din cap cu gravitate naivă, socotind că era zbieretul nevinovatului, ce devenea argument suprem al nevinovăţiei sale şi acuzarea anchetatorilor înşişi, cu atât mai mult cu cât era destul de

curent ca la proces acuzatul să nege cele declarate în anchetă şi să se plângă a fi semnat mărturisirile sub teroare.
Am relatat un atare caz în volumul PREOŢI ÎN CĂTUŞE(Mihai Rădulescu şi = Irineu Slătineanu; Bucureşti; Editura RAMIDA; 1997.), în povestirea MAREA LEPĂDARE: - Tovarăşe maior, casa mea-i în spatele colectivei, iar a ţăranului înapoia ei. Ca să lichideze colectiva colţul ăsta, am fost arestaţi şi ni se cere sa declarăm că am vrut să-l împuşcăm pe Gheorghiu-Dej. Pe Gheorghiu-Dej eu nu l-am văzut decât în poză; de ce să-l împuşc? - Nu-i adevărat că aţi vrut să-l împuşcaţi? - Nu-i adevărat, tovarăşe maior! Doar nu suntem nebuni! Ofiţerul tăcu o bucată de timp de parcă medita cum să remedieze situaţia. Suspină compătimitor, după care: (...) - Dumneata ai declarat că ai vrut să-l împuşti pe Gheorghiu-Dej. Aşa-i? - Am dat declaraţie că aşa mi-a cerut. Mi-a zis că dacă nu declar asta, mă omoară. Mai mult de şase luni nu pot ţine, tovarăşe maior! - Păi, e adevărat că ai vrut să-l omori? - Păi, nu-i adevărat, după o mică ezitare. - Dar aşa ai declarat, nu? Părinţelul de ce n-a declarat ca dumneata?, îi plăcea să-i învrăjbească. - Păi, el a ţinut la bătaie. Maiorul s-a pus pe râs de sălta scaunul pe care şedea!... (p. 111-113).
Iar preotul Constantin Voicescu, la a treia arestare (deci nu mai putea fi intimidat cu uşurinţă şi, pe de altă parte, cunoştea prea bine repercusiunile semnăturii date sub înşirarea de către anchetator a tot felul de minciuni), mi-a povestit că, după ce a trecut prin întreg infernul caznelor, după ce a fost coborât în încăperea unde se afla cuptorul caloriferului şi ameninţat a fi aruncat de viu în foc, a semnat ce i se cerea: - Doar ştii, Mihai, cum mergeau lucrurile astea... Ajungeai să semnezi orice voiau...
Dar, cu Belu Zilber, lucrurile se complică într-un fel neaşteptat. Pentru moment, voi insista doar asupra conştiinţei sale clare că îmi cereau să scriu un roman.
Şi romanul început trebuia continuat.
A doua zi, am fost adus din nou târâş la anchetă, de astă dată numai în faţa lui Mişu. (...) Apoi mi-a cerut să completez mărturisirile. Am mai adăugat un nou capitol despre activitatea mea de spionaj în favoarea Angliei şi Franţei. Pe urmă iar s-a indignat că nu vorbesc decât despre mine şi nişte străini mai mult sau mai puţin fictivi: "Cum vrei să verific tot ce declari?... Să-mi spui ce crime ai făcut cu Pătrăşcanu şi alţii!" (idem).
Canonul sufletesc pierise: ideile, când izbutesc să ne convingă, aştern în mintea noastră câmpul desţelenit în care să ne desfăşurăm în conformitate cu dicteul lor.
Consecvent cu concluzia la care ajunsesem, în zilele următoare am declarat despre comploturi pe care le organizasem cu Pătrăşcanu încă din 1939. Eu dictam şi el scria despre lupta noastră împotriva Uniunii Sovietice, împotriva partidului, asasinate şi lovituri de stat proiectate de noi doi (p.81-82). Colaborarea dintre creierul în ebuliţie şi acela 'lucid' al scribului stăpân era permanentă, cel din urmă judecând valoarea fiecărei spovedanii, utilitatea şi veridicul ei, numai că această cântărire se făcea de pe poziţia unei inteligenţe limitate şi complet neexersată cu raţionamentul şi cu puterea de a se impune a adevărului. Mişu părea relativ mulţumit. La un moment dat întrebă: "De ce aţi făcut toate acestea?" Răspunsul l-a scris fără mine: "Din ură împotriva Republicii

Populare Române". La observaţia mea că republica a luat fiinţă abia în 1948, mi-a replicat: "N-are nici o importanţă. Cei din conducere înţeleg şi aşa!" (p.82). Urmară noi persecuţii contondente pentru obţinerea naraţiunii privind recrutarea în spionajul american a lui Petre Năvodaru şi a conferenţiarei universitare Vera Călin. Într-un proces de spionaj nu poate lipsi frumoasa spioană, iar Vera Călin, mamă a doi copii, era în adevăr frumoasă (idem). Oricât de adânc se înfipsese în conştiinţă ideea necesităţii ineluctabile de a fi moale şi modelabil în palmele anchetatorului, până la uitarea de sine, pentru mine au fost (...) zile cumplite. Loviturile pe rănile de la picioare nu mai contau faţă de ideea că mi se cere implicarea unor prieteni care nu erau din categoria lui Pătrăşcanu. Am refuzat să-i implic. Mişu n-a insistat (idem).
Fu împins să facă un nou pas în autoincriminare: să po- vestească despre calitatea sa de agent al Siguranţei. Făcu şi asta. Am răspuns că Intelligence Service-ul m-a obligat să intru în serviciul Siguranţei Generale. La care [colonelul] a exclamat: "Dar asta nu-i verosimil!" La observaţia mea că şi asta poate fi verosimil s-a supărat, a rânjit şi mi-a acordat 24 de ore de reflecţie. L-am rugat să-mi schimbe celula şi să-mi dea o carte. A acceptat imediat, dar cu condiţia să nu consider că-mi plăteşte pentru o declaraţie satisfăcătoare. I-am mulţumit pentru generozitate. La care mi-a replicat: "Vezi cum ne purtăm noi cu trădătorii?!" (p. 83). O mostră din cele ce s-au petrecut permanent sub regimul comunist: cuvintele rostite trebuiau înţelese pe de-a-ndoaselea, frazele aveau un sens direct, obligatoriu, şi unul invers, a bon entendeur, salut!, atitudinea avea un anume conţinut, dar permeau prin el şi dedesubturile lui, ce-l contraziceau. Fără acest mecanism înnebunitor, impulsionaţi exclusiv de care ni se impunea să supravieţuim, n-aş fi ajuns niciodată să cercetez ceea ce am fundamentat şi numit: mecanismele stilistice ale gândirii, în cadrul antropologiei stilistice, inventată de mine pentru a încerca să înţeleg o lume ce ne împingea pe toţi la pierderea minţilor, s-o înţeleg şi s-o domin pentru a nu înnebuni.
Pasul n-a fost pas ci salt într-o condiţie de invidiat: dreptul de a emite cereri care, culmea, îi erau şi împlinite, şi mai ales dreptul la o viaţă intelectuală cât de cât: cartea!
Satisfăcut şi cu închipuirea împrospătată de contactul cu ficţiunea romanescă, a doua seară îi dădu deplină satisfacţie lui Şoltuţ (idem). Răsturnă înainte-i un butoi cu năzdrăvănii din comoara fascicolelor de doi bani: Vintilă Ionescu, anchetatorul de la Siguranţă, după ce-l eliberase, îl vizita nopţile, fără a sări niciuna, pe întinderea a şase ani; şi venea mascat, când bătea de douăsprezece trecute fix, când se-ntoarnă o zi către ailaltă!
Rechizitoriul făcut acum inepţiei colonelului şi a adjunctului său este atât comic, cât şi cumplit - de cum constatăm că puterea se bizuia pe astfel de sfertodinsfertodocţi, incapabili să discearnă batjocura de posibil. Aşa am fost conduşi timp de patruzeci şi mulţi de ani...! Nu l-a îndemnat un poetastru 'de curte' pe iubitul său Nicolae Ceauşescu să semneze un decret prin care ne oferea poetul un imn naţional 'patriotic' şi peste două-trei zile să semneze un altul, de rectificare a metricii precedentului text versificat?!

Nu i s-a părut bizar, se referă Belu Zilber la acelaşi numit Şoltuţ, nici când a dictat lui Mişu un răspuns pe care nu i-l dădusem. Vintilă Ionescu mi-ar fi spus în 1932 că, "în 1941, când va izbucni un război împotriva Uniunii Sovietice, Partidul Comunist Român având de jucat un rol decisiv în înfrângerea Germaniei hitleriste, Siguranţa Generală are nevoie de informaţiile mele preţioase". Dacă aceste inepţii ar fi fost tipărite, milioane de comunişti francezi, italieni, ruşi, români şi alte zeci de milioane de necomunişti le-ar fi crezut. (...) Toată lumea ştie că se minte, dar foarte puţini stau să facă socoteala că, în şase ani, ar fi trebuit să fac 1.200 de note informative, că un nemembru de partid nu este recrutat ca agent în partid, că în 1932 Hitler nu era la putere şi nici nu ştia că în 1941 va izbucni un război antisovietic (p.83-84). Deşi anchetatul îşi păstrează conştiinţa superiorităţii sale intelectuale faţă de chinuitorii săi, el nu se ridică din poziţia de îndeplinire a poruncilor lor. Îi dispreţuieşte şi, parcă dedublându-se, ascultă orbeşte de ei.
Deoarece un nou an se scurse şi anchetatorul şef se tot plângea că nu ştia să rezolve "asemenea anchete", îl ironizează Zilber, tot sărmană victima sa, care citise cu atenţie volumele cu stenogramele proceselor de la Moscova, [ştia] bine ce acuzaţii şi-au adus Buharin, Zinoviev, Kamenev, Piatakov şi ceilalţi (p.85). Deci Şerbulescu trecu la treabă, suflecându-şi mânecile şi storcându-şi amintirile, să încropească un nou proces de tip sovietic, împotriva sa însuşi, a unui membru al conducerii partidului şi de stat şi a mulţi alţi nevinovaţi necesari pentru ca acuzaţiile să fie plauzibile. Am scris o declaraţie despre legăturile noastre cu troţkiştii, buharinştii şi serviciile hitleristo-nipone de spionaj. De astă dată, indignarea lui Şoltuţ a atins paroxismul. A aruncat declaraţia mea pe jos. (...). Imaginaţia se epuizase. Alte romane nu mai ştiam să fac (p.85). Până şi cârmacii săi literari pricepură că nu oricine este un Simenon, să scrie tot la două zile o carte nouă şi pasionantă. Aşa încât i-au adus 'romanele' lui Ion Mocsony-Stârcea, deja condamnat în altă cauză, ca sursă de inspiraţie, pentru a pricepe Andrei Şerbulescu ce era de făcut în vederea stabilirii de legături între Pătrăşcanu, partidele istorice şi Rege.
În mod curios, memorialistul va rămâne necruţător faţă de declaraţiile lui Stârcea, ce-l implicau întocmai după cum şi el îi implicase pe alţii prin declaraţiile sale. Să fie de vină invidia perpetuă şi universală dintre creatori? Acela, da, era un infam, afirmă răspicat autorul MONARHIEI DE DREPT DIALECTIC; propria-i comportare nu devine câtuşi de puţin pricină pentru o autocritică, fie ea şi de ochii lumii.
În orice caz, intervenţia noului inventator de scenarii, scos de prestidigitatorii în uniformă MAI, din hrubele penitenciarelor, ca un iepure din joben, îl edifică pe Belu că altă scăpare nu exista pentru nimeni decât de a se înrola în brigada romancierilor de la Interne.
Îmi închipuiam că şi alţi arestaţi, Lena Constante, Elena Pătrăşcanu, Torosian, Harry Brauner, Stârcea etc. trebuie să fi fost bătuţi, până vor fi înţeles că bătaia nu va înceta decât atunci când vor fi scris un roman (romanul mântuitor!, îmi vine să exclam, parafrazându-l pe Nicolae Balotă când mi-a prefaţat primul volum al acestei ISTORII A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE). Nu-mi închipuiam însă cum vom ajunge toţi aceşti libretişti să spunem aceleaşi lucruri (p.88). Nici torţionarii nu se lămuriseră de la prima încercare; îi chinuiau mai mari dureri de cap

decât pe imaginativii lor cobai. La început cineva scria întrebările şi răspunsurile. Pe urmă s-a abandonat acest procedeu. Cei doi confruntaţi îşi debitau în faţa anchetatorului textul imaginat în celulă. Bineînţeles că niciodată nu se potrivea vreun fapt imaginat de unul cu cele imaginate de altul. Anchetatorul asculta cele două romane, apoi întreba: "Cum îţi explici, domnule Zilber, că domnul Stârcea spune..., fapt de care dumneata nici nu pomeneşti?" Nu se supăra dacă răspunsul suna: "Fiindcă nu-i adevărat. Este inventat". Apoi urma o întrebare şi un răspuns similar din partea celuilalt confruntat. În fine: "Dar uite, domnul Stârcea descrie cu detalii locuinţa Lenei Constante, în timp ce d-ta susţii că n-a fost niciodată acolo?" Aşa se continua, cât era necesar ca unul dintre parteneri să se plictisească şi să admită versiunea celuilalt. Odată acest rezultat obţinut, anchetatorul scria un proces-verbal de confruntare. La fel proceda cu alte perechi, apoi, dacă era nevoie, corecta prin alte confruntări, până ajungea să aibă un consens cel puţin asupra câtorva fapte criminale (p.88-89).
Constatăm două elemente distincte în această rememorare, deşi cel dintâi poate fi urmărit de o bucată de timp şi în celelalte citate. El constă în aceea că Belu Zilber nu mai e chinuit de remuşcările ce îl determinaseră nu numai să se pună în pielea aproapelui, ci şi să regrete suferinţele ce le provoca. Al doilea e că declaraţiile celor doi pomeniţi - şi de bună seamă ale multora dintre implicaţi - au caracteristica romanului într-adevăr. Ele constituiau nişte structuri imaginare din genul epic, ce tindeau spre o construcţie cât mai solidă; erau cât de cât verosimile, cu atât mai mult cu cât descrierile spaţiului acţiunii apăreau detaliat şi exact, ca şi biografiile personajelor; se colorau ici şi colo cu prezumţii psihologice îmbogăţite de comentariile autorului. Lipsea doar cenzorul estetic din conştiinţa autorului, ca şi intenţia fie estetică, fie formativă (imitativă era în anumite împrejurări). Nişte romane scrise direct sub îndrumarea unui ochi critic ce sta de pază în preajma romancierului, să nu se depărteze acesta de subiectul impus ci să-l clarifice după gustul şi necesităţile criticului, îndărătul criticului aflându-se 'imperativele momentului istoric', adică decizia conducerii de partid, întrupată în acele timpuri de Gheorghe Gheorghiu-Dej. Securitatea îşi preschimbase anchetaţii în nişte neîndoielnici profesionişti ai condeiului, calificaţi să scrie convingător oricând şi despre orice.
Dacă examinăm cu atenţie situaţia lui Belu Zilber şi a lui Ion Mocsony-Stârcea şi o proiectăm asupra realităţilor din starea de presupusă libertate, din afara zidurilor ministerului, asupra realităţii condeierilor ce-şi dregeau glasul să fie acceptaţi printre cântăreţii regimului destul de proaspăt instaurat, vom constata că răsar multe similitudini, începând cu tema dată, continuând cu împărţirea personajelor în pozitive şi negative, cu stilul suficient de incolor, inodor şi de penibil pentru a putea fi degustat de critici, rescrierea de mai multe ori, până ce textul corespundea 'imperativelor sociale' şi 'normelor realismului socialist', acuzarea duşmanului de clasă, pentru ca 'opera' să devină armă de întărire a urii pe care partidul intenţiona s-o deştepte în fiecare cetăţean împotriva neamului, a Bisericii, a celor vrednici şi buni, a tuturor emisarilor lumii ce trebuia desfiinţată.

Doresc, cu toată tăria convingerii că operaţia ce o voi menţiona este salutară, ca redactorii editurilor de stat de ieri şi ai publicaţiilor de orice fel menite slujirii comunismului să adâncească până la limită situaţia lui Belu Zilber, pentru a descoperi, în fundul prăpastiei unde se zbătea el, propriul lor chip proiectat pe acela al anchetatorului, căci fiecare dintre aceşti redactori avea datoria a fi un cenzor, un anchetator, un denunţător in spe şi un judecător (chiar dacă se străduia să o facă în duhul blândeţii şi într-un spirit simpatizant cu scriitorii). Desigur, cei care refuzau, în sinea lor, această situare - aceia care iubeau cultura română şi adevărul - s-au străduit, trecând prin mari pericole, să sprijine paginile denunţătoare ale situaţiei generale sau particulare din România, ca şi pe autorii lor. Mulţi şi-au pierdut slujbele; mulţi au fost determinaţi să revină asupra atitudinii iniţiale, să-şi revizuiască poziţia şi să încerce, după cât le îngăduia conştiinţa, să se preschimbe în unelte ale puterii, aşa cum li se cerea. Întrebarea pe care sunt datori să şi-o pună este: cât de mult am fost antrenat de Securitate să devin slujbaş fără simbrie al ei (căci simbria era doar păzirea postului foametei şi umilinţelor, deţinut în editură, la revistă, ziar şi aşa mai departe)?
Remarcam mai sus că a dispărut conştiinţa decăderii personale de la statutul insului demn şi de caracter, cu toate că am mari îndoieli ca un spion de mâna a şaptea şi cam de salon, cum fusese Zilber, să fi posedat vreodată aşa ceva. O pricină a acestei ştergeri a simţământului vinovăţiei e provocarea curiozităţii de către contextul absolut inedit al anchetei, ca şi interesul de a urmări cu toată atenţia răutăcioasă în ce mod intenţionau securiştii să imite marile procese împotriva bolşevicilor, din U.R.S.S., curiozitate şi interes atât de intense, într-o tânjeală cenuşie după o varietate de evenimente total lipsind din viaţa celulară, atât de intense încât obliterau sentimentul vi- novăţiei (şi aşa nu prea ascuţit, după opinia mea). O altă pricină constă în îmbunătăţirea radicală a existenţei sale materiale prin dreptul neîncetat de a citi, ba chiar de a primi de acasă cărţi, de a folosi hârtie şi cerneală la orice oră din zi şi din noapte, îmbunătăţire ce, ca orice comoditate, contribuia la uitarea apăsărilor sufleteşti.
Toţi cei interesaţi de 'literatura' sa fiind mulţumiţi de roadele pe care le da, i se propuse o nouă temă de meditaţie creatoare. Ajuns la Malmezon, am cerut hârtie, toc şi cerneală. Am organizat un complot complet, cu arme trimise de americani cu ajutorul lui Tito şi depozitate la ambasadele Statelor Unite, Angliei şi Franţei, cu întruniri conspirative în casa lui Octavian Neamţu, la care participau generalul american Schuyler şi Pătrăşcanu, cu încercarea de a otrăvi membrii Biroului Politic cu apă grea furnizată de americani, cu răspândirea ciumei în car- tierele muncitoreşti şi epizootii la sate cu microbi furnizaţi de Intelligence Service, cu organizarea unei lovituri de stat ajutaţi de divizii blindate iugoslave, care urmau să ocupe Timişoara şi Sibiul, cu executarea conducătorilor de partid şi de stat. În schimbul ajutorului iugoslav dăruisem Banatul lui Tito. Era o combinaţie de crime după modelul celor [despre] care citisem că [se] proiectaseră la Moscova în 1937, la Budapesta şi Sofia în 1949. Lui Moraru i-au plăcut foarte mult dezvăluirile mele. Mi-a cerut unele detalii complementare pe care bineînţeles că i le-am dat. Peste câteva zile a revenit însă cu patru fotografii şi mi-a cerut să spun pe care din acele

persoane le cunoşteam. M-am uitat cu atenţie. Nu cunoşteam nici una. Am semnat cuvenita declaraţie, după care mi-a spus: "În curând una dintre aceste persoane îţi va face o surpriză". În adevăr, peste câteva zile am fost dus la o confruntare cu una din fotografii (90-91).
Era un alt condamnat politic (dobândise zece ani muncă silnică), ca şi Mocsony-Stârcea, în altă afacere, pe nume Radu Niculescu-Buzeşti. La afirmaţia lui Belu Zilber că nu cunoştea persoana din faţa sa, celălalt, întrebat acelaşi lucru, la cerere, îi expuse întreaga biografie, redutabil argument că-l cunoştea prea bine. Era o biografie învăţată în celulă cu ajutorul numeroaselor autobiografii redactate de Andrei Şerbulescu în anii de când se afla sub pământ. Acum abia ne dăm seama că Securitatea lua o măsură de prevedere pentru cazul când 'romancierul' scria o fantezie ce să nu servească secretarului general al partidului: această măsură de prevedere era că, fără ştirea victimei, mai exista o altă victimă pregătită a-i lua locul, care compunea un alt roman, în altă celulă. De data aceasta poziţia celei de a doua victime era ocupată de Radu Niculescu-Buzeşti. Ameninţat cu moartea, lui Belu Zilber nu-i fu greu să admită că versiunea celuilalt era adevărată în privinţa complotului din casa lui Octavian Neamţu.
Am insistat mai mult asupra acestui nou 'roman', pentru că el prilejuieşte intrarea în scenă a altui tip uman, unul nobil şi vrednic de cinstire, în mocirla în care ne bălăcim de atâta timp. Anume, un alt naţional-ţărănist, ca şi Buzeşti: Camil Demetrescu, dealtfel un cunoscut al lui Zilber, dintr-o epocă defunctă. Şi el avea ştimă în partitura lui Niculescu-Buzeşti, numai că refuza să cânte după notele ei. Drept pentru care fu confruntat cu Andrei Şerbulescu, să se convingă că erau prea mulţi cei care îl acuzau şi că sunase ceasul să cedeze, să îşi pună cenuşă în cap, la rându-i şi să-şi ia locul în corul general al 'vinovaţilor'. Acesta refuza însă să consimtă să joace în piesa noastră, deşi fusese bătut vreme îndelungată. (...) L-am rugat să confirme totul. M-a ascultat, dar înainte de proces a revenit. Mult după aceea mi-a explicat de ce:"De vreme ce insistau atâta, înseamnă că declaraţia mea le era utilă. Nu voiam să fac nimic care le-ar fi putut fi de folos". (...) Eu am spus "da" fiindcă gândeam ca un comunist, el a spus "nu" fiindcă era anticomunist (p.92). Un alt om dintr-o bucată (în aceasta anchetă) a fost Lucreţiu Pătrăşcanu. Tot ce era adevărat accepta, cu oricâtă greutate (cum ar fi în privinţa intimităţilor sale erotice), să recunoască şi chiar să povestească în detaliu; când cădea asupră-i întrebarea despre născocirile lui Zilber sau Buzeşti, se năpustea cu: Toate sunt minciuni, de la început până la sfârşit! (p.93). Dacă luăm drept bună ultima scuză menţionată a lui Zilber, Pătrăşcanu nu gândea ca un comunist, pentru că nu accepta acuzaţiile anchetei! De unde se vede că Belu Zilber nici când aduce această scuză pentru comportarea sa nu rosteşte adevărul, deoarece nimeni nu se îndoieşte că Lucreţiu Pătrăşcanu gândea ca un comunist intratabil şi că fusese, până la declanşarea duşmăniei lui Dej, omul bun la toate al sovieticilor, unealta principală (de nu unică!) ce a pregătit aservirea ţării noastre.
Iar ceilalţi cu care a fost confruntat memorialistul vădeau urmele unor grele suferinţe şi torturi, numai ele determinându-i, la capătul lor, să recunoască invenţiunile acelui proces ce se apropia şi care avu, finalmente, loc. Până la înfăţişarea în faţa instanţei, chiar şi după asta,

Belu Zilber a crezut că, mulţumit de contribuţia lui la condamnarea la moarte a lui Pătrăşcanu, partidul îl va elibera. De aceea confruntarea cu perioada de după proces fu neaşteptată:
Ştiam că, după sfârşitul spectacolelor de Grand guignol, actorii se demachiază şi pleacă acasă. Jucasem rolul de prim-criminal într-un proces în care acuzaţii, martorii, procurorii, avocaţii, judecătorii şi publicul ştiau că nu se spusese un cuvânt adevărat. Prin urmare nu se putea ca, la sfârşitul spectacolului, poliţia să intre pe scenă şi să aresteze pe actori. Ce mi se întâmpla putea fi cel mult un epilog de scurtă durată, o neînţelegere.
Aşteptam de la o zi la alta ca uşa grea de stejar să se deschidă şi să fiu poftit la demachiere. Nici când am fost tuns cu numărul zero, nici când am fost poftit să duc hârdăul la closet, nici după ce s-a împins în cameră o perie şi un lighean cu apă şi mi s-a ordonat să spăl duşumeaua până ce scândurile vor fi devenit galbene, nu mi-am dat seama ce se întâmplase (p.99). Şi scriitorul adaugă o propoziţie zdrobitoare: Nimic nu este mai ireal decât realitatea (idem).
Nu e de mirare că i-a trecut memorialistului prin minte ideea, în care încă nu se putea pe deplin încrede (o va face mult mai târziu, după ieşirea din închisoare, atunci când îşi va scrie amintirile), ideea că securiştii, cu partidul lor cu tot, au făcut descoperirea că numai nevinovaţii trebuie condamnaţi, (...) o nouă concepţie despre societate (p.100). Iar cu privire la aresturile unde se prăvăleau tot mai mulţi nevinovaţi mărturiseşte: Eram convins că acolo este un studio numai pentru fabricare de librete. Credeam că în fiecare din cele o sută de celule locuiesc numai actori pregătiţi pentru spectacolul judecăţii (p.101).
Există o lege psihologică necercetată; în temeiul ei îi acord credit, atitudinea sa din timpul anchetei devine accesibilă raţiunii noastre. Această lege este: pentru a putea supravieţui, fiecare dintre noi trebuie să creadă că trăieşte într-o lume asemenea lui. Pe calea acestei credinţe s-a ajuns şi la afirmaţia absurdă (dar nu mai puţin adevărată pentru unii dintre semenii noştri), afirmaţia că omul şi-a creat un dumnezeu după chipul şi asemănarea sa. Incapabil să intuiască cum se confruntau alţii cu rigorile anchetei, pentru că nu avea nici o noţiune despre trăirile duşmanilor comunismului, ale celor conştienţi de necesitatea combaterii lui - asta fiindcă din adolescenţă îşi modelase cugetul după tiparele marxismului -, Belu Zilber îşi proiecta oarba supunere faţă de 'sarcinile de partid' asupra tuturor românilor, fără să-şi dea seama că între un român şi un instrument al cominternului exista o contradicţie de neaplanat.
Cu siguranţă, cea mai plauzibilă remarcă a lui Andrei Şerbulescu, de autocaracterizare - deşi nu face o trimitere directă la sine - este următoarea: Unii se nasc informatori, cum alţii se nasc poeţi sau pictori. Le place să se uite prin gaura cheii, să asculte la uşi ori să citească corespondenţa altora. Alţii devin informatori în lipsa unei profesiuni, iar mulţi, din convingerea că partidul trebuie ajutat. Este felul idealist de a justifica patima de a privi prin gaura cheii şi, de foarte mult ori, plăcerea de a face cuiva rău, o voluptate mult mai răspândită decât se crede. Indiferent de motivarea iniţială, cu vremea delaţiunea devine viciu (p.136).

Îmi amintesc a fi citit în lucrarea unui istoric francez extrase ample din memoriile unui celebru informator al poliţiei secrete din veacul al XVIII-lea din Franţa. La aceleaşi concluzii ajunsese şi acela, încercând să se explice: copil, îşi făcea deliciul de taină din tragerea cu urechea, pe neobservatelea, la discuţiile părinţilor săi, din care era eliminat; le spiona intimităţile prin gaura cheii, ori ascuns pe undeva prin odăi; şcolar, urmărea purtările colegilor, le citea corespondenţa, le dezvăluia practicile ilicite şi-şi realiza plăcerea maximă prin denunţarea lor în faţa profesorilor (şi ei, dealfel, victime ale aceloraşi priviri inchizitive); căsătorindu-se, voluptatea lui maximă era de a-şi urmări soţia, ba chiar de a-i crea prilejuri să-l înşele, pentru a o descoperi în flagrant delict, de a-i cunoaşte fiecare pas, nu din spusele ei, ci din deducţiile lui şi din observarea ei josnică. Omul nu-şi găsise, recunoştea, nici o altă meserie mai conformă cu caracterul şi formarea sa decât aceea de informator în solda poliţiei, singura ce-l putea face fericit.
Aceeaşi voluptate de a pătrunde tainele celuilalt şi de a-i face rău prin folosirea lor stă la baza ambelor devoalări ale sentimentelor unui informator înnăscut (iar altfel nu există; cel care nu s-a născut cu atari deformări nu poate deveni informator, decât dacă acceptăm că vicierea ar avea efect şi asupra naturii nedeterminate prin aplecare spre ea). Belu Zilber aduce o nuanţă suplimentară faţă de clasic: motivarea 'idealistă', zice el, a aceleiaşi împătimiri. Este interesant că, dacă discută informatorul, nu poate gândi la epoca revolută a burgheziei, ci are în faţa ochilor numai informatorul sub comunişti. De ce? El trecuse printr-o condamnare, în urma anchetei Siguranţei Gene- rale şi nimeni nu-i oferise să slujească stăpânirea pe calea aceasta. Atragerea inşilor sub anchetă către o atare comportare inumană numai comuniştii au inventat-o şi aplicat-o la nivel de masă.
Revenind la oglindirea propriei persoane în întreaga lume, trebuie să ne amintim o afirmaţie deseori regăsită în memorialistica reeducărilor, aprofundată în primul volum al acestei ISTORII A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE: pentru cel intrat în hora bătăilor, a înjosirilor, a cererilor necontenite de a colabora cu călăii, întreaga lume căpăta acest aspect; victimile reeducărilor ajungeau să creadă că nu mai exista omenire liberă, că se extinsese cancerul comunismului pe toate continentele, că, odată slobozi, vor descoperi doar o aglomeraţie scursă pe pământul întreg, o aglomeraţie de turnători, din care scăpare nu mai exista.
Belu Zilber aduce o nouă contribuţie la analiza acestui viciu neluat în seamă nici de moraliştii Bisericii, nici de psihanalişti: Într-un sistem care cultivă delaţiunea pe raţiuni ideologice, gregara pasiune devine viţiu de masă, iar ideologii citesc notele informative cu aceeaşi pasiune viţioasă şi le pretind imperativ altora. Delaţiunea devenită viţiu alimentează viţiul delaţiunii (p.136). De aceea sentimentul de libertate ce l-a cotropit când, scăpat dintre ghearele anchetatorilor şi ale îmbierilor lor de a se dedica viciului comun, a nimerit la Aiud: Am avut momente de reală fericire. Fiind bătrân şi condamnat pe viaţă mă simţeam liber. În afara ochilor poliţiei, armatei sau partidului. Orice aş fi gândit, nu aveam cui spune, fiindcă eram izolat (p.137), deci practicarea viciului delaţiunii devenise de facto imposibilă. Eliberarea de sub puterea unui viciu aduce o relaxare

imensă duhului, ca eliberarea dintr-o temniţă lăuntrică, unde numai coabitarea sufocantă cu el era acceptată.
Viciul special al lui Belu Zilber a fost afabularea. Ea i-a oferit material de lucru informatorului din sine. Plecând de la autoobservare, el atinge zona paradoxului: Domesticirea omului a început când a încetat să afabuleze (p.140), deoarece prin afabulările sale, ceilalţi, luându-le ca şi când ar fi constituit adevărul, şi-au extras puterea asupra lui, puterea celor stăpâni pe dosare. El porneşte pe urmele unei capacităţi curioase ce i se revela, această afabulare, de care nu fusese conştient înainte de anii lungi ai anchetei. Observă că reproducerea corectă a fapelor cere un mare efort din partea noastră (...). Frica de verificare şi sancţiune a obligat omul nu numai să înregistreze, dar să şi povestească corect. Educaţia a contat şi contează, dar într-o măsură mai mică. De îndată ce constrângerea încetează, afabularea copleşeşte (idem). Dar nu aceasta era cea cu care se confrunta el. Mai este minciuna. Spre deosebire de afabulare, este conştientă şi presupune memorie. Trebuie să conţină toate relaţiile unui adevăr, să existe posibilitatea de a fi repetată la nesfârşit în acelaşi fel şi să se lege cu toate minciunile viitoare. (...) Efortul este încă şi mai mare decât acela necesar reproducerii exacte a faptelor, însă este răsplătit. (...) Dacă nu reuşeşte, sancţiunea societăţii nu întârzie. În afară de un caz: acela în care minciuna este organizată de un stat care dispune de totalitatea mijoacelor de informare şi înregistrare (p.140-141). Or, afabulării sale i se dădea drept de existenţă, mai mult, îi era imperios cerută de către minciuj105na de stat.
Mulţi dintre aceia care au meditat la dezastrele aduse de comunism pe pământ au menţionat cele ce urmează. Este vorba despre cea mai cumplită tentativă de reducere la neant a eforturilor culturii, civilizaţiei, religiilor lumii, tentativă izbutită şi de pe urma căreia vom avea de suferit o perioadă foarte lungă de timp, până să fim în stare a reveni de unde am plecat. Dar parcă nimeni n-o formulează atât de percutant ca Belu Zilber: Adevărul (...) de partid l-a descoperit Lenin. De atunci face lege: minciuna a devenit simplu adevăr. Nimeni nu mai are remuşcări, nimeni nu roşeşte, nimeni nu mai este sancţionat (p.141). Deci nici Belu Zilber nu mai are remuşcări, nici Belu Zilber nu roşeşte, nici Belu Zilber nu mai este sancţionat nici măcar dinlăuntrul său. Lenin i-a distrus conştiinţa.
Cele cu care îi condamnă pe comunişti i se aplică şi lui, el însuşi fiind comunist şi pentru că marxismul este un viciu, o boală a secolului, de care nimeni nu se vindecă (p.157); va să zică acuzaţia pomenită era: Din crimă nu se evadează decât în moarte (p.141).
Andrei Şerbulescu a izbutit să evadeze din crima la care a participat de când a devenit marxist şi până la eliberarea sa din temniţele comuniste: a izbutit să moară; a înaintat omenirii, în aşteptarea sfârşitul său pe pământ, cea mai nobilă cerere de iertare posibilă: aceste memorii fragmentare, rescrise după ce Securitatea i-a furat memoriile complete. Belu Zilber a făcut petiţie de mântuire.

III. PSEUDOFICŢIUNEA

Mângâierile Seherezadei (H. Gramescu)
Haralambie Grămescu s-a născut la 18 ianuarie 1926 în comuna Pleniţa, jud. Dolj. După absolvirea ciclului elementar a urmat liceul în Craiova şi ulterior la Piteşti. Debutează în ziarul "Lupta Ardealului" în anul 1949. A început cursurile facultăţilor de Filologie şi Medicină, dar nu le-a isprăvit. A fost nevoit să părăsească Şcoala de literatură "Mihai Eminescu" în 1952. De un an era referent la Uniunea Scriitorilor. În perioada 1954-1957 este redactor la E.S.P.L.A. Devine informator al Securităţii. Apoi este arestat şi condamnat. Se eliberează prin graţiere. Funcţionează ca redactor la "Luceafărul" între 1965 şi 1968. Debutează în volum cu Elegii şi egloge, în 1969. Urmează volumele Norul lui Magellan şi Ode şi epode, în 1972. E lector la Editura Minerva între 1970 şi 1972. A tradus mult: Balzac, Briusov, Antokolski, V. Inber, K. Simonov, M. Aligher, Arany János, Salaman Ernö, Majtényi Erik, Ibsen, precum şi povestirile cuprinse în ciclul arab 1001 de nopţi.
În anul 1994 îi apar amintirile: Pactul cu diavolul, subîntitulate: Roman (Editura Pleniţa).
PACTUL CU DIAVOLUL de Haralambie Grămescu este subintitulat: ROMAN, deşi este cert o carte de memorii, iar autorul, în mai multe rânduri insistă asupra autenticului expus (acest roman al vieţii mele, p.42, nota 1; realitatea (...) istorică, a întregii mele cărţi, în care tot ceea ce istorisesc respectă cu obstinaţie, cel puţin în intenţie, adevărul, p.192, nota 1), după cum şi implică o sumă de scriitori contemporani (cunoscuţi şi prieteni) în aventurile descrise în paginile ei. Poate că subtitlul ascunde o intenţie comercială - vinderea cărţii publicate pe speze proprii -, poate că traduce un sentiment destul de frecvent, acela că viaţa ne este ...un roman.
Din genul romanesc, în afara epicului, lucrarea nu reţine prea multe, cu atât cu cât povestirea este difuză, (artistic?) încâlcită, fără motivări ale acţiunilor - nu din vina autorului, ci dintr-aceea a Securităţii care l-a arestat şi condamnat neîntemeindu-se pe vini limpezi, acuzatului revenindu-i prea anevoiasa sarcină de a călca pe urmele ei confuze în căutarea sa însuşi.
Un portret, al conului Jorj, se cuvine menţionat; chiar citat: prezintă unul dintre tipurile pitoreşti ce nu pot lipsi dintr-o aglomerare umană, mai ales dintr-o închisoare (deşi Haralambie Grămescu nu a cunoscut penitenciarele, ci a fost reţinut până la eliberare în arestul Securităţii, la dispoziţia ei).
Conu Jorj avea în făptura lui uriaşă de ogar rusesc o atare măreţie încât nu m-a mirat că maiorul Enoiu chiar s-a şi ţinut de făgăduielile date. În înfăţişarea conului Jorj era o fălnicie aş zice imperială atunci când se ridica în picioare cu cei doi metri şi ceva ai lui, cu vocea-i de bas profund, cu ochii-i mari albaştri, uşor migdalaţi tătăreşte, frumos ca un Perun gata să spargă bolta cerurilor - fără să fie nici gras, nici slab, mai de grabă suplu decât mătăhălos, atunci, la cei vreo patruzeci şi cinci de ani câţi avea - era deci normal ca Enoiu - şi el la rându-i un ins bine zidit - să acorde onorurile cuvenite unui atare exemplar de om. Şi, pe cuvântul meu de onoare, una dintre cele mai alese bucurii ale vieţii mele este şi aceea că, din chiar clipa când ne-am văzut, basarabeanul mi-a acordat

toată încrederea lui, şi m-am simţit, tot timpul cât am stat lângă el şi sub privirile lui scrutătoare, parcă mai sigur pe mine, parcă mai om.
(...) Conu Jorj sta mai toată ziua tolănit în pat şi-mi povestea cu pronunţia lui uşor basarabenească şi cu vocea-i de bas profund păţaniile din viaţa-i fără pereche. Din când în când îşi mai aprindea câte o Aromă cu care izbutea să mă aducă într-o stare de deznădejde soră cu moartea, întrucât, fiind eu fumător blestemat să consume trei pachete de Carpaţi pe zi şi neavând nici măcar un chiştoc, simţeam că-mi pierd minţile privindu-l cum trage în piept fumul dulce, până la ultimul firicel, din ţigarea aceea boierească şi, isprăvind-o cum arunca mucul în ţucalul împuţit. (...)
Conu Jorj începea să tacă, apoi să aţipească, apoi să pufăie uşurel printre buzele-i senzuale.
Când se deştepta, fuma o Aromă, arunca chiştocul la ţucal (...), după care conu Jorj începea să se scarpine. (...) Scărpinatul ăsta constituia pentru conu Jorj un fel de ritual. Punea în el ceva magic. Începea de la tălpi şi dintre degetele de la picioare, suia încet spre genunchi, apoi pe burtă, pe piept şi, la sfârşit, pe cap. Nu pare să fie cine ştie ce grozăvie, nu? Într-adevăr, nu e o grozăvie. (...) Dar acolo în celula care rezona ca un instrument muzical la cel mai uşor sunet, cum stam eu cu capul sprijinit în palme şi cu coatele pe genunchi, cugetând la beleaua în care intrasem, scărpinatul conului Jorj, când era râcâit de unghiile groase, lungi şi tari ca nişte plectre rânduite unul lângă altul, avea ciudata însuşire de a răsuna nu ca un violoncel, nu ca un contrabas, ci ca un fierăstrău, ca un joagăr scârţâitor, mai dihai decât toate joagărele pe care şi le va fi cumpărat el (...). Erau nişte râcâituri absolut insuportabile. (...) În tăcerea acelei după amieze grele - după ce de multe alte ori îl rugasem cu glas implorator pe dragul meu de conu Jorj să nu se mai scarpine aşa - m-a apucat deodată un fel de amoc, m-am ridicat, vorba Şeherazadei, drept pe cele două picioare ale mele, am scos un răcnet ca de fiară înjunghiată şi am izbit cu capul cât am putut de tare în zidul vopsit albastru-albastru al celulei. Era o tentativă naivă de sinucidere. Pe urmă conu Jorj mi-a luat capu-ntre palmele lui urieşeşti, mi l-a strâns la pieptu-i cu ciudate rezonanţe de joagăre în funcţiune, şi-a cerut iertare până mi-a împuiat scăfârlia cucuiată, m-a certat că de ce nu i-am atras atenţia, că nu-şi dă seama când începe să se scarpine, că o face în mod reflex, că, dacă s-o mai întâmpla, să-i atrag doar atenţia şi nu mai face. Până la urmă îmi venea să plâng nu atât de durerea din frunte, cât de mila părerilor lui de rău şi a căinţei cu care nu mai înceta să mi se tot roage de iertare.
De aici încolo conu Jorj nu mai ştia ce să-mi facă să mă simt mai bine. A ajuns chiar să rişte a-mi strecura ţigara din care fuma, să trag şi eu câteva fumuri (p.70-73).
Experienţa de privare de libertate a autorului devine pozitivă prin această îmbogăţire a imaginii faunei umane cu care memorialiştii au fost puşi în contact prin temniţe, iar dubla percepere a conului Jorj - ca un individ vrednic de admiraţie şi simpatic, dar şi ca unul scârbos, cu obiceiuri necontrolate - conferă portretului volum prin utilizarea perspectivei afective, ceea ce nu reprezintă cel mai neînsemnat merit al unui scriitor. Confruntarea cu tribunalul îi prilejuieşte lui Haralambie Grămescu să scrie câteva dintre cele mai preţioase pagini ale 'romanului', unde prin împingerea în prim plan a martorilor acuzării, rarisim prezenţi în

lucrările de memorialistică a detenţiei, aduce dovada totalei dezagregări a moralei sub comunism, a decăderii umane sub orice limi-tă acceptabilă, în cazul unora dintre ei; în cazul celorlalţi, spre cinstea lor, a unei crescute responsabilităţi confraterne. Ei se află în faţa Justiţiei pentru trei inculpaţi dintr-un singur lot: Florin Gugu, Adriana şi autorul.
Cei aduşi să depună împotriva lui Gugu s-au dovedit oameni de caracter. Mai întâi, s-au lepădat de declaraţiile date în anchetă, n-au recunoscut nimic din ceea ce fusese consemnat de către anchetatori, pretinzând că li s-au luat declaraţiile sub ameninţări şi mai ales că s-a mistificat ceea ce spuseseră ei - şi declarau acum că nu l-au auzit niciodată pe Gugu spunând ceva rău despre regimul comunist, că domnul Gugu doar i-a ajutat să-şi formuleze nişte plângeri către autorităţi când li se făcuseră nişte nedreptăţi, că este un om cu suflet mare şi aşa mai departe. Oricât s-au burzuluit cei din completul de judecată să scoată de la ei vreo acuză (erau o femeie şi un bărbat), oricât i-au ameninţat, n-au izbutit nimic. Cei doi s-au ţinut tare: "Chiar dacă ne arestaţi aici pe loc, noi nu putem să-l învinuim, după ce ne-a făcut atâta bine!" (p.143).
Se cunoaşte faptul că astfel de martori, iniţial trecuţi prin anchetă de parcă erau pregătiţi să fie aruncaţi în acelaşi lot cu acuzatul, se înfăţişau intimidaţi şi ameninţati în modul cel mai înfricoşător. Lupta temerii cu conştiinţa era grea, când venea clipa procesului: oamenii riscau vieţile copiilor, părinţilor, ale tovarăşului de viaţă, după caz; altfel luat, îşi riscau liniştea sufletească pe tot restul vieţii, presupunând că deveneau uneltele anchetei.
Ar fi fost interesantă surprinderea de către scriitor a trăsăturilor lor când se împotriveau propriilor declaraţii, surprinderea sentimentelor, aşa cum erau degajate de spiritul revoltat împotriva celor ce îi chinuiseră moralmente, ca şi a juzilor care, acum, le puneau întrebări podite cu ameninţări. Dar neinsistarea autorului asupra acestor detalii (cele mai grăitoare într-un roman) este uşor de înţeles: trecând eu însumi printr-un proces politic, după o anchetă de o lungime aproximativ egală cu a anchetei sale, trebuie să recunosc că mintea îmi era atât de aburită în faţa instanţei că nu percepeam mai nimic din cele ce se petreceau cu mine; astfel încât mă şi miră puterea lui Haralambie Grămescu de a se situa atunci într-un concret atât de viu.
Declaraţiile se diferenţiază când vine rândul martorilor aduşi împotriva Adrianei, anume sora ei mai mică, Lili, încărcată cu o dramă ce-i îngreuiase existenţa suficient: soţul îi era arestat şi condamnat peste zece ani; fratele surorilor, Traian, şi bărbatul fiicei lui Lili, student ce locuia şi mânca la Adriana fără plată, numit Răducanu. Numai Lili, neînfricoşată nici de ameninţările preşedintelui că o va aresta acolo în instanţă, nici de întrebările răstite ale acuzatorului care vroia s-o facă să adeverească numaidecât anticomunismul Adrianei şi planurile acesteia de a fugi în occident, a susţinut cu fermitate că Adriana, ca secretară a lui Cezar Petrescu, îşi câştiga existenţa în mod cinstit, că n-a auzit-o niciodată rostind vreo vorbă de nemulţumire şi că e foarte nedumerită cum poate să fie învinuită de aşa ceva (idem).
Aici, uluirea noastră n-are margini, căci nu la fel se arată a fi legătura familială dintre ceilalţi şi acuzată. Dimpotrivă, parcă ei ar privi, în boxă, o căţea turbată, urâtă de mult timp, şi pe care a bătut, în sfârşit, ceasul, s-o

arate cu degetul hingherilor pentru a fi ridicată, cărată, jupuită şi făcută mititei şi săpun.
Nea Traian şi soţul Rodicăi au fost ceva de speriat. Nea Traian declara cu gravitate că da, a auzit-o pe Adriana exprimându-şi duşmănia faţă de realizările socialismului. Când i s-a dat voie avocatului Adrianei - vestitul Guido Bondi, scriitor nu lipsit de talent, (...) - să pună întrebări martorilor, Traian răspundea nesmintit: - Atitudinea anticomunistă a Adrianei era limpede! Apărătorul ceru îngăduinţa să persevereze. Îi fu acordată. Dar acelaşi, imperturbabil, cu toată greutatea vârstei sale în jur de cincizeci de ani, insista şi el: Nici între patru ochi Adriana nu spunea altfel categoric! (...) Bondi îşi relua insistenţele, dar Trăienuş nu se abătea cu o iotă de la mărturia lui "sinceră" (p.144). Mai mult, inventând, ori acceptând născocirile anchetatorului, al treilea martor, Răducanu, o doborî pe acuzată cu falsificări ale realităţii, deosebit de grave. Cât despre tânărul muzician, cel care se înghesuise în garsoniera Adrianei, şi mânca din traista ei, acela s-a dovedit parcă şi mai nemernic, adeverind cu zel că Adriana îşi exprima frecvent anticomunismul, şi chiar a transmis în străinătate prin diverse persoane, pe care el nu le cunoaşte, informaţii importante pentru securitatea statului nostru... (idem). Bineînţeles că nu i s-au cerut dovezi, după cum pe nici un anchetator nu-l duruse capul să le caute.
Fosta soţie a autorului (cea care face corectura volumului, astăzi) a trăit, cu cea mai intensă sfâşiere şi cu o totală necunoaştere a termenilor precişi ce i se impuneau a folosi, pendularea între cerinţele Securităţii şi respectul adevărului.
Sanda (...) s-a speriat de tot şi întreaga ei declaraţie a fost rostită cu glas tremurat şi bâlbâit, cam în felul următor:
Preşedintele: "Recunoşti cele ce ai declarat la anchetă?"
Sanda: "Recunosc, domnule preşedinte, dar eu am spus una, iar domnul anchetator a scris altceva!"
- Aşadar nu recunoşti ce ai semnat?
- Recunosc, dar nu aşa cum scrie acolo, că eu n-am spus că fostul meu soţ era duşman al regimului.
- Deci, încă o dată: recunoşti sau nu recunoşti ce ai semnat la anchetă?
- Recunosc, dar nu aşa cum e scris acolo.
- În cazul acesta, pentru inducere în eroare a organelor de anchetă, îţi atrag încă o dată atenţia că poţi fi arestată pe loc. Recunoşti sau nu declaraţia pe care ai semnat-o?
Atunci eu m-am ridicat şi am rostit solemn:
- Domnule preşedinte, vă rog să acceptaţi declaraţia aşa cum a fost consemnată la anchetă (p.145).
Martora aducea în instanţă ceva ce nu era de conceput de justiţia 'populară': ca om de cultură, ea era sensibilă la modul în care adevărul poate fi colorat sau decolorat de stil şi de vocabularul pentru care s-a optat în momentul redactării, şi era cunoscătoare a acestei realităţi. Publicarea, astăzi - tristă iniţiativă, dacă nu chiar vinovată! -, a aşa-numitelor documente de anchetă şi proces, a proceselor-verbale, semnate împotriva voii lor, fără timpul necesar lecturii şi cântăririi ei, fără dreptul refacerii textelor de către anchetaţi, ele fiind scrise sau dictate de anchetator, tocmai dintr-această pricină induce în eroare şi devine un nou

act de acuzare tot a bietelor victime de ieri. Stilul şi vocabularul defăimător ales (ca să nu vorbim despre certificarea unor vini imaginare) falsifică încă o dată faptele pentru care oamenii au fost anchetaţi, torturaţi, judecaţi şi condamnaţi. O atare editare a 'operei de ficţiune' a anchetatorilor, sub semnătura anchetaţilor, fără o permanentă comentare şi dezvăluire a siluirii voinţei victimelor, devine un instrument mârşav pus în mâinile tot ale fostei Securităţi, de către oameni bine intenţionaţi (poate, deşi este îndoielnic...), dar care se amestecă unde nu pricep absolut nimic şi nici oala nu le fierbe, rănind din nou sufletele acelora incriminaţi în respectivele 'documente'.
Revenind la Sanda, ea încerca introducerea în dialog a noţiunii de nuanţă, atât de necesară când e pus în discuţie adevărul; o făcea cu curajul celui care ştia că putea fi pedepsit, dar nu renunţa, oricât i se împleticea limba şi-i bătea inima de tare, nu renunţa să-şi explice, cu termenii strangulaţi ce-i mai răsăreau în minte în acele condiţii, nu renunţa să-şi explice intenţiile autentice ale declaraţiilor precedente.
Ultimului martor, nea Străvoiu, despre care ne comunică autorul că-i fusese prieten şi colaborator la traduceri, omul de care mă simţeam mai apropiat decât am fost vreodată de tata (p.145), îi veni rândul. Pătrunderea lui în sala judecăţii constituie ocazia unei schiţe picante de portret: A intrat în sală aproape împleticindu-se, ochii lui mici deveniseră parcă şi mai mici, pe obrazu-i uşor rozaliu, acum însă livid, pistruii păreau semne de arsură, umerii-i parcă duceau poveri greu de purtat. S-a oprit la pupitrul din faţa completului de judecată, a aruncat spre boxa noastră o privire chinuită şi a început să răspundă la întrebări (...) cu glas stins şi nesigur (p.146-147). Se scurge şi de pe buzele lui minciuna incriminatorie: O dată, la o vânătoare pe undeva prin Bărăgan, la masa de prânz, a spus că, dacă nu ar fi biruit comuniştii în România, el, cu pământul pe care l-ar fi moştenit de la tatăl său, ar fi trăit fără grija zilei de mâine şi ar fi putut să scrie ce-ar fi vrut şi ce i-ar fi plăcut, fără să-i pese de nimeni şi de nimic (p.147). Impulsionat de preşedinte, H. Grămescu explodă. M-am dezlănţuit cu sufletul în gât: "V-aş ruga, domnule preşedinte, să-l întrebaţi pe martor dacă ceea ce spune că aş fi zis eu despre moştenirea de la tata le-am spus eu lui sau mi le-a spus el mie!" (...) Bietul nea Străvoiu s-a făcut şi mai mic, copleşit de împrejurare, a îngăimat ceva absolut de neînţeles (idem).
Deoarece avem în faţă nişte mărturisiri-roman ale unui fost informator al Securităţii, care a semnat angajamentul de a preda Securităţii note cu spusele şi actele celor pe care urma să-i spioneze, interesul său pentru atitudinea şi declaraţiilor martorilor capătă o pondere specială în structura cărţii (din păcate nu şi în extinderea ei), fiindcă aceşti martori se află în situaţia sa de atunci când, arestat prin surprindere şi timorat, nemaipricepând cum să scape din cleştii ce-l strângeau fără cruţare, a căzut el însuşi în abisul complotării cu vrăjmaşul ţării. H. Grămescu nu pare să fie conştient că semnătura de odinioară, prin care se angajase să colaboreze, îl aşeza pe aceeaşi treaptă cu cei mai răi dintre ei, iar deconspirarea misiunii sale în faţa celor urmăriţi îl aşeza pe aceeaşi treaptă luminoasă cu opuşii lor. Această dublă situare, transpusă în comentarii, ar fi îmbogăţit scrierea cu interesante remarci privitoare la firea spăimântoasă (pe mai bună sau mai rea dreptate) a omului supus

terorii şi cu aprofundări psihologice de care încă literatura noastră duce lipsă. Rămâne numai dispreţul său pentru martorii acuzării ce au pactizat cu ancheta şi nu şi atitudinea sa sufletească faţă de sine însuşi, atunci când s-a trezit în aceeaşi postură.
Va sosi curând clipa investigăriii trăirilor sale ca informator.
Cititorii primului volum din ISTORIA LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE cunosc interesul ce-l port viselor avute de foştii deţinuţi politici, interes stârnit de faptul că ei înşişi le acordă suficientă greutate pentru a nu le omite din lucrările lor memorialistice. Nu numai că autorii le reţin ca pe nişte 'întâmplări' asemenea tuturor celorlalte trăite; ei le conferă chiar o valoare suplimentară, aceea de a fi căi de cunoaştere a viitorului, de pătrundere într-o lume altfel interzisă, lumea lui 'ce urmează să se petreacă', a lui 'ce mă (ori: ne) aşteaptă'. Nu uităm că asta se întâmplă cu nişte oameni cărora le-au fost tăiate toate legăturile cu trecutul, prezentul şi viitorul social şi individual, care vieţuiesc în absolută dependenţă de voinţa stăpânilor (unii imediaţi, cu care contactul senzorial este cu putinţă, alţii ascunşi dincolo de zidurile închisorilor, acolo unde se plămădesc destinele, abia deductibili, dar nici măcar totdeauna). Va să zică, nişte oameni ce există doar în raport de stăpâni, numai cum şi cât timp o vor stăpânii, într-o sclavie oarbă, ieşită din balamalele firescului. Deţinuţii politici - fie şi aceia care niciodată nu şi-au îngăduit să acorde viselor un caracter premonitoriu, care le-au considerat, cu superioritate vanitoasă, nişte emanaţii ale biologicului (este şi cazul autorului în discuţie în acest capitol) rămân stupefiaţi de anumite 'coincidenţe' dintre conţinutul lor şi viitorul. Drept pentru care se fac emisarii ideii că în vise se ascunde o taină, de nu cumva chiar devin pledanţii în favoarea visului ca modalitate de cunoaştere a viitorului. Interpetările le fac ei singuri sau reţin şi citează interpretările altora - uneori păstrând - ei personal - masca 'intelectualului' ce nu se lasă îngenunchiat de 'superstiţii', ori care continuă să aibă dubii, oricât de 'convingătoare' ar fi o dezlegare a unui vis sau alta... Din nou trimitem la H. Grămescu. În această ultimă situaţie, resimţim şi o uşoară (insuficient de curajoasă) atitudine de 'simpatie dispreţuitoare' pentru 'naivitatea' celor preocupaţi de cheia viselor, fără ca să micşoreze, acest sentiment, constatarea că, totuşi, interpretarea a fost conformă realităţii revelate ulterior.
Cel dintâi vis transcris de autorul romanului PACTUL CU DIAVOLUL este cel mai prelucrat de scriitor, până la a stârni îndoieli asupra fidelităţii acestuia în raport de conţinutul autentic. H. Grămescu simte nevoia, jenată, să facă o introducere cu caracter general, surprins el însuşi de ispita de a ataca o atare temă (aflată 'sub demnitatea lui' de om cu carte).
Asnoapte (12/13 decembrie 1992) am visat iarăşi că mă arestează Securitatea. E pentru a nu ştiu câta oară când mă bântuie asemenea visuri. Nu are rost să le istorisesc (se opune el pornirii resimţite), măcar că mi-au rămas atât de vii în minte încât aş putea s-o fac (menţionează caracterul pregnant al unor atari amintiri), şi poate că onirologii din şcoala lui Jung sau Adler ar şti să tragă din relatarea lor unele concluzii (doreşte să-şi micşoreze 'vina' de a fi interesat de propriile vise, prin aceea că, totuşi, 'oameni serioşi' şi care s-au impus conştiinţei publice, precum cei citaţi, s-au preocupat de vise fără să fi devenit ridicoli). Mie

însă cercetarea "stiinţifică" a viselor mi se pare o strădanie sisifică de a împacheta fumul, eu am o formaţie intelectuală de medicinist, nu pot să cred că studierea viselor poate să ducă la vreo concluzie de luat în seamă şi cu atât mai puţin că pe baza lor s-ar putea face vreo premoniţie (îşi ia măsurile de apărare împotriva acuzaţiei că ar avea 'preocupări băbeşti'...). Faptul că am visat de câteva zeci de ori că am fost iarăşi arestat nu poate să aibă nici o semnificaţie alta decât obsesia pe care mi-au lăsat-o în subconştient emoţiile de odinioară. Şi, totuşi, câteva dintre visele mele de detenţie sunt cel puţin ciudate (remarcă cititorul că, după ce scriitorul şi-a luat toate măsurile de precauţie pentru a ne convinge că ar fi o greşeala să-l considerăm drept careva susceptibil 'să creadă în vise' şi s-a distanţat cât s-a priceput de atari inşi, ajunge să-şi mărturisească atitudinea a doua faţă de ele, cu alte cuvinte că, de fapt, prima atitudine prezentată ochilor lumii nu este întocmai de nezdruncinat). Nu cel cu Carol al II-lea sau cele cu dezlănţuirea războiului atomic, vise colorate, pricinuite evident de dormitul cu lumina mereu aprinsă, când somnul în astfel de condiţii declanşează anumite jocuri ale terminaţiilor neuronice, ci visele cu Şeherazada sau cu Ceauşescu, care nu se mai încadrează în ceea ce am învăţat eu de la Pavlov despre funcţiile sistemului nervos (p.88).
Cele de mai sus introduc visul la care m-am referit la începutul acestei secţiuni.
Iată visul cu Şeherazada, care a fost un vis erotic. Sexualitatea este atât de puternică în fiecare dintre noi încât, după numai câteva zile de abstinenţă, încep să ne agite cu ferocitate visele erotice (chiar şi la vârste foarte înaintate, cum este aceea la care mă aflu eu acum, când scriu rândurile acestea). De aceea nici nu i-am acordat importanţă atunci visului de care e vorba, fără a bănui în trama lui vreo latură premonitivă. Acest preludiu într-adevăr ne incită, pentru că nu intră în obiceiurile noastre de gândire a socoti că un vis erotic poate avea caracter premonitoriu.
Se făcea că intram într-un palat extraordinar de frumos, un fel de Alhambra din Granada, cu mozaic arăbesc pe jos, cu coloane tipice arhitecturii maure: strecurându-mă printre falnicii pilaştri ai unei săli uriaşe, am ajuns la uşa unui iatac în care pe un divan verde sta tolănită o tânără cu părul negru revărsat în valuri şi îmbrăcată cu o cămaşă de voal rozaliu care, în loc s-o îmbrace, parcă mai mult o dezgolea în faţa ochilor mei uluiţi de bucurie. Cum m-a zărit, s-a şi ridicat în picioare şi a venit către mine cu mâinile întinse a chemare, m-a luat în braţe, m-a sărutat cum numai în vise se poate, şi m-a condus, cu lunecări de baiaderă, până la divanul verde pe care ne-am prăbuşit înnebuniţi de dor. Lângă divan, veghindu-n fără să ne stânjenească, sta turceşte o copiliţă cu părul blond şi ochi albaştri care îmi surâdea senzual. Şeherazada - căci ştiam, în visul meu, că domniţa desăvârşită care se topea sub buzele mele era chiar nemuritoarea povestaşă a basmelor din Cele o mie şi una de nopţi - mi-a şoptit să nu mă tem, că fata aceea este sora ei care stă de strajă să nu cumva să ne surprindă cineva.
Când s-a isprăvit totul, am sărit din somn ca ars, bombănind şi afurisind scârboasa senzaţie a urmării unui astfel de vis, şi m-am repezit să curăţ, cum se putea, semnele bucuriei onirice (p.88-89).

Visătorul mărturiseşte a nu fi cunoscut celebra culegere de poveşti decât dintr-o broşurică publicată în colecţia "Biblioteca pentru toţi", cea de început şi citită pe când era elev. De aceea se miră acum, când reia istoria cu visul, de prezenţa 'domniţei' abia amintite. Căci, prin 1965-66 - deci după eliberare -, noua serie a "Bibliotecii pentru toţi" i-a propus să-şi asume traducerea integrală a marelui ciclu arab. Ca atare şi-a petrecut douăzeci şi şapte de ani trudind pentru eroina unui vis erotic. Există oare vreo legătură între acestea toate şi visul meu din puşcăria de pe Uranus? Eu nu cred. Şi totuşi... (p.90).
După această relatare, mai curând jovială punere în temă asupra unui hazard din viaţa sa de traducător literar decât comunicare şi descifrare a unui vis, în perioada finală a puşcăriilor lui, H. Grămescu remarcă iar (ca şi Loredan): Noapte de noapte mă bântuiau visele. Mai ales cele erotice îmi tulburau până la nebunie minţile (p.215). Trebuie să mărturisesc cu surprindere că ei doi sunt primii dintre condamnaţii politici care pomenesc acest fenomen, atât de greu regăsit în spaţiul oniric al celorlalţi datorită condiţiilor deosebit de grele ale supravieţuirii lor, spre deosebire de cele preferenţiale în care a vieţuit autorul cercetat (el nu a părăsit arestul, să cunoască autentica viaţă de temniţă, nici măcar pentru o zi nu s-a-ncuscrit nici cu foametea cronică, nici cu setea, nici cu izolările, nici cu carcerile, nici cu lanţurile, nici cu dubele, nici cu bolile netratate, nici cu încăperile supraaglomerate, nici cu coabitarea cu bolnavi psihic, nici, mai ales, cu bătăile zdrobitoare şi nici cu înjosirea - cea mai cumplită - a demnităţii idealurilor călcate în picioare; va să zică, organismul său mai putea fi bântuit de atari vise ale bărbatului sănătos şi care-şi purta cu sine oarecari rezerve dintr-o alimentaţie normală, iar spiritul său, respirând aproape ca în condiţiile normale afară, nu se martiriza ca al unui damnat fără scăpare şi mai îngăduia unele jocuri ale fantazării), pe când în cazul lui Loredan era vorba despre un tonus vital ieşit din comun, împletit cu o cvasitotală absenţă a vieţii duhovniceşti. Un coşmar cumplit mă obsedase zile în şir: se făcea că Alla [soţia sa], la tata-bătrân la Pleniţa, în curtea transformată într-un fel de cocină, grohăia prin mocirla puturoasă (idem). Dacă, în general, dându-se glas viselor, se primea, deîndată, din partea colegilor o explicaţie asupra viitorului, ca simbolizat în ele, de data aceasta visătorul merită doar un sfat, tălmăcitorul încarcerat cu el simţind, probabil, ce gânduri negre ale geloziei usturau inima aceluia care-şi preschimba nevasta în hâdă scroafă: - Să nu te superi pe mine dacă am să-ţi spun o vorbă pe care am auzit-o şi eu de la un ofiţer care a luptat în Rusia. Cică rusoaicele se comportă aşa: după ce îşi petrec toată noaptea cu tine, dimineaţa îţi spun: "Bestie, să ştii că numai trupul meu l-ai avut, nu şi sufletul!" Aşa că, Doamne fereşte, când ai să ajungi acasă, dacă s-o întâmpla să afli ceva, adu-ţi aminte că e vorba numai de trup, nu şi de suflet! (idem).
Apar şi vise de ordin politic, cum sunt denumite în context, pentru că un persoaj şi eventual tema decurg din situaţia politică a lumii sau ţării. Mai interesantă mi se pare interpretarea lor: când visezi mari personalităţi, mai cu seamă şefi de stat, vei trăi nişte schimbări esenţiale în viaţă, în cazul [...tău] va fi vorba de liberare (idem), care, cu adevărat, urma să aibă loc. Scriitorul l-a visat pe Ceauşescu, ca secretar general al partidului, fără a-i fi cunoscut anterior figura sau numele, atunci când

tiranul era despărţit de poziţia din vârful despotismului roşu prin câţiva ani buni. O altă interpretare, privitoare la alt tip de vis, este: Când visezi că faci dragoste, şi mai ales sub forma aceasta de mare iubire, te pasc necazuri rele (p.216).
În afară de concluzia că până şi un ins cu educaţie 'ştiinţifică' este înclinat să-şi plece urechea la posibilele premoniţii ale viselor, nu se poate extrage, din conspectarea acestora făcută în 'roman', decât opinia că lumea onirică a autorului său, oricât de fascinantă îi va fi părând lui, nu se ridică la statutul necesar reproducerii tale quale într-o scriere literară. În schimb, ca parte dintr-o lucrare de memorialistică şi aceste confidenţe onirice slujesc, în felul lor nu prea măgulitor, la completarea portretului spiritual al visătorului. La fel, nehotărârea atitudinală faţă de conţinutul premonitor al viselor dezvăluie şi ea o nehotărâre mai generală a caracterului memorialistului, asupra căreia el nu este dispus să discute.
Irumperea dramei în viaţa lui Haralambie Grămescu are loc în legătură cu circumstanţele existenţei tot mai melancolic şterse a unui critic de artă (şi un mare stilist al limbii române) împins de valul istoriei în afara graniţelor manifestării publice. Numele exegetului la care mă refer este V.G. Paleolog. Cărţile sale, de mici dimensiuni, dar cu o ţinută impecabilă, tratând despre Brâncuşi, mi-au uluit copilăria, găsindu-le, din fericire, între cele adunate de tatăl meu, colecţionar de pictură şi de carte de artă. Petru Dumitriu, pe când era încă un corifeu al socialismului, reîntors dintr-o vizită la Paris, aduse de la Max Paleolog, fiul precedentului, un radio cu tranzistori, un dar pentru părintele său. Ştiindu-se că H.Grămescu provenea dintr-un sat vecin aceluia unde îşi târa posomăreala fostul moşier, dactilografa autorului CRONICII DE FAMILIE îl contactă şi-l rugă să facă oficiul de înmânare a cadoului, atrăgându-i atenţia că-şi şi asuma un risc politic, pe care memorialistul îl tratã cu dispreţ, nepăsându-i lui că regimul nu îngăduia aducerea din străinatate a aparatelor de radio.
Moş Paleolog, un fost moşier cam trăsnit (...) trăia acum vânzând porci la ORACA, întreprinderea care-şi avea birourile în chiar casa noastră. (...) Se abătea de fiecare dată pe la mama să bea un pahar de apă şi să mai trăncănească despre cele multe nevoi de pe atunci ale chiaburilor şi ale foştilor moşieri. Venea de la Corlate cu un fel de cotigă trasă de doi măgari şi îmbrăcat cu un cămeşoi ca al lui Tolstoi, părând, cu barba-i mare şi căruntă, un solomonar sub ale cărui puteri se află du- hurile toate ale cerurilor şi ale pământurilor. Se zicea că ar fi fost căsătorit legal (în temeiul unei dispense acordate de chiar regele Carol al II-lea) cu două femei, una nemţoaică, alta franţuzoaică, şi că, după desfiinţarea moşierilor (...), n-a vrut să plece din Corlate, că unde să se ducă el şi, mai ales, unde să-şi ducă mormanele de cărţi care îi umpleau locuinţa din satul acela de ţigani, foşti robi pe moşiile strămoşilor lui şi între care se simţea el însuşi între ai săi, neştiindu-se prea limpede dacă nu cumva era şi el ţigan. Politică nu făcuse niciodată.
Neizbutind să-l întâlnească, îi lăsă aparatul de radio mamei sale care îi trimise o confirmare a destinatarului, scrisă într-un stil cu adevărat de mânuitor dibaci al condeiului: "Măi tinere vecine de pământ al meu, îmi pare rău că n-am avut norocul..." (p.24-25).

Acest portret este contrazis cu ajutorul unei note de subsol, ceea ce dă o alură ştiinţifică textului - procedeul reapare şi în alte părţi ale romanului -, amintirile memorialistului necoincizând cu datele reale ale personajului. Din ea aflăm că doar în copilăria lui Haralambie Grămescu răsărea V.G. Paleolog în "căruceanul" cu măgari; mai târziu era tras de un cal "dereş". Iar prin 1950-1955, criticul trăia din vânzarea de antibiotice primite de la rubedeniile stabilite în străinătate. Cam tot pe atunci, doi ipochimeni - unul Gridan, prim-secretar al PMR în plasa noastră, altul Purcărea, şeful Securităţii locale - l-au arestat pe motiv că deţine aur, iar marele critic de artă le-a răspuns oftând: "Hei, dragii mei, aşa-i, într-adevăr, am avut, dar nu mai am, foarte mult aur: capul meu era plin de aur!" (p.24). Necesare atari portretizări ale oamenilor de cultură români înghiţiţi de obscuritate, în epoca ştiută!
Nenorocirea lui Grămescu s-a datorat lui Mihai Gafiţa, un fel de critic literar, de fapt doar un modest prefaţator de cărţi, fusese numit (nu ales) secretar al Uniunii Scriitorilor, şi toată lumea ştia că numirea lui fusese dictată de sus (p.25). În aceasta calitate, îl acostă pe transmiţătorul tranzistorului şi-i puse întrebări cu privire la întâmplare. Drept rezultat, Haralambie Grămescu fu arestat peste nu multe zile, din Gara de Nord, cărat într-o volgă la sediul Securităţii din Domniţa Anastasia, anchetat şi acuzat fără drept de apel că ar fi intermediat predarea unui post de radio emisie! După ce trase sperietura de rigoare, i se puse în faţa ochilor o coală de hârtie şi, cu bonomie, i se explică faptul că se putea şterge cu buretele încălcarea sa de lege: - Am putea să-ţi acordăm şansa de a ne dovedi ataşamentul dumitale. Dacă eşti de acord, completezi un angajament că ne vei ajuta, iar noi te punem imediat în libertate (p.31). Victima nu se perpeli între imperativul moral şi frică. Semnă. H. Grămescu nu are pretenţia că l-ar fi împiedicat conştiinţa politică să devină informator: el nu fusese preocupat de lupta împotriva comunismului; dimpotrivă, se angajase cu toată forţa sufletului să 'cânte realizările regimului', se aciuise pe la 'fabrica de poeţi', adică la şcoala de propagandişti a partidului pe calea versurilor şi prozei de ficţiune, de unde fusese dat afară, spre regretul său, şi-şi văzuse astfel interzisă participarea la corul de osanale generalizate între 'scriitorii' epocii. Tot cu volga fu readus la gară, i se depuse în palmă un bilet de tren plătit de Securitate, i se strânse mâna şi se despărţi de încântătorul său însoţitor, ca un la fel de binedispus viitor turnător. Bun servici i-a făcut Mihai Gafiţa, unul dintre tartorii literari ai momentului, căruia, dealtfel, şi Paul Goma îşi datoră arestarea, ca mulţi alţii care din păcate păstrează încă tăcerea asupra iudei cu pretenţii de critic!
Cele petrecute trebuie să fi fost şocante, deoarece autorul nu-şi mai aminteşte nimic despre acel drum care, cu puţină insistenţă, putea deveni unul mitic, al revenirii la origini şi la puritatea de început. Dar Grămescu nu voieşte să-şi încalce fidelitatea faţă de autoportretul decolorat de nepăsare, de uşurătate, de autopersiflare, pe care şi-l desenează pe tot parcursul povestirii.
Întâlnirea cu mama sa e de o gureşă intimitate. La aflarea 'noutăţii', dânsa, în necunoştinţă de cauză asupra implicării feciorului în trădarea mai veche (aceea de a dori, cu tot angajamentul lăuntric necesar, să devină o unealtă obedientă a minciunilor propagandistice), îl încurajează

ca şi când l-ar fi îndemnat să cumpere gâşte şi nu raţe. Îl învaţă să nu se sperie, îi face dezvăluiri cu privire la propriile dânsei arestări, de ştiinţa cărora îl ţinuse, vinovată, departe, să nu-l îngrijoreze. Treptat, pricepem că fiul i-a mărturisit tot, în afară de semnarea PACTULUI CU DIAVOLUL, cum sună titlul romanului. Iar dânsa, în şuvoiul de simţăminte trezite în acea clipă de cumpănă, exclamă, fericită: Uf, ce s-ar bucura tat'tău să ştie că nu eşti de-al lor, că el cu otrava asta în suflet a murit, 'cea că te-ai dat cu ei (...) Uf, ce s-ar mai bucura! Cum gândul îi aduse o îngrijorare - că, poate, îşi cunoştea dumneaei fiul a nu fi fost dăltuit chiar din bazalt - veni cu sfaturile: - Da să nu carecumva să te vinzi lor! Fă-te că te vinzi, ca să scapi, da să nu te vinzi cu sufletul! Minte-i, că şi ei mint, şi nu e păcat să-i minţi pe mincinoşi, da să nu faci ca Petrache... - Care Petrache? o întrerup eu. - Petrache, învăţătorul, că ăsta şi pe tat'tău l-a turnat; şi mai sunt şi alţii în Pleniţa care s-au vândut, da tu să nu faci ca ei, minte-i, că eu i-am spus lui tat'tău să nu te bănuiască... Uf, ce s-ar mai bucura!... (p.32). Leit-motiv-ul bucuriei tatălui la auzul veştii că fiul său nu era comunist ciocănea în timpanele şi tâmplele feciorului care devenise ceva mai rău decât comuniştii şi se încadrase, pasă-mi-te fără s-o ştie, în rândurile celor mai de lepădat lepre ale satului şi ţării natale. Aceasta îi trezeşte nişte amintiri purtând în ele mustrări neformulate, şoptite numai la urechea interioară a unuia dintre cei doi conlocutori, a aceluia care greşise: Când eram copil, mama mă dădăcea aşa: "Muică, umbli noaptea pe drum ori pe bătătură ori pe unde-o fi, şi-odată ţi se nazare că uite colo, în colţul ăla, e vreun drac ori vreun strigoi, şi te sperii de-ţi sare inima din piept, da tu să-ţi iei inima în dinţi şi să te duci acolo, şi-ai să vezi că nu e nici un drac şi nici un strigoi, că e numai vrun cocean ori vreo frunză de porumb, ori vreo hârtie, ori vreo treanţă pe care o bate vântul... Mie nu mi-e urât nici în cimitir noaptea, că acolo în cimitir sunt toţi ai noştri, şi muma, şi fraţii, acolo e tot satul cu toţi oamenii câţi au trăit înaintea noastră şi de care n-are de ce să-ţi fie frică... Mie nu mi-e frică nici în cimitir noaptea, darmite în curtea sau în casa mea! (p.33).
Întâlnirea îi fu de bun augur: M-am întors de la Pleniţa vindecat de spaime. Cu amuzament provocat de absoluta sa inconştienţă de atunci, H. Grămescu scrie: Am plecat de la ea cu sufletul vesel şi m-am oprit la Cornel, să-i spun şi lui: - Bă Cornele, am călcat pe bec! Iaca şi iaca şi iaca, acum sunt turnător, de-aia mai sunt încă liber, dar, dacă ai să fii vreodată anchetat despre mine, să nu te sperii cumva, să nu spui decât că tu mă ştiai de comunist, că ai vorbit cu mine despre chestiile astea şi că ai înţeles că şi că şi că... (idem).
Evidenţa noii sale poziţionări îl face să râdă! E cinism sau inconştienţă? Cert e că frica nu-l părăsise şi ea poate explica uşurătatea cu care-şi asumă noul rol între semeni, acela de a-i vinde călăului.
Cu oarecare ironie, omul cu spovedania se complace în a înfăţişa pe rând reacţiile mai multor persoane apropiate din juru-i, la auzul veştii. După mama şi cel mai bun prieten, urmează femeia iubită: - Ai făcut bine! Tot aşa a făcut şi Joli (Joli era un fost curtezan de-al ei). Şi i-a tot purtat cu vorba, le-a spus că nu vorbeşte nimeni nimic faţă de el, până l-au lăsat în pace. Dar, întrucât nu se ştie dacă totuşi nu vei fi arestat, ar fi bine să ne căsătorim, pentru că, numai aşa, ca soţie, aş putea să te ajut cumva (idem). Asupra acestei dorinţe, sugerată ca o soluţie finală pentru

bărbatul în cauză, femeia revine de câte ori el se simte ameninţat de puşcărie. Şi izbuteşte, până la urmă, să-l convingă a face pasul decisiv, ca unsoare tămăduitoare împotriva spaimei.
Indiferent la temerea sa că nu va fi luat în serios angajamentul făcut şi că, totuşi, i se vor pune cătuşele, şi indiferent la părerile lor, ofiţerul cu care avusese de-a face, îmi cerea să-l întâlnesc săptămânal, uneori chiar şi de două ori pe săptămână şi să-i dau note informative. (...) Primul despre care Brunetul mi-a cerut să-i dau informaţii a fost Florin. Să-i dau, în scris, informaţii: unde se află acum, ce spune, ce face, cu cine se întâlneşte, "totul, totul, totul!" Devenise dur tovarăşul Brunet. Se lepădase de masca binevoitoare şi mă trata cu o superioritate aspră, gândind pesemne că aşa o să mă scap în pantaloni (p.34-35).
Era vorba despre un iubit al mătuşii primei soţii ce fericise viaţa scriitorului informator; Florin Gugu era un fost ziarist la "Curentul" şi "Dreptatea" (sub numele: Gheorghe Floran), fost deţinut politic. Toate, precum se vede, aparţineau trecutului, însă stimulau prezentul.
Victimile îi erau desemnate şi din hazardul propriilor sale planuri de viaţă, pe marginea cărora securistul trasa linii de direcţionare în vederea utilităţii pentru serviciul său. A optat Grămescu pentru Câmpulung ca posibilă staţiune unde să-şi petreacă o vacanţă? Fu delegat să-l tragă de limbă pe scriitorul Mihai Moşandrei, localnic. M-am apucat să-i scriu că sunt un admirator al său, că sunt vânător şi poet, că iubesc câinii, că vreau să-l cunosc... Răspunsul fu gratulant peste poate şi merită reţinut, cu atât mai mult cu cât autorul unei astfel de scrisori urma a fi trădat: Totdeauna rândurile poeţilor fac plăcere, şi cu atât mai mult ale Dvoastră, pline de atâta delicateţe şi juvenil entuziasm (p.40). I-a găsit odaie cu chirie, la nişte amici, l-a primit în mai multe rânduri în casa sa. Am forfecat împreună regimul comunist şi pe cei care îl diriguiau, până ni s-au strepezit dinţii şi ni s-au mai înviorat minţile (idem). În notele informative predate la întoarcere, Moşandrei ieşea bun cetăţean, lăudător al "realizărilor partidului", ne povesteşte memorialistul. Securistul, în temeiul a ce ştia despre acela, l-a contrazis vehement şi, finalmente, i-a îndreptat atenţia iarăşi asupra lui Florin. Cum îi era evident că cel din urmă se găsea categoric 'luat în colimator', H. Grămescu se decise să-i explice situaţia în care se afla vârât până-n gât şi chiar să stabilească împreună o tactică de apărare a amândorura, de apărare de cerinţele securistului. Acelaşi lucru îl făcu şi cu Ştefan Augustin Doinaş (Domnule, sunt dator să-ţi povestesc că eu am dat de dracu!; p.48), când fu trimis să-l 'încondeieze'. Redactau împreună notele informative. Treaba părându-le satisfăcătoare comanditarilor, primi bani să organizeze un "ospăţ" la care să invite sumă de scriitori cu soţiile lor: Ioanichie Olteanu, Cornel Rgman, Ion Horea, Doinaş, Nicolae Teică şi alţii ieşiţi din memoria sa acum când scrie. E interesantă jena mărturisită: Îmi era ciudă de faptul că mi se spusese că mi se vor da bani ca să-l orânduiesc, probabil că asta mă apăsa, socotind că treaba căpăta astfel un caracter teribil de murdar, întrucât era "plătită" (p.50). Oare celelalte turnătorii ale sale erau gratuite? Am înţeles că deobicei Securitatea îşi 'încuraja' material informatorii, pentru care se şi semnau chitanţe consemnând primirea unor sume ridicole; dar 'afacerea' era afacere şi legalitatea financiară trebuia respectată şi de M.A.I. Urmă Teodor Balş, şi el

avertizat asupra celor ce se petreceau. În schimb, lui George Dan nu mai avu curajul să-i dezvăluie adevărul, deoarece îi intrase spaima că unul dintre scriitorii aceştia puşi în temă asupra rolului său putea fi el însuşi informator şi, deci, să-l 'ciripească' stăpânilor comuni.
Într-o bună zi, cu toate eforturile depuse în a servi cerinţele ofiţerului ce-i devenise proprietar pe timp, relaţii, preocupări şi, parţial, pe suflet, H.Grămescu a fost arestat. În îndelungate şi 'zdrobitoare' pledoarii mentale, omul din celulă se străduia, când ajungea a rămâne singur cu sine însuşi, să-şi pună la pământ adversarii cu epoleţi. Printre altele, le spunea: Vreme de treisprezece ani m-am comportat ca un zevzec, trudindu-mă să rămân cinstit în mijlocul ticăloşiei. Voi însă m-aţi silit să devin turnător, m-aţi aruncat în rândurile celei mai slinoase categorii de inşi care împut pământul, şi acum vreţi să mă azvârliţi în temniţă pentru că nu mi-a plăcut să vă slujesc astfel (p.76). Fiindu-i aproape imposibil să se dumirească de ce a fost poprit, dădea vina pe faptul că-şi avertizase victimile prezumtive de urmărirea la care erau supuse. Toţi aceia cruţaţi de el, ca informator, ajunseră suspectaţi tot de el, de a-l fi dat în vileag ca deconspirator al secretelor Securităţii, cu atât mai mult cu cât 'şeful' său, pe care nu îndrăznea să-l pomenească anchetatorului, apăru în biroul celui din urmă, înmânându-i acestuia un dosar: al turnătorului H.Grămescu! Drept care, tiradele anticomuniste ce le adresa, în minte, Securităţii, se temperară. Judecata în temeiul căreia muşcătura vorbelor nu-i mai fu virulentă este următoarea: Prea suntem părăsiţi de întreaga lume aici la umbra Carpaţilor, în labele unei Asii fără limite. Noul Gingis han ne va decapita pe toţi, fără nici un folos pentru ai noştri, dacă ne vom lăsa căsăpiţi aşa, numai de dragul vitejiei. Ştiu: "Capul plecat sabia nu-l taie,/ Dar cu umilinţă jugu-i încovoaie!" - ştiu: "Viaţa asta-i bun pierdut/ Când n-o trăieşti cum ai fi vrut"!!!... Dar noi suntem datori, faţă de toţi ai noştri, faţă de cei ce au fost şi faţă de cei ce vor veni, să nu murim zadarnic, ci să supravieţuim şi să biruim! Nu pe orice cale, nu cu orice chip, dar nici dându-ne morţii fără nici un folos.
Onoare, da! mai presus de orice! Există însă şi proverbul arab: "Un câine viu face mai mult decât un leu mort!"
Să mă ierte eroii şi martirii noştri. Eu nu sunt şi nu vreau să fiu erou! Şi cu atât mai puţin martir! Eu nu vreau decât să biruim şi să-i văd "eroi" şi "martiri" pe toţi vrăjmaşii noştri, adânc sub pământ - cristoşii şi dumnezeii lor! vorba schingiuitului.
Aici, în celula asta de trei pe trei, sunt ca un câine în lanţ. Dar sunt un câine încă viu. Aşa că deocamdată mai eroic îmi pare să-mi curm mârâitul şi să-mi strâng coada între picioare (p.94).
Textul abundă în caragialisme aidoma acestora; nu trebuie spus mai mult. Iar recurgerea la proverbe dintr-o anumită zonă tematică, aceea a cedării morale, indică influenţa puternică ce a avut-o 'stilul' Securităţii asupra autorului. Cum ajungi acolo, eşti luat în primire cu 'înţelepciune în pastile poporane', cum ar fi : "Decât să plângă mama, mai bine să plângă mă-ta!", ori: "Ce mai contează o bâtă la un car de oale sparte?". Concis, H. Grămescu n-a vrut să fie nici erou, nici martir, ci să fie eliberat. Nici mai mult, nici mai puţin! Iată de ce şi ajunge la o atitudine pe care cititorul a găsit-o semnalată la momentul cuvenit în legătură cu 'romanele' criminale ale lui Belu Zilber: Domnule anchetator, v-am spus tot ce aveam de spus,

dumneavoastră însă nu vreţi să mă credeţi. Dacă vreţi să vă spun nişte minciuni, dictaţi-mi-le dumneavoastră, că aveţi experienţă, iar eu le semnez. Decât să le semnez după ce mă puneţi cu fundu-n sus la rangă, mai bine le semnez de buna mea voie, că mi-e indiferent câţi ani îmi daţi, n-apuc eu să-i fac (p.105).
Nu ştiu în ce măsură psihologii au calculat tipurile de atitudine mentală şi afectivă de care dispune omul în situaţiile cu care se poate confrunta (şi acestea sunt limitate la un număr fix pentru întreaga specie). Nu ştiu dacă ei cel puţin şi-au dat seama că reacţiile noastre menţionate se repetă de la un individ la celălalt, fără contact între ei, în conformitate cu secţiunea în care se grupează respectivii indivizi confruntaţi cu tiparul aceleiaşi situaţii. Raţionamentului lui H. Grămescu îi răspunde, pe aceeaşi melodie, raţionamentul lui Dumitru Lungu.
Adevăratul chin al lui Haralambie Grămescu, în cursul anchetei, pentru a reveni de unde am plecat, a fost că nu a prea izbutit să afle de ce pătimea, pentru care motiv fusese ares-tat şi era anchetat. Era ambetant că lucrurile stăteau astfel, dar altfel s-ar fi zis că nu se putea. Îl obseda prima sa greşeală: De n-aş fi semnat legământul stupid, şi mai ales de nu m-aş fi spovedit atâtor persoane, chiar că n-aş fi avut nimic de ce să mă tem (p.165). Nu-şi poate ierta omenia de a-i fi pus în temă pe cei urmăriţi (şi) prin el...
Colac peste pupăză, se petrec, vorba sa, câteva lucruri ciudate (p.173). Se pomeni condus într-o celulă în care nu se afla decât o masă cu un scaun. Pe masă era un teanc de vreo douăzeci de coale de hârtie şi un creion bine ascuţit (p.170). A "mângâiat" creionul (ca un îndrăgostit de uneltele literatului) şi s-a pus pe scris versuri!... După vreo două ceasuri de desfătare autopoetică, apăru caraliul cu o tavă pe care se aflau cinci biscuiţi, un pahar de lapte, trei bucăţi de rahat şi un strugure. A pus tava pe masă, mi-a urat poftă bună şi a ieşit cum venise.
Am admirat bunătăţile de pe tavă. Să mănânc? Să nu mănânc? Probabil că vor să mă recoopteze în rândurile turnătorilor, îmi zic cu spaimă. Altă explicaţie nu există! (idem). Deci se puse pe 'savurat', cum zice. Zilnic, timp de două săptămâni, fu lăsat să se înfrupte în tihnă, între zece şi unsprezece, din cam aceleaşi bunătăţi, fără a-i tulbura careva apetitul. La capătul lor, interveni ceva ce nu mai avea nici o logică. Drept e că nu prea găseai logică în majoritatea comportărilor de anchetă ale securiştilor, dar ce afirmă Grămescu a fi păţit e, într-adevăr, una foarte gogonată! S-a încercat să se dovedească, prin probe de caligrafie şi declaraţii, că el ar fi fost autorul romanului DUMNEZEU S-A NĂSCUT ÎN EXIL, scriere premiată în Franţa, aparţinând unui talentat şi binecunoscut prozator fugit: Vintilă Horia. Apoi că autorul ar fi fost Cezar Petrescu, iar H. Grămescu n-a făcut alta decât să corecteze dactilogramele acestuia. Invenţia era năucitoare, tocmai pentru că autorul autentic trăia şi era mult mai talentat decât memorialistul - acesta o recunoaşte singur - şi decât cel care a compus ÎNTUNECAREA. Oricum, H. Grămescu, în numele literaturii, a beneficiat de un regim alimentar ce, până la urmă, ...i-a stricat stomacul! Te întrebi, totuşi, pentru ce acel tratament foarte preferenţial, peste dreptul permanent la ţigări şi, mai ales, peste acela de a rămâne în arestul anchetei în loc să ajungă precum toţi muritorii de rând într-un penitenciar de pedeapsă!... Atari avantaje,

după cum bine îşi da seama şi memorialistul, nu erau oferite decât colaboraţioniştilor iţiţi dintre cei reţinuţi.
Până la urmă, tot la aceste propuneri de colaborare se ajunse. Tratarea sa cu hârtie, creion şi tava cu delicateţuri continuă, el abţinându-se, de la un timp, să se mai îmbuibe cu dulciuri: - De ce nu mănânci ce ţi se aduce? - Din mai multe motive, am răspuns sfios. - Anume? - Mai întâi, că îmi provoacă tulburări digestive, ceea ce este destul de penibil. Apoi pentru că nu vreau să mă deprind cu asemenea privilegiu. Şi apoi pentru că este evident că va trebui să plătesc cu ceva atâta bună stare. - Vrei să spui că nu vrei să mai colaborezi cu noi? - După cum ştiţi, de la colaborarea asta mi se trage arestarea! - Nu de la ea, Grămescule! - Domnule anchetator, dacă nu semnam colaborarea, nu aveaţi nici un motiv să mă arestaţi. De ce nu mă condamnaţi pentru deconspirarea pe care am săvârşit-o? - Mă, Grămescule, mă, îmi făcusei impresia unui om cu cap, de ce vrei să-mi schimb părerea despre tine? (p.174). De unde se vede că de oricâte mistere s-ar înconjura beneficiile propuse de anchetă unui arestat, în cele din urmă ele converg către propunerea colaborării; după cum din povestea vieţii lui H. Grămescu se mai ajunge la o concluzie: dacă accepţi să devii informator, aceasta nu te scuteşte de riscurile oricărui om şi anume de acela de a fi condamnat de chiar stăpânii tăi (iubesc trădarea, dar îl urăsc pe trădător...).
Când ajunge memorialistul deţinut să sfătuiască un ţăran, reţinut deoarece refuzase să se înscrie în gospodaria colectivă, cum au făcut-o şi păţit-o zeci de mii, i se face silă de sine însuşi şi se întreabă: O fi fost de vină [că] aşa sunt eu, un defetist, un şovăielnic, gata de compromis când dau de greu - şi-i îndemn, iacătă, şi pe alţii să meargă pe potecile mele? Toată pretinsa mea înţelepciune nu cumva ascunde numai o laşitate imensă? (p.177-178). Asemenea sfaturi defetiste de plecare a capului şi de acceptare a propunerilor Securităţii le dă şi unui legionar dintre bătrâni şi cu lupte grele în urmă-i, pentru care i se refuză pe dată prietenia acordată până atunci de către martir.
Înainte de a încheia această parte a discuţiei noastre despre PACTUL CU DIAVOLUL, mă întreb ce l-a determinat pe H. Grămescu să facă aceste mărturisiri penibile. Că nu şi-a agreat postura de turnător este limpede. Că, venind Revoluţia din Decembrie, nu avea de ales între a păstra tăcerea şi a-şi recunoaşte poziţia, fiindcă activitatea sa de informator fusese prea cunoscută prin însăşi recunoaşterea colaborării sale cu Securitatea faţă de unii dintre aceia asupra cărora da informaţii, este iarăşi clar. Nedumerirea mea vine din altă parte: nu descopăr în scrierea sa acele pagini unde să descifrez, mai pe faţă sau mai ascuns, regretul irosirii unui talent şi a unei vieţi, irosire datorată temerii sale din tinereţe; nu descifrez acele sentimente ce să zguduie prin autenticul lor, atât de necesare în procesul prin care trece ţara noastră acum, în procesul de purificare, cel mai util pentru a se pune temelii sigure viitorului. Autorului i se cade acordată atenţie pentru curajul de a-şi povesti păţaniile ce l-au înjosit. Aş fi preferat să adopte un stil mai puţin 'amuzant', mai puţin 'sans gene', mai puţin autodefăimător într-un mod ce transformă totul în derizoriu, pe scurt, aş fi preferat să plâng cu el pentru cele ce a trebuit să sufere un intelectual român căruia i s-a impus să-şi lepede omenia.

IV. MEMORIALISTICA ORALĂ

"Sfidarea" lui Alexandru Paleologu

Alexandru Paleologu s-a născut la 14 martie 1919, în Bucureşti. A studiat Dreptul. Urmează şi Şcoala de ofiţeri de Rezervă de Cavalerie din Sibiu, în 1940. În 1943 a frecventat cursurile unei şcoli de impiegaţi de mişcare de căi ferate, la Buşteni.

În 1944-45 a fost referent la Comisia de armistiţiu, apoi membru în Comisia de cenzură a filmelor, după care e numit ataşat de legaţie la Ministerul de Externe, până în noiembrie 1947. Membru al Partidului social-democrat, a activat în cel liberal. Lucrează pe nişte şantiere la Piteşti şi Iaşi, se înscrie student la Institutul de Teatru şi chiar practică asistenţa de regie la Teatrul Naţional şi cel al Armatei.

Încercând să-şi facă urma pierdută, pentru pricini neevidente, se internează la spitalul Colţea, la clinica oftalmologică, şi e transferat la ospiciu, sub numele: Petrescu. Falsifică un buletin de identitate, părăseşte Bucureştii, se internează - din nou fără nevoie medicală, ci pentru a-şi încurca urmăritorii (?) - la urologie, în spitalul din Ploieşti. În cele din urmă se retrage la Câmpulung Muscel, la sfârşitul anului 1950, unde va lega prietenie cu Constantin Noica.

În 1957-1958 e cercetător de istoria artei medievale la Institutul de Istoria Artei. În septembrie 1959 este arestat, iar în anul următor e condamnat. În anii '7o e secretar literar al Teatrului Nottara, apoi referent la Editura "Cartea Românească". După Revoluţia din 1989 este numit, de regimul comunizant al lui Ion Iliescu, ambasador în Franţa, dar nu peste mult timp îşi înaintează demisia. A făcut cunoscut prin presă că este şeful unei masonerii române. Actualmente este director al revistei "Viaţa Românească".

A publicat în volum: Spiritul şi litera; Bucureşti; Editura Cartea Românească; 1970. Simţul practic; Bucureşti; Editura Cartea Românească; 1974. Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu; Bucureşti; Editura Cartea Românească; 1978; ediţia a II-a: Editura Vitruviu; 1995. Ipoteze de lucru; Bucureşti; Editura Cartea Românească; 1980. Alchimia existenţei; Bucureşti; Editura Cartea Românească; 1982. Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des golans; Paris; Editions Balland; 1990. Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor, Bucureşti, Humanitas; 1993. (___ & Stelian Tănase) Sfidarea memoriei (Convorbiri) aprilie 1988 - octombrie 1989; ediţia a II-a; Bucureşti; Editura DU Style; 1996.

SFIDAREA MEMORIEI, o convorbire nelimitată în timp, ci doar între coperţi, purtată de domnii Al. Paleologu şi Stelian Tănase, confirmă cel mai adecvat teoria mea privitoare la caracterul oral al memorialisticii de detenţie, enunţată în prefaţa la cel dintâi volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE. MEMORIALISTICA REEDUCĂRILOR. Desigur se pot aduce droaie de argumente împotriva acestei afirmaţii - cu atât mai mult cu cât genul, comod din multe puncte de vedere: "entretiens avec", a cucerit suficiente condeie din numeroase ţări, cu atât mai frecvent în conteporaneitatea noastră, după izbutitul caz al nobilelor CONVORBIRI CU GOETHE. Totuşi, nu mă pot împiedica să constat că, deşi eseistul Paleologu, autor de memorii scrise în puşcărie, la cererea conducerii penitenciarului, dar şi autor de memorii autopropuse în libertate, fie neîncheiate, fie ţinute încă în secret, oricum inedite (anunţate sub titlul: ŞCOALA MELANCOLIEI sau TERASA DINSPRE PARC), mai lesne şi-a descărcat tolba cu amintiri stând de vorbă cu un amic, aşa cum trebuie s-o fi făcut şi în cursul claustrării, adică faţă către faţă. În plus, în cazul său anume se ridică şi următoarele: domnia sa era din tinereţe om de club, frecventator de saloane şi, determinat de absenţa din lumea publicistică şi de aceea că se ascundea sub obrocul unui buletin fals, la Câmpulung, tot cu duhul voroavelor s-a nutrit - este adevărat că, în ultimul caz, îi era conlocutor Constantin Noica, va să zică o şansă peste orice aşteptări... Deci nu este obligatoriu ca şi el să se fi înclinat înaintea oralităţii, ca specific al puşcăriaşilor în genere, ci se poate s-o fi făcut din impulsuri şi motivări personale.
Oricum, colocviul rămâne o variantă posibilă a memorialisticii de detenţie, deloc neglijabilă, după cum o vădeşte cartea pe care o deschidem acum, ce aduce înaintea cititorilor nişte "convorbiri", cum spune subtitlul, purtate între aprilie 1988 şi octombrie 1989, ca şi cum cei doi actori ar fi presimţit ce evenimente politice capitale se pregăteau, iar unul dintre dumnealor era mânat de nevoia să-şi facă puţină ordine în viaţa trecută.
Şi cu ce har purcede la aceasta! Şi ce regretabil este că prea târziu au aşezat casetofonul între dânşii, domnia sa şi domnul Stelian Tănase - după cum se deduce din abruptul cu care se atacă acest prelungit dialog şi din referirile la mai vechi tăinuiri în doi, neconsemnate. Cam trei treimi din volum nici nu intră în categoria dialogului, ispititorul la mărturisiri al locutorului, Stelian Tănase, neangajându-se cu sufletul decât în prima şi în ultima treime, în locul întrebărilor oarecum convenţionale sau repetărilor frecvente ale ultimei fraze auzite. Iar treimea pomenită priveşte tema acestui al doilea volum al ISTORIEI de faţă.
Al. Paleologu îşi avertizează convorbitorul - şi, deci, cititorul - că nu va insista pe latura revoltătoare a represiunii, deoarece e îndeobşte cunoscută şi nu am nimic nou, nici senzaţional de adăugat în privinţa asta. Tema mea e una de cunoaştere, coroborată cu fantastica deriziune, cu catharsisul râsului. Dealtfel, cum a spus imediat mai sus, autorităţile fiind speriate de memorialistica penitenciarelor, interzicând divulgarea realităţilor respective, (...) eu nu voi insista pe latura revoltătoare a represiunii (p.182), cu alte cuvinte, pe de o parte, atunci când stătea de vorbă, presupunea că benzile magnetice cuprinzând mărturisirile sale urmau să ajungă la cunoştinţa autorităţilor (numite iniţial: cenzura, va să

zică pentru a fi publicate sub regimul comunist?!), pe de altă parte face acest hatâr autorităţilor de a nu le pomeni crimele, deşi este foarte conştient cât de revoltătoare sunt; iar, în primul rând, ca scriitor, nu voieşte să repete cele cunoscute prin alţii (la epoca aceea?)
Dezvoltă, vorbitorul, în continuare cele ce are intenţia să comunice.
Vreau să ajung la spunerea unor lucruri. Spunerea unor lucruri adevărate. În memoriile pe care le scriu nu mă interesează experienţa de închisoare ca experienţă a suferinţei mele. Îmi displace profilul de om care a suferit. Toată lumea suferă într-un fel sau altul. Suferinţe sunt şi în viaţa liberă, în condiţiile cele mai luxoase de viaţă poate fi multă suferinţă. Uneori suferinţa e secretă, alteori vrea să fie mărturisită, uneori trebuie să o strigi, alteori trebuie să o taci. Toate acestea fac parte din cazuistica vastă, complicată, completă a suferinţei şi vieţii. Pe de altă parte ştiu foarte bine că omul care fuge de suferinţă nu va ajunge niciodată la fericire, aceasta nefiind negativă, non-suferinţă, ci eminamente pozitivă şi are un preţ ce merită să fie plătit. Fatalmente iubirea şi marile angajări sufleteşti îşi asumă acest risc, care, oricât de mare ar fi, poate, e preţul fericirii.
În speţă aici e vorba de suferinţa din penitenciar, suferinţa dintr-un loc făcut anume pentru asta. Eşti adus acolo ca să suferi. Din moment ce se ştie că, dacă ai ajuns la penitenciar (de la pena = pedeapsă), ai de suferit. Nu mi se pare glorios să te lauzi cu ea. Nu e nici neglorios. E mult mai interesant însă să comunici alte lucruri pe care le-ai putut afla şi învăţa acolo, decât să-ţi mărturiseşti suferinţa.
Examinarea paragrafului anterior ridică o întrebare: oare autorul nu s-a chestionat nici o dată dacă aşa-zisa legalitate comunistă era cu adevărat legală, dacă aşa-zisa justiţie a poporului mai era justiţie şi dacă locul legislatorilor, anchetatorilor şi magistraţilor ei nu era mai sigur între gratii? Căci a accepta că te afli în închisoare pentru a suferi, atunci când nu eşti vinovat de nimic, din punct de vedere al legalităţii înlocuite de arbitrar, înseamnă că ţi se pare că meriţi pedeapsa; or, a trăi aceasta amăgire presupune că ai demis de la analiza critică, înseamnă că te legi singur la ochi şi accepţi ceea ce ţi se spune, nemaiîncercând să cântăreşti tu însuţi situaţia. O conştiinţă românească şi una omenească (deşi conştiinţa nu poate fi decât omenească) nu trebuie să accepte pedeapsa, când vine de la criminal, când vine sub straiele minciunii, când uzurpă Dreptul. 'Ajungi în penitenciar pentru a suferi' nu este o afirmaţie suficientă, pentru că n-o poţi desprinde de dreptul de a arunca oamenii în penitenciar ca să sufere, drept pe care şi l-a arogat tirania. Declararea suferinţei făcută de memorialiştii detenţiei nu este una a suferinţei personale, ci a suferinţei impuse prin nedreptate, ceea ce mi se pare o angajare a memorialiştilor în lupta împotriva nedreptăţilor săvârşite de comunism, o angajare a lor într-un proces continuu al comunismului, ca o judecare permanentă a crimei împotriva umanităţii, ceea ce constituie o datorie faţă de trecut, de prezent şi, mai ales, de viitor. Ducerea suferinţei până la capăt nu încheie o situare a individului ci, în cazul acestei suferinţe speciale, deschide şansa lui de a se depăşi pe sine însuşi pentru a se angaja într-o bătălie mai mare decât aceea a propriei persoane, în bătălia dusă pentru umanitate.

Eu am învăţat acolo multe alte lucruri decât suferinţa mea - pe care am trăit-o, dar nu sunt dispus să o comunic, nici să o ascund. Această poruncă a decenţei este lesne de înţeles. Dar miră faptul că analistul omite suferinţa al cărei martor a fost, suferinţa celorlalţi. Cât de adevărată este exclamaţia celor trecuţi prin reeducări, ce revine în fiece carte de memorii: suferinţa celorlalţi durea mult mai mult decât a lor personală; fiecare dintre ei a simţit nevoia să o povestească, să devină martor al suferinţei aproapelui. Poate va veni vorba de unele suferinţe ale mele. Ceea ce ţin foarte mult să spun sunt două lucruri. Mai întâi că în condiţia penitenciarului, în meditaţia de solitudine, dar şi în celelalte există loc nu doar pentru a face experienţa suferinţei, ci pentru a face experienţa reevaluărilor morale. Este o ocazie extraordinară pentru asta. Şi eu trebuie să declar că la aceste examene morale, am trecut foarte onorabil la multe, dar nu la toate. Câteva examene nu le-am trecut, am căzut la ele în mod dezonorant. Numai eu le ştiu şi le voi spune acum. Al. Paleologu, ca şi când ar intui că e ceva neclarificat în poziţia adoptată, încearcă o definire ce să-l absolve de neimplicarea împrumutată.
Până atunci e de analizat ce înţeleg oamenii prin suferinţă. De la această frază suntem pregătiţi pentru infirmarea a ceea ce oamenii, săracii - în prostia lor! -, socotesc că ar fi suferinţa - deşi, se subînţelege, ea este complet altceva... Unii spuneau acolo "bine, dar e umilitor, mi se distruge demnitatea". Demnitatea nu are nimic de a face cu umilinţa fizică la care eşti supus. Reamintesc acum ce spune Lizi Florescu: "e o unică umilinţă, aceea de a spune ceea ce vor ei să spui", şi că pe de altă parte, toate ofensele fizice, chiar dacă sunt plastic umilitoare, chiar dacă te plasează într-o plastică umilitoare, ele nu sunt umilinţe. Lasă că raportul valorilor, cum am spus, se păstrează. Când îmi spunea un gardian "mă, banditule" toate erau în ordine. Sigur că dacă el e un domn, eu sunt un bandit. E clar că nu putem fi amândoi domni. Eu ştiu că el e bandit, dar el crede, sau afirmă, că eu sunt. E-n ordine. În puşcărie nu se produce o confuzie a valorilor, cum se produce afară. În puşcărie valorile sunt conservate, dar inversate, vorbesc de deţinuţii politici. Umilinţa e la fel. Când el îmi impune nişte violenţe dureroase fizic şi umilitoare, în principiu, ele se cuantifică toate în fizic. Este o cuantificare a moralului în fizic. Umilinţa morală la care, în principiu, eşti supus este fizică. Erau destul de mulţi acolo care spuneau "cum se poate domnule, eu, profesor universitar, să fiu pus în genunchi". Este o umilinţă fizică, dar nu e adevărată. A sta foarte mult timp în genunchi e o pozitţie chinuitoare, extrem de chinuitoare. Dar atât. Şi mă întrebi dacă nu e cinică ideea asta. Sigur că este. În ideea mea cinismul este spunerea lucrurilor pe nume, pe şleau (p.182-184).
Este limpede: pentru autor, suferinţa este obligatoriu legată de înjosire. Despre suferinţa soţului aruncat în gherlă, care nu mai ştie dacă soţia sa rămasă în libertate mai are ce mânca, despre aceea a părintelui care nu ştie dacă fiul sau fiica mai au dreptul să urmeze cursurile vreunei şcoli sau cu ce să se îmbrace, despre bolnavul care ştie că lipsa asistenţei medicale îl conduce către moarte văzând cu ochii sau către infirmitate, despre elevul, ori studentul care ştiu că nu vor mai putea să-şi reia studiile sau că, la capătul condamnării prea lungi, toate visele de a realiza ceva însemnat în viaţă, pe măsura talentelor şi capacităţilor personale, nu

mai au nici o şansă de a se împlini, vârsta fiind, atunci, prea înaintată, despre suferinţa chirurgului, virtuozului şi a tuturor acelora pentru care mâna este instrumentul cel mai fin necesar realizării proprii şi ea nu este doar neglijată, ci este distrusă ca instrument de precizie, despre suferinţa tânărului căruia, prin tortură sau netratare medicală, i se ia dreptul procreării, nu se aminteşte, ca şi când ele n-ar exista. Iată o jignire a adevărului, ce, atunci când este pusă pe hârtie, n-are nimic de-a face cu umilirea personală a foştilor deţinuţi politici, dar produce suferinţă, o suferinţă mută, prin excluderea autenticei lor suferinţe din experierea cumplită a detenţiei sub comunişti.
Autorul, continuând pe această linie, îngroaşă încă o dată cele ce gândeşte, limitând fără raţiune 'suferinţa', după ce afirmă că bătăile l-au umilit, dar nu i-au ştirbit demnitatea. Cu toate acestea...
Trebuie să spun că există şi riscul unei pierderi grave a demnităţii (p.185).
Foarte inspirată introducerea în materia convorbirilor, prin adăstarea mateină - abundând în neologisme -, mai deloc balzaciană - cum suntem îndrumaţi a o socoti -, asupra unei înmormântări dintr-o anumită lume, înmormântare ce simbolizează pieirea a înseşi lumii respective - a folosit acelaşi simbol şi G. Călinescu, cu acelaşi efect, cu mai puţină poezie, dar cu mult mai multă culoare psihologică.
O, aici la înmormântare erau foarte mulţi dar, cum să spun, în variantele lor onomastice, pentru că nu toţi se mai numesc aşa cum s-au numit strămoşii lor. Erau Odobescu... Ca Odobeşti nu mai era nimeni care să se numească Odobescu, acuma, în afară de defunct şi, bineînţeles, soţia lui. Fiicele lor sunt măritate şi au alte nume care nici nu mai ţin de nomenclatorul protipendadei; şi ca ele erau mai multe. În schimb erau altele căsătorite cu băieţi care purtau numele acestea. Dar, fapt este că ei menţin continuitatea în formele ei şi în metamorfozele ei impuse de condiţiile societăţii în devenire. Se menţin şi se adaptează şi se mulează după datele actuale fără să-şi modifice sau fără să-şi abandoneze spiritul care le reuneşte, le dă un factor comun. Era şi ceva nostim aici, da era nostim şi, zic eu, profund ca lucru de contemplat: să vezi aceste siluete bătrâne, unele greu de recunoscut, altele puteau fi recunoscute numai ipotetic - asta o fi cutare, căreia i-am făcut eu curte acum patruzeci de ani, care îmi plăcuse foarte mult, pe care aş fi putut să o iubesc dacă aş fi insistat. M-a interesat mai mult aspectul femeilor dar şi bărbaţii erau interesanţi. Foarte ţepeni, majoritatea. Nu arătau rău, dar erau cam ţepeni. Mai puţini erau cum sunt eu, de pildă foarte schimbat ca fizionomie, cu chelie şi părul alb. Înainte aveam cu totul alt cap, aveam părul castaniu, ondulat, acum am o chelie lucioasă şi părul alb şi ochelari, deci am cu totul altă fizionomie. Nu mulţi erau în felul meu. Cei mai mulţi aveau vechile lor fizionomii, numai că marcate de o stare de rigiditate progresivă, un fel de tabes facial. Femeile erau mai interesante, pentru că ele erau îmbrăcate cu bluze, cu fuste, cu rochii, unele negre, ca la ocazii de doliu, nu colorate, nu policrome, aşa cum este decent să se îmbrace şi foarte modest, păstrând foarte multe, undeva decelabil sub tremolenţa cărnii sau enduraţia ei, păstrând ceva din ce-mi puteam eu aminti, braţele goale, din rochiile de seară de la balurile de odinioară unde vedeam aceleaşi persoane şi dansam cu ele. Unele din ele îndeplineau o anumită

funcţie, de pildă, o bătrână Marie Mavrocordat, născută Florescu, care are nouăzeci şi ceva de ani, care s-a micşorat mult şi umblă cu baston şi nu mai aude deloc bine, vorbeşte tare şi pe un ton poruncitor şi amabil, şi care şi-a ales funcţia ei pe care o consideră obligatorie de a da bună ziua la toată lumea, de a împlini programul acesta perfect al recensământului participării, făcut cu toată politeţea şi înregistrarea necesară ei. Felul cum da mâna şi cum da din cap şi cum arăta că te-a recunoscut - nu te-a recunoscut de fapt! - dar trebuie asumată gesticulaţia asta.
(...)
Bellu era cel care avea grijă să le conducă de braţ încoace şi încolo pe diversele doamne. Era cel care mâna cotillonul dansului macabru cu o graţie şi cu o exactitate perfectă şi, într-adevăr, îl vedeam foarte bine cu figura lui, cu fizionomia lui de schelet. Lui într-adevăr i se tot spune "moartea în vacanţă". Este scheletic. Cu ochelarii şi cu capul lui chel şi osos şi cu zâmbetul inteligent şi amabil şi cu gesturile lui dansante şi pline de graţie, deşi e operat de arterită şi vasele sunt recondiţionate din vase de plastic şi el parcă ar fi recompus cu sârmă, face figură de conducător al cotillonului macabru cu o eleganţă şi cu o evidentă indicaţie a destinaţiei: Bellu, Bellu. La Bellu vă duc eu, Baby Bellu, baronul Bellu. Insist. Titlul de baron e foarte potrivit cu împrejurarea. E ceva care îmi aduce aminte de nu mai ştiu ce nuvelă a lui Poe şi în special de poeziile iui Botta din ÎNTUNECATUL APRIL. (...) Cum să spun, mi s-a părut plină de semnificaţie coincidenţa onomastică a lui Bellu, funcţia lui de conducător al cotillonului şi al dansului macabru, firescul, naturaleţea, prezenţa în traiul cotidian ale acestui dans macabru, mişcarea acestui cotillon, lipsa de vizibilă gravitate şi camuflarea, ocultarea caracterului macabru şi sinistru al circumstanţei sub valurile ei mondene cu atâtea repere cunoscute: aceeaşi lume de la baluri, aceeaşi lume de odinioară de la ceaiuri, de la tenis, de la golf, de la Automobil Club, de la balurile Jockey Club-ului, aceeaşi lume. Iată mergem în continuare la destinaţie: Bellu, Bellu, Bellu (p.9-11).
Aici avem de-a face cu, probabil, cele mai complete portrete din carte, cu atât mai interesant concepute cu cât sunt tipice pentru liota prezentă şi ţin locul descrierii aceleia sau, mai bine spus, se contopesc cu ea, decurg din ea şi ea decurge din ele, într-un stil plin de circumvoluţii presărate cu efecte de montagne russe, de înaintări şi reveniri, într-o respiraţie amplă dar şi ezitantă, martoră a "sfidării memoriei" despre care este vorba în titlu, o strădanie de a readuce în conştiinţă traiul - mai curând netraiul - impus unei aristocraţii al cărei ultim evocator îşi alege Al. Paleologu să fie necontenit, de la Revoluţia din 1989 încoace, în scris, dar şi în prezenţa personală şi modelul pe care îl oferă, ca muzeale - cam prăfuite -, zi de zi.
Alături de interesul pentru "protipendadă", există mai sus o frază necesară pentru înţelegerea a ce va să vie, drept care propun s-o reţinem: Se menţin şi se adaptează şi se mulează după datele actuale fără să-şi modifice sau fără să-şi abandoneze spiritul . Este o remarcă de aplicat asupra dezvăluirilor de mai târziu, nu în sensul propriu din context, ci ca revelantă a opiniilor autorului privitoare chiar şi la dezvăluirile sale. Citez în vecinătatea ei caracterizarea atitudinii celor din conducerea Comisiei de armistiţiu (Ghelmegeanu, Mircea Manolescu etc), în subordinea cărora a lucrat puţin timp şi memorialistul: În momentul ăla duplicitatea era o

soluţie mai rezonabilă decât a noastră. Problema este că, zic eu acuma, cam târziu, că e nevoie să fie duplicitate şi e nevoie să fie şi non-duplicitate. Adică, fiecare îşi asuma un rol. Duplicitarii funcţionează în mod pozitiv, cât există printre ei şi acel tip de oameni neconcesivi. Câtă vreme sunt unii care nu admit concesiile, asta dă şi duplicităţii o funcţionalitate mai eficientă care poate fi pozitivă. Dacă sunt absenţi cei care nu vor să facă tranzacţii, duplicitatea se transformă în trădare. Există o colaborare sau o alianţă tacită, chiar dacă nu consimţită sau nu conştientă, între duplicitari şi non-duplicitari, în momente de felul ăsta (p.119-120). Excelentă analiză a relaţiei dintre duplicitari şi non-duplicitari! Admirabilă pătrundere în mecanismele politice ale reeducărilor ce au precedat graţierea aducând libertatea tuturor deţinuţilor politici din România, perioadă către care ne îndreptăm încetul cu încetul!... Cele două fragmente citate aici în urmă vor însoţi cititorul, din subconştient, şi-i vor lumina lectura până atunci.
Explicaţia alegerii subiectului înmormântării de la care am plecat vine curând: Trebuie să spun că în tinereţea mea n-am putut evita ridicolul de a fi snob şi de a marca într-un mod, fireşte, vizibil şi ridicol, o anumită ţâfnă a apartenenţei la această lume, cu dispreţul pe care mi-l construiam, inspirându-mă tot din clişee literare (p.13). Al. Paleologu, cel de acum, regretă a se fi lăsat influenţat de astfel de clişee, printre care acela al degenerescenţei aristocraţiei. Confirmându-i-se non-degenerescenţa (...) celulei biologice şi calitatea fizică şi morală şi deci şi intelectuală (...) a acestei lumi, poate azi statua cu se-nătate: Am o mare stimă şi o mare admiraţie şi pentru oamenii mediocri ai acestei societăţi (p.14).
Memorialstul simte nevoia să aducă laudă femeilor acelei clase; ea este meritată şi emoţionantă.
Forţa acestei lumi şi rezistenţa în plan moral şi uman a constituit-o în primul rând curajul femeilor. Ele sunt cele care au dus tot greul, care au muncit, care şi-au asumat toate muncile umile şi servile care trebuiau făcute plus celelalte fiindcă, pentru femei, viaţa a fost de două ori mai grea: femeia era şi în câmpul muncii, muncea şi acasă. Munca devenea şi mai grea pentru că au apărut între timp rude bătrâne, socri, bunici, care trebuiau îngrijiţi, erau copii care trebuiau educaţi, îngrijiţi, în plus era slujba care înainte nu exista. Toate astea trebuie să spun că le contemplu de multă vreme, le contemplu exact de când a început drama şi n-am încetat a fi emoţionat şi foarte ruşinat de exemplul ăsta magnific, lipsit de ostentaţie şi lipsit de retorică, pe care l-au dat toate femeile, nu numai ale societăţii acesteia (ce binevenit este retuşul!), în general femeile din lumea românească (p.15-16).
Acceptarea rolului femeii din toate straturile societăţii române ca jertfă întru susţinerea familiei, cu orice risc personal - după modelul femeii meşterului Manole, întru susţinerea bisericii (nu este familia o biserică, un adăpost şi o mântuire a membrilor ei?) -, este umbrită de opinia paralelă:
Mentalitatea folclorizantă pe care am apucat-o în tinereţea mea este o aberaţie demagogică şi incultă legată de resentiment şi ambiţii extraculturale şi inavuabile, în realitate (p.44), ceea ce poate fi adevărat, dacă ar fi solid argumentat, dar ce, oprindu-se aici, rămâne o discreditare

a întregii preocupări pentru lumea rurală, pentru civilizaţia şi cultura ei, pentru valorile ei, civilizaţie precedând-o pe cea urbană, oricât s-ar opune acestei întâietăţi paradoxul ce-l amuză pe autor: cum că la înce- put a fost oraşul.
O amintire din lagăr a lui Alice Voinescu, privitoare la soţia lui Gheorghe Brătianu, Elena Brătianu, pune alături (dar şi confruntă, altfel decât sugerează naratorul) două reprezentante ale celor două pături: Într-o primăvară rece Elena Brătianu a rămas fără pantofi şi a fost nevoită să iasă la muncă desculţă. O ţărancă, deţinută şi ea, a văzut-o şi a spus: "Vai de mine nu se poate ca nevasta lui Brătianu să meargă în picioarele goale" şi i-a dat pantofii ei, dar ea a refuzat. Pentru o boieroaică trăită şi la ţară nu era greu să meargă desculţă (p.133). Numai că săteanca nu vedea în ea boieroaica, ci nevasta omului politic al cărui nume de familie însemnase ceva pentru România modernă, chiar dacă prin alţi reprezentanţi, şi, cu gândire 'politică' de cea mai frumoasă speţă, a voit a cinsti şi apăra o reprezentantă - prin alianţă - a democraţiei vechi sugrumate de comunişti. Este nobil refuzul sacrificării ţărăncii, dar spontaneitatea darului refuzat vădeşte nobleţea şi buna cuviinţă ce se cade a fi reţinute şi comentate ca pildă de comportament civilizat şi de înaltă ţinută patriotică, în manualele şcolare, comportament al ţărăncii uitată în anonimat de această cronică.
Să reţinem şi următoarea observaţie: Un paradox ce este al nostru e că, la noi, toate puşlamalele, toţi incapabilii, toţi imbecilii s-au făcut slujbaşi de stat. Cine nu are contact cu românul liber, cine are de-a face numai cu autorităţile (şi nu numai acum, ci din totdeauna) poate să-şi facă ideea că suntem o ţară de idioţi, o ţară de lichele şi de pungaşi mărunţi (p.47). Prin extinderea noţiunii de "autorităţi", bănuim că între ele s-ar număra şi parlamentarii, ceea ce ar muta opinia în planul unei pernicioase autodefăimări.
Lăsând gluma la o parte, să revenim la puterea evocatoare a portretelor semnate de Al. Paleologu în SFIDAREA MEMORIEI.
Autoportetul rămâne cea mai atractivă preocupare a penelului său. Mai ales autoportretul tânărului ce a fost autorul.
[La Câmpulung] la un moment dat femeia de serviciu, care se îngrijea de cele trei doamne şi de mine, nu a mai putut să vină şi am rămas fără personal de serviciu. Problema era de făcut curat în casă. Nici una din cele trei bătrâne nu putea să spele duşumeaua. M-am înarmat cu perii şi cu cârpe şi am început să spăl duşumeaua din toata casa, de două ori pe săptămână. (E curios că primul gând a fost dacă pot sau nu bătrânele s-o facă.) Asta reprezenta câteva ore de mişcare, gimnastică foarte ritmică, foarte raţională, completă. Orice gimnastică suedeză, oricât de bună ar fi nu poate înlocui munca fizică. Câteva ore de stat în genunchi şi de balans fac trupul mai agil. Afară de asta ca să putem face baie, unde era un cazan ce trebuia umplut cu apă, căram, din fundul curţii, în fiecare zi câte 28 de găleţi cu apă, două câte două, deci 14 transporturi iar pentru alte necesităţi alte 10 găleţi. Umpleam cazanul cu apă, se încălzea şi ne făceam treburile foarte bine. Introducerea a fost necesară pentru a înţelege autoportretul ce urmează.
Mi-am dezvoltat în scurt timp o musculatură armonioasă. Eram foarte încântat de frumuseţea trupului meu. Plus că stăteam la soare toată

dimineaţa de când mă sculam la ora şapte. La început, lucram (se reia programul cotidian ce va fi intercalat printre rândurile picturii, sporadic), citeam noaptea foarte târziu, pe urmă n-am mai suportat şi lucram mai raţional. După ce mă sculam începeam muncile fizice: spartul lemnelor, căratul lor în camere, căratul găleţilor cu apă, când era şi frecatul duşumelelor. Apoi stăteam afară. Toată iarna umblam (afară de o scurtă întrerupere când a fost gerul mare în '54), chiar dacă erau 5-7 grade sub zero, într-o bluză cu mâneci scurte, în şort şi desculţ. Asta se întâmpla până la ora două, când îmi făceam toaleta şi mergeam la masă, la o pensiune. Statul dezbrăcat, aproape gol, când era cald rămâneam numai în şort, sub soare, sub vânt, sub ploaie, sub zăpadă mi-a dat o culoare sănătoasă. Umblatul desculţ dă mersului o anumită ingeniozitate, armonie şi artă. E o întreagă filosofie a mersului desculţ. (...) Eu am practicat-o până acum, dar având chelie şi părul alb nu mai cadrează. Când aveam părul frumos şi ondulat, castaniu uşor alb (...), adevărat, îmi puteam permite libertatea asta, eram şi foarte frumos. (...) Eram atât de încântat de frumuseţea mea fizică şi de faptul că natura mă favoriza şi mă dezmierda (p.150-151). Narcisimul îl face să repete în mai multe rânduri cele declarate, cu o insistenţă melancolică dar şi exultantă.
Aceeaşi frumuseţe trupească nu-l va mai frapa la nimeni altul. Probabil că, pentru completarea imaginii ce ni se propune despre autor, este util să-i dăm iarăşi cuvântul: Anul 58-59, am trăit formidabil, întâi sub raportul licenţios. Viaţa mea, în perioada aia a fost o priapee nemaipomenită. Ce se petrecea la uşa mea, când încurcam intrările şi ieşirile! Ce libertăţi îmi permiteam şi înainte, dar totuşi cu mai multă prudenţă şi cu oarecare disimulare - acuma mi le permiteam pe faţă (p.105-106). Ba este necesar să-l urmăm şi la cătănie. Cavaleria avea o anumită tradiţie, un anumit stil, care mie îmi plăcea, îmi satisfăcea snobismul. Snobismul a fost una din maladiile mele de tinereţe şi care s-a menţinut până destul de târziu. (...) Am făcut, deci, şcoala militară în nişte condiţii de vis. Eram cu încă patru descazarmaţi şi-am găsit un apartament foarte plăcut în Aleea Carmen Sylva, într-un cartier rezidenţial, o vilă foarte plăcută, printre pomi, aşa, printre brazi; aveam două automobile; un coleg al meu îl adusese, de-acasă, pe bătrânul lui bucătar Grigore, un grec, care ne gătea formidabil, aveam şi valet... Era foarte confortabil, şase luni a durat şcoala militară. Mi s-a părut ceva insuportabil deşi, instrucţia, în sine, nu era prea grea. Era o chestie pe care un băiat de 21 de ani o putea suporta cu uşurinţă. Instrucţia călare era chiar agreabilă, era un sport. Mie mi-a plăcut sportul ăsta. Era singurul sport care mi-a plăcut în viaţa mea, şuetele erau nemaipomenite, beam şi chefuiam întruna, că erau şi ofiţerii, comandanţii noştri, care, fiindcă noi eram băieţi cu parale ne preferau pe noi - aveam acasă whisky, şampanie... Nu prea dormeam, e adevărat (p.90-92).
Memorialistul nu se place, în ipostaza sa din tinereţe, numai pentru înfăţişarea sa şi pentru cheful lui e viaţă; el nu se poate opri de a-şi admira şi inteligenţa şi curajul. Angajat referent la Comisia de Armistiţiu - deşi va începe să semneze cu titlul, ce nu-i aparţinea, de "consilier tehnic" (mi-am arogat, din proprie iniţiativă, această calitate, (...) dar această arogare, sau aroganţă, nimeni nu mi-a negat-o; p.117), consemnează: Am constituit în perioada asta o tânără echipă care a avut atunci o putere

extraordinară. De noi depindeau o serie de dispoziţii care se dădeau ministerelor pentru aplicarea armistiţiului. Am jucat un foarte mare rol. (...) Eu, Trancu şi cu Danielopol, am avut roluri foarte importante. (...) Noi eram cei care dădeam indicaţiile şi dispoziţiile. Veneau la mine în birou sau la Trancu ditamai directorii generali de la ministere, colonei care ascultau ce spuneam noi şi aia făceau. (...) Am constituit o elită tânără. Chiar ne-a mers vestea. Acei tineri strălucitori şi deştepţi şi curajoşi, plini de iniţiativă de la Comisia de Armistiţiu. Patru, cinci, câţi eram (p.111-113).
Tonusul vital debordant, cu care se laudă aici, nu l-a părăsit nici în cursul detenţiei. Cu purtarea sa l-a uimit pe medicul O.R.L. indianist numit mai departe. Acuma vreau să vorbim de Sergiu Al. George. Mai bine zis despre un mod de a fi (tot personal, de fapt, al autorului, de aceea îşi şi găseşte locul aci). Faptul că eu am luat închisoarea în "râs" iar Sergiu a luat-o "în plâns", să zic aşa, în orice caz a luat-o în tragic, la dimensiunea dramatică. Închisoarea este o sursă de râs, de râs mare, rabelaisian, mai ales dacă ajungi cum am ajuns, în coloniile de muncă unde e lume multă, unde condiţiile de muncă sunt reduse la o formă utopică, altminteri, nu poţi să-ţi imaginezi că realul poate să-ti ofere asemenea încarnări. Dar le oferă. Într-un infern necunoscut şi nebănuit, dar care, odată ce ai intrat în el, ţi se relevă ca unica realitate, dar sub specia grotescului. Adică acelaşi fenomen poate oferi grotescul de tipul cel mai rabelaisian şi aristofanesc, poate să ofere imaginea cea mai sinistră de oroare şi cruzime şi destituire a umanului. Totul, în adevăr, la extrem. Şi fenomenul interesant este - cel puţin ăsta a fost sentimentul meu - modul de a intra în asta (p.170).
Atitudinea lui nu-i împingea pe toţi ceilalţi să-i împăr- tăşească veselia, ba multora li se părea jignitoare, ori inconştientă, ori neobrăzată. Am ajuns la Malmaison. (...) Mi-au luat fiecare obiect să-l examineze, m-au dezbrăcat în pielea goală, au început să mă măsoare. Sigur, era jenant să stai gol în faţa unor oameni în uniformă şi cu stilouri, care scriau ceva pe hârtie. Totuşi îmi apărea sub un aspect atât de derizoriu, lucrul ăsta, că zâmbeam şi ăia se uitau la mine cam miraţi că râd, îşi spuneau, probabil, ori că sunt idiot, ori că sunt în aşa hal de cinic şi-mi bat joc în aşa hal de socialism şi de revoluţie şi de clasa muncitoare, încât râd şi acum. Expresia "Râzi şi acum!" am auzit-o tot timpul. De pildă, mai târziu în colonia de muncă Salcia, erau două tabere: unii care mă preţuiau pentru râsul meu. Aveam un râs plin, cred că n-am râs niciodată cu atâta poftă ca în închisoare, deşi în general râd cu o poftă nebună, la mine în familie - şi tata, şi bunicu-meu şi străbunicu-meu şi băiatul meu - avem darul ăsta al râsului, al unui râs homeric, amplu de tot. Spuneau: "Dom'le, dar ce bine ne face râsul ăsta al dumitale, ce binefăcător e, ce reconfortant". Dar alţii mă priveau cu dispreţ şi ură: "Îţi mai dă mâna să mai şi râzi. Mai şi râde, domnule! Neruşinarea de a râde aşa". Ăstia erau pesimiştii, erau agelaştii (= nerâzători).
De la aceste reacţii la filosofare a doar pasul unui zâmbet: Şi am zis că lumea se împarte peste tot în râzători şi nerâzători. Asta explică de ce atât la creştini cât şi la musulmani, legionari, comunişti, la puritani există această malformaţie sufletească exprimată prin încruntare şi posăceală. Există un nobil stil auster, dar există şi austeritatea din răutate. Încă de la primii creştini au apărut duşmanii râsului şi ai vieţii, au creat nişte

tradiţii de intoleranţă, de suspiciune, de pedepsire, de otrăvire a vieţii, de condamnare. Toţi fundamentaliştii, toţi fanaticii, toţi puritanii, toţi principialii, toţi sunt aceeaşi categorie; un blestem străvechi, plurimilenar al omenirii, de care nu vom scăpa. Vom scăpa de comunism, vom scăpa de multe, dar de agelaşti n-o să scăpăm. Toate doctrinele şi toate credinţele, care or să mai existe pe planetă, o (sic!) să fie infectate de aceşti nerâzători (p.172-173). Această bună dispoziţie explozivă Al. Paleologu o împarte cu tenorul Loredan; desigur că-i despart multe altele. În cele din urmă mă voi opri la o declaraţie directă asupra a ce este autorul:
Sunt hedonist, individualist şi consider că plăcerea e principala valoare din lume şi că din plăcere decurge şi sacrificiul şi iubirea şi tot ce vrei. Din respectul pentru plăcere. Lucrul ăsta îl afirm şi nu demordez pe chestia asta, admiţând că sunt şi alte puncte de vedere. Ţin foarte mult să adaog aici că această filosofie a plăcerii nu are nimic a face cu egoismul libertin. Cine fuge de suferinţă nu poate avea acces la alchimia bucuriei şi nu poate cunoaşte fericirea (care nu poate fi niciodată doar personală). (...) Durerea, umilinţa, "coborârea în infern" sunt probe fără de care fericirea nu există. Am ştiut încă foarte de timpuriu că trebuie să plătesc, şi nu cu preţ mic, fericirea de care aveam parte. Închisoarea, cu toate asprimile ei, o aşteptam în mod obscur demult, iar când i-a venit vremea nici nu m-am gândit să scap (ascunzătoarea, vreme de 5 ani, nu era decât un preludiu, aşa am înţeles-o şi aşa a fost) (p.89-90).
Această îndelungată căutare a fragmentelor ce, cusute cap la capăt, ne dau iluzia unui autoportret a fost stârnită de două-trei portrete întâlnite la începutul lecturii făcută împreună. Voi reveni la forţa scriitorului de a aduce în faţa cititorului chipuri, mentalităţi, atitudini, formaţie, gestică, intonaţie, ticuri şi toate celelalte folosite de el pentru a recrea persoane sau pentru a crea, aproape ca şi în planul senzorial, inexistenţe imaginate, mişcătoare, locvace, suferitoare şi pretinzând scânteia vieţii. Prostia îl inspiră lui Al. Paleologu caricatura duioasă, aflată nu departe de schiţele lui Brăescu.
Începuse războiul. Eram la Regimentul de Gardă călare. (...) Comandam un pluton de soldaţi vechi, ţărani şi băieţi de prin oraşe, concentraţi pentru reinstruire. Între cei primiţi de mine era un ţăran din Bolintin, unul Barbu Tănase. Fiind luna iulie, Barbu Tănase a venit la regiment aşa cum se purta în iulie: în izmene, desculţ, cu o cămaşă şi cu o căciulă. Avea şi un cojoc la el şi nu ştia nimic. Escadronul nostru se numea: Escadronul de Puşti Mi- traliere. El trebuia să înveţe mai multe chestii: cum îl cheamă pe comandantul regimentului, cum mă cheamă pe mine, comandantul lui, şi cum se numesc cele 4 feluri de cartuşe folosite la puşca mitralieră. El nu putea învăţa lucrurile astea. Îi explicam: "Barbu Tănase, pe domnul colonel, comandantul regimentului, îl cheamă Eftimiu Ştefan, şi pe mine, care sunt comandantul tău mă cheamă domnul elev plutonier Paleologu Alexandru. Cum îl cheamă, Barbu Tănase, pe domnul colonel, comandantul regimentului?" "Să trăiţi, MIhăilescu". "De ce Mihăilescu, Barbule? De unde MIhăilescu? îl cheamă: domnul colonel Eftimiu Ştefan. Da, pe mine, Paleologu, cum mă cheamă?" "Să trăiţi, domnu' ilev Magogu!" Iar cu cartuşele - care erau: S uşoare, SS grele, trasoare şi de manevră - a putut să spună: "Cartuşe de soare, că dă

lumină" - alea trasoare. Era imposibil. Imposibil! Ce să insişti cu el? Nu se putea. Trebuia lăsat în pace. În fine. vine toamna, noiembrie. Urma să li se dea drumul acasă, în fine trebuia să predea îmbrăcămintea şi să-şi ia hainele civile: izmenele, cămaşa, cojocul şi căciula. Între timp, i se furaseră: carabina, lopata Linneman, casca, masca, tot, şi i se imputau vreo 4.000 de lei, o suma fabuloasă pentru el; dar eu nu ştiam asta. Eu îl vedeam pe Barbu Tănase că nu pleacă acasă şi-l întreb pe plutonierul major: "Ce e cu Barbu Tănase că nu mai pleacă?" "Păi să vedeţi, domnule elev, nu pleacă pentru că i s-a furat tot ce avea şi i se impută vreo 4.000 şi ceva de lei!" O sumă pe care el n-o văzuse niciodată, aşa bani laolaltă. Solda mea era atunci de nu mai ţin minte cât era, 8.000-7.000 de lei, nu mai ştiu ce sumă aveam pe lună. Voiam s-o cheltuiesc într-o singură seară, la Capşa, cu prietenii, nu reuşeam niciodată să trec de 3.000, aşa, cu icre negre, cu şampanie franţuzească, cu bacşişuri nu treceam de 5.000. Mergeam cu 5, 6 băieţi, mai mult nu, că n-avea haz. Bani aveam berechet atunci, zic: "Bine dom'le. Cât trebuie să plătească? Uite bani. Daţi-i drumul bietului om acas". Şi tot nu pleca, îl vedeam stând într-un grajd, cu un caporal, tot şuşotind cu el. Într-o seară, când eram de serviciu, aud bătând la uşă, poc, poc. "Intră!" Iar poc-poc. "Intră!" Nimic. "Intră! Care eşti acolo?" Mă duc şi deschid uşa şi-apare Barbu Tănase şi-mi spune aşa: "Să trăiţi, domnule elev plutonier. Pe domnul colonel, comandantul regimentului, îl cheamă domnul colonel Eftimiu Ştefan. Pe dumneavoastră vă cheamă domnul elev plutonier Paleologu Alexandru şi puşca mitralieră trage 4 feluri de cartuşe: S uşoare, SS grele, trasoare şi de manevră". ...M-au înecat lacrimile... Şi-acum mă mai îneacă. L-am îmbrăţişat... (p.96-97) Caricatura înduioşează, umanizând neputinţele soldatului şi înnobilându-i recunoştinţa şi bunul simţ.
La fel, Al. Paleologu se sensibilizează în faţa nebuniei. Ca şi în cazul prostiei, şi boala psihică îl antrenează prin aspectul ei neaşteptat şi prin aceasta amuzant. În căutarea unei ascunzători de urmărirea Securităţii, izbuteşte să se facă internat la spitalul nr.9, sub numele: Petrescu. Cum stăteam aşa, pe bancă, vine un tip scund, cu mustăcioară, chel, cu o figură inteligentă, vede cartea lui Russel, o recunoaşte şi începem o discuţie. Îl chema Demostene Constantinescu, fusese concesionarul restaurantului gării Războieni, avea patru clase primare, dar o cultură fină, o conversaţie agreabilă, ce mai, un om deosebit. Mi-a spus că era internat de 14 ani şi singurul semn mai ciudat era că avea un limbaj de o enormă obscenitate. Dar ăsta nu e caz de balamuc. I-am spus doctorului care mă ţinea acolo despre Demostene şi l-am întrebat de ce îl ţin de 14 ani, că pare om întreg! "Lasă că o să vezi tu", mi-a răspuns. Şi am văzut. După câteva zile stăteam amândoi pe o bancă şi, la un moment dat, trece pe lângă noi un om în halat alb. Fostul concesionar de restaurant îmi spune: "Îl vezi pe ăla?! E moş Bodrângă. E contele de Saint-Germain. De fapt pe el îl cheamă Moangă, e dintr-o familie înrudită cu Basarabii. Dar el e contele de Saint-Germain şi face parte din Pentarhie, cei cinci nemuritori care conduc lumea. Eu am nişte proiecte interesante pentru binele omenirii, le-am înaintat Pentarhiei, ca să fiu admis ca supleant, că membru plin nu se poate fiindcă sunt muritor. Şi, îl vezi?! El a fost delegat ca scrutător şi de 14 ani mă ţine în loc şi nu depune raportul!" Apoi fac cunoştinţă cu Moangă. Şi ăsta o figură.

Moş Bodrângă, "Contele de Saint-Germain", era un oltean dintr-o veche familie boierească, care făcuse studii de economie politică şi psihologie în Germania. Cu Wundt. Avea două doctorate: în filosofie psihologie şi în economie politică. Intrase în societatea germană, se însurase cu o nemţoaică, devenise cetăţean german şi ofiţer în rezervă. Aici venise, în 1916, ca ofiţer german în armata lui Falkenhayn.
După război nu şi-a mai găsit rostul în Germania învinsă, nevasta lui murise între timp, aşa că a venit în ţară unde avea multe rude: Argetoianu, Tătărăscu şi mulţi alţii. I s-au cam închis porţile cluburilor şi societăţii din cauza faptului că fusese ofiţer german. Faptul că era doctor în economie politică i-a folosit pentru că a fost unul dintre fondatorii Institutului de conjunctură economică, unde un timp a fost director. Era însă dromoman.
Dispărea câte două-trei săptămâni, se întorcea prăpădit, rupt, mototolit, bătut şi fără să-şi aducă aminte unde fusese. Repetându-se fenomenul ăsta, nu a mai putut rămâne în funcţia de director şi a ajuns vagabond. Finalmente, fiindcă suferea de această boală mentală şi neavând pe nimeni apropiat, a fost internat în Spitalul Central, unde s-a şi vindecat de boala aceasta. Mai avea şi altele: o boală foarte gravă de inimă, ulcer. Era ţinut în spital deoarece fiind poliglot făcea traduceri bune, necesare lor.
Acest moş Bodrângă şi Demostene Constantinescu locuiau în acelaşi pavilion, având camerele vis-a-vis. Demostene îl îngrijea grozav pe celălalt, îi făcea masaje, tot felul de mici servicii, iar la treizeci şi trei de zile îi lăsa câte o scrisoare de treizeci şi trei de pagini din care am văzut şi eu câteva mostre. Fix treizeci şi trei de pagini. Scrisori extraordinare, cu toate ipotezele astea cu Contele de Saint-Germain, pentarhia si conducerea lumii. Avea istoria utopiilor astea şi pe filosoful necunoscut, pe Saint-Martin, fel de fel de referinţe din astea în cele treizeci şi trei de pagini, cu foarte bine plasate locuţiuni latineşti, cu consideraţiuni despre lichidele olteneşti, despre locul de unde se trage acest Moş Bodrângă. Avea un stil polemic extraordinar, strălucit.
Asta m-a amuzat în prima perioadă cât am stat în clinica de neuro-chirurgie.
După oarecari pribegii, memorialistul reveni la acelaşi spital de boli nervoase. Am întrebat "Ce-i cu Demostene?" "A plecat". "Cum a plecat?" "S-a vindecat" "Cum s-a vindecat domnule că spuneaţi că asta nu se mai vindecă. Era de 14 ani aici". "S-a vindecat pentru că a murit Moangă. A murit Contele de Saint-Germain şi s-a ruinat tot eşafodajul. Dar nu avea grijă, tot aici o să vină, o să-şi găsească pe altul şi o să se întâmple aceeaşi poveste."
Fapt e că am văzut acest caz grozav: un tip aflat de 14 ani în balamuc, vindecat de boala lui pentru că i se infirmase teoria lui printr-un fapt empiric (p.62-64).
Uneori, portretul, în loc să fie prezentat într-o schiţă - ca gen, cum este cazul cu cele două anterioare - permează din caracterizarea insului; astfel stau lucrurile cu următoarea listă de comportamente ale lui Nicu Steinhardt, atât de fidelă persoanei mereu grăbite, entuziaste, cu o vitejie naivă de ucenic, cum a fost viitorul monah: Nicu, în special, era cuprins de un zel teribil, avea un zel al neofitului puşcăriaş (acelaşi zel de neofit l-a cuprins şi după botez). Voia să facă tot ce un puşcăriaş trebuia să facă:

un amnar dintr-un nasture, pentru aprins ţigaretele, el care nu era fumător fuma ca să aprindă amnarul şi să le dea şi altora, de la alţii, să înveţe morse ca să bată în perete, să înveţe poezii de Radu Gyr. Când venea unul nou, din prima zi, cu o pripeală teribilă, îl punea să înveţe astea trei lucruri: poezii de Radu Gyr, morse şi utilizarea amnarului (p.163).

Dar exact atunci când nevoia noastră de transpunere în prezenţa unui personaj ieşit din comun, referitor la care numai legenda ne-a parvenit, gândesc la Monseniorul Ghica, iar experienţa de cunoaştere a lui Al. Paleologu - a fost practicant catolic vreo doi ani, sub binecuvântarea respectivului înalt prelat -, i-ar putea sări în ajutor ca să lase pagini vibrante pentru istorie, exact atunci arta portretistului îl trădează, el reia povestiri despre viaţa clericului, însăilează întâmplări, face remarci privitoare la acelaşi 'snobism' - în acest caz chiar iritant, nu amuzant ca mai înainte - şi remarcă abia o grimasă: prea puţin pentru a atare personalitate şi pentru un astfel de martir a cărui veste a cutremurat Roma: L-am supărat odată cu o mărturisire şocantă pentru el. Mi-a dat absoluţiounea cu penitenţele cuvenite, foarte grele, dar mărturisirea l-a crispat (p.58).

Preferă să-i surprindă eşecurile. Avea (...) vanităţile lui. Una mi-a mărturisit-o, anume nu putea să uite că era prinţ. (...) La Vladimir Ghica era chiar o vanitate, o vanitate "naivă", ca să zic aşa, de care nu putea scăpa. (...) Vreau să spun că ideea princiară îl stăpânea aşa cum îl stăpânea pe Tolstoi. Era singurul stil de viaţă pe care îl putea duce, şi chiar şi coborârile lui în lumea neheraldică erau de tip princiar, aristocratic, exact ca şi la Tolstoi. (...)

Al doilea orgoliu pe care îl avea monseniorul, mai supărător, pentru că mai puţin naiv, mai puţin inocent, era orgoliul omului care deţine adevărul absolut. E o trăsătură catolică (p.57).

Ceea ce miră (sau explică autorul, prin opţiunea pentru uitare) este absenţa totală a portretului din detenţie (înlocuit cu invectiva).

Ironia lui Al. Paleologu este deseori colorată de un cinism al mulţumirii de sine ori de împrejurările sale, că această mulţumire se reîntoarce împotriva lui însuşi sau împotriva altora. După cum l-am văzut delectându-se la aducerea aminte a fenomenalului mod de a-ţi face armata de care a avut parte, iată-l amuzându-se încântat de a se şti apărat de societate datorită îndârjirii cu care îngrijorarea maternă l-a ţinut departe de orice pericol. Mama a aruncat complet peste bord aceste idei onorabile şi s-a dat peste cap să mă scutească de război. Cu relaţii, cu generali, cu prieteni, am fost ambuscat şi nu pot să spun că în forme foarte avuabile. Fiindcă a găsit o soluţie ce l-a pus la grea încercare pe bietul meu tată vitreg, care era secretar general la Ministerul Comunicaţiilor şi era un foarte vechi şi important personaj în Căile Ferate Româneşti, dat afară de acolo de legionari. Omul ăsta era un incoruptibil. Un tip de o probitate şi de un scrupul care era dus până la manie. Ei bine, şi-a călcat pe inimă, la stăruinţele mamei şi m-a plasat într-o şcoală de impiegaţi de mişcare, care, e drept că nu era la nivelul pregătirii, aspiraţiilor şi ambiţiilor mele, dar momentan îmi permitea o viaţă comodă la Bucureşti. Apoi când au început bombardamentele, marea problemă a fost că şcoala asta a fost mutată la Sibiu, oraş în care eu petrecusem

mulţi ani, pe care îl cunoşteam şi îmi plăcea. Dar mama: "Nu, e oraş. Poate fi bombardat". Cum Ministerul Comunicaţiilor se mutase pe la Sinaia iar mama şi tatăl meu vitreg au luat o vilă în Buşteni, s-a dat peste cap şi a mutat şcoala de impiegaţi de mişcare în Buşteni. Acolo m-a prins 23 August, în Buşteni, ca elev la şcoala de impiegaţi de mişcare. Cum să spun, nu e prea şic, nu suna foarte bine chestia asta (p.107-108).
Acest cinism a fost încurajat şi de exemplul unei doamne eliberate din puşcărie, o femeie extraordinară, Lizi Florescu, soţia unui colonel care fusese căutat de Securitate, arestată în lipsa lui, pentru a spune unde este. Ea ştia unde e el. A fost supusă unor torturi îngrozitoare timp de un an, dar nu a spus nimic, iar după aceea a ieşit. Nevasta mea care presupunea că poate fi şi ea arestată a întrebat-o cum se poate rezista. Ea i-a spus aşa: "Întâi şi întâi trebuie să-ţi dai seama dacă e vorba să fii implicată şi tu sau nu. Pentru că dacă urmează să-ţi dea drumul nu vor împinge cruzimea peste o anumită limită; te vor chinui dar nu te vor distruge. Pentru că va trebui ca atunci când ieşi din închisoare să nu se vadă nici o urmă. Al doilea lucru pe care trebuie să-l înţelegi este că pe noi, care suntem femei frumoase şi tinere şi aparţinem unei lumi bune, vor fi fericiţi să ne aibă la îndemână, ca să ne umilească, iar sadismul lor să fie pe deplin satisfăcut. De aceea nu au să împingă tortura prea departe, ca să nu cedăm prea repede. Vor vrea să profite cât mai îndelung. Primele câteva minute sunt îngrozitoare. Dacă rezişti câteva minute şi se poate rezista, restul nu mai e aşa de greu. Devine înnebunitor de dureros, dar o nebunie, o beţie, o zăpăceală în care poţi să suporţi indefinit, orice. Prin urmare, suportă primele minute. Primele minute par imens de lungi dar se poate suporta cinci minute (sic!) şi după aceea nu-ţi mai pasă". Zicea: "Singurul lucru de care trebuie să te fereşti, fiindcă ăştia sunt şi porci şi or să vrea să te violeze. Dacă te opui e groaznic, dar dacă eşti fecundată de ei e şi mai groaznic. Dar noi femeile avem mijloace de a evita lucrul ăsta".
Eu găsesc cinismul ăsta superb şi într-adevăr eroic. Şi mai spunea ceva, era să uit un lucru foarte important, spunea: "Când într-o zi o să vezi că sunt mai cruzi decât de obicei şi că te bat mai groaznic şi mai mult, rabdă pentru că e ultima zi! Ei încearcă atunci să scoată ceva şi după aceea se închide dosarul. Apoi te mai ţin până trec toate urmele. Când ai să vezi că e groaznic, rabdă că scapi!" Şi-a mai adăugat ceva: "Et surtout pense a ton mari! Si ton amour est profond, ton courage sera sans limites".
(...) Exemplul acestei Lizi este extraordinar. (...) Ea a mai spus o vorbă extraordinară nevestei mele: "Adu-ţi aminte. Nu există decât o singură umilinţă - aceea de a spune ceea ce vor ei să spui. Restul nu e umilinţă, e doar un cumplit inconvenient fizic" (p.166-169).
Rareori găseşti într-o carte a detenţiei o figură feminină atât de marcantă. Este cu adevărat vorba despre o stăpână pe destinul său. O demnitate amestecată, vorba autorului, cu mult cinism - un cinism impus de situaţie, mai exact de acceptarea realistă a situaţiei, ca de neschimbat, dar nu pierdută, o situaţie ce poate fi dominată de om, primită de el fără revoltă, dacă îşi dă seama că multe îl pot încovoia, dar - când îşi este fidel - nimica nu-l poate frânge. Această pagină antologică a lui Al. Paleologu, s-ar cuveni să fie inserată într-o carte despre căsnicie, pentru uzul tinerelor ce se avântă nu rareori în această instituţie fără a cântări în nici

un fel riscurile şi îndatoririle asumate pe parcursul acelei secunde de taină când rostesc: "Da".
Şi totuşi, destinul nu este la nesfârşit la îndemâna puterilor omului. Lizi Florescu s-a stins datorită cancerului, survenit mult mai târziu. Iar soţul ei, după respectivul deces, şi-a trăit viaţa mai departe, cum li se întâmplă multor bărbaţi, dacă nu tuturor, cum sunt ei slabi în faţa singurătăţii. Acest final vădeşte cât de neînsemnată este voinţa umană în faţa puterilor ce diriguiesc existenţa omului dincolo de cunoaşterea lui.
Cam aceasta era pregătirea morală a memorialistului înainte ca valul istoriei să-l înece pe neaşteptate. Arestarea îi aduce nu prea târziu o veste ce ar fi trebuit să genereze întrebări în acest domeniu. Dispariţia violonistului şi excelentului muzicolog Mihai Rădulescu (coincidenţă de nume cu al autorului ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE), fost coleg de studii şi în diplomaţie cu memorialistul, prieten şi acum împărtăşindu-i soarta în acelaşi lot, prilejuia şocul moral ce să-l cutremure. Vom remarca ciudata asociaţie ce-i aminteşte de moartea cumplită a celui numit: un duş şi un closet! Explicând neajunsurile şi comoditatea acestora pentru deţinut, trece fără altă pregătire la ...o folosire specială a duşului: să te spânzuri de el!
Din păcate repetarea verbului "a vedea" în fragmentul următor face textul penibil.
În momentul când am intrat în celula betonată de la Malmaison, unde erau două paturi, adică două blocuri de beton, pe care se puneau saltele de paie şi era foarte bine că puteai să faci duş în fiecare dimineaţă, duş cald, asta am apreciat foarte mult. Duşul şi W.C.-ul erau în acelaşi punct, W.C.-ul era în spaţiul în care se făcea duşul. Mai incomodă era chestia că trebuia să foloseşti W.C-ul împreună cu tovarăşul de cameră şi faptul că trebuia să baţi în uşă ca să-ţi dea gardianul hârtie - care era prea puţină. Dar curgea apa la duş.
În perioada asta, s-a spânzurat, în celulă, prietenul meu, fost coleg la externe şi la facultate, Mihai Rădulescu, muzicolog în perioada aceea. Fusese arestat pe chestiuni de moravuri - cu o anchetă oribilă asupra vieţii intime - şi apoi transferat la Malmaison fiindcă era prieten cu noi, făcea şi el parte din grupul nostru. M-a surprins că nu l-am văzut în boxă la proces. Înainte de proces, când a fost gata ancheta, mi s-a dat şi mie să văd dosarul, un dosar care avea patru volume mari. N-am putut să văd nimic din ce mă privea pe mine dar am văzut alte interogatorii, între care l-am văzut şi pe al lui MIhai Rădulescu, şi am văzut că, la un moment dat, în timpul interogatoriilor, ajunsese în starea în care nu mai putea să ascundă numele altora. Ancheta ducea, fatal, la divulgarea a două nume de oameni, încă în libertate. N-am văzut restul şi apoi am văzut că nu era prezent în boxa acuzaţilor. Iar, când am fost chemaţi să ni se comunice sentinţa, după proces, am întrebat ce e cu Mihai Rădulescu şi mi s-a spus: "Cum nu ştii? A decedat". Nu ştiam, nu avusesem cum să aflu. Da, eu aveam 40, el vreo 39... Am aflat, mai târziu, că s-a spânzurat cu indispensabilii, legaţi la duş. (...) Deci el a prins un moment când s-a putut spânzura repede. Spânzurarea a trebuit să fie destul de bruscă pentru a-şi produce efectul foarte rapid (p.175-176). Nici un alt comentariu cu privire la ultimile gânduri ale sinucigaşului, ori la cele resimţite de el, nici o implicare personală în raport cu fostul coleg şi

prietenul său.
Trecerea la degustarea singurătăţii celulare, se face la fel de pe neaşteptatelea (cum a fost şi introducerea la cele de mai sus), imediat după comunicarea acestei morţi eroice a unui om care nu a vrut să aibă prieteni sau semeni pe conştiinţă, care a refuzat să cedeze.
Deci asta era: viaţa mea era ceva care a fost iar de acum începea altceva. Acest "altceva" a început destul de monoton, într-o perioadă în care am avut parte să fiu singur în celulă. Memorialistul a descoperit că i se oferea şansa să se obişnuiască a se cunoaşte. Mulţi găsesc că este un lucru redutabil şi îngrozitor să fii singur. Poate că a fi multă vreme singur - cum a fost de pildă fostul meu coleg Harry Brauner - pentru ani de zile, sau Corneliu Coposu, poate să fie insuportabil. Dar faimoasa formulă cu cele patruzeci de zile de singurătate, fără hârtie, fără creion şi fără cărţi este extraordinar de fecundă şi extraordinar de utilă în ordinea interioară. Întâi că îţi generează o disciplină de lucru mental extraordinară şi o mare luciditate. Eu pot să spun că tot ce am scris din '64 - când m-am liberat - şi până nu demult, au fost lucruri gândite în închisoare. Nu numai cele patruzeci de zile cât am avut parte de singurătate în celula de la Malmaison, e drept tot timpul închisorii am gândit - şi am scris mai târziu. Dar extraordinar a fost atunci, pentru că îţi organizezi memoria, îţi faci o punere în ordine a amintirilor tale şi ţi-o verifici. Cu diferite calcule calendaristice îţi reconstitui existenţa, printr-o disciplinare a memoriei care e un lucru de o extraordinară utilitate şi de o mare putere de igienă mentală. Memoria ta proprie, amintirea vieţii tale şi organizarea ei, prin verificarea care ţi se impune, în special, în perioadele incerte, în care ai nevoie de anumite repere calendaristice şi istorice (evenimentul cutare). Pe urmă îţi vin în amintire fantastic de multe versuri. Nu ştiam că ştiu pe dinafară atât de multe versuri.
Este curioasă aceasta revelare pe care o are asupră-şi un mare intelectual care, pe deasupra, trecuse şi prin şcoala oferită de contactul zilnic cu Noica. Eu însumi - într-o izolare de şase luni - am trudit cu febrilitate la a descoperi cine eram, care-mi erau împrejurările, pierderile şi câştigurile dobândite în existenţa de până la arestare, însă eu aveam 20 de ani şi puţina şi nesigura mea intelectualitate fusese cucerită prin lectura secretă a unora dintre cărţile cuprinse în Lista publicaţiilor interzise, pe care izbuteam să le găsesc în biblioteca tatălui meu, ale cunoştinţelor sau aiurea. Un amic refugiat în Elveţia - şi el fost deţinut politic, mi-a istorisit cum a recreat geometriile câte există, în aceeaşi perioadă de autocontrol al sănătăţii mentale (cum trebuia să luăm noi izolarea ce ne era impusă pentru a se obţine rezultate contrare, anume pierderea stăpânirii asupra minţii). O pedagogie posibilă, îndreptată către formarea unor tineri cu cele mai ascuţite simţuri şi inteligenţe, nu s-ar cuveni să treacă pe lângă numeroasele mărturii ale foştilor deţinuţi politici din perioada comunistă, neglijiându-le, ci ea s-ar cădea să le aplice în practica educării, prilejuind elevilor ritmice retrageri în solitudine totală, în lipsa oricăror distracţii sau şanse de lectură, pentru curăţarea minţii de balastul depozitelor de inutilităţi şi pentru o autoreevaluare a cunoştinţelor, precum şi pentru întărirea sistemului nervos şi a voinţei. Să urmărim mai departe povestirea fascinantă (în pofida repetării atât de insistente a acelui "extraordinar") a modului în care s-a îndrăgostit Al. Paleologu de o tăcere

- echivalentul singurătăţii absolute - necunoscute anterior, nici una, nici cealaltă.
Asta a fost începutul, această disciplinare pe care mi-a dat-o celula şi singurătatea. Apoi am reuşit să obţin de la ceilalţi tovarăşi de celulă, care mi-au venit între timp, un anumit respect al tăcerii. Sigur, nu puteam să le impun regimul tăcerii pentru că erau încântaţi să aibă pe cineva cu care să stea de vorbă, dar am reuşit cel puţin un număr de ore de tăcere pe zi pentru meditaţie. Mă plimbam pe diagonala de un metru şi ceva a celulei, plimbare în care reconstituiam în mai multe sensuri rememorările mele. Nu elaboram sisteme de gândire, filosofii, mai ştiu eu ce. Îmi reconstituiam existenţa, memoria şi făceam planuri absolut utopice. De pildă, câteva luni nu am făcut decât să-mi imaginez cum aş aranja casa noastră din str. Paleologu care nu mai exista din 1932. A fost demolată atunci iar pe terenul acela sunt blocuri acum. Eu îmi imaginam această casă, care era o splendoare, şi-mi închipuiam cum aş aranja-o acum. Dar felul cum îmi imaginam aranjamentul ăsta: camera cutare, camera cutare, grădina, era, în aparenţă o chestie utopică (nu văd ce ar fi fost rău într-o visare, ori chiar într-o plănuire fără şanse de punere în practică - de ce practicul să fie esenţial în judecare, atunci când este vorba despre un exerciţiu mental?). În realitate era extraordinar deoarece mi-am reconstituit în minte casa, adică sediul, originea, locul primordial - de care mă ocup acum în memoriile mele - nu ştiam atunci că pentru asta lucrez. Nu am făcut şi nu voi face o descriere a acestei case, în memoriile mele, dar imaginea ei ca tip de casă din prima jumătate a secolului XIX, felul cum se trăia în anii '20-'30, din care multe elemente de susţinere dispăruseră - moşia, veniturile, servitorimea numeroasă, pădurea din care se aduceau lemne - această memorie, această idee de a aranja casa, care părea o stupiditate, a fost o operaţie de arheologie morală extraordinară. În afară de asta erau şi alte utopii, îmi imaginam cum va fi viitorul meu dacă printr-un miracol voi scăpa şi dacă, printr-un miracol, vor apărea posibile condiţii de existenţă, pentru mine, într-un stil sau altul, în socialism sau într-un regim liberal. Mă imaginam, aşa, în fel de fel de posturi. De pildă, îmi închipuiam că aş putea fi directorul Teatrului Naţional şi ce-aş face în postura asta, ce-aş face concret. Sau îmi închipuiam că aş fi gazetar, după liberare. Sau îmi imaginam că aş fi magistrat şi aşa mai departe. Astea erau nişte copilării de genul "Când am să fiu mare am să mă fac" dar erau şi nişte ipostaze imaginare (176-178).
S-ar spune că autorul nu a surprins relaţia, deloc întâmplătoare, între tipul său de imaginare şi dorinţa de a deveni ...Directorul Naţionalului. Când îşi mobila casa el nu făcea alta decât să-şi folosească abilităţi formate la facultatea de teatru, exerciţii ce intră obligatoriu în pregătirea de scenograf a regizorului (dacă nu era simpla visare a 'viitorului fericit' ce, într-adevăr, înlocuieşte în mod pueril planurile concrete de a-ţi crea acel viitor). Prin asociaţie, se gândea, ca o posibilitate nu neapărat utopică, să fie numit directorul celui mai important teatru din ţară. Iar vizualizarea sa ca ziarist era şi ea derivată din setea de a protesta vehement împotriva stingerii lumii părinţilor şi bunicilor lui, ceea ce, tot în temeiul asociaţiilor psihologice, era materie de jurnalistică. Mulţi din cei închişi găseau în astfel de 'visări' o compensare a irosirii energiilor lor

şi a anilor irecuperabili - decât dacă un salt social le-ar fi dat prilejul afirmării într-o direcţie sau alta. Să nu uităm că, la drept vorbind, Al. Paleologu încă n-avea meserie, iar pâinea şi-o câştigase prea, o mult prea puţin timp şi multe elemente de susţinere dispăruseră - moşia, veniturile, servitorimea numeroasă, pădurea din care se aduceau lemne... Este de presupus că de subsintenţa sa continua să se ocupe mama, deoarece alt indiciu în această privinţă nu ne pune la dispoziţie.
Introspecţia şi analiza detenţiei ca mod de formare nu se opresc aici şi mă bucur, împreună cu cititorii mei, că avem la dispoziţie o minte exactă şi un fin spirit de discernământ pentru a ne fi mentori în căutarea unei mai exacte înţelegeri a fenomenului penitenciar - sub comunism.
În adevăr, acest gen de programe interne ale memoriei şi imaginaţiei erau (...) scenarii de supravieţuire şi aveau o funcţie terapeutică antimelancolică, demelancolizantă. În tot timpul detenţiei, eu nu am căzut în melancolie, m-am putut feri, nu deliberat, ci printr-un instinct, prin aceeaşi funcţie inconştientă care-mi furniza acea abundenţă a rememorărilor şi a reprezentărilor imaginare. Melancolia e un lux impropiru unui regim de închisoare.
(...) Închisoarea e un mediu experimental extraordinar, un cadru cognitiv în stare pură, in vitro, excepţional pentru autoscrutare şi pentru radiografierea morală a semenilor. Dacă un intelectual, un artist, ajunge la închisoare, cum s-a întâmplat în vremurile noastre, pe scară aşa de largă, e absurd, inadmisibil să nu-i folosească. Am întâlnit acolo intelectuali de vază care se văicăreau de timpul astfel pierdut pentru "creaţie" şi "carieră". E clar că, dacă erau apţi de "carieră", pe aptitudinea lor de creaţie nu era cazul să dăm doi bani. Sigur, experienţa asta nu e de căutat cu lumânarea, ca o bursă de studii la Oxford, dar dacă tot ai ajuns acolo, încalte să profiţi de asta în ordinea cunoaşterii. Acolo am cunoscut formele extreme de mizerie dar şi de glorie interioară, de libertate şi forţă.
Celula de închisoare declanşează, pe lângă toate formele de impostură morală şi demisie morală, de primitivism, grosolănie, laşitate, imbecilitate şi pe cele de boierie, eleganţă, gentileţe, demnitate, omenie, în stare simplă, în elementele lor simple, separate din amalgamul pe care îl alcătuiesc în viaţa normală; pe lângă aceasta, declanşează, tot în stare simplă, toate formele politicului, demagogia, dictatura, democraţia, parlamentarismul. După componenţa ei, o celulă de închisoare poate fi o Academie, un salon ou l'on cause, o ţigănie sau un infern. Salvatoare pentru ins sunt aici cultura, imaginaţia, umorul şi, dacă ai "dimensiunea" aceasta, o purtare creştinească neostentativă şi tolerantă. Tot salvatoare e curtenia cu codeţinuţii (oricât ar fi de mojici unii dintre ei) şi atitudinea nu sfidătoare, nu arogantă, dar distantă şi necomunicativă faţă de "administraţie".
Umorul e necesar, nu numai ca teraputică defensivă, ca factor imunizant, dar şi pentru a nu pierde şansa extraordinară de a contempla grotescul uman în formele lui primare, pure, zguduitoare. Desigur că stupefiază într-o oarecare măsură aceasta ultimă afirmaţie: ai nevoie de foarte multă stăpânire a situaţiei în care te afli pentru a izbuti să rămâi în planul estetic atunci când brutele de dincolo de uşă zdrobesc o celulă în care sunt adunaţi bătrâni cumsecade, gospodari nevinovaţi, politicieni, inşi

care şi-au apărat libertatea cu arma în mână, ţărani ce s-au opus puterii pentru mâncarea copiilor, profesori universitari care vegheau cultura neamului, copii, bolnavi. Atunci când moartea cercetează pat după pat şi aleargă după tine pe câmp, la ridicarea digurilor sau în galeriile minelor, ce fel de umor propune Al. Paleologu? E comicul grotesc de farsă populară, rabelaisian sau grand-guignolesc, clownesc, infantil şi uriaş. E un carnaval formidabil, lumea cu susul în jos. Sub unghiul acesta am perceput, în primul rând, experienţa închisorii. (...) Evident, nu numai acestea, mai e şi experienţa extremă a luciditătii în dezastru, a solitudinii în mijlocul promiscuităţii şi mizeriei şi umilinţei colective. Dar aspectul acesta, al umilinţei şi vexaţiunilor, făcând şi el parte din lumea "cu susul în jos", e în fond, în ordinea valorilor, de un efect nul, raportul de valori e inversat şi, deci, constant, neschimbat în esenţă. Eu reţin din această experienţă penitenciară în principal două aspecte, cel al cadrului privilegiat în planul cunoaşterii (...) şi cel al grotescului (...) Tema mea e una de cunoaştere, coroborată cu fantastica deriziune, cu catharsisul râsului (p.180-182). Ceea ce nu înţeleg este cum de, puţin mai târziu, când începe a relata modificările sale de conştiinţă, transformarea sa în comunist şi colaboraţionist, Al. Paleologu nu se recomandă tocmai ca personaj de farsă, aşa cum îi vede doar pe ceilalţi, dar cum 'imensul' său simţ al umorului trebuia să-l ajute a se descoperi, în loc de a renunţa la râsul său titanic, în favoarea sublinierii mustrărilor de cuget şi a autoincriminărilor.
Voi relua un scurt citat ce a apărut şi mai sus, pentru a face legătura dintre precedenta atitudine de netă superioritate faţă de împingerile în prăpastie la care a fost supus memorialistul, ca orice deţinut politic sub comunism, şi căderea sa în prăpastia însăşi.
Trebuie să spun că există şi riscul unei pierderi grave a demnităţii (p.185).
Aceasta face introducerea la tema pentru care SFIDAREA MEMORIEI îşi găseşte locul în acest volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, intitulat: MĂRTURISIREA COLABORĂRII.
Un lucru interesant însă este şi asumarea unei umilinţe pentru a putea răscumpăra o nedemnitate. Eu vreau acum să săvârşesc un act de umilinţă, liber şi într-adevăr umilitor, pentru a divulga nişte nedemnităţi ale mele, pe care numai eu le ştiu. Una este minoră, dar toate, în ordinea formală, sunt pe acelaşi palier (p.185).
Este pentru prima oară în lectura cărţilor luate în evidenţă că autorul trece la mărturisirea unor "nedemnităţi", făcând o introducere în care delimitează limpede locul ocupat de anumite fapte ale sale în planul moral, menţionând că această dare în vileag îl umileşte. Prin însăşi afirmarea acestei stări neobişnuit a fi provocată cu bună ştiinţa de tine însuţi - în cunoştinţă de riscurile sociale ce implică aceasta -, însă, el izbuteşte să-şi depăşească umilirea şi să dobândească o nouă demnitate, pe care, dealtfel, toţi autorii luaţi în discuţie o câştigă, deşi nu pun punctul pe i, ca Al. Paleologu, cât priveşte sentimentul ce li-l impune revelarea micimii de altădată. Prin această mărturisire tardivă dar neambiguă ei cuceresc un loc unic în literatură şi dau dovadă de un curaj splendid ce contrabalansează lipsa de curaj de altcândva.

Încep cu cea mai mică şi care a fost prima, în ordine cronologică (p.185). Încă în anchetă aflându-se, colegul său de celulă era un evreu, al cărui portret ne este comunicat. Un băiat foarte curajos şi interesant, acest Alexandru David sau Iosif Tossele. Era un evreu habotnic, care nu mânca porc (deci îmi reveneau mie bucăţile de carne când se găseau în gamelă) - ţine să specifice naratorul, pentru a scoate în evidenţă nedreptatea ce a săvârşit-o; se ruga de mai multe ori pe zi. Vorbea o românească frumoasă şi pură, deşi era ungur antiromân. Foarte imbecil sub multe raporturi, dar şi de o inteligenţă, de o ascuţime a minţii, extraordinară, în alte domenii, lucru care venea din educaţia rabinică şi din creşterea în mediul hasidic din nord-vestul Transilvaniei. Mă îndemna mereu "Domnu' Paleologu, să nu cedaţi, să nu vă fie frică, sunt nişte bandiţi, criminali şi tâmpiţi". Asta spunea mereu, "sunt nişte tâmpiţi, domnule". În acele momente riscam să cedez la anumite presiuni, care mi se făceau în legătură cu procesul lui Negoiţescu, unde am fost martor. Dacă am reuşit să nu cedez, să iasă pură mărturia mea, atât de pură că i-a plăcut şi lui Negoiţescu şi a citat-o de mai multe ori, e şi din cauza tonusului pe care mi l-a dat acest evreu. Un băiat curajos, demn şi deseori foarte inteligent. Alteori tâmpit. Indiferent de motivele ce urmează a fi înşirate, mi-e greu să pricep opoziţia dintre calităţile colegului de celulă, de care Al. Paleologu pare convins (inteligenţă, curaj, demnitate) şi mai ales dintre rolul salvării demnităţii domniei sale prin încurajare, prin susţinere morală - cum recunoaşte a se fi aflat pe punctul de a ceda şi a-şi incrimina prietenul, probabil, contrastul dintre acestea şi atitudinea de astăzi, când orice datorie de suflet ar fi contractat, autorul recurge la a-l numi: "imbecil" şi "tâmpit", ceea ce nu este deloc nobil, nici 'boieresc', termen atât de iubit de autor, nici elegant, nici galant, nici măcar 'literar', nici moral - mai ales dacă tânărul de atunci, încurajatorul său, mai trăieşte sau măcar vrun nepot de-al lui e în viaţă...

Şi de ce era "tâmpit"? Pentru o pricină care îi distinge pe mai toţi evreii din Ardeal: deşi hortyiştii sunt aceia care i-au cărat în lagărele de exterminare, ei rămân 'patrioţi' maghiari. Bravo lor! Mai mult, e acuzat că era prozelit al mozaismului.

Însă nu el, "tâmpitul", este cel care a avut o purtare necamaraderească, ci colegul său, azi istoric al acelui moment.

Ni se dădeau în fiecare zi turtoaiele de mămăligă presată, le luam în primire cu rândul, când el, când eu. Într-o zi, când eu eram la primire, turtoaiele erau flagrant inegale. Dacă îi dădeam lui să aleagă, era o perfidie din partea mea pentru că ar fi ales-o pe cea mai mică. Ei bine, în loc să-l împart echitabil, am luat turtoiul cel mai mare. Am simţit că l-am dezamăgit. (...) Gestul a rămas (...). Adică ruşinea (p.186).

Ce s-a petrecut după eliberare? Întotdeauna ni se întâmplă să-l urâm şi să-l dispreţuim pe acela căruia îi facem rău. Evreul l-a căutat la telefon, cu dorinţa de a-l revedea pe prietenul încurajat odinioară. I-am răspuns destul de evaziv, nu i-am fixat o întâlnire şi nu a revenit. Cred că l-am dezamăgit (idem). Din păcate atari 'încălcări' ale conştiinţei săvârşim toţi, în numeroase rânduri, şi lipsa de recunoştinţă caracterizează majoritatea destinelor umane, deşi e regretabil; începem prin a ne lipsi părinţii de recunoştinţa datorată şi nu o confesăm, totuşi, la tot pasul.

Iată, însă, că lucrurile nu se opresc aici.

Ajung în faza finală (a detenţiei) la închisoarea Botoşani, unde erau deţinuţi oameni care aparţinuseră unor partide politice, liberali, ţărănişti, social-democraţi. Eu, deşi social-democrat, prin înscriere, eram trecut la liberali, pentru că la tineretul liberal am avut o anumită activitate. La un moment dat, sunt chemat la ofiţerul politic şi, într-o încăpere unde erau doi domni, unul mai în vârstă, care era adjunctul şi unul mai tânăr care era şeful. Adjunctul era mai distins, păr roşu, ochelari cu ramă de aur, părea ungur sau ceh. Şi cei doi mă pun la curent cu broşura privind "Declaraţia din aprilie 1964", cu problemele CAER, conflictul sovieto-chinez, poziţia noastră de independenţă şi deschidere. Dacă până acum n-am vrut să scot în evidenţă egolatria respirând în această carte, până ce-l înnăbuşă pe cititor, nu mai pot evita aceasta. Din cele citate, desprindem imaginea falsă, umflată, plină de morgă ascunsă îndărătul unei formulări modeste, a unui deţinut ce se crede superior, ca poziţie morală, ofiţerilor în civil: 'l-au pus la curent'!!! Ca şi când în afară de cooptarea sa între colaboraţionişti şi turnători, s-ar mai fi petrecut ceva notabil. Şi mi-au cerut să comunic astea printre deţinuţii mai serioşi în care aveam mai multă încredere. Sunt foarte curios să ştiu ce însemna, în limbajul acelei întrevederi: "deţinuţii mai serioşi şi în care aveam mai multă încredere". Deobicei, "deţinuţii mai serioşi' - cum au fost imensa majoritate a celor închişi - erau aceia care pentru nimic în lume nu de- miteau de la atitudinea intransigent anticomunistă. Oare la asta se refereau şi cei doi politruci - şi domni şi distinşi! - Iar chestia cu încrederea... În cine poţi avea încredere într-o puşcărie de politici, sub comunişti? Numai în aceia care, sigur nu te-ar turna orice ai face şi care sigur nu s-ar degrada, pierzând încrederea tuturora! Mi-e teamă, totuşi, că "serioşi" şi de "încredere" pentru cei doi securişti nu putea însemna decât: gata să colaboreze şi ei. Mi-au cerut de asemenea să scriu pentru "Glasul Patriei" două articole demascatoare, hotărâte. Puţin mai departe se va vedea ce era cu acele articole "demascatoare", comandate pentru revista M.A.I.-ului destinată străinătăţii. Mi-au propus de asemenea să fiu preşedintele Clubului penitenciarului, unde se dădeau filme, conferinţe, chestii de astea. Am acceptat. Am fost preşedintele Clubului, am scris articole. Însemnătatea sufletească a noii sale poziţii se poate descifra din aceea că, în 1989, când încheia discuţiile imprimate pe bandă, la revederea textului transcris, a consemnat cuvântul "club" cu iniţială majusculă, deşi 'clubul' constituia o găinărie spurcată, înfiinţată pentru umilirea definitivă şi fără cale de întoarcere a deţinuţilor ce deveneau - credea Securitatea -, pe veci, turnătorii ei...!
Urmează etapa a doua a narării: explicaţia psihologică a gestului. Perioada era de deschidere - citeam "Contemporanul" (ce mândri trebuie să fie foştii redactori ai oficiosului cultural al C.C.-ului, constatând că activitatea lor ideologică era folosită la reeducarea condamnaţilor politici din penitenciare, nu?), vedeam numele lui Barbu, Blaga, Valéry, Beckett, era o deschidere în sensul dorit de mine. Mi-am spus că nu mai e cazul să păstrăm poziţiile vechi (care erau acelea, în cazul său, personal? Doar nu intrase în închisoare pentru că s-ar fi opus regimului în vreun fel; nu ne vorbeşte despre nici un gest politic ce să-l fi făcut până la arestare: doar ascunderi prin spitale de urologie şi de boli nervoase!) şi, dacă ni se întinde o mână, trebuie să o luăm. Ce conta că de pe "mână" mai şiroia

sângele nostru chiar? Se vorbea mereu că ne dă (sic!) drumul, deci mi s-a părut că e bine să accept. Am ţinut la Club şi o conferinţă, un fel de autobiografie în care mi-am povestit formaţia intelectuală, ideologică, politică, până în momentul în care trebuie să aderăm la realitate, nu se poate ieşi din impasul istoric printr-o dare înapoi, să mergem înainte... (Regret că, începând cu constatarea aplicării improprii a verbului "a povesti" cu un complement direct imposibil de legat de el şi încheind cu structura haotică a întregii fraze, nu mă mai pot descurca în noul aspect dobândit de stilul istorisirii, sub influenţa acestor amintiri ce-l tulbură pe narator.)
Am ales să scriu un articol împotriva lui Mihai Fărcăşanu, cu care fusesem prieten şi altul împotriva lui Cioran. Cele două articole le-am scris cu o plăcere enormă, cu senzaţia că-mi reiau meseria. Erau foarte violente şi brutale. (Remarc aceeaşi nesiguranţă pe cuvinte: despre care meserie vorbeşte memorialistul? Încă nu apucase să practice vreuna, iar cele pe lângă care trecuse - ceva pe nişte şantiere şi postul de la Comisia de Armistiţiu pe care-l dispreţuia, pretinzând că ocupa alt post, superior, nu semănau cu atacul făcut prin scris, din puşcărie, împotriva celor doi, atac "violent şi brutal". Atunci, la ce veche meserie 'parcă reluată' se referă?) Puţin apoi mi s-a dat şi drumul. Aşteptam să apară în "Glasul Patriei". Dumnezeu m-a iubit şi m-a protejat şi a făcut ca articolele să nu apară.
(...) Nu ştiu de ce nu au apărut. Dar nu au apărut. Dum- nezeu a ascultat-o pe mama, care se rugă disperată să nu apară. (Urmează o mărturisire stupefiantă. Va să zică autorul fusese pus în libertate, nu mai depindea de frica ce-l stăpânise anterior. Totuşi...) Întâi am fost jignit că nu le-au publicat. Pentru că am ieşit din închisoare foarte procomunist. (Această cădere nervoasă o explică după cum urmează:) Procomunismul meu venise din colonia de muncă unde simţisem pe pielea mea cum se muncea la muncile agricole, din care, eu şi generaţiile care m-au precedat am tras foloase. De unde îmi veneau mie Mallarmé, Proust, franceza? Din munca unor oameni care cam aşa munceau şi cam cu aceleaşi mijloace erau impulsionaţi. (Folosind o expresie populară - altele nemaiputând exprima nimic: îţi stă mintea în loc când auzi despre socotinţa că ţăranul român a trăit în România Mare aidoma deţinuţilor politici în lagărele comuniste! Sărmanul autor, în faţa cinstei căruia rămânem naufragiaţi pe coasta uluirii, se vădeşte a fi căzut victimă părerilor de rău că a fost cândva arestat, până la a-şi falsifica total optica, simţul realităţii şi raţiunea, în favoarea propagandei inepte şi mincinoase cunoscută înainte de arestare) Şi mi-am zis că am de plătit o veche poliţă, de mai multe generaţii. Dacă nu comunismul, în tot cazul revoluţia e justificată şi întemeiată. Expresia "bestii moşiereşti" nu mi se aplica mie ca persoană, dar clasei în ansamblu, da. Coroborând cu o mai veche înclinaţie a mea social-democrată, mi-am spus că aşa trebuie să fac. (Va să zică pe atari modificări ale conştiinţei s-a grefat propunerea Securităţii ca Al. Paleologu să devină colaboraţionist pe când încă era închis. Înnodarea căilor de acces la realitate începe să explice marea sa prăbuşire.)
Impactul puterii Securităţii asupra conştiinţei autorului determină ieşirea la suprafaţă a fricii latente dar vii: Nu cred că articolele mai pot apărea - suntem în 1989! - de acum înainte. Dar dacă ar fi apărut n-aş mai fi avut

obraz. Ele însă există, sunt, le-am scris, cu mâna mea, le-am gândit cu capul meu. Şi culmea participării cu tot sufletul la colaborare: Şi le-am scris cu plăcere.
Memorialistul revine asupra conferinţei sale de tip învăţământ politic. Conferinţa pe care am ţinut-o ca preşedinte al Clubului s-a terminat cu cuvintele "nu ţin la stima celor inteligenţi şi mă lepăd de a celorlalţi cu un sentiment de uşurare" - adică de stima celor care mă vedeau ca un reacţionar. Lepădarea avu loc cu pompă şi dispreţ - în adorarea unui sine condamnabil; era jignitoare faţă de suferinţa tuturor deţinuţilor politici din ţară, de pe parcursul celor aproape douăzeci de ani şi a tuturor morţilor noştri; era o sfidare a tuturor prizonierilor români din Siberia, a tuturor invalizilor reveniţi de pe câmpul de luptă, a tuturor ostaşilor ce combătuseră bolşevismului, a tuturor eroilor căzuţi pentru patrie şi neam. Era un fel de insultă - reduce el amploarea rănii ce o provoca - adusă celor care nu aderau la noile mele idei. Deci altă dezonoare. Deşi totul era foarte sincer - şi maladiv - sincer, dar idiot - ba aspru condamnabil! Poţi să ai o asemenea atitudine ca o adeziune sinceră şi liberă, chiar dacă e tâmpită, dar nu când porţi haine vărgate - foloseşte el mintea cea de pe urmă a românului, sprijinindu-se pe o judecată de valoare de salon: cum eşti învestmântat? aşa 'cum se face' sau nu? Pentru fiecare gest este un costum adecvat. Nu te duci la schi în costum de gală şi nici la nuntă în costum de schi. Nu faci lucruri de asta când eşti în haine vărgate. Din însuşi acest comentariu se vede cât de penibil fiasco are gândirea ce se sprijină numai pe regulile salonarde ale purtării 'cum se cuvine' în societate, dacă nu sunt întemeiate pe o conduită profund morală şi pe cei şapte ani de acasă ai dezvoltării bunului simţ şi omeniei, singurele ce pot conduce la adevărata demniţate. Adaug încă ceva care e mai puţin grav în conştiinţa mea fiindcă nu a avut nici un efect, dar care este foarte grav formal. Lucrul l-a mărturisit anterior lui Nicu Steinhardt, într-o spovedanie şi unei femei. La închisoarea de la Botoşani mi s-a reînnoit propunerea refuzată cu 5 ani în urmă. A revenit şi am acceptat-o. Am acceptat cu formele în regulă, cu pseudonim, cu toate alelalte (p.187-189). "Cu pseudonim" (acest termen 'nobil' pentru că ţine de domeniul artelor, mai cu osebire al literaturii) înseamnă: cu nume conspirativ. Iar "cu toate alelalte" vom vedea că înseamnă înscrierea sa pe statele de plată pentru informatori, ale Securităţii.
Despre ce este vorba când cu propunerea refuzată?
Un mare triumf asupra mea a fost următorul. Imediat după proces am fost depuşi la Jilava. Câţiva am fost chemaţi la conversaţie cu un colonel. Cafele, ţigări, literatură, filosofie, Arghezi, Blaga... Ce mai: trai, neneacă, pe banii babachii!... Să tot stai în puşcărie. Mai frumos ca-n basme! Eu eram inflamat pe chestia lui Blaga, că asemenea valoare nu e recunoscută. În fine, de toate, agreabile. Nu a spus ce voia şi mă întorc în celulă, îi povestesc lui Sergiu Al. George şi facem tot felul de presupoziţii - absurde, bineînţeles. Că ar fi masonii. Autorul fusese mason şi, de bună seamă, se credea într-o intervenţie a lojii în favoarea sa. Mai ştiu eu ce, mă rog, aberaţii. A mai venit o dată. Iar nu mi-a spus nimic. Apoi ne-am mutat în altă celulă (...) Iar sunt chemat. De data asta altfel. Că ei au apreciat că sunt un om inteligent şi onest, că au nevoie de asemenea colaboratori, din păcate cei mai mulţi sunt laşi sau canalii, aş putea avea

o ameliorare şi chiar o scurtare a pedepsei, dacă aş consimţi să dau informaţii corect şi aş servi nu numai cauza partidului, dar şi societatea românească şi valorile în care cred. Că nu e ce cred deţinuţii de obicei, ci un serviciu util şi necesar, mă rog, braşoave de-astea. Eu cer un timp de gândire, "nu vă pot răspunde imediat". "Bineînţeles, vă gândiţi şi peste câteva zile mai stăm de vorbă". M-am întors în celulă. Deşi eram ferm hotărât să refuz, chestiunea mi-a pus multe întrebări. Tot mă învârteam în jurul problemei. în primul rând (atenţie la cum poate deforma gândirea o împietrire în formalismului politeţii, niciodată revizuită de judecată) era ceva de ordinea politeţii - cum să-i răspund aşa, dom'le, te refuz?! Când mă roagă o revistă să colaborez şi n-am chef, amân, mai o sucesc, în fine scap. (Numai că, de data aceasta, ceea ce înlocuia "revista" era reprezentantul crimei, al deznaţionalizării, unealta puterii sovietice, un vândut, un torţionar, un călău!) Dar acum?! Apoi apar tot felul de întrebări. Enorme.
După câteva zile sunt chemat din nou. De data asta nu mai era colonelul, ci un tânăr îmbrăcat cu o haină albă de vară, cu o cravată frumoasă. Politicos, amabil, m-a întrebat dacă m-am gândit la întrebarea pusă. Da, m-am gândit, dar uitaţi, răspunsul meu e negativ, nu reţin ce se întâmplă în jurul meu, nu-mi place să fiu atent la conversaţii care nu mă privesc, nu pot face munca asta. "Câţi ani ai de făcut?" "Paisprezece". "Ai să-i faci pe toţi şi încă în lanţuri. Tot un bandit ai rămas, f. în c. pe mă-ta!", mi-a urlat tânărul şi mi-a cârpit două palme năucitoare. Ei bine, palmele acelea le ţin minte şi le simt şi acum ca unul dintre cele mai frumoase momente ale vieţii mele. M-am întors în celulă şi i-am spus colegului meu "Monsieur Nicolau, je suis un homme libre, j'ai decouvert la liberté parfaite!", fără să-i explic de ce. Realmente s-a luminat ceva în capul meu după palmele acelea (p186-187).
Numai că după şocul din lagărul mojar unde Al. Paleologu a devenit comunist, mecanismul libertăţii interioare conferite de demnitatea redobândită prin refuzul autorităţii n-a mai funcţionat. Ba înnecareaîn murdărie a fost dintre cele mai spectaculoase, deşi orizontul carceral se lumina pe zi ce trecea.
Stelian Tănase, simţind oroarea pactizării, pune o întrebare ţâşnită din normala uimire: Ştiaţi că veţi fi eliberat? Răspunsul accentuează spaima înscrisă în inima celuilalt: Era previzibil. şi era clar că lucrul acesta va continua să funcţioneze nu atât acolo, cât afară. Şi mai adaug încă ceva. Ăştia au un sistem teribil de meschin, teribil de abject, pe care nu ştiu de ce starea de spirit din acel moment te împiedică să le respigi oferta (iarăşi una dintre acele celebre fraze fără structură!). Atitudinea lor e stupidă, abjectă, cusută cu aţă albă. Îţi dau 300 de lei şi te pun să semnezi o chitanţă. "Subsemnatul cutare am primit suma de lei 300 pentru informaţii|". ŞI banii îi iei, nu-i refuzi. Nu-ţi vine să refuzi (în afara cazului că ai o educaţie creştină şi, de mic copil, ai dobândit scârbă de Iuda şi de cei asemenea lui). Şi asta a fost o dată, atunci, şi încă o dată acum vreo zece ani. Deşi din cele mărturisite peste o pagină, reiese că au fost mai numeroase cazurile. După ce se compară cu Soljeniţin - ca scuză -, declară: Cu mine s-a întâmplat că am reuşit tot timpul să mă strecor în mod inteligent şi abil, să nu fac nici un rău, ba chiar să fac servicii unora avertizându-i. Parcă am mai auzit placa aceasta şi în alte confesiuni, nu?

Constatând că paralela cu Soljeniţin este prea lizibil metodă de lărgire a sferei colaboraţioniştilor, revine: Când am văzut că şi Soljeniţin a cedat - asta nu mi-a dat o scuză, un alibi, un motiv de jubilaţie, căci nu aşa se rezolvă problema, dar mi-am dat seama că m-am comportat prost dar omeneşte, în sensul că sunt şi eu un ins failibil, să nu mă semeţesc (pericol permanent în cazul său!). E o chestiune blamabilă, oricum, moralmente am fost umilit. Dar, vorba lui Soljeniţin, am făcut cum m-a luminat Dumnezeu (!!!).
Urmează minimalizarea vinei.
Trebuie să spun că povestea asta niciodată nu m-a oprimat prea tare, nu mi-a alterat fericirea (e evidentă atracţia memorialistului spre impudoare). Perioada cea mai fericită a vieţii mele a fost din '64 încoace, desfăşurată sub regimul pe care îl ştim. Dar fericirea mea personală a fost completă. (...) Am fost fericit în ciuda faptului că am avut un mare motiv de oprimare interioară, care de fapt nu m-a apăsat fiindcă de fapt le-am tras chiulul.
Din nou intervine Stelian Tănase: Nu v-au sâcâit după ieşirea din penitenciar? I se răspunde: Nu, deloc. Din când în când (se contrazice naratorul pe dată, doar dacă nu considerăm că cele menţionate, pentru el, nu erau sâcâieli, ci plăceri) câte un telefon, o întâlnire, şi o poveste când de obicei scăpam cu o chestie anodină. E adevărat că ei asta vor. Ei pot foarte bine speria pe alţii cu ceva anodin (Este deci conştient de rolul său în oprimarea psihologică a prietenilor). Dacă împricinatul vede că ei ştiu şi cine ştie ce mărunţiş, atunci se sperie şi crede că ei ştiu tot. Dar nu ştiu decât un mărunţiş, furnizat de unul ca mine şi plătit cu 300 de lei, o dată la 10 ani.
Se insistă, în continuare, asupra motivărilor - pentru a folosi acelaşi termen caragialesc aplicat de el celor turnaţi - împricinatului. În momentul când am fost arestat eu, începusem deja să am nişte revizuiri ale mele în raport cu comuniştii, care mergeau până aproape de adeziune. Îmi spuneam aşa -, proletari din toate ţările uniţi-vă, e o formulă pe care, dacă am înţelege-o bine, ar trebui să ne-o asumăm. Nu mai suntem ce am fost. Ni s-a luat tot şi nu mai avem decât ceea ce putem produce cu braţele şi capul. Deci suntem proletari. Dacă proletarii s-ar uni, într-adevăr, ar putea învinge teroarea. Mai spuneam că, atâta timp cât există două lagăre, Cortina de fier se va menţine, nu vom scăpa. Deci comunismul trebuie să se mondializeze pentru a elimina teroarea! (...) Am fost deci de două ori recidivist, în culpa de imbecilitate. M-am dovedit failibil intelectualmente, failibil şi în plan moral (p.190-192).
Cum povesteşte Al. Paleologu despre slăbiciunea sa, am văzut. Ce îl face să istorisească despre ea, urmează să constatăm.
Acea mărturisire gravă, pe care am făcut-o şi la care ţin foarte mult, nu numai ca o veche nevoie de defulare pe care o aveam fiindcă, oricum, un lucru îl poţi păstra în secretul cel mai riguros al fiinţei tale, dar el e de natură toxică. Deşi, la mine, a avut un caracter destul de circumscris şi nu mi-a infectat conştiinţa. Nu mi-a inhibat funcţiunile fireşti ale existenţei mele şi ale creditului moral pe care mi l-am acordat. Dar creditul moral pe care ţi-l acorzi ţie însuţi şi care e, totuşi, cel mai important, în or- dinea strictă a conştiintei tale şi a raporturilor tale cu

divi- nitatea, nu e suficient, când eşti scriitor şi când te adresezi semenilor tăi. Nici problema nu se pune aşa de simplu...
Stelian Tănase: Rolul pe care, cel puţin în secolul ăsta, scriitorii şi-l asumă, este să mărturisească până la capăt. Să mărturisească în primul rând împotriva lor înşişi, ca să fie curaţi.
Al. Paleologu: A mărturisi împotriva ta însuţi, dar nu ca un parti pris. Problema este că ai nevoie de credibilitate; şi de autoritate. Lucruri care se pot pierde, se pot recupera sau pot rămâne - partea cea mai proastă - într-o formă în care nu au un caracter foarte manifest şi foarte acut. Trebuie să meargă până la capăt nu neapărat împotriva ta însuţi, dar pentru a-ţi păstra sau valorifica sau spori eventual, restul onorabil pe care ţi-l mai recunoşti. De-aia, eu insist foarte mult pe sentimentul pe care l-am avut tot timpul - o anumită dezonoare sau o anumită pierdere de obraz pe care o ştiam eu, n-o ştia nimeni altul şi o mai mare autoritate decât ştiam eu că merit. Dar că totuşi o meritam - continuam să cred. Nicăieri, în cărţile de detenţie trecute în revistă până acum, nu am găsit o atât de fină analiză a ceea ce resimte acela care şi-a pierdut onoarea, a capacităţii conştiinţei de a remarca faptul că persoana pe care o conduce nu şi-a pierdut onoarea integral şi nici în toate domeniile comportamentului, că primeşte o încredere nemeritată pe deplin şi resimte aceasta cu durere tocmai deoarece astfel i se mai răpeşte o câtime din onoare. Vorbim despre lucruri la care nimeni nu s-a gândit că ar putea fi împărţite, cuantificate, măsurate şi, totuşi, intuim, până la a ne cerceta propriul eu, până a trece la autoanaliză - că cine ne-ar putea răspunde mai cinstit decât am face-o noi stând de vorbă cu noi înşine? -, intuim că Al. Paleologu are dreptate: există gradaţii ale autodezonorării, există gradaţii ale încrederii în morala personală, există gradaţii ale mulţumirii de sine atunci când receptăm onorarea noastră de către alţii. Atrag atenţia în mod deosebit că dacă multe din cele citite împreună din SFIDAREA MEMORIEI mi-au insuflat exclamări ale dezacordului, ale mirării, ale negării, de data aceasta sunt convins că mă aflu în faţa unei splendide despicări a personalităţii şi aduceri la lumină ale unor mişcări dintr-un adânc al ei rămas necunoscut, mai ales nouă, urmaşii dramaturgilor care au creat clasicismul francez, ai lui, care ne-a modelat cugetarea şi experienţa onoarei, trăită doar pe hotarul extremelor, opoziţiilor.
Stelian Tănase contribuie cu un comentariu de certă valoare, conducând limpede discuţia către subsolul conştiinţei: Nu credeţi că şi această coborâre în infern este o experienţă esenţială, şi care trebuie mărturisită? Cred că acest secol - dar cu rădăcini adânci în secolul al XIX-la, să zicem, a instituit acest "drept" al autorităţii de a-l suspecta, de a-l carceriza pe scriitor, pe cel care gândeşte. de a-l supraveghea şi de a-l folosi. Atunci, acest tip de experienţă mi se pare exact limita la care poate să ajungă un intelectual în secolul XX, şi, de-acolo, ca lovit de un perete, poate ricoşa înapoi în societatea civilă şi că acest înapoi-înainte este esenţial. Iar experienţa pe care dumneavoastră aţi comunicat-o, mi se pare, din acest punct de vedere, decisivă, nu numai în ordinea morală a generaţiei dumneavoastră şi a ceea ce s-a întâmplat cu atât de mulţi intelectuali de mare valoare. Mi se pare decisivă sub raportul experienţei dumneavoastră personale, în ordinea lucrurilor în această lume complet

răsturnată. Trăim în această tăietură istorică, pe care o constatăm astăzi din ce în ce mai clar şi o constată şi alte civilizaţii est-europene. Această tăietură, această falie există. Am impresia că demersul pe care noi îl facem este nu atât spre schimbare, spre progres, cât ţine de nevoia esenţială de a recupera propriile noastre vechi cuceriri pierdute.
După confirmarea dată de Al. Paleologu, acelaşi interviewer declară:
Experienţa dumneavoastră, pactul cu diavolul, mi se pare absolut decisivă. V-aţi plasat pe partea cealaltă a lumii. Este o coborâre în infern în care tocmai mărturia este esenţială...
Regret că răspunsul nu foloseşte nada pentru o mai aspră adâncire în iad, ci pentru deducerea unei mângâieri (al cărei teritoriu rămâne farsa mult laudată!), anume că teribila cădere a fost voită de Sus pentru înălţarea celui decăzut!
Toate probele iniţiatice sunt o moarte simbolică. Această moarte simbolică a avut totdeauna în adevăratele scenarii iniţiatice o anumită realitate fizică, era împinsă până la punctul limită al riscului, adică până la momentul cvasiletal, în ordine fizică. La mine a fost cvasiletal în ordine morală. Eu puteam să fiu mort moralmente, dacă acest pact ar fi funcţionat din partea mea sau, dacă lucrul ăsta rămânea măcar formal ceva impu- tabil, cum a şi fost până în clipa de faţă. Pentru că este moralmente imputabil câtă vreme nu îşi capătă realizarea sensului lui misterios. Adică omului trebuie să i se dea o probă, gravă, în care să i se spulbere ideea către care e înclinat să creadă şi să constate că judecata lui, sau poziţia lui, sau atitudinea lui este mai mult sau mai puţin infailibilă. Trebuie să aflăm, prin nişte împrejurări care ne sunt date de destin, că suntem failibili. Asta nu ca să ne liniştim, şi să spunem: "Dom'le, oameni suntem, ce să facem, aşa e omul, este supus greşelii" ş.a.m.d. Astea sunt banalităţi. Or, problema asta nu e o banalitate şi nu este acelaşi lucru cu a fi supus greşelii, în ordinea curentă.
Va să zică, nu are nici o importanţă răul săvârşit altora, ci important este că, după săvârşirea lui, trezindu-ne, izbutim că devenim conştienţi că nu suntem chiar atât de perfecţi pe cât ne socoteam. O concluzie la care nicidecum nu se poate adera.
Stelian Tănase pare şi el să suporte anevoie concluzia şi de aceea încearcă o metaforă ce s-ar putea preschimba în explicare a faptei de incriminat:
Din unele memorii care au circulat, în manuscris şi din confesiuni orale, am observat senzaţia pe care o ai, la sfârşitul detenţiei, de ruptură, de tăietură, de imposibilitate de a recunoaşte şi de a te insera în acest nou real. Nu credeţi că, fiind pus aşa, într-un fel de condiţii de laborator, în care aţi fost tratat ca un cobai, în sensul că vi s-au dat numai anumite informaţii, vi s-a creat o falsă lume şi un fals tip de relaţii, manipulate şi acestea şi că această falsificare a perspectivei asupra vieţii a dus la o slăbire a conştiinţei dumneavoastră, a reperelor?
Şi domnia sa este nesatisfăcut de înţelegerea limitată la care are acces în ceea ce priveşte transformarea unei minţi în care crede, transformarea ei într-aşa măsură încât ea să conceapă posibilă colaborarea cu un comunism 'schimbat' - cum ar fi spus Ion Iliescu, "un comunism cu faţă umană". Drept care întinde funia-salvare, reprezentată de 'laboratorul' unde este înfăţişată deţinutului-cobai doar o faţetă a lumii de afară, cea

roză, pe când ororile rămân ascunse pentru el. Dar ipoteza este falsă, deoarece deţinuţii trăiau sufocaţi de oroare. Numai auto- înşelarea putea schimba chipul realităţii.
Reacţia aceluia care a înţeles că i se pregătea o ieşire din impas vine ceva mai târziu:
Lucrurile au fost ceva mai complexe şi de-aia vreau să mă culpabilizez mai mult. Răspundrea mea e mai mare. Eu cred, aş vrea să spun ştiu, dar, în orice caz, cred că am fost mult mai liber în acele condiţii, chiar decât am fost înainte şi poate chiar decât sunt acum - asta mi-e greu să afirm cu siguranţă, dar în orice caz e valabil cel puţin pentru atunci. Eu am trecut prin nişte fluctuaţii şi înainte de arestare şi după detenţie, nişte oscilaţii pe un evantai destul de mare, însă care nu ţineau de capriciu sau de aventură ci ţineau de nişte reale nevoi de punere la punct şi corectare progresivă a diagnozelor şi a mizelor. Aveam două forme de autoculpabilizare. Era o formă "romantică", o formă, hai să-i zic rusească, narodnică, de intelectual care se întoarce către popor, care îşi simte datoriile uitate care trebuie plătite. Bine, asta este sigur că a existat, e un mod de a reacţiona, foarte banal, foarte vechi şi această percepţie nu poate fi eludată în ultimă instanţă. Asta e una. Afară de asta, era un alt tip de culpabilizare care a apărut în nişte etape ulterioare şi retrospective. E vorba de un fel de deformare intelectuală, un fel de deformare filosofică, schematizată, reductivă, formulatorie, a unor întrebări care mi se puneau mie, cum trebuia să li se fi pus tuturor. De pildă, înainte de arestarea mea, ajunsesem la o adoptare schematică, dialectică, a tezelor hegeliano-marxiste. Spuneam: mecanismul e acesta şi mă gândeam că nu se poate ieşi din teroare decât împingând până la capăt această utopie comunistă. (...) Pentru asta mi-a servit foarte mult închisoarea pentru că am putut să văd acolo cum cazul individual şi concret ţine loc oricăror teorii. Nu poate justifica nimic injustiţia, distrugerea, torturarea şi anihilarea individuală. (...) Acolo, la puşcărie am putut să văd ce însemnează suferinţa, nu a mea - care mărturisesc că era, nu pot să contest şi, probabil că altul ar fi suportat-o mult mai greu decât mine sau mai prost, dar eu sunt sau am fost - în circumstanţele acelea - destul de apt să surmontez această suferinţă (deşi cuvântul mie îmi pare impropriu şi puţin cam ridicol).
Pentru că lui Stelian Tănase îi vine greu să îşi închipuie cum poţi să nu suferi în locul prin excelenţă închinat suferinţei (or, el ştie prea bine că nu se jucau comuniştii când era vorba să facă semenii să sufere), încearcă o explicaţie prin reducere la absurd: Nu cumva aici este o pudoare boierească? Este prea tentantă propunerea pentru a nu fi acceptată, măcar sub semnul nesiguranţei: S-ar putea să fie. Mică pauză de meditare. Da, s-ar putea să fie. Totuşi, sugestia este prea greu de susţinut, este prea greu de argumentat şi atunci: Nu vreau acum să mă ana- lizez pe mine. Deşi doar asta se întâmplă: încă n-a avut loc, deşi ne aflăm la sfârşitul volumului cu convorbiri, analiza altcuiva. Dar ceea ce m-a ajutat pe mine să anesteziez acest fenomen este, cum spuneam, prioritatea - nu numai în temperamentul meu, în felul cum spuneam, prioritatea în felul pe care eu îl ratific intelectual - prioritatea râsului. Având râsul ca o reacţie prioritară la orice fenomen şi preferinţa de a privi lucrurile sub aspectul lor comic şi rizibil, asta mi-a fost, sigur, un anesteziant care mi-a facilitat această ieşire, această surmontare, mai

exact. Evident, nu e aşa de simplu, cum pare din formularea asta, lucrurile nu sunt chiar atât de simple (p.194-199).
Toate aceste insistări nu fac decât să întărească opinii puse anterior la dispoziţia cititorului.
Oricât am căuta, încă nu dăm de lămurirea ce să explice curajul şi demisia de la statutul iniţial ale lui Al. Paleologu. Însă, pe neaşteptate ne izbeşte o frază ce se instituie cheie a întregii sale manifestări: Totdeauna am crezut că eticul şi politicul sunt nişte manifestări al erosului. În continuare, ideea e susţinută doar cu mărturia 'simţirii'; dar care mărturie este mai puternică decât aceasta? Cine vrea să-mi demonstreze contrariul nu va izbuti, cu oricât de bune argumente mi-ar veni, pentru că ştiu că este cum spun. Orice argumentare, oricât de convingătoare, nu-mi schimbă punctul de vedere. (...) Această orientare a inteligenţei împreună cu toate simţurile, care este şi funciară, şi este şi dominantă, şi este şi raţională până la urmă, capătă girul raţiunii, acest lucru constituie pentru mine, azi, când mă uit îndărăt, o explicaţie aproape suficientă.
Pe urmă, memorialistul se corectează parţial: Nu este de natură să epuizeze etapele acestui parcurs, la care vreau să revin, pentru că vreau să ajung iarăşi la punerea la punct, în adâncime, a acelor grave demisii al mele în plan moral (p.201).
Deosebit de interesantă este motivarea celor petrecute imediat înaintea acceptării pactului, această etapă, ca şi celelelalte, find reluată, cu incizii noi, cu insistenţe, dovedindu-se, prin numeroasele variaţiuni, că nici măcar această confesiune maximă, în faţa unui prieten, a magnetofonului şi, finalmente, a cititorilor, nu izbuteşte, nici ea, repet, să-l împace cu sine însuşi.
Ce s-a petrecut în perioada ultimă, când s-a produs căderea mea? Pe timpul detenţiei, până la momentul când Dumnezeu mi-a trimis această probă a failibilităţii, voiam să păstrez o faţă impecabilă moralmente şi o autoritate care să nu poată fi refuzată între altele (ATENŢIE la visările de unde a pornit căderea!), pentru ca să pot să apăr pe cei care căzuseră înainte. Îmi spuneam că este simplistă judecata asta: "A, cutare s-a dat cu ăştia, uite ce canalie". Aici erau nişte lucruri ce trebuiau analizate de la caz la caz, după cantitatea de bine şi de rău pe care fiecare a săvârşit-o şi trebuia să fie unii în măsură să dea gir pentru cei ce meritau să-l capete. Doream foarte mult să-mi păstrez aceasta autoritate, această facultate de a gira pe care am pierdut-o atunci în anul '63-'64, finele lui '63 spre '64. Iar pierderea acestei autorităţi s-a datorataparităţiei nemotivate a dezinteresului pentru intransigenţă. Mi s-a părut ridiculă şi stupidă continuarea atitudinii de aşa-zişi oameni de caracter, intransigenţi, fiindcă intransigenţa nu e o calitate niciodată. (...) Intransigenţa, în situaţii relative, indecelabile, am condamnat-o totdeauna ca fiind o falsă virtute, o impostură sau un alibi, o substituire, în lipsa altor calităţi umane, în lipsa inteligenţei şi în lipsa perceperii, comprehensiunii realului şi validului. (...) Ziceam că nu trebuie să facem, în continuare, ceea ce făceam şi că trebuie să iau în derâdere sau chiar să blamez pe cei care continuă să fie intratabili pentru că momentul nu mai este acelaşi (în presa ce-i parvenea la club se putea descifra un fel de deschidere; ca să fiu clar, scriitori până atunci interzişi a li se pomeni numele deveniseră accesibili menţionării). Deci, Al. Paleologu a decis că autoritatea făcea un

pas către deţinut; o greşeală mai mare de raţionament fu socoteala că puterea dădea deţinuţilor, progresiv, dreptate!!! Aşadar, pasului făcut de comunişti în direcţia condamnaţilor el se simţea dator să-i răspundă cu un pas în întâmpinarea comunismului.
Mie, drept să vă spun, pasul ăsta mi se pare inexplicabil, exclamă zăpăcit de lipsa de sens a judecăţii Stelian Tănase. Păi e cel mai inexplicabil, e cel mai puţin scuzabil din toate, răspunde franc naratorul, fără să se tulbure. Trecând la articolele scrise la comandă, adaugă, peste cele citate anterior: Am avut ideea, foarte confuză şi fără îndoială greşită şi, deci, vinovată (...) că Mişu Fărcăşanu dăduse, în fond, credit, gir unor porniri patriotarde, huliganice, unor tipi care refuzau orice fel de dialog cu poziţia contrară (adică poziţia comuniştilor stăpâni absoluţi pe ţară şi pe cetăţenii ei), care refuzau orice fel de cunoaştere doctrinară, sau teoretică, sau ideativă a poziţiilor celorlalţi, pe când Al. Paleologu, cerând conducerii penitenciarului CAPITALUL, să-l studieze, l-a găsit foarte convingător!
Recunoaşte că nu era numai o schimbare de optică individuală, dar chiar una singulară. De-asta şi tonul sau aerul puţin provocator şi arogant pe care îl luasem. I se răspundea cu o politicoasă sau mai puţin politicoasă reticenţă; dar şi cu ostilitate, latentă, nu declarată. Bănuieşte că şi-a atras antipatia majorităţii. (...) blamul nedeclarat al multora şi, ceea ce-l doare cel mai tare, ale rudelor cu care se afla închis. Îi era atribuită lipsa de caracter. Ceilalţi au crezut că fac asta ca să-mi ameliorez situaţia şi ca să ies mai repede sau ca să am o bună situaţie odată ieşit. În sfârşit, atinge adevărul: se întâmplă că te prinde într-un moment de minimă rezistenţă. Recunoaşte, finalmente, despre "pasul" făcut de comunişti către condamnaţii politic: De fapt se putea vedea că pilula era învelită în ciocolată dar înăuntru tot rahat era. Se putea vedea. Convorbitorul întreabă, fără drept de replică: Şi de ce n-aţi văzut? Năucitor cade peste noi constatarea: Ei, aici e chestia. De fapt am văzut. Ca un chirurg celălalt taie în carne vie: Aţi văzut. Şi? Carnea vie încă mai sângeră: Mi-am zis: "Lasă că mă descurc eu. Rahatul îl scuip". Concluzia conlocutorului e rece: E adevărat, dar nu v-au obligat. Acceptarea celor petrecute e mohorâtă: Da, nu m-au obligat, într-un fel eu m-am obligat. Or, lucrul ăsta mi-a rămas de-atunci foarte opresiv, deşi în multe perioade nu mă gândeam la el, fiindcă nu mi-a afectat cu nimic poziţia intelectuală şi tot normalul conduitei şi existenţei mele. Ideea, însă, că e un punct care poate fi materie de şantaj, asta nu m-a părăsit nici acum (p.202-208).
Nu are rost să continuăm investigarea. Precum am spus-o, "păcatul" lui Al. Paleologu este tratat ca o temă cu variaţiuni, în întreaga parte a doua a Convorbirilor. Mereu revine amintirea "sfidătoare", mereu se repetă părerile de rău, autoacuzaţiile, şi se mai adaugă câte o acentuare a culpei sau câte o tentativă, şi ea repetată deci, de a o scuza printr-o răsucire pe loc când te aştepţi mai puţin la aceasta.
Esenţialul a fost spus de autor însuşi şi subscriu la el cu toată convingerea: e un punct care poate fi materie de şantaj, asta nu m-a părăsit nici acum.
Culegerea de eseuri POLITICE, iscălită de H.-R. Patapievici H, semnalează naşterea unei şcoli îndatorate personalităţii lui Al. Paleologu.

Un mult mai tânăr amator de cuvântare cu aspiraţie morală, fizicianul numit, închină grupajul intitulat: Complexul consensului pângărit (sau efectul "29 ianuarie 1990") semnatarului SFIDĂRII. Părţile componente au fost expediate, ca epistole, la Paris, ambasadorului nostru, care le-a pierdut, apoi le-a regăsit. Mi-a vorbit de impresia vie şi neliniştitoare pe care lectura lor i-a produs-o atunci şi mi-a sugerat să le public, ca mărturie a unei epoci de grave sfâşieri naţionale (p.17; Notă). Impresia inversă, lăsată lui Patapievici de Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des Golans, este mai puţin entuziastă şi e transpusă în termeni edulcoraţi, zgârciţi, calzi cu prudenţă: Lectura cărţii Dumneavoastră (...) m-a lăsat visător. (...) Amintirile au un farmec în sine, care nu ţine de obiectul rememorat, de aceea cred că actul invocării amintirii e sacru. (...) Mi-ar fi plăcut să găsesc între amintirile Dvs. şi rememorarea unui supliciu adevărat. Vorbiţi mereu de o salvare, care nu aparţine, cred, niciodată condamnatului. (...) Or, performanţa Dvs. transcende termenul privitorului-martor: când spuneţi că personnellement, j'ai eu une existence assez heureuse [în ceea ce mă priveşte, existenţa mi-a fost destul de fericită; trad. n.]; înţeleg perfect ce înseamnă etre doué pour la joie [a fi înzestrat pentru bucurie; trad. n.]. În ciuda instinctului meu pentru fericire (nu mă refer la fericirea de midinetă), sunt foarte puţin apt pentru ea. [După ce-şi pune în paralel atitudinea personală faţă de această fericire ce-i este inaccesibilă, Patapievici care, în timpul celor 24 ceasuri de detenţie suferită, s-a simţit chemat de credinţă, îl întreabă): Ceea ce vreau să ştiu este dacă v-aţi simţit salvat acolo, în infernul [temniţei ...]. Atunci eu, spre deosebire de Dvs., nu m-am simţit deloc salvat. (...) Atunci mă chinuiam să-mi amintesc Crezul (p.59-62). Trebuie să mărturisesc că atâta a fost părerea despre cartea maestrului său într-ale gândirii, asta deoarece junele corespondent de pe malul Dâmboviţei este prea plin de nevoia de a voma multe otrăvuri şi de-o dată, ce urmează a fi expuse spre cercetare cugetelor cititorilor. Există o a doua referire la acelaşi volum editat în franceză, din care îşi crează Patapievici armura opticii sale speciale faţă de poporul ce l-a format: Într-un loc spuneţi că, înainte de Decembrie '89, nu aţi putut realiza le degré d'aplatissement face au pouvoir, la gravité de la mutilation morale de la Roumanie [gradul de zdrobire în faţa puterii, gravitatea mutilării morale a României; trad. n.]; şi asta datorită faptului că les gens que je frequentais étaient comme moi, ou s'ils ne l'étaint pas, ils ne m'apparaissaient qu'en tant qu'individus [oamenii pe care-i frecventam erau ca mine, iar dacă nu erau astfel, nu-i percepeam decât ca indivizi; trad. n.; p.65-66). O a treia referire (alta nu există) constituie şi ea un argument întru susţinerea poziţiei adoptate de eseist: Şi Dumneavoastră aţi simţit nevoia să vă deschideţi cartea pe sublinierea faptului că a fi român este ingrat şi chiar injust (se va repeta aiurea); că mai degrabă decât persan, este imposibil să fii român (p.64). În temeiul acestei idei paleologiene, autorul îşi explică aderarea la scârba de români: Odată ce te-ai dezgustat de el, poporul român nu îţi mai poate face nici măcar milă (p.65).

Pentru mai buna înţelegere a raţionării locutorului principal din SFIDAREA MEMORIEI este util să frunzărim paginile lui H.-R. Patapievici, puse sub semnul orientării culese de pe ogorul lui Al.

Paleologu - atitudine regăsită şi în cartea numită imediat mai sus cu prilejul amintirii faimoasei cuvântări susţinute în faţa unei adunări de foşti politicieni români, în orice caz de deţinuţi politici (atunci), îndelung suferitori pentru ideile lor, din pricina regimului susţinut de vorbitor, în clubul reeducărilor. Conferinţa pe care am ţinut-o ca preşedinte al Clubului s-a terminat cu cuvintele "nu ţin la stima celor inteligenţi şi mă lepăd de a celorlalţi cu un sentiment de uşurare" (p.189).
Îmi cer scuze faţă de cititor, pentru republicarea celor ce urmează. H.R. Patapievici are tot dreptul să le gândească şi chiar să le includă în corespondenţa sa particulară; însă când caracterul privat al acesteia este ignorat cu bună ştiinţă şi ele sunt făcute publice, la îndemnul 'maestrului' spiritual, cum s-a văzut, monstruozităţile emise nu numai că jignesc cititorii, strâmbă, în mod rollerist, imaginea naţiei, dar se şi dovedesc mai murdare opinii decât tot ce şi-au îngăduit duşmanii României să afirme vreodată despre ea, fie şi când au voit s-o desfiinţeze de pe harta lumii moderne. Antichitatea ar fi răspuns acestei atitudini cu exilul definitiv din cetatea aborată, dacă ar fi existat un precedent al infamiilor degurgitate de tânărul care, după pilda profitabilă a comuniştilor precedenţi, îşi mai şi denunţă public tatăl de a fi cântat în struna partidului totalitar şi de a-şi fi cumpărat starea materială propice, prin cedări morale, după cum îşi denunţă familia întreagă pentru că n-a sărit să-l scoată urgent de la Jilava când a fost arestat!
VA SĂ ZICĂ:
Suntem un popor cu substanţa tarată. Oriunde te uiţi, vezi feţe patibulare, ochi mohorâţi, maxilare încrâncenate, feţe urâte, guri vulgare, trăsături rudimentare, o vorbire agramată şi bolovănoasă. Moralmente tonul general este dat de laşitate (vezi şi: o altă trăsătură a românului este laşitatea; p.40) şi ticăloşie, de vanitate şi egoism, de invidie joasă şi delaţiune lipsită de remuşcări, de îngâmfare şi bârfă. (...) Un neam flecar şi lipsit de Dumnezeu, nerâvnitor în sfinţenie şi agramat în grandoare, ahtiat de măriri calpe şi înjosit de vanităţi pe care, sclavi şi servili, nu le-am putut legitima decât prin atentat, ultragiu şi minciună (p.34).
Românul este caracterizat de voinţa de a se afilia şi setea nebunească de a fi flatat. (...) Dacă îl contrazici (...) se transformă într-un rudimentar bănuitor şi posomorât, complet lipsit de rafinamentele acelei inteligenţe verbale, prin care cât timp se simţea flatat, întreţinea dansul cuvintelor: devine agresiv, confuz şi elementar. Neamul acesta vrednic de mânia desăvârşitului filosof prooroc veterotestamentar (prin furiile sale) Patapievici, beneficiază de un enorm capital de prostie (p.36), confiscat, cum e, de propria sa mediocritate (p.38). Atacul desconsiderării aberante se răsfânge asupra masei de deţinuţi politici, din care, probabil, în afară de modelul Paleologu, pe altcineva furibundul n-a cunoscut. Şi nici măcar nu i-ar fi fost folositor să cunoască, de nu vieţuia în condiţiile ştiute, în penitenciare, câţiva ani buni, alături de aceia înjosiţi de el şi mai arareori de către conducerea închisorilor; cea din urmă provoca suferinţă şi moarte, fără să diminueze demnitatea deţinuţilor, care demnitate depindea exclusiv de ei înşişi; acum demnitatea le este rănită pentru că vorbele de ocară vin de pe buzele subţiri ale cuiva care se vrea purtătorul de cuvânt al indignării faţă de comunism, deci, unul de-al lor.
Convieţuirea pe prici i-ar fi devenit şcoală, aşa cum am luat-o toţi tinerii,

molecule anonime ale valurilor succesive de elevi şi studenţi aruncaţi în gherle, spre desfiinţare morală şi fizică. Iată acuza sa demonetizatoare: orice român autentic îşi practică cu talent vanităţile, jonglând histrionic cu darurile sale, indiferent că este în genunchi, la masă, sub masă sau întemniţat (p.35).
Ceea ce este mai consternant e a afirma că, fiind canalie, de facto, românul este un colaboraţionist bovarizat de ipocrizia aspiraţiei la disidenţă (p.43). Trebuie reînvăţaţi termenii. După ştiinţa mea, "disident" nu poate fi decât comunistul; românul, la care se referă autorul, românii sub cizma bolşevică, colorată naţionalist, românul a fost opozant, nu rareori cu arma în mână, a luptat redactând manifeste şi împrăştiindu-le, rătăcind prin munţi sau stuf, în codrii, prin hrube şi peşteri, a vorbit pe stradă, la cozi, la şedinţe, a vorbit străinilor m.k.v.d.-işti, care l-au vândut Securităţii, românul măcar a înjurat cu glas tare sau a redactat, când era octogenar, scrisori anonime de acuzare a regimului. Românul, de la doisprezece ani, a înfiinţat puzderie de organizaţii de luptă, a reînfiinţat partide istorice şi a înfiinţat altele noi. Românul nu putea fi un disident dorind o modificare îmblânzită a liniei partidului. El voia dispariţia comunismului din România, românul din acest popor cu substanţă tarată (p.43)! Aşa că, dacă n-ar privi doar pe străzile înţesate de foşti securişti ale momentului Pieţii Universităţii, ci şi-ar mai arunca ochi şi asupra românilor celor mulţi, nu a minoritarilor ce au slujit în mod criminal Puterii, domnul Patapievici n-ar avea de ce să strige sugrumat: Îmi e ruşine că sunt român (p.46).
Dealtfel, în multe alte părţi ar fi trebuit să privească domnia sa, pentru a se edifica, după cum i se cere unui intelectual onest. Dacă o făcea la timp, n-ajungea a fi taxat drept ridicol, ca pentru următoarele: Ce este aceea "românul" e o întrebare la care se răspunde prin violenţă, ură, sânge şi şuturi în cur. (...) Blândeţe, toleranţă, spirit receptiv, curaj, patriotism - haida-de! Eu nu am văzut nicăieri aşa ceva, la "români". (...) Spirocheta românească îşi urmează calea până la erupţia terţiară, subreptice, tropăind vesel într-un trup inconştient, până ce mintea va fi în sfârşit scopită: inima devine piftie iar creierul un amestec apos. Şi, H.-R. doreşte să ştie toată lumea de unde-i vin ideile minunate: Cum bine spuneţi - se adresează ambasadorului său (altceva se pare că nu mai găseşte notabil de citare) - , a fi român nu este numai ingrat, este şi injust. Este, în orice caz, aproape o ocară (p.48-49).
Să nu ne speriem. Nu numai noi, concetăţenii săi, cădem sub securea lui mortală; la fel îi este victimă omenirea întreagă: Sentimentul de solidaritate cu semenii nu îl am (p.51).
Spuneam mai sus că eseistul s-ar cuveni să-şi aţintească privirile atente şi în alte părţi. Dar, de fapt, unde priveşte el, permanent fascinat de minunea naturii? Într-un singur singurel loc: acela de ieşire la lumină şi aer curat a dejecţiilor, loc ce-l hipnotizează pe oricare copil (nu afirm că H.-R. s-ar comporta copilăreşte, ci doar că îi întârzie nepermis de mult curiozitatea acolo de unde maturizarea îl va emancipa, sper pentru el). Radiografia plaiului mioritic este ca a fecalei: o umbră fără schelet, o inimă ca un cur, fără şira spinării. Toată istoria, mereu, peste noi a urinat cine a vrut. (...) Ne-au luat la urină slavii(...). Apoi ne-au urinat la gard turcii. (...) Apoi ne-au luat la urină ruşii care (...) şi-au încrucişat jetul cu

turcii, pe care, în cele din urmă, având o băşică a udului mai mare (...), i-au dovedit. (...) Acum însă, inovaţie, au început să urineze şi unii români peste români (...) Care era mai şmecher se suia pe capul vecinului şi-l pişa (p.63).
Să-l lăsăm pe fizician să-şi guste preferinţele în singurătatea la care l-a condamnat frecventarea elitistă şi rigoristă exclusiv a murdăriilor şi să ne despărţim de el, după ce ne explică şi ce caută cu ele în capitolul închinat domniei sale domnului Al. Paleologu, în această ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, unde nu prea ar avea de ce fi pomenit: Trebuie să ne smulgem din vraja acestei minciuni, ne lămureşte, care este România: româna este o limbă în care trebuie să încetăm să mai vorbim sau, asemeni tatălui Dvs. - se adresează memorialistului oral Al. Paleologu -, să o folosim numai pentru înjurături (pagina 68, e trimiterea sa, iar pagina 69 e a acestui ultim citat). Cum domnul Al. Paleologu l-a îndemnat către tipar cu aceste mofturi scârbavnice balcano-isteroidale nu prea duse la şcoală şi cum nici mai târziu n-a luat vreo atitudine cărturărească în privinţa lor, le socotim putându-se prea bine înscrie în şcoala filosofică a domniei sale, deci, definind-o, să-şi găsească locul de istoric somn aici.

V. UN ULTIM CUVÂNT AL AUTORULUI

La căpătul lungii spovedanii a celui îngenunchiat, o mărturisire împăcată cu ea însăşi de cât de completă era, duhovnicul, după oarecare tăcere, s-a tras îndărăt, s-a ascuns după creţurile feţei sale pământii şi ostenite, şi i-a grăit:
- Dacă tu nu te ierţi, cine te mai poate ierta? Iar dacă tu te ierţi, ce-i mai rămâne lui Dumnezeu să ierte la tine?